
VE RI
TAS

Scan 24051

KONGL.
VITTERHETS HISTORIE

OCH

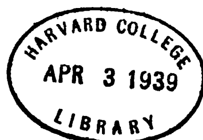
ANTIQUITETS

ACADEMIENS HANDLINGAR.

TJUGONDE DELEN.

STOCKHOLM, 18[illegible]2.

PÅ S. MAGNUS' FÖRLAG. [illegible]

STOCKHOLM.
TRYCKT HOS JOH. BECKMAN, 1852.

INNEHÅLL.

Om Grekernas Befästningskonst.

INTRÄDES-TAL

i Kongl. Witterhets, Historie och Antiqvitets-Akademien den 6 Febr. 1849

af

HENNING HAMILTON,

Grefve, Kammarherre, Major i Arméen, Kapten vid Topografiska Corpsen, Chef för H. K. H. Kronprinsens Stab, Kommendör af K. N. O.

INLEDNING.

Ifrån äldsta tider, så långt tillbaka, som de historiska berättelserna sträcka sig, kan man hos de mot hvarandra kämpande folkstammarne skönja ett mer eller mindre utbildadt begrepp om stridsplatsens inflytande på stridernas utgång, och om dess förmåga att, under vissa förhållanden, åt den svagare icke blott lemna skydd, utan ock bereda öfverlägsenhet öfver en manstarkare fiende. Emedlertid kunde ej alltid valet af stridsplats vara fritt. Den svagare måste stundom befinna sig i saknad af naturliga försvarsmedel, eller voro dessa åtminstone

otillräckliga för hans behof; men ifrån insigten häraf var steget ganska kort till bemödandet att förstärka dem, som funnos, eller att skapa nya. Sålunda uppstod småningom en *Befästningskonst*, hvars föremål i alla tider varit och måste förblifva detsamma, nemligen att, genom ett ändamålsenligt begagnande och förökande af ett ställes naturliga försvarsmedel samt genom skapandet af nya, åt den svagare bereda en stridsplats, der han med fördel kan uppträda mot en starkare fiende. Behofvet häraf måste i längst förflutna tider hafva varit starkt, i den mån de nära hvarandra boende folkstammarne lefde uti ett fiendtligt förhållande, och kriget, som utgjorde det enda medlet att slita uppkomna tvister, för den besegrade medförde förlusten ej blott af egendom, utan ock af personlig frihet. För ett nomadfolk kunde det, till skyddande af bäggedera, vara tillfyllest, att draga sig undan i djupa skogar, till otillgängliga kärrtrakter eller på branta berg, hvilkas uppgångar spärrades; men efter uppkomsten af fasta boningsplatser blef redan förlusten af dessa en stor olycka, och derföre finner man nästan allestädes samtidigt med dem äfven *ständiga* befästningar *(fästningar)*, genom ett fastare och omsorgsfullare byggnadssätt skiljande sig från de *tillfälliga (fältbefästningar, fältverk)*, som begagnades till skydd för lägerplatser eller hvarmed en i fält stående här sökte förstärka sig vid väntadt anfall af en öfverlägsen motståndare.

Man har antagit, att de första befästningar uppstått såsom en följd af nomadstammarnes behof att i sina lägerplatser trygga sig mot vilda djur. En inhägnad, en omgifning af på hvarandra konstlöst hopade stenar, eller af i jorden nedslagna

pålar, försedde med flätverk af grenar, var under sådana omständigheter tillräcklig, och fordrade endast någon förstärkning, för att lemna åtminstone ett tillfälligt skydd äfven mot menniskors anfall. Detta antagande må lemnas derhän. Visst är, att de första befästningarne, äfven då de äro att anse såsom *ständiga*, voro högst enkla, samt att de temligen liknat hvarandra på vidt skiljda delar af jorden. Herodot berättar, att Darius, sedan han (513 f. Chr.) gått öfver Don, förstörde staden Gelonus, hvars mur var »hög samt helt och hållet af trä» 1). Gelonerne voro ursprungligen Hellener, som blifvit fördrifne från hemlandet för så lång tid tillbaka, att deras tungomål öfvergått till en blandning af Helleniska och Skythiska. Deras sätt att befästa sin stad lemnar således, jemfördt med hvad man för öfrigt i detta hänseende har sig bekant, en föreställning om Grekernas äldsta befästningar. Under sitt tåg till Indien, fann Alexander befästningar, som utgjordes af en jordvall klädd med fasciner eller pålar 2). Vid Mexikos eröfring 1519 var Tabasco omgifvet med en rad pålar, hvilka icke hade större mellanrum, än som var nödigt, för att kunna genom dem utskjuta pilarne. Likaså fann Cook år 1767 på Ny-Seeland befästade byar, af infödingarne kallade Hippah, belägna på branta berg, uddar och landtungor. De voro inneslutne med en omgifning af 10 fot höga trädstammar, som voro fast sammanbundne med pilgrenar 3).

---

1) Herodot. IV, 108, 123.
2) *Arrianus.* Exp. Alex. IV, 2, m. fl. st.
3) Forelæsninger i Krigsbygningskonsten vid den kongelige Militaire Höiskole. Kiöbenhavn. 1832—1834.

Om således Grekernas befästningskonst i äldsta tider föga skiljde sig från öfriga folkslags, erhöll den likväl hos dem tidigt en större fulländning, samt isynnerhet ett olika och vidsträcktare användande, hvartill orsakerne lätt igenfinnas. I Asien och Egypten voro de äldsta staterne stora monarkier, i hvilka krigiska bragder förde till eller åtminstone voro nödiga för bibehållandet af makten. Skatter och byte blefvo segrarens egendom och sammanhopades i de stora städerna, hvilka i samma mån blefvo retande föremål för stridslystna grannar. Dit togo också, vid fiendens inbrott, landets innebyggare sin tillflykt, medförande sin egendom, hvilken, till följe af en länge fortfarande nomadisk rörlighet, var lätt flyttbar. För detta förhållande var jemväl hufvudstädernas storlek beräknad, och, då dessa voro befästade, var en fiendtlig krigshär icke blott underkastad krigslyckans vanliga omvexlingar, utan måste lida brist och nöd under sitt tåg genom ett utblottadt land, och vid framkomsten till hufvudstadens murar, återstod ändock för honom en kamp, hvars utgång, särdeles med afseende på tidens svaga anfallsmedel, var högst tvifvelaktig. Lägger man härtill despoternas ständiga behof af skydd mot egna upproriska och ärelystna undersåter, finner man i allt detta en giltig förklaringsgrund, hvarföre befästningskonsten i ofvannämnda länder nästan uteslutande användes till hufvudstäders och konungaborgars försvar.

Ett helt olika förhållande ägde rum i Grekland, och framkallades der af lika naturliga orsaker. Visserligen voro hufvudorterne i de särskilta staterna eller landskapen, med undantag af

Elis 1) och Sparta 2), befästade, men dessa fästningar voro ingalunda de enda, t. o. m. ehuru van—

1) Både folket och landet voro helgade åt Zeus, således fridlyste, och kunde ej invecklas i något krig, hvarföre icke en gång hufvudstaden var befästad, förr än under oroligheterna och striderna mellan Alexanders efterträdare, då den erhöll en borg och murar. *Diodor.* XIX, 87. Några mindre orter, såsom Lepreum och Samicum hade måhända tidigare blifvit befästade. *Polyb.* IV. 80.

2) Sparta hade, enligt äldre författare, ingen befästning, för att derigenom höja modet hos dess borgare, hvilkas bröst skulle ersätta de fastaste bålverk. Detta bör likväl ej tydas så, som skulle Lacedemonierne hafva föraktat befästningar, hvilket ingalunda var förhållandet. Redan Lycurg meddelade föreskrifter för befästandet af deras läger. (*Xenoph.* de rep. Laced. XII). I landskapet Sciritis, genom hvilket man ifrån norr inträngde i Laconica, funnos flera borgar, bland hvilka Xenophon omtalar en vid namn *Oeum* eller *Jos* (*Xenoph.* Hellen. VI, 5). I nordvest, mot gränsen af Argolis, förekommer fästningen *Glympis.* (*Polyb.* IV, 36, V, 20.). På vestra kusten låg det befästade *Leuctra;* (*Strabo*, VIII, 552, c. 4, *Pausan.* III, 26); och på udden mellan Messeniska och Laconiska vikarne *Asine,* hvilket sannolikt var ganska starkt, emedan Philip III af Macedonien gjorde åtskilliga anfall mot staden, utan att kunna uträtta något af betydenhet (*Polyb.* V, 19). Enahanda var förhållandet med *Gythion*, Spartas skeppsvarf och hamn, som förgäfves belägrades af Thebanerne (369 f. Chr.) under Epaminondas och Pelopidas (*Xenoph.* Hellen. VI, 5); *Acriæ*, äfvenledes en hamn (*Pausan.* III, 2), *Scandea* på ön Cythæra, hvilket tjenade såsom skeppsläger (*Thucyd.* IV, 54) och *Epidaurus* med en borg på landets östra kust (*Pausan.* III, 23). Den väsendtligaste orsaken, hvarföre Sparta icke befästades, torde hafva varit, att man ansåg sådant öfverflödigt, i anseende till stadens af naturen fasta läge och svårigheten för en fiende att inträanga i det af en stridbar befolkning bebodda berglandet. *Polybius* (V, 22) beskrifver Spartas läge sålunda: »Staden Sparta är rund, om man i allmänhet betraktar dess form; den ligger på en slätt, men innefattar till en del åtskilliga ojemna och med kullar uppfyllda platser. Förbi

ligen, likväl icke alltid de vigtigaste. Sedan odling och välmåga spridt sig jemnare bland hela folket,

densamma och på östra sidan rinner en flod, kallad Eurotas, som för sin storleks skull större delen af året är oöfverstiglig. På andra sidan om floden och sydost från staden ligga de kullar, på hvilka Menelaïum är anlagdt, ojemna, otillgängliga och ovanligt höga, med ett herrskande läge öfver hela sträckan mellan staden och floden, hvilken der framströmmar utmed sjelfva kullens fot, så att hela sträckan icke uppgår till mer än ett och ett halft stadium» *). Sparta var således, med sin för kriget uppfostrade befolkning, ett af naturen ganska starkt läger, i hvilket ännu intet var förloradt, om också fienden inträngt på några ställen, emedan alla de inre delarne ömsesidigt understödde hvarandra, och den framträngande ständigt måste frukta för rygg och flanker. Platsen kunde ej kringgås, emedan den hade i vester berget Taygetus (*Strabo*, VIII, 5) och i öster floden Eurotas. Epaminondas och efter honom Philip III af Macedonien, de förste som vågade intränga på Spartas område, måste återtåga samma väg öster om staden, på hvilken de framträngt (*Diodor.* XV, 83. *Polyb.* V, 22.). Emellertid finner man, att befästningar äfven här blifvit använde. Då Epaminondas (år 363 f. Chr.) ernade öfverrumpla staden, under det största delen af dess krigshär var borta, erhöll Konung Agesilaus underrättelse härom. Han befallte gubbarne och de äldste gossarne att stiga upp på taken och derifrån anfalla de fiender, som inträngt i staden. Sjelf ordnade han det vapenföra manskapet och fördelade det på de svårast tillgängliga punkterna, samt lät med *pålverk* förskansa de ställen, der man lättare kunde intränga. Epaminondas fördelade sina trupper i flera afdelningar, och stormade, men måste draga sig undan, då Lacedemoniernas krigshär hann komma tillbaka (*Diodor.* XV, 83). Vid Pyrrhi anfall, som misslyckades, hade Spartanerne åt flodsidan uppkastat en löpgraf (*Plutarch,* Pyrrh.), det enda som då lärer varit nödigt, emedan staden redan förut, under kriget mot Demetrius, blifvit befästad med djupa grafvar och starka

*) 1 Stadium = 623 fot, 9, 8 Dec.-tum.

hvilket småningom mer och mer fästades vid sina boningsplatser, var det för detta icke nog, att i hufvudstäderna hafva en fast tillflyktsort vid anfall, hvilka stundom skedde så mycket mera oförmodadt, som fienden alltid var nära, och, efter införandet af de demokratiska författningarne, ofta blott af en personlig ärelystnad eller hämdkänsla kunde uppretas till krigsföretag, som omedelbart sattes i verket. Thucydides skildrar förhållandet vid det Peloponnesiska krigets utbrott på ett ganska målande sätt. »Athenarne», säger han, »hade således lefvat en lång tid oberoende på landet, och sedan de blifvit medborgare i en och samma stad, förblefvo och bodde likväl de fleste, så väl i äldre, som sednare tider, på sina landtgårdar med hela sin hushållning ända till närvarande krig, och gjorde ej derföre gerna några flyttningar, isynnerhet som de nu hade åter förskaffat sig sitt nödiga husgeråd efter det Mediska kriget. De funno besvärligt och fördrogo med otålighet, att lemna sina hus och de helgedomar, som ständigt ifrån deras gamla författning förblifvit dem egna och ärftliga; nu skulle de ombyta lefnadssätt, och hvar för sig ej göra annat än lemna sin egen fäderneslad» 1). Mer eller

pålar, och, på de mera tillgängliga punkterna, äfven med skansar eller bålverk (*Pausan.* I, 13). Äfven Tyrannen Nabis började att befästa staden med vall och graf (*Livius*, XXXIV, 27), likväl, såsom det vill synas, endast på enstaka, lättare tillgängliga punkter, och ehuru befästningen framdeles måhända gjordes fastare och mera sammanhängande, blefvo dock alltid de brantaste ställena utan murar. Någon befästad borg ägde Sparta aldrig; den högsta af dess kullar, på hvars spets ett åt Minerva helgadt tempel var beläget, kallades dess Akropolis (*Pausan.* III, 17).

1) *Thucyd.* II, 16.

mindre kan detta yttrande tillämpas på hela det öfriga Hellas, och häraf uppstod behofvet att kunna, åtminstone för kortare tid, uppehålla fienden redan vid hans första inbrott, eller gränsernas skyddande dels genom fästningar och borgar, dels genom enklare förskansningar på de ställen, der man endast genom trånga och lätt försvarade pass kunde intränga i landet.

Betrakte vi t. ex. Thessalien, så finne vi Tempe, det ställe, der floden Peneus genombryter bergskedjan på landets östra kust, försvaradt genom flera befästningar längs hela passet 1). Mot östra ändan var, vid det smalaste stället, en skans, som tillslöt ingången och der några få man kunde uppehålla en inträngande fiende; längre in en annan skans, *Chorax*, och emot passets vestra utgång det såsom ointagligt ansedda *Condylon* 2). *Gonnos*, beläget på denna sidan framför passet, var starkt befästadt och försäkrade innehafvaren öppet tillträde till landet 3). *Tricca* var gränsfästning mot Illyrien 4), *Gomphi* mot Epirus. Det sednare beskrifves såsom väl befästadt med särdeles höga murar 5). En fast borg, *Thaumaci*, betäckte vägen och passen öfver berget Othrys, då man från söder ville framtränga till Thessaliska slätten 6), och slutligen hade man åt detta håll på östra kusten det vigtiga passet vid Thermopylæ, först af Phocierne tillstängdt genom

---

1) I afseende på vigten af denna punkt se *Herodot.* VII, 172.
2) Condylon castello inexpugnabili. *Livius,* XLIV, 6.
3) *Livius,* anf. st. *Polyb.* XVII, 23. Ett annat pass, genom hvilket Xerxes bröt in i Thessalien, ledde äfven till denna punkt. *Herodot.* VII, 128.
4) *Livius,* XXXII, 13. 5) *Cæsar.* B. civ. III, 80. 6) *Livius,* XXXII, 4.

en mur, som af Leonidas iståndsattes, då han här skulle afvakta Persernas anfall 1). Nära intill Thermopylæ, men i söder på Locriernas område, låg borgen Nicæa, som beherrskade passet och derföre af historieskrifvarne ofta omtalas.

På samma sätt voro äfven i allmänhet gränserna mellan de särskilta små staterna försvarade af fästningar, bland hvilka några blifvit beryktade för sitt fasta byggnadssätt 2), — eller lågo dylika i en krets på något större afstånd från hufvudstaden, från hvilken man i det längsta ville afhålla fienden. Attica hade flera sådana fästen, hvaribland må nämnas *Hysiæ* 3), *Phyle* 4) och *Oenoe* 5) i norr, *Thoricus* och *Anaphlystus* i söder om Athen, de tvenne sistnämnde likväl mindre afseende skydd för huf-

---

1) *Herodot.* VII, 176, 201.

2) En af dessa kallad *Teichos* (Muren), tillhörde Dymæerne, och låg på udden Araxus. Sagorna förtälja, att Hercules, under ett krig mot Elierna, uppbyggt den, för att begagnas såsom en utgångspunkt vid hans företag mot dem. Borgen hade en omkrets af endast ett och ett halft stadium, men murens höjd var ingenstädes mindre än trettio alnar (*Polyb.* IV, 59, 83). Ännu qvarstående ruiner efter många bland dessa borgar vitna om deras ursprungliga fasthet.

3) *Herodot.* V, 74.

4) Har erhållit sin största märkvärdighet såsom utgångspunkt för Thrasybuli strid mot de trettio tyrannerna (401 f. Chr.). *Diodor.* XIV, 32. *Xenoph.* Hellen. II, 4. *Plutarch,* (Demetr.) kallar Phyle och Panacte Athens förmurar.

5) Låg på gränsen mellan Boeotien och Attica, och belägrades förgäfves af Peloponnesierne (431 f. Chr.) men föll längre fram (413 f. Chr.) genom förräderi i deras händer. Thucydides säger, att Athenarne plägade der inlägga en besättning, så snart något krig uppkom. *Thucyd.* II, 18, VIII, 98. *Herodot.* V, 74.

vudstaden, än för de mellan dem belägna silfvergrufvorna i berget Laurion. I Boeotien voro likaledes *Chæronea* 1) och *Coronea* 2) i norr, *Thespiæ* 3) och *Ceressus* i vester, *Platæa* 4) i söder, samt *Tanagra* 5) och *Oropus* 6) i öster, fasta gränsorter, o. s. v. Anmärkas bör dock, att dessa fästningar eller borgar ofta blefvo vådliga för landets egen säkerhet, emedan de ej sällan vid det första, djerfva anfallet föllo i fiendens händer och sedermera tjenade såsom stödpunkter för hans företag, eller blefvo tillflyktsorter för egna oroliga och upproriska medborgare. Någon gång hände ock, att dylika fästen anlades i fiendens land af en krigshär, som, i anseende till sin styrka eller andra omständigheter, ägde hopp att der kunna bibehålla sig någon längre tid. På detta sätt uppstod *Decelia* i Attica, hvilket låg 120 stadier från Athen och först på Alcibiadis inrådan (413 f. Chr.) befästades af Peloponnesierne, hvilka derigenom under det Peloponnesiska kriget tillfogade Athenarne en oberäknelig skada 7). Desse hade några år tidigare (425 f. Chr.) befästat *Pylos* i Laconica 8).

Till systemet för gränsernas försvar kunna vidare hänföras de befästningar, som tid efter an-

---

1) Ryktbart genom det fältslag, hvari Grekland förlorade sin oafhängighet, och i öfrigt af stor vigt genom sitt läge på hufvudvägen mellan det norra och södra Grekland.
2) *Thucyd.* I, 113.
3) *Herodot.* VII, 202, 222; VIII, 50; IX, 30. *Diodor.* XV, 27, 33, 46.
4) *Herodot.* VI, 108; VIII, 50; IX, 29. *Thucyd.* III, 52. *Diodor.* XV, 46.
5) *Thucyd.* I, 108.
6) *Thucyd.* II, 23. *Diodor.* XIV, 17; XIX, 77.
7) *Thucyd.* VI, 91; VII, 19, 28.
8) *Thucyd.* IV, 4. *Diodor.* XIII, 64.

nan uppfördes på *Isthmus*, för att stänga vägen mellan Peloponnesus och det nordliga Grekland 1),

1) Isthmus befästades första gången, då Perserne år 480 f. Chr. hotade Peloponnesus med anfall, hvarvid Peloponnesierne samlade sig, upprefvo den Scironiska vägen och började att uppföra en mur tvärs öfver näset. Emedan alla, som dragit ut för att strida, utgörande flera tusende man, arbetade på muren dag och natt, blef densamma snart färdig. Om dess byggnadssätt känner man endast, att dertill användes stenar, tegel, trävirke och sandkorgar. Det blir häraf sannolikt, att man till försvårande af stormning, hvartill den egentliga muren icke hunnit ernå erforderlig höjd, ofvanpå densamma uppfört ett lättare bröstvärn af trävirke och sandkorgar, hvilket oftare begagnades. *Herodot.* VIII, 71; IX, 17. Huru länge denna befästning bibehöll sig, är väl icke med visshet kändt, dock lärer den icke haft någon väsendtlig varaktighet, emedan man finner, att Athenarne och deras bundsförvandter, under Chabrias' befäl, redan år 369 f. Chr., vid ett väntadt anfall mot Peloponnesus af Thebanerne, åter företogo sig att med dylika arbeten tillstänga alla vägar öfver näset. Tjugutusen man blefvo härtill använde, och hela sträckan från Cenchreæ till Lechæum förskansades med pålverk och djupa grafvar. Epaminondas' klokhet, understödd af Thebanernes tapperhet, besegrade likväl äfven dessa hinder. *Diodor.* XV, 68. För tredje gången befästades Isthmus af Cleomenes, då han, under sitt krig med Achæerne (224 f. Chr.) fått underrättelse, att desse sökt hjelp hos Antigonus af Macedonien. Han genomskar hela rummet mellan borgen i Corinth och de så kallade Oneia-bergen med en pålvall och graf, af hvilka omständigheterna likväl sedermera hindrade honom att begagna sig. *Polyb.* II, 52. Då Peloponnesus i 3:e århundradet hotades med inbrott af Göthiska hopar, förnyades murbyggnaderne på Isthmus, men förföllo snart. Kejsar Justinianus lät återställa dem i fullständigt skick (Procop. de Aedif. IV, 2), utan att derigenom kunna hindra Slaviska, Balyariska och andra folkstammars inträngande. Slutligen förnyades muren år 1413 af konung Emanuel, men förstördes snart derefter af Turkarne. Några ruiner qvarstå ännu. *Mannert*, Geographie der Griechen und Römer. VIII, 362.

äfvensom den tvärs öfver *Chersonnesus* gående mur, hvilken Chersonneserne, med biträde af Lacedemoniern Dercyllidas, uppförde år 399 f. Chr., för att skydda landet mot Thraciernas infall och härjningar 1).

Ännu en annan omständighet gaf i Grekland tidigt åt befästningskonsten en synnerlig vigt. Flera af dess stater voro sjömakter och drefvo en vidsträckt handel, hvaraf blef en följd, att hamnarne måste befästas till skydd för så väl krigs- och handelsflottorna, som för de varor, stundom af ganska högt värde, hvilka der voro samlade. »Hela Hellas», säger Thucydides, »gick beväpnadt, så väl för de obefästade boningsplatsernas skuld, som de osäkra besöken hos hvarandra.» Men sedan Minos' sjömakt var upprättad (omkr. 1300 f. Chr.) blef hafvet mellan folken mera farbart, emedan våldsverkarne blifvit af honom från öarne fördrifne, hvarvid han ock försedt många af dem med nya invånare. Och de vid hafvet boende menniskor, som nu beflitade sig mera om förmögenhets förvärfvande, försågo sig med fasta boningsställen, några till och med omgåfvo sig med murar, då de

---

1) *Diodor.* XIV, 38. Landtungans bredd var 37 stadier (11,544 alnar). Muren uppfördes sålunda, att hvarje soldat fick ett särskilt stycke att bygga. Pris utsattes för dem, som först voro färdige, och de öfrige erhöllo löfte om belöningar efter förtjenst. Arbetet började på våren och var redan fulländadt vid hösten. *Xenoph.* Hellen. III, 2. *Plutarch (Pericles)* tillskrifver Pericles denna murbyggnad, som »hade skansar på vissa afstånd och tillstängde näset från ena hafvet till det andra.» Man erinras af dessa murar om Pictervallen i England, mellan Carlisle och Newcastle, uppförd af Romerska soldater, samt Dannevirke mellan Slien och Eideren, hvilken sednare befästning hade en längd af 8 till 9 mil.

blifvit rikare än förut» 1). I första rummet måste, i hänseende till tidig handel och sjöfart, samt derigenom förvärfvad rikedom, nämnas *Corinth* 2), med de båda befästade hamnarne *Cenchreæ* och *Lechæum*, det förra station för dess krigs- och handelsflotta, det sednare dess egentliga hamn, som genom en på båda sidor om vägen löpande, tolf stadier lång, mur var förenad med staden 3). Såsom hufvudsakligen sjömakt står åter främst *Athen*, hvars vidsträckta hamnbefästningar längre fram skola närmare beskrifvas. Åtskilliga andra voro emellertid, om ej i vigt, åtminstone i afseende på befästningarnes styrka med dessa jemförlige. Såsom sådana må nämnas *Naupactus* i Locris, kändt både af Greker och Romare såsom väl befästadt 4); *Chalcis* på Euboea, hvars läge midt i Grekland, som gjorde det lätt att derifrån kasta sig på hvilken punkt man behagade, och hvars befästning 5), jemte lättheten att skilja staden från fasta landet eller dermed sammanbinda den, gåfvo den en stor vigt och berättigade Philip III af Macedonien att anse densamma såsom en af hufvudnycklarne till Grekland 6); *Gythium* och *Epidaurus* i Laconica, hvilka redan här ofvan blifvit omnämnde 7), m. fl.

---

1) *Thucydides*, I, 6, 8.
2) Ib. I, 13.
3) *Strabo*, VIII, 583 (c. 6.) *Xenoph.* Hellen. IV, 5. *Pausan.* II, 2. Jemf. sid. 11, not.
4) *Thucyd.* III, 102. *Livius* XXXVI, 34. *Cæsar* B. civ. III, 35.
5) Uppförd under Peloponnesiska kriget. Beskrifning deröfver finnes hos *Diodor.* XIII, 47.
6) *Polyb.* XVII, 11.
7) Se sid. 5, not. 2.

Utom dessa befästningar, hvilka mer eller mindre afsågo ett skydd för staternas gränsor, voro en stor del af de mindre städerna befästade, särdeles de som lågo vid de stora vägarne 1) och kusterna, hvarjemte mindre borgar eller kastell lågo spridda här och der i landet, och voro en inträngande fiende till hinder, emedan han antingen måste intaga dem, hvilket, i anseende till brist på tjenlig belägringsredskap, ofta fordrade lång tid, eller ock under sitt framträngande hade att frukta för anfall i ryggen eller att se återtåget försväradt af deras besättningar.

En krigshär, som lyckats besegra alla dessa svårigheter, hade emellertid ännu den hårdaste striden att utkämpa vid hufvudstaden, på hvars befästande man, enligt hvad redan här ofvan är antydt, i allmänhet nedlagt den största omsorg. Särdeles ryktbare i detta hänseende voro *Thebæ*, med sina redan af Homerus omtalade, sju portar 2); *Athen*, hvars befästningar, omfattande jemväl hamnarne Piræeus och Munychia, voro de vidsträcktaste af alla; *Corinth*, med borgen Akrokorinthos, den starkaste fästning i Grekland, som aldrig blef tagen med öppet våld, utan blott genom öf-

1) Bland dessa må här endast anföras *Elatea* i Phocis vid floden Cephissus, i vägen för en fiende, som ville från det nordliga Grekland intränga i det södra, och efter hvars intagande vägen till Phocis och Boeotien låg öppen; *Orchomenus*, vigtigt genom sitt läge midt i Peloponnesus, samt derför ett ständigt föremål för anfall och eröfringar; *Psophis*, hufvudpost för den som ville från Elis intränga i det nordliga Peloponnesus, och derför af särdeles vigt under det Achæiska förbundets tid m. fl.

2) *Homerus.* Odyss. XI, v. 263.

verraskning eller hunger; *Messene*, berömdt för fastheten af dess murar, hvarföre denna stad och Corinth ansågos såsom hufvudstöd för väldet öfver Peloponnesus 1); *Argos*, m. fl. De skäl, som föranledde de Asiatiska hufvudstädernas befästande, voro väl icke lika 2), men dock i viss mån gällande äfven för Grekland. De inneslöto den största förmögenheten, de rika templen samt de konstskatter, som utgöra föremål ännu för våra dagars beundran, och ägde dessutom alltid en stor betydenhet redan såsom säten för regeringarne. Lägger man härtill, att slafveri eller utflyttning länge var de besegrades vanliga öde 3), hvaraf äfven den svagaste uppfordrades till ett ihärdigt försvar, så länge ett sådant ännu var möjligt, samt att, under striderna mellan de Grekiska småstaterna, fiendens uppehållande ofta var nog att förekomma hans seger, emedan afund och fruktan för segrarens stigande makt framkallade bundsförvandter åt den betryckte, en omständighet, som blef särdeles verksam, då en hufvudstad var i fara, torde anlednin-

---

1) »I båda hornen måste Du fatta tjuren, om Du vill styra honom», sade Demetrius Phaleræus till Philippus, dermed åsyftande borgarne i Corinth och Messene, såsom nödige för den, som ville beherrska Peloponnesus. *Strabo* VIII, c. 4. Jemf. Pausan. IV, 31.

2) Athenarne, under Themistocles, ådagalade på ett lysande sätt, att icke allt var förloradt med hufvudstaden.

3) *Thucyd.* I, 103; II, 70; V, 5, 116. *Polyb.* V, 100. *Diodor.* XIX, 79. Så vida en stad blifvit tagen med storm, sedan uppfordran till dess försvarare att gifva sig blifvit afslagen, var det t. o. m. icke ovanligt, att männerne dödades, qvinnor och barn gjordes till slafvar och staden öfverlemnades till plundring. *Thucyd.* III, 68. *Diodor.* XII, 80; XV, 79, m. fl. st.

gar nog hafva förefunnits till den möda och kostnad, som på deras befästande offrades.

Den flyktiga blick vi här kastat på Greklands fästningar och den allmänna planen för deras anläggande, torde vara tillräcklig att antyda den vigt de ägde för landets försvar, samt att lemna en förklaring, hvarföre de flesta krigen mellan de små staterna endast voro fästningskrig eller åtminstone slutade med en belägring. Då man dertill erinrar sig, att, med några få lysande undantag, Grekernas största krigsbedrifter utfördes vid fästningarnes anfall och försvar, synes kännedomen af deras befästningskonst utgöra en ej oväsendtlig del af deras historia, och följaktligen förtjena en noggrannare undersökning, än man hittills åt densamma egnat 1).

1) Det kan med detta yttrande icke vara vår afsigt, att nedsätta värdet och förtjensten af de författare, som före oss, med måhända större både språk- och sakkännedom, behandlat detta ämne. En anmärkning måste vi likväl tillåta oss. Då befästningskonsten, genom krutets begagnande, erhållit en i viss mån ny rigtning, har man, vid behandlingen af dess historia, i allmänhet ansett tillräckligt att i ett sammanhang framställa dess tillstånd före uppfinningen af krutet, utan att skilja mellan det, som varit Asiatisk, Grekisk eller Romersk konst. Man har således t. ex. antagit Grekernas belägrings-machiner hafva varit sådana, som de, hvilka under en långt senare tid af Romarne för samma ändamål användes och af nyare Latinska författare beskrifvas, eller å andra sidan tillegnat Romarne äran af uppfinningar, som de endast lånat från Grekland. Andre författare, såsom *Folard*, hafva åter, hänförde af sin beundran för forntiden och en nog liflig inbillningskraft, i strödda förhållanden trott sig finna eller af dem skapat ett system, om hvilket de gamle sannolikt aldrig drömt. *Guischardt* (Mémoires Militaires sur les Grecs et les Romains; A la Haye 1758) ville bryta en ny bana, och följde tro-

Följande den ordning, som vid Befästnings-konstens behandling vanligen iakttages, skola vi i det följande särskilt framställa Grekernes Fältbefästning, deras Fästningsbyggnad, samt sättet och medlen för fästningars anfallande och försvar.

I. FÄLTBEFÄSTNING.

Enligt hvad redan förut blifvit yttradt, framkallar behofvet af skydd ganska tidigt hos alla folkslag ett begrepp om fältbefästningar, i början naturligtvis högst ofullkomliga, men likväl, med hänseende till de svaga anfallsmedlen, uppfyllande sitt ändamål, hvilket ursprungligen synes hafva varit att gifva skydd åt lägerplatserna och underlätta deras försvarande. Med denna bestämmelse förekomma de hos Grekerne tidigare, än att historien kan lemna oss någon säker upplysning om deras beskaffenhet. Redan under striderna vid Troja, — slutade 1184 f. Chr. med stadens intagande genom list — förstodo Grekerne att befästa sitt läger, inom hvilket icke blott de sjelfve, utan ock deras

---

get de äldre författare, han åberopar, men begick sjelf det misstag, att endast anföra några få händelser och att såsom gällande reglor antaga, hvad dervid kanske undantagsvis förekommit. De nyaste författarne i ämnet hafva i allmänhet endast afskrifvit äldre commentatorer, och då de någon gång, såsom t. ex. *Liskenne* et *Sauvan* (Bibliothèque Historique et Militaire. Paris 1835) anföra åtskilligt nytt, sker det utan anförande af källorna, hvarföre man saknar säker ledning för bedömandet af deras trovärdighet eller vigten af deras uppgifter. Det är dessa brister vi önskat ej måtte komma oss till last, äfven med fara, att vår afhandling blir mindre rik och underhållande, än den eljest, med mindre möda, kunnat sammanfattas.

flotta, erhöllo skydd mot fiendens öfverraskande anfall. Då Homer, som lemnat oss beskrifningen öfver detta läger, lefde flera århundraden efter de händelser, han skildrar, torde man hafva skäl att anse hans teckning mera skön, än trogen, hvarigenom likväl, i alla händelser icke mycket kan vara förloradt. Enligt hans berättelse utgjordes nämnde förskansningar af en mur med höga torn och hvars portar gjordes så breda, att hästar och stridsvagnar derigenom kunde gå in. Rundt omkring muren var en graf, hvars branta väggar voro klädda med spetsiga pålar, samt hvars bredd och djup hindrade fiendens hästar att spränga deröfver 1). Denna beskrifning kan i öfrigt lämpas till de fältverk, som långt sednare, äfven efter Homeri tid, för samma ändamål användes, endast med den skilnad, att tiden vanligen icke medgaf uppförandet af en mur, utan blott af pålverk eller jordvall; och vet man följaktligen med visshet åtminstone så mycket, att lägerbefästningar af ålder, samt länge utan väsendtlig skiljaktighet i deras beskaffenhet, varit begagnade. Redan Lykurg (omkring 880 f. Chr.) gaf Spartanerne i detta hänseende kloka föreskrifter. Så snart deras läger icke var skyddadt af någon förut varande befästning eller af naturföremål, såsom berg och floder, borde det befästas och helst erhålla en afrundad form, emedan vinklarne i fyrkanten äro otjenlige 2). Då Messenierne under det första Messeniska krigets fjerde år (738 f. Chr.) ryckte i fält, medföljde slafvarne, bärande pålar och hvad som i öfrigt behöfdes till skans-

---

1) *Homer.* Iliad. VII, 336—343, 436—441; XII, 50—59.
2) *Xenoph.* De rep. Laced. XII.

arbeten. Efter den första drabbningen, hvari segern var oafgjord, förskansade de sin ställning med pålar så fast, att Lacedemonierne icke vågade anfalla den, utan återvände hem 1). För öfrigt berodde väl dessa fältarbetens styrka, form och byggnadssätt af åtskilliga omständigheter, såsom den tid, man borde uppehålla sig på samma lägerplats, fiendens närhet och styrka o. s. v. Vanligen bestodo de af vall och graf, någon gång endast af en graf, då lägerplatsens beskaffenhet sådant medgaf 2). Då tid och tillgång på virke gjorde det möjligt, försvårades vallens stormning ytterligare genom deri nedslagna spetsiga pålar, hvilket något längre fram blef vedertaget bruk 3). Greklands största fältherrar, t. o. m. vid vigtigare tillfällen den eljest temligen vågsamme Alexander af Macedonien 4), försmådde icke att genom sådana medel bereda trygghet för de få stunder, deras härar kunde egna åt hvilan, och slutligen ansågs uraktlåtandet deraf såsom en klandervärd försummelse 5). Man

---

1) *Pausan.* IV, 7.
2) Så var t. ex. förhållandet med det läger, Lacedemonierne intagit före slaget vid Leuctra (371 f. Chr.), hvilket låg på en höjd och endast hade en graf framför sig. *Xenoph.* Hellen. VI, 4. Hos Asiaterne var det vanligt att omgifva lägret endast med graf. *Xenoph.* Cyrop. III, 3.
3) *Polyb.* V, 3, 103.
4) Då han före slaget vid Gaugamela (331 f. Chr.) hvilade fyra dagar, förskansade han sitt läger med vall och graf, emedan han ämnade der qvarlemna trossen och alla de soldater, som ej voro i stridbart skick. *Arrian.* Exp. Alex. III, 9. Förskansade läger omtalas i öfrigt på flera ställen. *Diodor.* XX, 17, 47, 108. *Appian.* X, 30. *Polyen.* II, 4.
5) *Polybius,* V, 20, förebrår Messenierne, att de vid Glympis (217 f. Chr.) uppslogo sitt läger utan insigt och omsorg, emedan de hvarken deromkring uppdrogo graf eller pålvall, eller hade utsett tjenlig lägerplats.

finner ock huru lägerbefästningarne småningom tilltogo i styrka, ända derhän, att t. ex. Lysimachus omgaf sitt läger vid Dorylæum (302 f. Chr.) med en djup graf och en tredubbel vall 1). Antiochus den store befästade (188 f. Chr.) sitt läger vid berget Sipylus rundt omkring med en stark mur 2). Med fältverk af fastare byggnadssätt befästades sådana punkter, som tillfälligt borde skyddas mot anfall af en öfverlägsen fiende. Vid ett väntadt anfall af Boeotierne (424 f. Chr.) befästades Delium af Athenarne under Hippocratis befäl på följande sätt. »Man gräfde en graf rundt omkring tempelgården och templet, och uppkastade jorden ur grafven i stället för mur. Häri nedfästades pålverk, hvaremellan man inflätade qvistar af vinträd, som nedhöggos omkring helgedomen. Tillika borttog man stenar och tegel från de närgränsande husens grundvalar, och bragte på allt sätt förskansningen i höjden. Der det var lägligt och ingen af helgedomens byggnader var i vägen, uppfördes trätorn.» Inom loppet af två dagar var arbetet i det närmaste fulländadt 3). Några andra likartade exempel skulle kunna anföras. I detta hänseende stod krigskonsten emellertid länge hos Grekerne icke högre, än hos de Asiatiska folkslagen 4), från hvilka de i allmänhet synas hafva

---

1) *Diodor.* XX, 108.
2) *Appian.* X, 30.
3) *Thucyd.* IV, 90.
4) Då Perserne, under Mardonii befäl, för andra gången intagit Athen (479 f. Chr.), men, vid underrättelsen om en Peloponnesisk krigshärs antågande, åter måste draga sig längre åt norr, slogo de läger längs med floden Asopus, ifrån Erythræ ända förbi Hysiæ, och förskan-

hemtat åtskilliga lärdomar, så väl i afseende på fältverksbyggnad, som fästningars anfallande och försvar. Från dem synes ock härleda sig det först i en sednare tid af Grekerne antagna bruket, att genom hvarjehanda fältarbeten försvåra fiendens fram-marche på slagfältet, samt att genom grafvar, vallar, förhuggningar, med flera dylika medel förstärka en intagen stridsställning. Då Darius före slaget vid Issus (333 f. Chr.) låtit Perserne med en uppkastad jordvall skydda den tillgängligare delen af deras ställning, ansågo Macedonierne detta såsom ett erkännande af fienden, att han på förhand trodde sig blifva besegrad 1). Macedoniernes missaktning för sådana skyddsmedel 2) delades väl

sade det till tio stadiers längd (något mer än 3000 alnar) på hvardera hufvudsidan. Någon fullständig beskrifning öfver dessa förskansningar äger man väl icke, men af berättelsen om den strid, som föreföll, sedan Perserne efter slaget vid Platæa hit tagit sin tillflykt, synes, att de varit ganska starka, och att en dervarande träskans med torn länge motstod Lacedemoniernes tapperhet. Till och med Athenarne, oaktadt deras större vana vid belägringar och stormningar, lyckades först efter en skarp och långvarig strid att bestiga och nedrifva densamma. *Herodot.* IX, 15, 70.

1) *Arrian.* II, 10. Persernes försigtighet var här icke blott tillfällig, och man finner, att Alexander sedermera ej med likgiltighet eller utan farhåga såg deras fältarbeten. Då han före slaget vid Gaugamela nalkats fienden på ett afstånd af 60 stadier, förelade han krigsrådet frågan: »om han, såsom de fleste önskade, genast skulle föra sin krigshär mot fienden, eller, enligt Parmenio's kloka råd, på stället slå läger och låta undersöka hela nejden, om der kunde finnas något misstänkt eller uppehållande, eller möjligen dolda grafvar och nedslagna spetsiga pålar, samt nogare taga fiendens ställning i ögonsigte.» Parmenios mening behöll öfverhanden. *Arrian.* III, 9.

2) Ännu vid det Peloponnesiska krigets tid (omkring 400

icke af Grekerne i allmänhet. De begagnade sig tvertom deraf vid flera vigtiga tillfällen, äfven till skydd vid öfvergången af floder, då en mindre styrka skickades öfver att befästa sig med vall och graf, för att sålunda betrygga den öfriga härens öfvergång 1); dock tillhör deras vidsträcktare användande en tid, under hvilken den äldre Grekiska och Macedoniska krigskonsten redan sett sina mest blomstrande dagar försvinna. Blott ett stort exempel på deras begagnande må anföras. Då Antigonus (222 f. Chr.) i spetsen för Macedonierne och Achæerne framryckte mot Laconica, hade Cleomenes, som väntade hans ankomst, genom vakter, grafvar och förhuggningar betryggat alla ingångspunkter till landet. Sjelf slog han, med hufvudstyrkan, läger vid Sellasia, der han beräknat, att fienden skulle inbryta, hvilket ock hände. Vid sjelfva ingångspunkten ligga tvenne kullar, Eva och Olympus. Midt emellan dem och utmed floden Oenus löper vägen till Sparta. Cleomenes uppkastade en pålvall och graf framför begge kullarne, på hvilka han ställde hufvudstyrkan af fotfolket. En mindre del af detta ställdes, jemte rytteriet, på slätten utmed floden, å ömse sidor om vägen. Antigonus fann vid sin ankomst, att Cleomenes med de delar af hären, som för hvarje ställe bäst passade, så ändamålsenligt begagnat sig af lokalens fördelar, att hela bilden af krigshärens ställning

---

f. Chr.) funnos i Macedonien ganska få befästade orter, och de som nämnas, — Eidomene, Gortynia, Atalane och Europos, — voro utan särdeles betydenhet. Archelaus, Perdiccas' son, uppbyggde de fästningar, som sedermera funnos i landet. *Thucyd.* II, 100.

1) *Diodor.* XIX, 18.

liknade en tätt sluten tropp af öfvadt fotfolk med framhållna sköldar och sträckta spjut. Han vågade således icke genast anfalla. Philopoemens tapperhet och ett oskickligt försvar på en punkt gjorde dock slutligen befästningen otillräcklig 1).

Vallarnes höjd och grafvarnes djup finnes ganska sällan uppgifna, och torde väl vid särskilta tillfällen hafva varit något olika. Den förra, af hvilken det sednare till en del måste blifva beroende, kunde dock ej vara mindre, än att en man stod skyddad bakom vallen, och härmed öfverensstämmer uppgiften, att vid de befästningsarbeten, som af Lacedemonierne utfördes mot Pyrrhi väntade anfall, grafven gjordes sex armmått bred och fyra armmått eller något mer än sex fot djup 2). Äfven öfversvämning begagnades af Lacedemonierne, under Bundsförvandternes krig, för att hindra fiendens framträngande. Då konung Philip af Macedonien vid sitt anfall mot Sparta, skulle framtåga på den smala sträckan mellan Eurotas och de gent emot staden liggande kullarne, uppdämde Lacedemonierne floden, så att hela fältet mellan denna och kullarne stod under vatten 3). Såsom ett eget sätt att på slagfältet skaffa sig skydd mot fiendens anfall må omnämnas, att Ptolemæus och Seleucus, i slaget vid Gaza (312 f. Chr.), emot Demetrii elefanter begagnade kedjor, fästade vid pålar med jernbeslagna spetsar, hvilka utspänndes framför fronten 4). Detta och dylika påfund tillhöra emellertid icke egentligen befästningskonsten.

---

1) *Polyb.* II, 65.
2) *Plutarch.* Pyrrh.
3) *Polyb.* V, 22.
4) *Diodor.* XIX, 83, 84.

Hvad som hufvudsakligen utbildade Grekernas skicklighet i fältbefästningskonsten, voro de ofta ganska vidsträckta arbeten, som vid fästningars belägrande måste utföras. För beskaffenheten af dessa skall likväl, för sammanhangets skuld, först längre fram redogöras.

II. FÄSTNINGSBYGGNAD.

Om ock befästningar af jord, förstärkte med pålar och flätverk, voro de äldste, hvilket synes sannolikt, förblefvo de likväl ej länge tillräcklige. Jordvallen kunde ej göras särdeles hög, utan att derjemte vara något långsluttande, och blef således lätt att taga genom stormning. De trätorn, som till förekommande häraf uppfördes, kunde åter med lätthet antändas. Alla dessa arbeten voro dessutom af ringa varaktighet och förmåga att emotstå endast tidens åverkan, och behofvet föranledde således tidigt användandet af murar af naturliga eller konstgjorda stenar, till skydd för de orter, som oftare eller med större sannolikhet voro utsatte för fienders anfall. Sålunda uppstodo i Grekland de första fästningar, redan på en tid, om hvilken vi endast genom sagorna äga någon kännedom. Till denna ålder höra *Tiryns*, *Argos* och *Mycenæ*, om hvilkas fordna styrka de ännu qvarstående ruinerne bära vittne. Murarne äro uppförde af ofantliga obuggna stenblock och mellanrummen fyllda med mindre stycken utan murbruk. Äfven deras höjd lärer varit högst betydlig. Under en sednare tid, då man ansåg vanliga menniskor oförmögna till ett sådant arbete, värdigt att prisas i skaldernas sån-

ger1), antog man, att dessa trenne fästningar blifvit uppförda af Cykloper2). Sannolikt var bland dem Tiryns den äldsta, emedan vi finna Tiryntierne angifne såsom uppfinnare af dylika murar3), hvilka dock förmodligen endast voro af vanligt Pelasgiskt byggnadssätt, enär man återfinner sådana ej blott vid många af Greklands äldsta städer, utan ock i de delar af Italien, der Pelasger eller Tyrrhenier varit herrskande 4).

De nyare Grekiska fästningarne liknade, om ej alltid till byggnadssätt, likväl till sin hufvudsakliga form och beskaffenhet, dessa gamla mönster, och historien lemnar, i afseende på flera bland dem, en säker anvisning, huru de småningom blifvit utbildade till större fullständighet och styrka. Ju mera ett ställe är af naturen otillgängligt, desto mindre möda och skicklighet fordras naturligtvis till dess befästande. På en tid, då man vid bestämmandet af fästningarnes läge endast behöfde afse den största möjliga lätthet att erhålla skydd för personer och egendom, var det ock följaktligen lika naturligt, att man till befästande valde höga, enstaka klippor eller otillgängliga höjder, hvars brantaste delar kunde lemnas utan försvar, och der blott en föga konstmässig befästning på de tillgängligare punkterna var behöflig. På detta sätt uppkommo de äldsta *Fästen*, och det ord,

---

1) *Homer*, Iliad. II, v. 559, kallas Tiryns den *fastmurade* (*τειχιόεσσα*). *Euripides* besjunger flerstädes dessa himmelshöga cyklopiska murar.
2) *Apollodor*. II, 2. *Strabo*, VIII, c. 6. (572). *Pausan*. II, 25.
3) *Plinius*, VII, 56.
4) *Mannert*, VIII, 658.

Teichos (*Τεῖχος*, Mur), med hvilket de i allmänhet benämndes, antyder på befästningens ursprungliga enkelhet 1). Sådana blefvo äfven framgent anlagda. Några hafva redan här ofvan (sid. 8, 9) blifvit omnämnda, och dylika funnos i alla Greklands landskap. Der emellertid nejden omkring ett sådant fäste förut var mera befolkad eller lockade till bosättning, fick man ett ytterligare skäl dertill i den trygghet, grannskapet af en med besättning försedd fästning lemnade mot fiendtliga ströftåg. Man uppslog sina bopålar vid den befästade klippans fot, och, då omständigheterna voro gynnande, uppkom här en stad, af den folkmängd, vidd och rikedom, att dess ytterligare befästande blef nödvändigt. Detta skedde medelst en *Ringmur*, och det ursprungliga fästet antog då naturen af en *Borg* (Ἀκρόπολις Akropolis), tjenande till förvaringsrum för stadens största dyrbarheter och skatter, samt, sedan ringmuren var af fienden intagen, såsom en tillflyktsort, i skydd hvaraf försvaret ännu länge kunde fortsättas, till dess möjligen undsättning ankom eller fienden af andra skäl nödgades upphäfva belägringen. Sådant var förhållandet med *Athen* 2), hvars *Akropolis*, ursprungligen grundlagd af Pelasger, än vidare befästades af Egyptern Cecrops, och, genom det skydd den lemnade, gaf anledning till den verldsberyktade stadens upp-

1) Några bland dessa fästen kallades endast Teichos, t. ex. det här ofvan, sid. 9, not. 2, omnämnda (*τὸ καλούμενον Τεῖχος*, *Polyb.* IV, 59); andra fingo härtill ett tillägg, såsom *Minervas Fäste* (Ἀθηνᾶς τεῖχος) på kusten af Achaia, o. s. v.

2) *Thucyd.* II, 15.

komst; så med *Thebæ*, der borgens namn *Cadmea*1) erinrade om grundläggaren, Cadmus från Phœnicien, o. s. v.

Borgarne lågo i alla befästade städer, dessa må nu hafva varit äldre eller yngre, på de högsta och otillgängligaste punkterna. Särdeles märkvärdig i detta hänseende var *Akrokorinthos*, borgen i Corinth, belägen midt i staden på spetsen af ett brant berg, hvars höjd var tre och ett halft stadium, och med en uppfartsväg af trettio stadiers längd 2). Borgen i *Aliphera* — en liten stad i Arkadien — låg på spetsen af en kulle, som åt alla sidor var brant, och hade en uppfartsväg af tio stadiers längd 3); borgen i *Sicyon* var omgifven af så otillgängliga och branta sluttningar, att man ingenstädes mot densamma kunde anbringa belägringsredskap 4); flera andra att förtiga. Några befästade städer hade tvenne borgar, af hvilka dock den ena vanligen var mindre och af underordnad vigt. En sådan mindre borg försvarade sluttningen af den klippa, hvars spets kröntes af Akrokorinthos. *Megara* låg på en slätt, öfver hvilken tvenne kullar höjde sig. Båda voro befästade med borgar, den ena kallad *Karia*, den andra *Alkothoos* 5). Så var äfven förhållandet i *Argos* 6), ehuru blott dess ena borg, *Larissa*, erhållit någon större ryktbarhet. Så-

---

1) Vid de sju hjeltarnes tåg mot Thebæ (i 13:e århundradet före Chr.) synes endast borgen hafva varit befästad. I beskrifningen härom förekomma vexelvis namnen Thebaner och Cadmeer. *Diodor.* IV, 65, 66.
2) *Strabo,* VIII, 6.
3) *Polyb.* IV, 78.
4) *Diodor.* XX, 102.
5) *Pausan.* I, 40, 42.
6) *Livius*, XXXIV, 25. *Strabo,* VIII, 369 (cap. 6.).

som något mindre vanligt må anmärkas, att *Messene's* borg, *Ithome*, var belägen utanför stadens ringmur 1), hvilket emellertid härrörde af omständigheter främmande för vårt ämne 2). I öfrigt torde blott behöfva nämnas, att likasom åtskilliga städer voro befästade endast med en ringmur, utan att hafva någon borg, — t. o. m. *Megalopolis*, den yngsta och derjemte en bland de största af det gamla Greklands städer hade, så vidt man vet, icke någon sådan, — så funnos äfven andra, i hvilka borgen utgjorde den enda befästningen. Detta gäller om en stor del af de fasta gränsorterna och i allmänhet om de punkter, der omständigheterna fordrat anläggandet af ett fäste, utan att tillika föranleda en talrikare befolkning att der samla sig.

En följd af Borgarnes läge på branta berg eller förut temligen otillgängliga höjder var, att deras form måste blifva fullkomligt obestämd. Man åtnöjde sig att med murar af i allmänhet särdeles fast byggnadssätt, — hvarom mera här nedan — tillstänga de vägar, naturen lemnat öppna, för att sålunda erhålla en sluten plats, der en mindre besättning länge kunde försvara sig mot en öfver-

1) Vid några andra äldre, icke Grekiska städer, såsom Jerusalem och Carthago, ägde dock samma förhållande rum.

2) De många olyckor, som öfvergått Ithome, gjorde Messenierne obenägne att åter bosätta sig i den nästan öfvergifna staden, och då Epaminondas önskade att här åter samla dem, för att på Peloponnesus bilda en motvigt mot Sparta, måste han derföre lägga den nya staden, som erhöll namnet Messene, på sidan om den förra, hvars borg likväl bibehölls. *Diodor.* XV, 66. *Pausan.* IV, 27.

lägsen fiende. Endast för sjelfva besättningen måste en port på något ställe af muren finnas, och denna försvarades af torn samt med alla de medel, befästningskonsten hade att erbjuda.

Ringmurens grundritning (enceintens tracé) synes icke heller hafva varit genom några reglor bestämd, utan lämpades efter landtytans beskaffenhet och de medel, dennas ojemnhet erbjöd till underlättande af befästningen. Då fästningen låg på en slätt, såsom *Athen* och *Platæa,* närmade sig ringmuren den runda eller eliptiska formen, dock med brytningar i in- och utgående vinklar, i början tillfälliga eller föranledda endast af markens beskaffenhet, men sedermera — eller för de fästningar, som i en sednare tid uppfördes, — sannolikt anlagda till vinnande af sidoförsvar. Vanligast förekomma dock endast utgående vinklar. Spår efter fästningar med form af en mer eller mindre regelbunden månghörning, saknas icke heller. Vid *Vigla,* sannolikt det fordna *Decelia,* qvarstå ännu ruinerna efter en gammal sexhörnig befästning 1).

Murarnes tjocklek måste naturligtvis afse vinnandet af en tillräcklig styrka att motstå de brukliga anfalls-machinerna 2); deras höjd, att hindra eller åtminstone försvåra stormning 3). Båda delarne vexlade emellertid efter omständigheterna, såsom vigten af den ort, som skulle befästas, till-

---

1) *Mannert,* VIII, 329, efter *Spon,* Voyage, T. II, p. 96 sq. Jemf. sid. 10.

2) Detta kan dock gälla endast om de nyare befästningarne, ty vid de äldsta kunde föga afseende behöfva fästas vid de, under tiden för deras uppförande, högst ofullkomliga anfallsmedlen.

3) *Thucyd.* I, 93.

narne, vid det Peloponnesiska krigets utbrott (431 f. Chr.), enligt Pericles' råd inflyttade till staden, en del af dem, som icke rymdes inom densamma, mellan sig delade och bebodde de långa murarne 1). I en långt sednare tid (181 f. Chr.) befästades passet vid Thermopylæ af Antiochus den store med en dubbel mur 2), och är det troligt, att sådana blefvo allmännare i den mån fullkomligare belägringsredskap nödgade den försvarande att uppföra stora kastmachiner på muren, der således ett betydligt utrymme var behöfligt 3).

I Asien var det ganska vanligt, att fästningarne omslötos af två, tre eller flera murar 4), men i Grekland torde sådant hafva varit undantag. Deremot hände det visserligen ganska ofta, att vid väntadt anfall eller under pågående belägring en ny mur uppfördes bakom den förut befintliga, hvarå exempel skola anföras, då frågan blir om sättet för fästningarnes försvar.

Sjelfva murbyggnaden befinnes hafva varit på särskilta ställen högst olika. Det Pelasgiska sättet att uppföra murarne af ohuggna, naturliga stenar, begagnades lika allmänt, som länge, och spåren

1) *Thucyd.* II, 17. Till stöd för denna förmodan kan också anföras, att den Piræeiska muren ensam ofta benämnes *de långa murarne*, samt att Thucydides, då han på ett annat ställe (II, 13) talar om denna, säger, att blott »*den yttre*» bevakades.

2) *Appian.* X, 17.

3) Jemf. *Veget.* IV, 1.

4) Alexander fann (335 f. Chr.) borgen i Sardes väl befästad och omsluten af en trefaldig mur. *Arrian.* I, 17. Under sitt tåg i det inre af Asien intog han en stad, som var omgifven af tvenne ringmurar. Ib. IV, 23. Äfven Babylon hade två och Ecbatana ej mindre än sju ringmurar. *Herodot.* I, 98, 181.

deraf återfinnas ännu flerstädes bland Greklands fornlemningar. Om murarne vid Argos, Mycenæ och Tiryns är redan här ofvan taladt 1). Pausanias, som, i medlet af 2:dra århundradet eft. Chr., af sistnämnde fästning endast fann ruinerna, berättar, att stenarne i de gamla murarne hade en sådan storlek, att ej en gång den minsta skulle af ett par mulåsnor kunna dragas från stället 2). Muren omkring Athens ryktbara Akropolis var uppförd af Pelasger, som till belöning derför af Athenarne erhöllo en landssträcka vid foten af berget Hymettus att bebo 3). Deras byggnadskonst framträder dock äfven under en tid, då de sjelfve längesedan upphört att omtalas. *Phocæa* i Jonien omgärdades, omkring 530 f. Chr., med en mur, som synes hafva varit alldeles af Pelasgiskt byggnadssätt 4). Redan tidigt började man likväl äfven att uppföra murarne af huggen sten, och Thucydides anför, såsom ett bevis på den brådska, hvarmed Athenarne (478 f. Chr.) gingo tillväga vid iståndsättandet af sina murar, »att den underliggande grunden består af alla slags stenar, som stundom ej genom konst äro sammanfogade, utan sådana, som en hvar framförde dem.» Större omsorg användes på muren omkring Piræeus. »Mellan stenarne fanns det hvarken kalk eller ler, utan stora stenar tillhopafogades, som genom sin huggning gjorde passande vinklar med hvarandra, och som utanpå voro sammanfästade med jern och bly 5). Då Dionysius

1) Sid. 24, 25.
2) *Pausan.* II, 25.
3) *Herodot.* VI, 137.
4) *Herodot.* I, 163.
5) *Thucyd.* I, 93.

(402 f. Chr.) skulle befästa *Epipolæ*, en del af Syracusa 1), hvars vigt för stadens försvar föregående krig hade ådagalagt, önskade han att hastigt få muren i stånd och inkallade derföre folk från landet samt utvalde deribland sextiotusen dugliga arbetare, mellan hvilka han fördelade den sträcka, som skulle befästas. För hvarje stadium anställdes en byggmästare till uppsigt, och för hvarje plethrum 2) en i byggnadskonsten skicklig handtverkare, som erhöll tvåhundra man till sitt biträde. Dessutom var en stor mängd annat folk använd till huggning af stenar, hvilka af sextusen par oxar fördes till behörigt ställe. Man kunde icke nog förvånas, då man såg, huru många menniskor der voro sysselsatte, hvilka alla nitiskt förrättade sitt dagsverke. För att uppmuntra folket till flit, hade Dionysius utsatt stora belöningar för dem, som utmärkte sig, — olika för byggmästare, handtverkare och arbetare. Arbetet fortgick hela dagarne och en del af nätterna. På sådant sätt fulländades muren inom tjugo dagar. Den hade en längd af trettio stadier, men endast en måttlig höjd. Dess hufvudsakliga styrka låg i tjockleken, i de talrika höga torn, hvarmed den var besatt, samt i sjelfva arbetssättet, emedan den var byggd af fyra fot långa, sorgfälligt tillhuggna stenar 3).

Ofta, särdeles i sednare tider, begagnade man också murar af tegelsten. Man finner detta förhållande icke blott på åtskilliga ställen uttryckligen anfördt 4), utan kan ock sluta sig dertill af den lätt-

1) Koloni från Korinth, grundlagd år 735 f. Chr.
2) 1 Plethron = 103 fot, 9,98 dec. tum. 1 Stadium = 6 Plethrer.
3) *Diodor*. XIV, 18.
4) *Thucyd*. II, 75; *Arrian*. I, 21; *Xenoph*. Hellen. V, 2. m. fl. st.

het, hvarmed murarne, vid ett och annat tillfälle, med de då ännu visserligen ganska ofullkomliga belägringsmachinerna kullstöttes. Det synes t. o. m. sannolikt, att obrändt tegel någon gång begagnades, ej blott vid fältverk och sådana murar, som vid belägringar i hast uppfördes, utan jemväl till fästningsmurar 1). Tegelstensmurarne öfverströkos med murbruk, för att hindra fienden, att med ledning af stenarnes hvarf beräkna murens höjd, hvilken i händelse af stormning var honom nyttigt att känna 2).

För att öka murarnes styrka och underlätta deras försvarande, voro, i förening med eller ofvanpå dem, *torn*, anbragta 3). Ett eller annat undantag omtalas visserligen 4), men lärer hafva varit sällsynt. Tornens vanliga plats var vid murarnes ut- eller ingående vinklar, samt vid portarne till deras skydd, men man uppförde sådana äfven här och der på murarnes längre raka linier. I sistnämnda fall kunde deras form vara fyrkantig, eljest vanligen rund eller månghörnig. Deras höjd öfversteg oftast mer eller mindre sjelfva murens,

1) Då Lacedemonierne (386 f. Chr.) belägrade Mantinea, lät deras befälhafvare, Agesipolis, uppdämma bäcken Ophis, som flöt genom staden och hvilken för tillfället var hög. Vattnet steg snart öfver husens och stadsmurens grund. Då det undre lerteglet blef vått och icke vidare kunde stödja det öfre, remnade muren och lutade till fall. Invånarne sökte väl att stödja den och uppförde ställningar, för att hindra tornet att instörta, men måste dock slutligen gifva sig. *Xenoph.* Hellen. V, 2.

2) *Thucyd.* III, 20.

3) Då *Pausanias,* IV, 31, vid beskrifningen af Messene omtalar, att torn och bröstvärn voro inbyggda i muren, menas väl dermed, att deras yttre sammanföll med murens.

4) T. ex. det ofvan (sid. 31) omnämnda Ambrysos.

efter hvars intagande fienden således ännu var utsatt för ett pil- eller stenregn, som han hade svårt att besvara. Stundom hade tornen flera våningar, åtskiljda genom hvalf. Till de öfra kom man antingen medelst i tornen anlagda vindeltrappor, eller på stegar, som för detta ändamål måste ställas på muren 1). Ofta var öfverst på tornen en öppen vallgång, men någon gång voro de äfven ofvantill betäckta 2). En väsendtlig förbättring skedde, då man började att draga tornen framom murarne. Dessa erhöllo härigenom sidoförsvar, och äfven om tornet, som af fienden vanligen först anfölls, blef störtadt, kunde sådant ske, utan att dess fall blottade den innanför liggande ringmuren, än mindre öppnade ingång i fästningen 3).

Det vanliga afståndet mellan tornen kan icke med full visshet uppgifvas. Naturligtvis borde det icke vara större, än att, i händelse af stormning, hela den emellan tvenne torn liggande delen af muren kunde från dem med pilar beskjutas, således omkring tvåhundrade alnar, hvilket äfven öfverensstämmer med det förhållande, som kan beräknas hafva varit, åtminstone vid ett tillfälle, iakttaget 4).

När terrainens beskaffenhet medgaf, låg framför muren en *graf*, hvarigenom icke blott stormning, utan ock alla belägringsarbeten betydligt försvårades. Grafvens bredd och djup finnas sällan angifna, men voro stundom ganska betydliga. Vid

1) *Thucyd.* III, 23.
2) *Thucyd.* III, 21.
3) *Arrian.* I, 20.
4) Demetrii anfalls-arbeten vid Rhodus omfattade sju torn och sex mellanstycken på en sträcka af fyra stadier eller omkring 1250 alnar, således var afståndet mellan tornen nära 200 alnar.

Halicarnassus var muren omgifven med en graf af trettio armmåtts (45 fot) bredd och femton armmåtts (22½ fot) djup 1). I allmänhet synes grafvarnes bredd och djup, kanske t. o. m. användandet af dem, hafva tilltagit, i den mån belägringskonstens utveckling, särdeles efter Philips och Alexanders tider, gjorde sådant nödigt 2). Någon gång berodde väl, äfven vid fästningar, grafvens mått af dem, man ville gifva sjelfva muren, emedan man plägade ur den förra taga ämnet till det tegel, hvaraf den sednare skulle byggas 3).

För att kunna beskjuta en fiende, som nedkommit i grafven och uppehöll sig med arbeten vid murens fot, hade man i början endast förstått att gifva skottgluggarne en nedåtlutande riktning, hvarigenom ändamålet likväl blott till en del uppfylldes. En väsendtlig förbättring, men om tiden för hvilken man är oviss, skedde följaktligen genom införandet af de sedermera så kallade *machicoulis*, bestående deri, att en del af eller hela bröstvärnet ställdes på kragsten, skjutande framom muren, och erhöll nedåt gående öppningar, genom hvilka fienden kunde beskjutas. Inrättningen lärer igenfinnas vid ruinerna efter flera gamla borgar och fästningar 4). Vid *Syracusa* blefvo för samma ändamål, äfvensom på det att försvararne måtte vara skyddade mot fiendens kastvapen, i murarne ända nedifrån och upp anbragte alnshöga skottgluggar, genom hvilka man kunde skjuta ned i grafven (214 f. Chr.) 5).

---

1) *Arrian.* I, 20.
2) *Diodor.* XVIII, 70; XX, 94 m. fl. st.
3) *Thucyd.* II, 78. Jemf. *Herodot.* I, 179.
4) *Liskenne & Sauvan*, Bibliothèque hist. et milit. T. I, p. 59.
5) *Livius*, XXIV, 34.

Utanverk, i detta ords sednare betydelse, eller fästningsverk, hvilkas egentliga bestämmelse är att skydda hufvudmuren och göra denna otillgänglig för fiendens anfall, voro väl till en början, med afseende på belägringskonstens då varande ståndpunkt, öfverflödiga, och synas icke heller hafva funnits, så vida man icke, då en fästning hade två eller flera ringmurar, vill anse de öfriga såsom utanverk för den innersta 1). Deremot brukades ej sällan att med mindre skansar befästa sådana, utanför fästningen belägna punkter, hvars innehafvande för denna var af vigt. Exempel derpå lemna befästningarne vid Athen, Syracusa m. fl. Såsom ett eget slag af utanverk torde man ock kunna räkna de långa murar, hvarigenom förbindelsen mellan åtskilliga befästade städer och deras på ett längre afstånd belägna hamnar underhölls och betryggades. De första murar af denna art lära varit de, som af Athenarne, år 458 f. Chr., uppfördes mellan *Athen* och dess hamnar, *Piræeus* och *Phaleron* 2). Ungefär samtidigt blef *Megara* förenadt med hamnen *Nisæa* genom murar, hvilka likväl snart, — till en del af Athenarne och återstoden af Megarerne sjelfve — åter förstördes (424—423 f. Chr.) 3). Deremot var det med Athenarnes biträde, som Argiverne (år 417 f. Chr.) uppförde långa murar från

1) Om *Ambracus*, i södra delen af Epirus, heter det väl, att den var »en väl befästad ort både med utanverk och en ringmur», (*Polyb.* IV, 61); men då författaren tillägger, att »den låg i ett träsk, och hade en enda trång infartsväg», torde man kunna antaga, att han med utanverk endast menat den del af befästningen, som försvarade sjelfva vägen.

2) *Thucyd.* I, 93.

3) *Thucyd.* IV, 69, 109.

Argos ned till hafvet — troligen till *Temenium* vid innersta ändan af den Argoliska viken — 1), för att försäkra sig om införsel af lifsmedel sjövägen, i händelse staden skulle blifva instängd från landsidan; men äfven dessa murar blefvo redan följande året af Lacedemonierne intagne och nedrifne 2). Ehuru både föremål och skådeplats för häftiga strider, bibehöllo sig likväl längre de tolf stadier långa murar, som förenade *Corinth* med den befästade hamnen *Lechæum* 3), och hvilka voro de enda af detta slag, som qvarstodo efter det Peloponnesiska krigets slut, hvarvid nedrifvandet af de långa murarne mellan Athen och dess hamnar utgjorde ett af de väsendtligaste fredsvilkoren (405 f. Chr.) 4).

Innan vi lemna denna del af vårt ämne, torde det tjena till en fullständigare och klarare uppfattning deraf, att vi här meddela en beskrifning öfver fortgången af Athens befästning, bland de många väljande denna såsom en af de äldsta, samt derjemte den vidsträcktaste och den, om hvilken man ur äldre författares arbeten kan hemta den fullständigaste kännedom.

---

1) *Mannert*, VIII, 641.
2) *Thucyd.* V, 82, 83.
3) *Strabo*, VIII, 583 (C. 6). Äfven dessa murar blefvo väl af Lacedemonierne under Praxitas' befäl nedrifna (393 f. Chr.), men kort derefter, med Athenarnes biträde, återställda. *Xenoph.* Hellen. IV, 4. Af berättelsen om den strid, som vid det förra tillfället föreföll, synes, att man alldeles icke genom intagandet af dessa murar var mästare af staden, som skyddades af sin särskilda ringmur, och att de således i visst hänseende kunna betraktas såsom ett utanverk.
4) *Diodor.* XIII, 107. *Xenoph.* Hell. II, 2. De blefvo likväl sedermera återställde, hvarmed början gjordes af Conon (394 f. Chr.). *Diodor.* XIV, 85. *Xenoph.* Hellen. IV, 8.

Staden *Athen*, som under sin blomstringstid omslöt en slätt, öfver hvilken flera höga klippspetsar och kullar uppstiga, var i äldsta tider inskränkt till den högsta af dessa jemte den närmast nedanföre, förnämligast mot söder, liggande delen af sjelfva staden 1). Att redan Pelasgerne, landets äldste innebyggare, befästat denna plats, icke blott synes af murarnes byggnadsart, utan intygas ock af äldre författare 2). Den af dem uppförda delen af muren sträckte sig likväl icke till klippans högre delar, utan omslöt den lägre sluttningen 3). Den öfre delen, bildande den egentliga *Akropolis* (Borgen), hvars ruiner ännu tala om dess fordna storhet, synes deremot först hafva blifvit befästad af den från Egypten (omkring 1550 f. Chr.) invandrade Cecrops — af hvilken namnet Cecropia 4) — och hans efterträdare, bland hvilka särdeles Theseus (i 13:e århundr. f. Chr.) gaf staden en stor politisk vigt, då han upplöste de öfriga Attiska städernas rådsförsamlingar och styrelser, samt förenade dem alla i Athen 5). Deras befästningsarbeten lära dock varit af en föga varaktig beskaffenhet, och sannolikt, åtminstone till någon större del, endast bestående af pål- eller flätverk. Pythias svar, att *trämuren* skulle blifva Athens räddning 6), hade eljest icke kunnat tillämpas på dess *Akropolis*, som till följe häraf ännu af en mindre

---

1) *Thucyd.* II, 15.
2) *Herodot.* V, 64; VI, 137. *Pausan.* I, 28. *Strabo*, IX. C. 1.
3) *Pausan.* anf. st. *Thucyd.* II, 16, omtalar det så kallade *Pelasgikon* nedanför fästningen.
4) *Strabo*, IX. C. 1.
5) *Thucyd.* II, 15.
6) *Herodot.* VII, 141; VIII, 51. *Polyen.* Themistocles I, (30).

styrka försvarades, sedan den öfriga delen af staden blifvit öfvergifven, och om hvilken det också berättas, att den af Xerxes *uppbrändes* (480 f. Chr.) 1). Härmed må dock vara huru som helst — och skäl för en annan mening saknas väl icke alldeles —, så mycket är likväl visst, att befästningen ej omslöt hela den tillgängliga delen af klippan, och att en del af denna, på motsatta sidan mot fästningsporten, var obevakad 2). Det Persiska kriget verkade emedlertid i många hänseenden till ett förökande af Athens storhet, och de faror, för hvilka man under detsamma varit utsatt, bidrogo äfven till folkets ifver att med större omsorg befästa sin stad, oaktadt Lacedemoniernas motstånd, som endast genom Themistoclis klokhet och list kunde besegras. Största delen af den gamla muren hade af Perserne blifvit förstörd. En ny ringmur uppfördes nu, men betydligt utvidgad åt alla sidor, så att den hade en omkrets af sextio stadier (något mer än 1 Sv. mil). Arbetet fortskyndades otroligt genom mängden af arbetare och den allmänna ifvern. Hvarken hus eller grafvårdar skonades; pelare, huggna eller ohuggna stenar, allt, som kunde användas, blef begagnadt. Äfven qvinnor och barn, t. o. m. främlingar och slafvar biträdde, och ingen visade sig försumlig 3).

Samtidigt härmed (478 f. Chr.) började Athenarne en annan fästningsbyggnad, som framdeles

1) *Herodot.* VIII, 53. Fästningar till större delen byggda af träd förekomma dessutom långt sednare. Borgen *Lekythos* i *Torone*, som af Brasidas intogs (423 f. Chr.), var af denna beskaffenhet. *Thucyd.* IV, 115.

2) *Herodot.* VIII, 53.

3) *Thucyd.* I, 89—93; II, 13. *Diodor.* XI, 40.

blef af den aldrastörsta vigt. Från äldsta tider begagnade Athen *Phalerum* (Φάληρον) såsom sin enda hamn. Themistocles »var den förste, som vågade säga, att Athenarne borde vinnlägga sig om herraväldet till sjös, och bidrog sjelf genast att lägga grunden dertill» 1). Redan under det år, då han var Archont, hade han öfvertalat Athenarne att bebygga *Piræeus* (ὁ Πιραιεύς); han förmådde dem nu att börja dess befästande. Det bestod egentligen af tre hamnar med ett gemensamt inlopp, af hvilka den yttersta och hufvudsakligaste, som bibehöll namnet Piræeus, särdeles synes hafva afsett handelsflottan; vid den andra, kallad *Canthari hamn* (ὁ Κανθάρου λιμήν) voro skepps-varfven och flottans förråder; den tredje, längst inskjutande, kallades *Zea* (Ζέα). Här blef sätet för Athens sjömakt. Hamnarne kunde rymma 400 fartyg 2), och under Athens lysande tid fanns i dess arsenal förråd för utrustandet af 1000 skepp 3). Befästningen omfattade äfven den närbelägna hamnen *Munychia* (ἡ Μουνυχία) och dess omkrets gjorde, likasom sjelfva staden Athens, sextio stadier 4).

Genom här nämnda befästningar voro så väl Athen, som dess hamnar och skeppsförråder skyddade mot ett oförmodadt anfall, men dels hade borgen icke efter det Persiska kriget blifvit iståndsatt, så att man, i händelse en fiende lyckats intaga ringmuren, saknade en tillflyktsort, der striden ännu kunde fortsättas; dels var det, för en till lands öfverlägsen fiende, lätt att afskära förbindel-

---

1) *Thucyd.* I, 93.
2) *Strabo,* IX, C. 1.
3) *Plinius,* VII, 37.
4) *Thucyd.* II, 13.

sen mellan staden och dess, på tvåtredjedels mils afstånd belägna hamnar och sålunda hindra Athenarne från all gemenskap med deras flotta, hvarpå deras öfverlägsenhet hufvudsakligast berodde. Båda dessa brister afhjelptes af Cimon och Pericles. Sedan den förre, genom det byte han tagit från Perserne, betydligt riktat Athens skattkammare, och sålunda blifvit i tillfälle att företaga ett arbete, som måste vara förenadt med stora kostnader, blefvo murarne på Borgens södra sida uppbyggde och lades första grunden till *de långa murarne* (*τα μακρά τείχη*), som förenade Athen med dess hamnar, och hvilka sträckte sig från stadens ringmur, den ena fem och trettio stadier (nära 11,000 alnar) lång, till Phaleron, den andra fyrtio stadier (omkr. 12,500 aln.) till Piræeus 1). Detta sednare företag var förbundet med särdeles stor möda och kostnad, emedan marken var kärrig och vattensjuk, så att den måste uttorkas och göras fast genom nedgräfvandet af stora stenar 2). I båda hänseenden

---

1) *Plutarch.* Cimon. *Thucyd.* II, 13. *Pausan.* I, 28. *Strabo,* IX, C. 1. Den förra kallades den *Phalereiska* muren, den sednare den *Piræeiska.* Stundom begagnades äfven för den sistnämnda ensam uttrycket *de långa murarne.* Jemf. sid. 32, not. 1.

2) *Plutarch.* Cimon. Det år, då Cimon lät företaga dessa arbeten, är något obestämdt. *Thucyd.* I, 107, säger: »Athenarne började äfven på den tiden (458 f. Chr.) att uppföra de bägge långa murarne åt hafvet, den ena till Phaleron, den andra till Piræeus;» men som detta infaller efter Cimons landsförvisning, afser författaren troligen de arbeten, som här blefvo företagna af Pericles. Möjligt är ock, att Cimon lade grunden endast till den Phalereiska muren, om hvilken det företrädesvis kunde sägas, att marken, der den måste läggas, var »kärrig och vattensjuk.» *Mannert,* VIII, 317, antager, att den byggnad, Thucydides (I, 107, 108) omtalar, verkställ-

fullbordade Pericles, hvad Cimon börjat. Den klippa, på hvilken Borgen var belägen, var nu i öfrigt antingen af naturen otillgänglig eller försedd med fasta murar. Blott på vestra sidan kunde den ännu bestigas, och denna blef af Pericles befästad genom de s. k. *Propylæerna*, utgörande en förgård och den enda ingången till Borgen, samt derjemte en af stadens utmärktaste prydnader. Arbetet, som utfördes af architekten Mnesicles, fordrade en tid af fem år och kostade 2012 talenter (nära 2 millioner R:dr B:co). Byggnaden af de långa murarne fullbordades af architekten Callicratides 1).

---

des före Cimons tid, men att, i anseende till den skyndsamhet, hvarmed arbetet utfördes, mindre afseende blifvit gjordt på dess fasthet, och att Cimon följaktligen lade en ny grund samt återställde de sjunkande murarne. Detta strider likväl mot Plutarchs vittnesbörd, att Cimon lade den första grunden, och synes också mindre sannolikt af det skäl, att Thucydides, i det sednare af de anförda kapitlen, säger, att arbetet fullbordades.

1) *Pausan.* I, 22. *Plutarch*, Pericles. Propylæerne, hvarå arbetet började år 437 f. Chr., utgjorde egentligen sjelfva fästningsporten jemte en dit ledande trappa, men synes hafva varit uppförda mera med afseende på prydlighetens fordringar, än på fästningens försvar, emedan en stormande fiende, sedan han stigit uppför de breda, bländande marmortrapporna, icke genom sjelfva byggnaden fann något annat hinder, än de fem portar, hvilka ifrån Propylæernas medlersta del förde till det inre af fästningen. Till höger om samma förgård stod ett tempel helgadt åt Victoria, till venster en byggnad innehållande dyrbara målningar. Den prakt, hvarmed man här hade slösat, de sköna marmorpelare, som uppburo frontonen och hvalfven, de stoder och målningar, hvilka äfven efter inträdet i fästningen mötte ögat och slogo med beundran, allt antyder mindre på en befästning, än på den tanke hos verkets upphofsman, att ett anfall här icke var att befara.

Då ringmurarne kring staden och hamnarne hade hvardera en längd af sextio stadier och de långa murarne tillsammans sjuttiofem, utgjorde det hela en mursträcka af etthundra nittiofem stadier eller mer än $3\frac{1}{3}$ Sv. mils längd, och en oerhörd styrka synes följaktligen till dess försvarande hafva varit nödig. Det bör likväl anmärkas, att afståndet mellan de långa murarnes ändpunkter var vid stadens ringmur sjutton och vid hamnarnes trettio stadier, och att den del af nämnde ringmurar, som låg emellan de långa murarne, ej behöfde bevakas, samt att en annan del, särdeles vid hamnarne, var af naturen skyddad mot öfverrumpling. Härigenom kan det förklaras, att sextontusen man ansågos för murarnes försvar tillräcklige 1).

De befästningsarbeten, som sedermera vid Athen utfördes, hade antingen ett tillfälligt ändamål och kortare varaktighet, eller voro de blott ett fullkomnande af de här redan nämnda.

Till de förra höra de verk, hvarmed Demetrius Poliorcetes befästade *Museum*, en kulle belägen inom den gamla ringmuren i sydvest från borgen. Fästet blef snart intaget af Olympiodorus och troligen mer eller mindre förstördt, emedan det ej vidare omtalas 2).

Bland de sednare åter må, såsom ett af de vigtigaste, nämnas befästandet af udden *Eetionia* (*Ἠετιώνεια*). Redan år 429 f. Chr., då Peloponnesierne varit nära att öfverrumpla Piræeus, som var öppet och obevakadt, emedan Athenarne, under känslan af sin öfverlägsenhet till sjös, försum-

---

1) *Thucyd.* II, 13.
2) *Plutarch.* Demetr. *Pausan.* I, 25, 26.

mat att iakttaga nödig försigtighet, blefvo hamnarne på något sätt tillstängde 1). Först under de Fyrahundrades välde (411 f. Chr.) blef likväl inloppet genom befästningar fullkomligen slutet. Man uppförde nemligen på Eetionia en skans samt en mur i förening med den, som förut var uppförd mot fasta landet, så att inloppet med några få mans besättning kunde försvaras. Sjelfva mynningen, som här var ganska trång, skyddades af torn, till hvilka murarne på båda sidor slöto sig. Äfven denna skans blef väl snart nedrifven, till följd af inre stridigheter — de femtusendes seger — i staden, till undertryckande af hvars frihet den ansågs vara anlagd 2), dock ådagalägger den sednare tidens krigshistoria, att hamnarne icke heller åt sjösidan voro blottade på försvar, ehuru man ej känner när och på hvad sätt deras befästning här blifvit återställd.

Kort före det Peloponnesiska krigets slut väntade Athenarne en belägring och iståndsatte derföre ytterligare sina murar, som äfven trotsade fiendens alla bemödanden; men då staden var fullkomligt spärrad, till lands af Agis och Pausanias, samt till sjös af Lysander, som med tvåhundra treroddare lagt sig för ankar vid Piræeus, tvingades den genom hunger att gifva sig. Fred blef sluten, och ett af vilkoren dervid var, att de långa murarne och murarne vid Piræeus skulle rifvas, hvilket äfven verkställdes med stor ifver och under flöjtspel, emedan man trodde, att denna dag skulle vara början till Greklands frihet (405 f. Chr.) 3).

1) *Thucyd.* II, 93, 94.
2) *Thucyd.* VIII, 90, 92.
3) *Diodor.* XII, 107. *Xenoph.* Hellen. II, 2.

Det synes mellertid, som skulle någon del af muren omkring Piræeus hafva qvarstått eller åtminstone snart åter blifvit uppförd, emedan Pausanias och Lysander redan två år sednare här måste använda belägringsmachiner, oaktadt platsen af Thrasybulus försvarades blott med en ringa styrka 1). Fullständigt blef dock muren omkring hamnarne, så väl som de långa murarne, först återställde af Conon, som med understöd i penningar från Persien och med biträde af flera bland de Grekiska städerna — Thebæ skickade ensamt femhundra arbetare och stenhuggare — till största delen åter uppbyggde dem (394 f. Chr.) 2).

Under det något sednare följande Macedoniska öfverväldet samt striderna mellan Alexanders fältherrar och efterträdare, blefvo Athens fästningsverk ytterligare förstärkta. Särdeles erhöll befästningen af *Munychia* — möjligen först anlagd af Thrasybulus 3) — en vigt, som den förut icke ägt. Cassanders fältherre Nicanor bibehöll sig här länge och hans ställning var så fast, att Polysperchon ej trodde sig kunna taga den utan en långvarig belägring, oaktadt han hade 20,000 man Macedoniskt fotfolk, 4000 man af bundsförvandternas trupper, 1000 ryttare och 65 elefanter (318 f. Chr.) 4). Länge försvarades den också af Demetrius Phaleræus, en annan af Cassanders anförare, mot Demetrius Poliorcetes, som deremot fann hamnen vid Piræeus alldeles öppen och utan motstånd inlöpte der. Han lyckades dock slutligen efter en

1) *Diodor.* XIV, 33. *Xenoph.* Hellen. II, 4.
2) *Diodor.* XIV, 85. *Xenoph.* Hellen. IV, 8.
3) *Diodor.* XIV, 33.
4) *Diodor.* XVIII, 64, 68.

formlig belägring att intaga äfven fästet vid Munychia och lät nedrifva detsamma (307 f. Chr.), såsom det säges, för att öfvertyga Athenarne, att de nu verkligen kommit i besittning af sin frihet 1).

I den mån Athen förlorade sin vigt såsom sjömakt, upphörde också de *långa murarnes* värde, och småningom blefvo de alldeles öfvergifna. Då Sulla (84 f. Chr.) anföll Athen, synes han utan motstånd hafva nedrifvit dem, samt begagnat stenar, stockar och jord derifrån till sina belägringsarbeten. Sedan han genom dessa, efter ett långvarigt bemödande, lyckats att fördrifva Mithridatis fältherre Archelaus ur Piræeus — ehuru denne ännu bibehöll sig i den starkaste, af hafvet omslutna delen af hamnbefästningen — blefvo både fästningsverk och skeppsvarf förstörda, och hafva sedermera aldrig blifvit återställda. Äfven Athen blef af Sulla intaget, men fick behålla sina murar 2), af hvilka också lemningar ända till denna dag mer eller mindre motstått tidernas och stridernas åverkan.

I det föregående hafva endast hufvuddragen af Grekernas fästningsbyggnads-konst blifvit framställda, och mycket mera har man sig icke heller bekant. Det ringa, som kunde vara att tillägga, måste i öfrigt, för sammanhangets skull, i det följande förekomma, och har följaktligen en omsägning bordt undvikas.

Jemför man nu de Grekiska fästningsbyggnaderna med sednare tiders, skall man visserligen finna de förra särdeles enkla och i försvarsför-

---

1) *Plutarch.* Demetr. *Diodor.* XX. 45.
2) *Appian.* Bell. Mithr. 30—41.

måga vida underlägsna. En af anledningarne härtill är otvifvelaktigt, att då en fästning intogs eller nödgades gifva sig, blef nedrifvandet af dess murar vanligen häraf en följd 1). Sålunda förstördes endast under det Peloponnesiska kriget flera fästningar, någon gång af den styrka, att de endast genom brist på lifsmedel kunde betvingas, och om äfven omständigheterna sedermera medgåfvo deras återuppbyggande, saknades ofta både tid och medel att göra det med all den fullständighet, hvartill byggnadskonstens ståndpunkt skulle hafva föranledt. Skall en jemnförelse i ofvannämnde hänseende ske, torde dessutom det vigtigaste vara, att anställa densamma med afseende på fästningarnes förmåga att motstå de anfalls- och förstörelse-medel, en fiende under de särskilda tiderna ägt att mot dem använda. I sådant fall blir ock förhållandet alldeles omvändt, emedan fästningsförsvaret, efter uppfinningen och det allmänna användandet af krutet, aldrig haft och svårligen någonsin kan erhålla den öfverlägsenhet öfver anfallet, som under den Grekiska krigskonstens tidehvarf, särdeles dess början. Undersökningen härom skall utgöra föremålet för nästföljande afdelning.

---

3) *Thucyd.* III, 50, 68; IV, 69, 109, 133. *Diodor.* XIII, 107, m. fl. st.

III. FÄSTNINGARS OCH FÄLTVERKS ANFALLANDE OCH FÖRSVAR.

Vid en redogörelse för Grekernas sätt att anfalla och försvara fästningar, kan naturligtvis förhållandet under de aldra äldsta tiderna föga komma i fråga. Då befästningen endast utgjordes af en jordvall, förstärkt med pålar eller flätverk, fordrades mera tapperhet och manstyrka, än konst, för att intaga densamma. Sköldarne tjenade till betäckning under det man nalkades förskansningen. Sannolikt riktades anfallet helst mot ingången. Misslyckades detta, sökte man att nedrifva, afhugga eller antända det uppresta bålverket, och, då en öppning på något ställe blifvit gjord, *stormades* vallen. Försök gjordes ock stundom att redan på afstånd antända trävirket, genom afskjutande af brinnande pilar omlindade med blånor. Man kan lätt sluta sig till detta förhållande, dels af de få berättelser, som i detta hänseende finnas att tillgå, dels och väsendtligen af det sätt, på hvilket likartade befästningar något sednare anföllos 1). Då emellertid fästningarne snart erhöllo murar, blefvo de ursprungliga anfallsmedlen otillräckliga, och försvaret erhöll en afgjord öfverlägsenhet. Portarne förblefvo ännu den på förhand bestämda anfallspunkten, men just derföre gjordes vid fästningarnes byggande särskilt afseende på deras försvar genom torn å ömse sidor, och dessutom blefvo de, då belägring väntades, för tillfället ytterligare förbommade med bräder och bjelkar m. m. 2).

1) *Herodot.* VIII, 52. *Thucyd.* II, 75.
2) *Herodot.* anf. st.

Stormning blef således slutligen nödig och är otvifvelaktigt det äldsta anfallssättet, af hvilket man likväl allt framgent begagnade sig, då omständigheterna sådant medgåfvo. Redan vid *de sju hjeltarnes* anfall mot *Thebæ* (1319 f. Chr.) förstod man att härtill använda stormstegar 1), men detta var emot en vaksam fiende förenadt med stor våda, emedan denne, stående på muren, på de uppklättrande nedkastade stenar, stockar m. m., eller dolde han sig bakom densamma, för att med en öfverlägsen styrka angripa och kasta tillbaka de fiender, som först lyckats att komma upp. Häraf belägringarnes långvarighet i äldsta tider. *Troja* kunde efter tioåriga strider endast genom list af Grekerne intagas (1184 f. Chr.) 2). Under det *första Messeniska kriget* (742-722 f. Chr.) försvarade sig *Ithome* flera år mot Lacedemoniernas anfall 3), och under det *andra* (684-667 f. Chr.) uthärdade den lilla, på ett berg belägna staden *Ira* en elfvaårig belägring, och föll likväl slutligen endast genom en tillfällig försumlighet hos väktarne, oaktadt fästningen var i hast uppförd och således hade hvarken torn

1) *Diodor.* IV, 65. Huru gammalt bruket af stormstegar är, kan slutas deraf, att på murarne af Osymandias palats i det Egyptiska Thebæ, finner man ännu, uti den stora salen, afbildad stormningen af ett fäste, hvarvid en del krigare bestiga en uppsatt stormstege.

2) Det må dock anmärkas, att man endast oegentligt kan tala om Trojas belägring. Staden belägrades icke af Grekerne; den var t. o. m. icke af dem innesluten, utan de hade endast i dess grannskap ett befästadt läger, hvarifrån en del af de uttågade under de tio åren, då tillfälle erbjöd sig, stridde med Trojanerne, hvaremot en annan del sysselsatte sig med odlingar eller plundringståg. Jemf. *Thucyd.* I, 11.

3) *Pausan.* IV, 7—13.

eller bröstvärn 1). Berättelserna om dessa strider framställa under af tapperhet, men på krigskonstens utveckling hade de ett jemförelsevis ringa inflytande, hvilket öfverhufvud kan sägas om hela den tiderymd af sju århundraden, som förflöt ifrån det Trojanska kriget till Persernas inbrott i Grekland. Förklaringen är lätt. »Alla envåldsfurstar i de Helleniska städerna,» säger Thycydides, »sågo endast på sin förmån, sökte att förkofra sig och sitt hus, och styrde helst sina städer i så mycken säkerhet och ro, som de kunde; af dem utfördes intet betydande företag, om ej af hvar för sig mot grannarna särskilt. De på Sicilien kommo till den största makt. På detta sätt var Hellas öfverallt en lång tid ur stånd att gemensamt utföra något lysande värf, och städerna hvar för sig för svaga att våga något» 2). Först sedan en yttre fiende förenat Hellas till ett gemensamt försvar, samt derefter Athen och Sparta, täflande om det högsta inflytandet på Greklands angelägenheter, indragit de öfriga staterna i förbund och deltagande i sina strider, uppstodo krig af den betydenhet och långvarighet, att krigskonsten under dem kunde göra väsendtliga framsteg. Derföre se vi ock sättet och medlen för fästningars anfallande och försvar vid det Persiska krigets utbrott föga afvikande från den ursprungliga enkelheten. Då Xerxes (480 f. Chr.) belägrade borgen i Athen, förbommade försvararne dess ingångar med bräder och bjelkar, samt nedrullade stenar på barbarerne, då desse stormade portarna. Den stridbaraste delen af be-

---

1) *Pausan.* IV, 17—21.
2) *Thucyd.* I, 17.

folkningen hade likväl lemnat staden, och de qvarvarande måste slutligen vika för öfvermakten 1). Oaktadt Athenarne voro beryktade för sin skicklighet att storma murar 2), gåfvo sig likväl Thasierne genom dagtingan, först sedan de på tredje året varit af dem belägrade (463–461 f. Chr.), och under det samtidigt härmed inträffande *tredje Messeniska kriget* (464–455 f. Chr.) motstod *Ithome* nära tio år Lacedemoniernas anfall 3). Athenarne kunde ännu år 432 f. Chr. intaga *Potidæa* först efter en nära treårig belägring, som kostade dem 2000 talenter 4) (omkr. 2 millioner R:dr B:co) och mer än 1000 man. Fästningen gaf sig icke förr, än nöden var så stor, att man nödgades äta menniskokött. Här ägde emellertid en verklig belägring rum, och icke, såsom förut varit vanligt, endast fästningens inneslutande och stormning. En vall uppkastades mot staden, och belägringsmachiner användes 5). I allmänhet kan man skönja verkan af de inbördes strider, som Grekerne, efter det Persiska krigets slut, under nära ett halft århundrade med hvarandra kämpade, och hvilka utgjorde en skola för det nu utbrytande Peloponnesiska kriget (började år 431 f. Chr.), under hvilket deras krigsskicklighet särdeles utbildade sig 6).

---

1) *Herodot.* VIII, 52.
2) *Thucyd.* I, 102.
3) *Thucyd.* I, 101—103.
4) De tungt beväpnade (Hopliterne), som här användes och hvilka under hela belägringen höllos vid en styrka af 3000 man, erhöllo dagligen i sold två drachmer (1 drachma = 7 sk. 9 rst. B:co), nemligen hvardera en drachma för sig och en för sin slafs räkning. *Thucyd.* III, 17.
5) *Thucyd.* I, 64; II, 58, 70. *Diodor.* XII, 46.
6) *Thucyd.* I, 18.

Redan de första åren af detta krig utmärktes genom åtminstone början till en formlig och å ömse sidor med skicklighet förd belägring. Under anförande af Konung Archidamus, angrepo Lacedemonierne *Platæa* (429 f. Chr.). Sedan Gudarne blifvit anropade om bistånd, omgafs staden med pålverk, som af krigsfolket upphöggs, på det att ingen vidare skulle kunna utkomma. Derefter uppfördes en vall mot muren sålunda, att man af trävirke, lagdt både tvärsföre och längsefter, byggde liksom väggar, hvilka hindrade fyllnaden, bestående af trävirke, stenar och jord, att falla ut. Arbetet fortgick oafbrutet i 70 dagar och nätter, och var manskapet dertill indeladt på vissa arbets- och hvilostunder, så att alltid en del frambar byggnadsämne, under det de öfrige njöto sömn eller föda. Befälhafvarne för bundsförvandternas trupper hade uppsigten, hvar och en öfver folket från sin stad, och pådrefvo arbetet. När Platæerne sågo vallen höja sig, sammansatte de ett sparrverk af trä, bragte det upp på sin mur, på det ställe, mot hvilket vallen uppfördes, och fyllde det med tegelstenar, som de togo från de närmast belägna husen, — d. v. s. de uppförde en ny mur af korsvirke ofvanpå den förut befintliga, samt betäckte den med råa och oberedda hudar, för att skydda arbetare och virke mot fiendens eldbringande pilar. Muren fick härigenom en ansenlig höjd, men lika hastigt reste sig vallen emot den. Platæerne påfunno derföre att utrifva ett stycke af muren, der vallen gick nära intill, så att mullen föll ut åt deras sida, men när Peloponnesierne märkte detta, inlade de ler i korgar af rör, så att det icke, likasom mullen, skulle flyta om-

kring, och inkastade korgarne i den gjorda sänkningen. Sålunda stängde från begagnande af detta medel, gräfde Platæerne en mina från staden, efter sannolik beräkning till midt under vallen, och drogo på denna väg till sig mullen. Länge fortsattes detta obemärkt, så att fiendens arbete föga fortskred, emedan allt, hvad han påkastade, satte sig i det uttömda rummet efter den mull, som nedifrån bortfördes. Emellertid fruktade Platæerne, att äfven detta medel skulle blifva otillräckligt, i anseende till fiendens öfverlägsenhet i antal. De upphörde således att arbeta på den stora byggnaden mot vallen, och började innanför på två ställen af densamma, der muren var lägre, att inåt staden uppföra en ny mur i form af en halfmåne, hvilken icke blott skulle göra motstånd, i händelse den yttre muren blef intagen, utan ock tvinga fienderne att uppföra en ny vall, samt under det de sålunda drogos inåt, förorsaka dem dubbelt arbete och mera blottställa dem för kastvapen från båda sidor. Under tiden påfyllde Peloponnesierne vallen och framförde derjemte belägringsmachiner mot staden. En af dessa uppfördes på vallen och nedskakade en stor del af Platæernas stora motbyggnad. Andra åter uppställdes mot andra ställen af muren, men blefvo af Platæerne insnärde i slingor och sönderbrutne. Platæerne fästade också jernkedjor i båda ändarne på stora stockar, hvilka, medelst tvenne häfstänger hvilande på muren, men sträckande sig utom den, upphissades högt öfver densamma. När en murbräcka skulle stöta till, nedsläpptes den öfverhängande stocken med slaka linor, och afbröt hennes hufvud. Då således machinerna intet uträttade, och ett inre värn mot val-

len blifvit uppfördt, ansågo Peloponnesierne omöjligt att under närvarande, svåra omständigheter intaga staden, och ville försöka att antända den, hvarföre de kastade knippor af bränsle ifrån vallen i rummet mellan denna och muren, och, sedan detta var uppfylldt, äfven så långt in i staden, som de kunde räcka. I detta kastades eld med beck och svafvel, och staden var verkligen nära att förtäras af den starka lågan, men räddades genom ett häftigt regn. Sedan äfven detta försök sålunda misslyckats, beslöto Peloponnesierne att upphöra med sina belägringsarbeten, samt att i stället kringmura och instänga staden. De omgåfvo den rundt omkring med en dubbel mur, hvars byggnadssätt till en del redan här ofvan blifvit omnämndt 1). Blott några ord måste i detta bänseende tilläggas. De särskilda städernas krigsfolk fick hvar sin del att bygga. På båda sidor var en graf, hvilket var nödigt med afseende på den dubbla murens ändamål att gifva skydd så väl emot Platæerne, som mot ett möjligt anfall från Atheniska sidan. På vissa afstånd från hvarandra 2) voro stora torn, lika breda med sjelfva muren, så att ej någon biväg var bredvid tornen, utan man måste gå midt igenom dem. De slöto sig således till både den inre och yttre muren. Då väderleken var regnig, lemnade väktarne bröstvärnen, och gjorde vakt på tornen, som voro nära

1) Sid. 31.

2) Då *Thucyd.* III, 21, säger: »För hvart tionde bröstvärn voro stora torn,» menas kanske med *bröstvärn* de delar af bröstvärnet, som lågo mellan de inskärningar eller öppningar, hvilka gjordes för bågskyttarne, att genom dem skjuta sina pilar.

hvarandra och ofvantill betäckta. I medlet af September var detta arbete fullbordadt, och Peloponnesierne qvarlemnade blott en del af sitt folk till väktare öfver muren. De öfrige tågade hem och skingrade sig, hvar och en till sin stad. Platæerne hade redan förut bortfört barn och qvinnor, de mest ålderstegne och allt onyttigt folk till Athen, så att de qvarblifne endast utgjorde fyrahundrade af dem sjelfva, åttio Athenare och etthundratio qvinnor, som skulle laga deras mat.

Under den följande vintern (428 f. Chr.) då Platæerne hårdt trycktes af brist på lifsmedel, beslöt omkring hälften af besättningen att uttåga, öfverstiga fiendens murar och slå sig igenom. De gjorde för detta ändamål stegar, så höga som fiendens murar, hvilkas höjd de beräknade af tegelstenarnes hvarf, der muren åt deras sida händelsevis icke var öfverstruken med murbruk. En regnig och stormig natt uttågade Platæerne, gingo på afstånd från hvarandra, så att ej slamret af sammanstötande vapen skulle fästa fiendens uppmärksamhet, samt voro lätt rustade och hade sko blott på venstra foten, för att ej slinta i gyttjan. Mot en del af muren, som låg emellan tvenne torn, och hvilken de således förutsågo skulle sakna försvarare, sattes stegarne. Tolf lätt rustade, försedde med korta svärd och bröstharnesk, stego först upp och begåfvo sig sex till hvardera af de närmaste tornen. Efter dem följde lätt väpnade med små kastspjut, och slutligen andre, som buro de föregåendes sköldar, för att lätta deras framtågande. Sedan de fleste kommit upp på muren, röjdes de genom bullret af en lösryckt tegelsten. Den fiendtliga krigshären skyndade, vid nu uppkommande

anskri, till muren, oviss hvad som var å färde, och qvarhölls ytterligare i denna ovisshet derigenom, att de i staden qvarvarande Platæerne gjorde ett utfall, i motsatt rigtning mot det ställe af muren, der deras landsmän uppstigit. Ingen vågade derföre lemna sin post eller röra sig ur stället, för att undsätta de angripna punkterna. Peloponnesierne uppsatte nu vårdkasar mot Thebæ, till tecken af fiendtligheter, men genast uppreste Platæerne ifrån stadsmuren en myckenhet vårdkasar, som för detta ändamål voro i beredskap, och Thebanerne blefvo således villrådige om eldsignalernas betydelse.

De Platæer, som först kommit upp på muren, dödade väktarne i de båda tornen, bevakade genomgångarne, och satte äfven upp stegar från muren mot tornen, der flera uppstego, så att de, som skyndade till hjelp, blefvo beskjutne både ofvan och nedifrån. Många stegar upprestes nu mot muren, bröstvärnen blefvo nedrifna, och Platæerne fortforo att öfverstiga tornens mellanrum, stannade på brädden af grafven, samt sköto derifrån med pilar och kastspjut. Just i det ögonblick, då alla kommit ned, anlände trehundra Peloponnesier, som voro afdelade att skynda till hjelp, der det behöfdes, och hvilka, så snart bullret förmärktes, tågat utanför muren till denna punkt; men de voro försedde med bloss, och Platæerne, som derför sågo dem bättre ur sitt mörker, träffade dem så mycket säkrare med sina pilar och spjut. Det lyckades således slutligen för de sistnämnde, att komma öfver grafven, hvars isblandade vatten steg dem till halsen. Af tvåhundratjugo, som uttågat, undkommo tvåhundratolf lyckligen till Athen.

Först under sommaren 427 f. Chr. måste de qvarvarande Platæerne dagtinga, sedan de ej vidare hade några lifsmedel. Männerne dödades, qvinnorna såldes till slafvar, och staden jemnades något sednare med jorden 1).

En annan belägring, märkvärdig genom de förhållanden, under hvilka den började, genom sin långvarighet, de å ömse sidor stridandes betydliga antal, och de arbeten, som af dem verkställdes, utmärker äfven detta krig. *Syracusas* belägring började år 414 f. Chr. af Athenarnē, som redan året förut gått öfver till Sicilien med en flotta af etthundra trettiofyra trierer, två Rhodiska pentekontorer, medförande mer än 7000 man, ett skepp inrättadt till hästars öfverförande, samt trettio lastskepp, som förde alla slag af lifsmedel, bagare, murare, byggmästare och alla verktyg, som behöfdes till skansbyggnader 2). Det skulle leda till alltför stor vidlyftighet att här ingå i en fullständig beskrifning öfver hela denna belägring, som oafbrutet fortfor under kraftiga ansträngningar i mer än halftannat år, men som likväl — möjligen genom sin för Athenarne så högst olyckliga utgång och deras under tiden ofta nödställda belägenhet — icke synes hafva medfört några väsendtliga förändringar i fästningskriget 3). Än mindre vilja vi uppehålla oss vid de öfriga belägringar,

1) *Thucyd.* II, 75—78; III, 20—24, 52—68. *Diodor.* XII, 47, 56. Enligt sistnämnde författare skedde Platæas öfvergång till följd af en, dagen efter det lyckade utfallet, af Lacedemonierne företagen stormning.

2) *Thucyd.* VI, 43, 44.

3) Beskrifningen öfver denna belägring igenfinnes hos *Thucyd.* VI och VII, fl. st. *Diodor.* XIII, 1—33. *Polyen.* I, 39.

som under loppet af det Peloponnesiska kriget nästan årligen föreföllo. Oss må det vara nog att i korthet antyda konstens ståndpunkt vid och närmast efter slutet af detta krig, för att säkrare kunna angifva dess utveckling under en sednare tiderymd, hvars tilldragelser af historien klarare belysas.

Försvarets stora öfverlägsenhet öfver anfallet fortfor oförminskad. Utom de här redan omnämnda belägringarne af Platæa och Syracusa, kunna många bevis anföras. *Pylos*, på kusten af Laconica, som af Athenarne befästades år 425 f. Chr. inom den korta tiden af sex dagar, gaf sig, oaktadt flera anfall deremot gjordes, först år 409 f. Chr., till följd af brist på lifsmedel 1). Athenarne belägrade *Bysanz* (407 f. Chr.), uppkastade förskansningar kring staden, besköto den från kringliggande höjder och stormade murarne, men kunde med våld intet uträtta 2).

Phlius belägrades under ett år och åtta månader af Lacedemonierne. De hade omgifvit staden med förskansningar, som hindrade all tillförsel. Phliasierne gjorde täta utfall och förminskade från belägringens början sin dagportion till hälften, men brist på lifsmedel nödgade dem likväl slutligen att gifva sig (379 f. Chr.) 3). Lacedemonierne hade (382 f. Chr.) intagit och besatt *Cadmea*, borgen i Thebæ, som af dem innehades till år 378 f. Chr., då den af Thebanerne, med tillhjelp af Athen och andra bundsförvandter, återtogs. Lacedemonierne och deras bundsförvandter, utgjorde här en-

---

1) *Thucyd.* IV, 4, 5. *Diodor.* XIII, 64.
2) *Xenoph.* Hellen. I, 3.
3) *Xenoph.* Hellen. V, 3.

dast 1500 man, men försvarade sig länge mot en belägringshär af 12,000 tungt beväpnade och mer än 2000 ryttare, hvilka fördelat sig i afdelningar, som vexelvis anföllo, så att striden oafbrutet fortsattes dag och natt. Hungersnöd och tvedrägt inom besättningen tvungo slutligen dess befälhafvare att gifva sig, hvarföre de likväl af Lacedemonierne ställdes inför rätta. Tvenne blefvo dömde till döden och den tredje belades med så höga böter, att hans förmögenhet ej förslog till deras erläggande 1). Man kan häraf bedöma, huru högt förtroende sattes till fästningarnes försvarsförmåga.

Till följd af detta förhållande var blockad det vanligaste medlet att intaga fästningar, som icke kunde eröfras med storm, hvarmed försök likväl gerna gjordes. Ehvad nu belägringen slutade med blockad eller formligt anfall, började den belägrande med att i närheten af fästningen slå läger, hvilket befästades. Särdeles förskansades den punkt, som var utsedd till förvaringsställe för krigsförråd och penningar 2). Derefter instängdes hela fästningen med mur och graf, hvarvid man började med den sednare, för att snart erhålla något skydd under det öfriga arbetet 3), stundom ock för att ur grafven erhålla byggnadsämne till muren 4). Blott en

1) *Diodor.* XV, 20—27. En något olika berättelse härom hos *Xenoph.* Hellen. V, 4.
2) *Thucyd.* VI, 98.
3) *Xenoph.* Hellen. V, 2.
4) *Thucyd.* II, 78. Att så skulle tillgå, då man nyttjade en vall i stället för mur, är naturligt. När detta varit förhållandet, kan ej alltid med visshet urskiljas, emedan ordet τεῖχος, som väl egentligen betydde *mur*, likväl äfven användes för att beteckna hvarje annan förskansning, äfven blott en vall. Påtagligt är detta hos *Arria-*

del af hären kunde deltaga i arbetet, emedan den öfriga delen måste tjena till betäckning mot de täta utfall, hvarmed de belägrade sökte att hindra eller förstöra detsamma. På de punkter, der markens beskaffenhet gynnade försvaret, användes blott pålverk i stället för mur. Någon gång uppfördes ock hela det omslutande verket af trävirke 1). Väntade man, att fästningen möjligen kunde erhålla undsättning utifrån, gjordes muren dubbel, eller uppfördes tvenne ringmurar på större eller mindre afstånd jemnlöpande med hvarandra. Sådant var förhållandet icke blott, enligt hvad ofvan är anfördt, vid Platæa, utan äfven vid Syracusa. Voro linierna långa, försågos de på tjenliga ställen med större skansar 2), hvarjemte, i anseende till svårigheten att bevaka dem, en serskild styrka nattetid afdelades, för att skynda till den punkt, som möjligen blef anfallen.

Då afsigten endast var att instänga fästningen, samt följaktligen att genom brist på lifsmedel tvinga densamma att gifva sig, voro här nämnda arbeten tillfyllest. Under blockaden mätte de fiendtliga härarne ej sällan sina krafter. De belägrade gjorde våldsamma och ofta förnyade utfall, de belägrande låtsade eller verkliga försök att storma murarne, hvilket numera högst sällan lyckades. Skedde det någon gång, finner man dertill nästan alltid någon tillfällig orsak, såsom förräderi inom

---

nus, IV, 2, då han säger »τῷ τείχει γηΐνῳ τε καὶ οὐχ ὑψηλῷ ὄντι» (*muren*, som i sjelfva verket var af *jord* och icke hög).

1) *Xenoph.* Hellen. I, 3.

2) Athenarne hade sådana vid Syracusa, äfvensom vid belägringen af Mitylene 428 f. Chr. *Thucyd.* III, 18.

fästningen, eller att denna före inneslutningen varit skadad eller förfallen och ej hunnit iståndsättas 1). Mot utfall af rytteri förstod man att beströ fältet framför förskansningarne med fotanglar. Vid belägringen af Syracusa förorsakade Nicias genom detta medel det Syracusiska rytteriets flykt och nederlag 2). Till afböjande af stormningsförsök vidtogo åter de belägrade nödiga försigtighetsmått. Utom det att fästningsportarne voro med synnerlig omsorg befästade, hade polemarcherne nycklarne till dem, och borde alltid vistas vid portvakterne 3). Murarne bevakades sorgfälligt af poster 4) och patruller 5), som på bestämda tider aflöste hvarandra och nattetid medförde en ringklocka, förmodligen på det befälhafvarne måtte höra, att de ständigt voro i rörelse. Detta var emellertid ej utan olägenhet, emedan en fiende, som lyckats att obemärkt smyga sig intill muren, af klockans ljud varnades för patrullens ankomst, och underrättades om det ögonblick, då stormstegen med minsta fara kunde uppresas. Brasidas begagnade sig, ehuru fruktlöst, häraf vid *Potidæa* (422 f. Chr.) 6).

Voro de befästningar, som skulle anfallas, mer eller mindre bestående af trävirke, sökte den be-

---

1) *Diodor.* XII, 73. *Thucyd.* V, 3.
2) *Polyen.* I, 39.
3) *Polyb.* IV, 18.
4) Då Lacedemonierne belägrade Athen, ville Alcibiades förvissa sig, att posterna på alla murarne voro vaksame, och tillkännagaf derföre, att han tre gånger under natten skulle sätta upp en lykta på Akropolis. Den som då icke äfven satte upp sin lykta, skulle straffas, såsom hade han öfvergifvit sin post. *Polyen.* I, 40.
5) *Diodor.* XX. 16.
6) *Thucyd.* IV, 135.

lägrande att antända dem. Bœotierne begagnade för detta ändamål vid *Delium* (424 f. Chr.) en machin, som förmodligen var ny, emedan den med utförlighet beskrifves, sålunda: »De sågade en stor stock i tu, urhålkade den hel och hållen, och passade den åter noga tillhopa, såsom ett rör. På yttersta ändan fästades med kedjor en kittel. En blåsningspipa rigtad mot denna, stacks in i röret och beslogs med jern ett långt stycke uppåt det öfriga trädet. De framförde denna stock på vagnar en lång sträcka väg till muren, der denna till det mesta var uppförd af vinstockar och annat virke, och när den var kommen nära intill, insatte de stora blåsbälgar i den åt dem vända delen af stången, och bragte dem i rörelse. Blåsten, som gick sammanpressad in i kitteln, hvilken var uppfylld med glödande kol, samt svafvel och beck, åstadkom en stor låga och antände muren, så att ingen kunde derpå förblifva» 1). En machin, med hvilken man ernade inkasta eld på de af trä gjorda försvarsverken i fästet *Lekythos* vid Torone, användes af Lacedemonierne (423 f. Chr.), men dess beskaffenhet är ej närmare känd. Athenarne, som försvarade fästet, uppförde vid det ställe, der de förmodade, att machinen skulle användas, ett trätorn på ett hus, och uppburo en myckenhet ämbar och större kärl fyllda med vatten, jemte stora stenar. Huset nedramlade till följd af den stora tyngden, och fästet blef intaget 2).

Om den belägrande trodde sig kunna på något ställe förstöra muren och sålunda intränga i

---

1) *Thucyd.* IV, 100.
2) *Thucyd.* IV, 115.

fästningen, var det honom likväl nödvändigt att en längre tid uppehålla sig vid murens fot, der han var utsatt för alla de förstörelse-medel, fienden ofvanifrån kunde använda, så väl emot honom sjelf, som emot hans belägrings-redskap. Han måste således först göra det för den belägrade omöjligt, att uppehålla sig på den del af muren, som skulle anfallas, och till detta ändamål uppfördes en *jordvall* (χῶμα), hvarå vid berättelsen om Platæas belägring ett exempel blifvit anfördt. Då vallen blifvit högre än muren, kunde dennas förstöring svårligen af den belägrade förekommas, emedan bågskyttar, spjutkastare och slungare, — sednare också kast- och skjutmachiner, — stående på vallen, drefvo de försvarande från murens tinnar, och skyddade de arbeten, som vid dess fot skulle utföras.

Till murens förstörande begagnade man tvenne utvägar, nemligen antingen dess undergräfvande genom en *mina* eller dess sönderstötande med *stormbocken*.

Af dessa anfallsmedel var kanske *minans* begagnande det äldsta. Man återfinner det tidigt hos Judarne 1), likaså hos Perserne, — t. ex. vid belägringarne af Barca och Miletus 2), den förra år 500, den sednare 498 f. Chr. — och under den tiderymd, hvarmed vi för närvarande sysselsätta oss, användes det af Messenierne vid belägringen af *Oeniade* (omkring 450 f. Chr.) 3). Dervid tillgick sålunda, att muren undergräfdes med en min-

1) *Palæstina,* Geografisk, Archæologisk och Historisk beskrifning, af *W. F. Palmblad,* s. 148.
2) *Herodot.* IV. 200; VI, 18.
3) *Pausan.* IV, 25.

gång till den bredd, man ville gifva brêchen, — och hvilken för en något sednare tid vanligen antogs till två plethrer eller något mer än tvåhundra fot 1) samt understöddes med pålar, till dess arbetet var fullbordadt. Sedan arbetarne dragit sig undan, antändes pålverket, och den derpå hvilande muren nedstörtade. Att detta anfallsmedel hittills synes hafva varit ganska sällan af Grekerne användt, torde härröra dels deraf, att deras äldre fästningar vanligen lågo på berg, der minor icke kunde gräfvas, dels ock af de gamla murarnes byggnadssätt, då de stora stenarnes tyngd troligen allt för mycket försvårade min-arbetet, eller gjorde detta vådligt. Framdeles förekommer det oftare, och vi blifva vid berättelsen derom i tillfälle att framställa de åtgärder, som af den försvarande emot detsamma blefvo vidtagna.

Stormbocken eller *murbräckan* (*κρῖός*, *aries*) var också en mycket gammal, Asiatisk uppfinning. I sin enklaste form bestod den af en bjelke, försedd i ena ändan med ett stycke jern eller bronz, och med tåg eller kedjor upphängd i en trä-ställning. Man satte den i häftig svängning, hvarvid metallhufvudets stötar nedslogo muren. Huru de försvarande sökte att värja sig mot faran häraf, när murbräckan framfördes mot en del af muren, på hvilken de ännu kunde uppehålla sig, hafva vi redan sett, och detta gaf anledning till införandet af *sköldtak* (*χελώνη*, *testudo* eller *tortus*) 2), en byggnad med spetsigt tak, i hvilken murbräckan insattes, och hvilken skyddade så väl sjelfva machinen,

1) *Polyb.* V, 4, 100.

2) Dessa sköldtak voro i öfrigt af flera slag och hade olika ändamål, efter hvilka de äfven erhöllo binamn. De

som de dermed arbetande. Tiden för denna uppfinning torde ej kunna med visshet uppgifvas, men vi blifva längre fram i tillfälle att anföra de förbättringar, all denna belägringsredskap småningom erhöll.

Några andra machiner till murarnes förstörande torde väl ock redan hafva funnits, men om dem känner man föga mer, än att de, så väl som de här nämnda, voro särdeles svåra att flytta, hvilket troligen var orsaken, att de så sällan användes 1).

Hade jordvallen af den belägrande blifvit uppförd till erforderlig höjd, så att ingen kunde framför den uppehålla sig på fästningsmuren, var dennas fall att förutse, och för de belägrade återstod derefter endast att bakom den gamla muren uppföra en ny, hvilket också ofta skedde, eller ock att inom staden våga den sista striden på lif och död, åt hvilken vissheten om det öde, som förestod den besegrade 2), gaf en ökad bitterhet. Härtill kom det emellertid jemförelsevis sällan. Den tidsutdrägt och kostnad, som en formlig belägring, med ändock oviss utgång, medförde, gjorde antalet af sådana ganska inskränkt, hvaraf också blef en

---

som användes till murbräckan kallades *κριοφόρος*; med *χωστρίς* betecknades sådana, i skydd hvaraf fästningsgrafvarne igenfylldes; *γεῤῥοχελώνη* (testudo viminea) benämndes skjul, flätade af qvistar eller vidjor, som under belägringar nyttjades till betäckning för manskap.

1) Då under de inre oroligheterna i Athen, 403 f. Chr., de i staden varande fruktade anfall af dem, som dragit sig till Piræeus, och fälttygmästaren i staden märkte, att fienden ernade framföra belägringsmachiner vid löpbanan i Lycæum, lät han framföra stenar och aflassa dem på banan, hvilket gjorde stor svårighet. *Xenoph.* Hellen. II, 4.

2) Se sid. 15.

följd, att konsten att belägra fästningar ej utvecklade sig lika hastigt och på ett så lysande sätt, som Grekernes krigsskicklighet i öfrigt.

Den korta tiden för Thebæ's storhet och stigande makt utmärktes genom lysande bragder på öppna fältet och stora förbättringar i sättet att der leda en krigshärs rörelser, men var af föga eller intet inflytande på befästningskonsten, i hvars historia det hastigt uppspirande *Macedoniska väldet* deremot *bildar en ny tiderymd*, under hvilken särdeles konsten att belägra fästningar så hastigt utvecklade sig, att försvaret, ehuru för en kort tid, hade förlorat sin urgamla öfvervigt.

Redan under det tredje året af Philips regering (358 f. Chr.) föllo *Amphipolis'* murar för hans belägringsmachiner 1). Tid efter annan eröfrade han flera befästade städer, och om han äfven allt för flitigt begagnade sig af guldets kända förmåga att springa öfver murar 2), vittnar dock belägringen af *Perinthus* (341 f. Chr.), att han ägde andra medel till vinnande af sitt syfte. Beläringshären, utgörande 30,000 man, använde alla den tiden kända anfallssätt. Philips kastmachiner, stormtyg och öfriga belägringsredskap, till hvilkas förfärdigande han i Polydus hade en för sin skicklighet beryktad mästare, omtalas såsom otroligt många, samt af flera slag. De torn, han lät uppföra mot stadsmuren, voro åttio armmått höga och sträckte

1) *Diodor.* XVI, 8.
2) Då Philip ville intaga en särdeles väl befästad stad, och en af invånarne försäkrade honom, att den icke kunde eröfras med storm, frågade han, om icke heller guldet kunde springa öfver murarne.' *Diodor.* XVI, 54.

sig vida öfver stadens torn, så att de belägrade äfven ofvanifrån ansattes. Murarne dels undergräfdes, dels nedstörtades genom upprepade stötar af murbräckorna; kastmachinerne rensade murarne från försvarare, och under det slutna trupper inryckte genom de gjorda öppningarne, användes stormstegar mot de ännu qvarstående, men oförsvarade delarne af muren. Om anfallet således var våldsamt, möttes det emellertid af ett icke mindre ihärdigt försvar. Då muren på ett ställe instörtade, hade Perintherne genast en ny färdig der bakom, och sålunda började den väldiga kampen å nyo. Stadens läge och byggnadssätt bidrogo likväl äfven mycket till de belägrades slutliga seger, ty den låg på sluttningen af en hög landttunga, husen stodo nära hvarandra samt voro utomordentligt höga, och hvarje gång muren rasade, tjenade således de nedersta husen såsom en ny mur, endast derigenom att man förbyggde de trånga gatorna. Då staden dessutom fick undsättning, qvarlemnade Philip der blott en del af sin krigshär och gick sjelf andra bedrifter till möte 1).

Under hans son och efterträdare Alexander nalkades konsten att belägra fästningar, — visserligen betydligt understödd af den store härförarens rykte och hans Macedoniers tapperhet, — sin största höjd. Framgång krönte redan Alexanders första företag i denna väg. Efter slaget vid Chæronea (338 f. Chr.) måste Thebæ intaga Macedonisk besättning i Cadmea, men i September 335 f. Chr. insmögo sig några landsförviste Thebaner i staden, dödade befälhafvarne på borgen och upp-

1) *Diodor.* XVI, 74—76.

manade Thebanerne att afskudda det Macedoniska oket. De omgåfvo borgen med en dubbel pålvall (*διπλῷ χάρακι*) 1), för att så väl afskära besättningen från förstärkning, som skydda sig sjelfva mot utfall. Med en här af 30,000 man fotfolk och 3000 ryttare skyndade Alexander dit, slog läger utanför staden och använde tre dagar under förberedelser till belägringen. Derefter företogs stormningen. Hären var dertill fördelad i tre afdelningar, af hvilka den första skulle storma vallarne, den andra angripa Thebanerne, — som begingo den oförsigtigheten att, oaktadt sin underlägsenhet, rycka ut och lemna drabbning utanför sina förskansningar, — och den tredje utgjorde reserv. Striden blef långvarig och Macedonierne voro en gång nära att vika, men slutligen segrade Alexanders falang och inträngde, samtidigt med den flyende fienden, i staden 2).

Alexanders belägringsredskap blefvo således icke här begagnade, men tillfälle dertill erbjöd sig snart under det följande året började, Asiatiska kriget, och han sökte det med sådan ifver, att han vid ankomsten till *Miletus*, enligt en författares uppgift, afslog invånarnes begäran att få gifva sig 3), samt föredrog att, under motstånd från deras sida, nedbryta och storma deras murar 4).

1) *Arrian.* Exp. Alex. I, 7. Ehuru *χάραξ* visserligen egentligen betyder påle eller palisad, äfvensom en med pålverk befästad ort, och det således här kunnat öfversättas endast med *pålverk* eller *palisadering*, har man likväl här så mycket heldre begagnat det vidsträcktare uttrycket *pålverk* (palisaderad vall), som Diodor. XVII, 8 säger, att Thebanerne omgifvit sig »med djupa grafvar och tätt pålverk,» och af grafvarne blef vallen en naturlig följd.

2) *Diodor.* XVII, 8—12. *Arrian.* I, 7, 8.

3) *Arrian.* I, 19.

4) Jemf. *Diodor.* XVII, 22.

Försöket mot *Myndus* misslyckades, emedan Alexander dertill medfört hvarken belägringsmachiner eller stormstegar, och då han låtit sina hopliter undergräfva ett torn, blottade ej detta i sitt fall den inre muren, så att stormning blef omöjlig 1). Deremot användes — och detta, oaktadt ett tappert och skickligt motstånd, med framgång, — vid den redan förut började belägringen af *Halicarnassus*, alla de medel, konsten hade att erbjuda. Alexander slog läger omkring fem stadier från staden. Under skydd af trenne *sköldtak* 2), lät han igenfylla stadsgrafven, som var 30 armmått bred och 15 armmått djup, för att komma närmare intill murarne med de torn, hvarifrån skyttarne skulle rensa dem från försvarare, äfvensom med öfrig stormredskap. Belägringen fortgick derefter med ifver. Macedonierne lyckades att nedstöta murarne på flera ställen, samt företogo der mer eller mindre lyckade stormningar, hvarvid Macedoniens äldste krigare, uppfostrade under Philips krig, anföllo i sluten hop, sköld vid sköld, och drefvo den stundom nära segrande fienden på flykten. Hans i anfallstornen uppställda machiner slungade mot fienden stora stenar och pilar. Här finna vi ock omtaladt ett anfallsredskap, de så kallade *stormskärmarne* (*γέῤῥαι*, plutei) 3), i skydd hvaraf man närmade sig muren eller hvarmed man betäckte de trupper, som måste uppehålla sig nära murarne, utsatte för fiendens pilar.

De belägrade försummade emellertid icke heller något till sitt försvar. Genom ofta förnyade

1) *Arrian.* I, 20.
2) *Diodor.* XVII, 24. Jemf. sid. 66.
3) *Arrian.* I, 21. Se vidare härom sid. 90.

utfall, understödde af skjutning med katapulter, uppställde på murarne, oroade de sin angripare och lyckades flera gånger att antända hans belägringsmachiner. Då muren på ett ställe rasade, uppfördes en annan starkare af tegelsten, i form af en halfmåne, bakom brêchen. På en af de nybyggda murarne uppfördes ett trätorn, hundra armmått högt, som bestyckades med katapulter, och höllo de sina skjutvapen skyddade i täckta gångar. Alla dessa bemödanden voro likväl fruktlösa. Staden måste gifva sig, och endast borgen, Salmacis, som af Macedonierne inneslöts med en mur och en betydlig graf, samt blockerades med en qvarlemnad styrka af 3000 man, höll sig ännu någon tid 1).

Den under sju månader — ifrån November 334 till slutet af Juni 333 f. Chr. 2) — fortfarande belägringen af *Tyrus*, hvilken å ömse sidor fördes med synnerlig ihärdighet, gaf anledning till åtskilliga förbättringar i fästningskriget, och vittnar om den höjd, hvartill denna del af krigskonsten hos Macedonierne redan hunnit. Stadens läge förorsakade, att ett regelbundet anfall icke kunde äga rum; men de arbeten, som af Macedonierne här utfördes, och hvarigenom de slutligen lyckades att besegra de hinder, hvilka så väl naturen, som fienderne lade i deras väg, uppväcka än i dag läsarens förvåning, och torde vara tillräckliga att rättfärdiga den större utförlighet, hvarmed berättelsen om denna belägring här skall blifva framställd. Vi följa dervid hufvudsakligen Arrianus 3),

---

1) *Arrian*, I, 20—23. *Diodor*. XVII, 24—27.
2) *Curtius*, IV, 4. *Diodor*. XVII, 46. *Plutarch*. Alex.
3) Exp. Alex. II, 18—24.

särskilt angifvande källorna för de tillägg, som vid hans framställning blifvit gjorda.

Staden Tyrus var belägen på en ö, och skyddades dessutom på alla sidor af höga murar. Tyrierne hade sjelfve många fartyg och voro, med understöd af den Persiska flottan, herrar till sjös, så att de ifrån den sidan icke hade något att frukta. Det var således från landsidan, som Alexander måste börja sitt anfall. Hafvet bildar här ett sund, hvars vatten närmast landet var lågt och gyttjigt, men vid staden hade sitt största djup af tre orgyier 1) (famnar). Dess bredd var fyra stadier (omkr. 2500 fot) och genom sitt läge var det mycket utsatt för sydvestvindarne 2), hvilka synnerligen försvårade utförandet af Alexanders beslut, att emellan fasta landet och staden anlägga en damm, såsom utgångspunkt för öfriga belägringsarbeten. Pålar kunde med lätthet neddrifvas i gyttjan, hvilken tjenade såsom bindningsmedel för de nedsänkta stenarne och bibehöll dem på sitt ställe. Visserligen fanns i öfverflöd både stenar och byggnadsvirke; — ruinerna efter det gamla Tyrus lemnade tillgång på de förra, virke till flottor och torn fördes från berget Libanon; — men afhemtandet var ej utan fara, emedan fienden satte soldater i land, hvilka oförmodadt anföllo de Macedonier, som dermed voro sysselsatte 3). Så länge man fyllde vid landsidan, fortgick emellertid arbetet utan synnerlig svårighet, men då man kom till de djupare ställena och således äfven närmare till sta-

1) *Orgyia* = 6 fot, 2,3 Dec. tum.
2) *Diodor.* XVII, 40. *Curt.* IV, 2.
3) *Curt.* IV, 2.

den, ledo Macedonierne mycket af skotten från de höga murarne, helst de voro utrustade till skansarbete och ej till strid. Tyrierne uppbjödo ock alla sina krafter att försvåra arbetet och bereda sig till ett ihärdigt försvar. Herrar till sjös, kunde de anfalla dammen med sina trierer. Mindre båtar lastades med katapulter; bågskyttar och slungare foro ut mot dammen och sårade de obevårade arbetarne 1). Skjutmachiner ställdes på murarne och i tornen. Hela staden sorlade af krigsrustning. Vapen utdelades åt de yngre, och i de talrika verkstäderna förfärdigades jernhänder (ἁρπάγη, harpago, hake, kratta), för att kastas på fiendens stormverk, båtshakar och andra machiner, som man uppfunnit för städers försvar 2). Under tiden hade dammen, med en bredd af tvåhundra fot, framskridit så långt, att Macedonierne, der den sköt längst ut i hafvet, kunde på densamma uppföra tvenne torn, hvilka de försågo med täcken (δέῤῥις) och hudar, dels för att förvara dem mot fiendens brandpilar, dels ock för att skydda arbetarne. Äfven hoppades de att med skjutning derifrån kunna afhålla de fiendtliga fartygen, som hindrade arbetet.

Tyrierne voro emellertid icke heller å sin sida sysslolöse. De fyllde ett fraktskepp med ris och brännbara ämnen, såsom beck, svafvel och annat, som kunde gifva en stor låga. På masterna i skeppets främre del fästades tvenne segelstänger, på hvilka hängdes kittlar fyllda med ämnen, som kunde öka eldens häftighet. Sedan de vidare lastat skeppets bakdel, för att höja framstammen,

1) *Diodor.* XVII, 42.
2) *Curt.* anf. st.

afvaktade de en tjenlig vind, som förde mot dammen, togo med en treroddare brännaren i släptåg och tillsatte alla segel. Företaget lyckades fullkomligt. Lågan angrep hastigt tornen, och de, som voro på treroddaren, lade sig för ankar nära intill, så att ingen utan fara kunde nalkas branden med eldsläckningsmedel. Samtidigt härmed gjordes ett kraftigt utfall från staden, och båtar lade till vid åtskilliga ställen af dammen, för att antända de machiner, som elden från brännaren icke uppnått. En häftig storm uppstod händelsevis samma dag, och fullbordade förstöringen af Macedoniernes arbete 1).

Alexander var likväl icke ibland dem, som afskräckas af en motgång. Dammbyggnaden börjades genast å nyo, och erhöll en större bredd, så att den kunde rymma flera torn, och att de bland dessa, som ställdes midt på dammen, voro utom skotthåll från fiendens fartyg. Sjelfva byggnadssättet tyckes också hafva blifvit förändradt. Man nedkastade hela träd med alla deras grenar i hafvet, nedtyngde dem med stenar, och lade derpå åter träd. Derefter påkastades jord, och sedan man ofvanpå allt detta hopat ett annat lager af stenar och träd, blef vallen sammanhängande liksom i en massa 2). Byggmästarne fingo derjemte befallning att förfärdiga nya machiner. Alexander hade också af erfarenheten blifvit öfvertygad, att belägringen icke kunde lyckas, förr än han äfven blifvit mästare på hafvet, och begaf sig derföre till Sidon, der han samlade en stor flotta, med hvilken han

---

1) *Curt.* IV, 3.

2) *Curt.* anf. st. *Diodor.* XVII, 42.

i slagordning seglade mot Tyrus. Tyrierne hade ernat lemna honom en sjödrabbning, men afskräcktes vid åsynen af hans starka flotta, och åtnöjde sig att tillstänga inloppet till hamnarne med fartyg, mot hvilka Alexander förlade afdelningar af sin flotta, för att hindra dem att utlöpa.

Under tiden hade hans machin-byggmästare, som i stor mängd voro hitkallade från Cypern och Phoenicien, uppfört ett betydligt antal machiner, dels på dammen, dels på mindre, snällseglande treroddare och fraktskepp, som kommit från Sidon. Då allt sålunda var i beredskap, ryckte Macedonierne närmare, så väl på dammen, som med skeppen, och pröfvade murarnes fasthet. Dessa beskötos med petroboler (*πετροβόλος*, kastande stenar), under det de försvarande med katapulter fördrefvos från tinnarne 1). Tyrierne hade likväl icke blott uppfört trätorn på muren, utan afhöllo äfven de anfallande med sina kastvapen, så att Macedonierne fruktade att nalkas murarne. Dessa hade, åt dammen till, en höjd af etthundrafemtio fot, med en deremot svarande tjocklek, och voro uppförda af stora stenar, sammanfogade med gips. För att fördubbla deras fasthet, hade Tyrierne dessutom, på fem armmåtts afstånd från den förra, byggt en ny mur, tio armmått bred, och fyllt mellanrummet med stenar och grus 2). Deras fiskare, som tillika voro konstnärer och machinbyggmästare, hade också beredt åtskilliga klokt inrättade hjelpmedel. Mot katapulterne användes hjul med flera inskärningar öfver hvarandra, och mot hvilka, då de ge–

---

1) *Diodor.* XVII, 42.
2) *Diodor.* XVII, 43. *Curt.* IV, 3.

nom en machin sattes i svängning, pilarne dels blefvo sönderbrutne, dels återstudsade, så att de bortslungades eller åtminstone förlorade en del af sin kraft. De af petrobolerne slungade stenarne uppfångades med mjuka och eftergifvande föremål, som försvagade deras verkan 1). För att hindra skeppen att nalkas murarne, hade Tyrierne fästat båtshakar, jernhänder, krokar och liar vid starka läcktor, hvilka förmedelst en machin kastades eller drefvos fram mot fienden, och med långa linor kunde ryckas tillbaka. De uppglödgade jemväl kopparsköldar vid stark eld, fyllde dem med brännhet sand eller gyttja och hvälfde detta utför murarne. Macedonierne fruktade ingenting högre än detta påfund, ty så snart den heta sanden trängt emellan deras bröstharnesk och kommit intill kroppen, kunde den på intet sätt bortskakas, utan genombrände allt hvad den vidrörde 2). De fartyg, som skulle föra machinerna mot murarne, hindrades af en myckenhet i hafvet nedsänkta stenar, hvilka Alexander beslöt att låta bortföra, men Tyrierne gingo ut på fartyg försedda med värn (ναῦς καταφράξαντες) 3), och afhöggo Macedoniernes ankartåg, så att de med arbetet sysselsatta skeppen ej kunde ligga stilla. Alexander skickade väl emot dem lika utrustade treroddare, som lade sig vid de andra skeppens ankaren, för att afhålla den utlöpande fienden, men nu blefvo ankartågen afskurna af dykare. Först sedan Macedonierne utkastat kedjor i stället för tåg, kunde arbetet lyckas. Stenarne fattades med snaror, upplyftades med

1) *Diodor.* anf. st.
2) *Curt.* IV, 3.
3) *Arrian.* II, 21.

machiner, och försänktes åter i ett djup, der de ej lågo i vägen. Sålunda blefvo murârne slutligen fria från de framförliggande hindren, och skeppen kunde utan svårighet anlöpa.

Ett utfall från staden misslyckades alldeles. Tyrierne förlorade dervid större delen af sina skepp, och nu kunde anfallsmachinerne utan synnerligt hinder föras mot deras murar. Dammen nådde redan ända fram till muren, och de derpå uppförda torn voro med denna jemnhöga. Machinerna kunde emellertid här föga uträtta, dels i anseende till murens styrka, och dels i följd af det ihärdiga försvaret. Då Macedonierne ville, på öfverlaggda bräder, från tornen bestiga murarne, kastade Tyrierne på dem stora med hullingar försedda treuddar, fästade vid streck. Hakarne fastnade i de stormandes sköldar, och då Tyrierne drogo dem till sig med strecken, måste soldaterne antingen lemna sina sköldar och blottställas för fiendens skott, eller nedryckas utför de höga tornen. Öfver dem, som stodo på fällbryggorna, kastades fisknät, så att de ej kunde röra händerna, utan nedstörtades till jorden 1). Lika ringa framgång hade de skepp, som förde anfallsmachiner mot den åt Sidon vända delen af staden. Alexander rigtade derföre ett allmänt anfall mot den södra sidan, der en del af muren visserligen genombröts och sammanstörtade, men då Alexander lät slå bryggor från anfallsskeppen till det genombrutna stället och försökte en stormning, blef denna afslagen. Allestädes visade Tyrierne samma ifver och skicklighet. Med skäror fästade vid stänger, afskuro de

---

1) *Diodor.* XVII, 43.

stormbockarnes svängremmar. Med eldslungor kastades stora massor af glödande jern midt ibland fienden, hvars sammanpackade hopar voro ett mål, som ej förfelades. Svängbjul, sådana här ofvan blifvit omnämnda, samt hopsydda hudar och skinn stoppade med mossa, afledde eller förlamade katapulternas pilar och petrobolernas stora stenar 1).

Tre dagar derefter, då hafvet var fullkomligt lugnt, skedde ett nytt anfall. Först lät Alexander beskjuta en stor del af muren. Då öppningen derå fått en tillräcklig bredd, återvände de fartyg, som fört machinerna, och tvenne andra lade till, medförande fallbryggor, att nedfälla på den rasade muren, och fotfolk, som skulle storma. Samtidigt skedde anfall mot båda hamnarne, och alla de fartyg, som förde grofva kastmachiner och hade bågskyttar på däck, fingo befallning att segla rundtomkring murarne och lägga i land, så snart det lät sig göra, eller ock lägga sig för ankar inom skotthåll, så att Tyrierne ej skulle veta, hvar faran var störst. Anfallet på förstnämnda ställe, der Alexander sjelf förde befälet, lyckades först. Så snart han intagit några torn och mellanliggande mur, drog han sig, utåt vallgången, mot den kongliga borgen, hvarifrån man lättast kunde komma ned i staden. Äfven vid de båda hamnarne lyckades anfallen, och Tyrierne öfvergåfvo sina murar, men samlades åter vid Agenorium, (Agenors tempel) och bjödo Macedonierne spetsen. Äfven här blefvo de likväl i grund slagne. Segrarne rasade med grymhet. Åttatusen Tyrier dödades, och alla de som

1) *Diodor.* XVII, 44—45.

blefvo fångne, utgörande omkring trettiotusen, gjordes till slafvar 1).

Bland de många belägringar, hvilka Alexander segrande utförde, hafva i öfrigt endast några få en särskild märkvärdighet, och äfven dessa skola här blott i korthet vidröras.

Gaza var beläget på en betydlig höjd och omgifvet af en stark ringmur. Alexanders machinbyggmästare förklarade väl, att staden, i anseende till dess höga läge, icke kunde tagas med storm, men detta stadgade blott Alexanders beslut att våga försöket. Han slog läger på stadens södra sida, der muren syntes lättast att angripa, lät uppkasta en jordvall och uppförde derpå sina machiner. De belägrade uppförde äfven en ny mur, ofvanpå den förut befintliga, men kunde ändock icke dermed uppnå höjden af Alexanders anfallstorn. Deremot lyckades de att, vid ett utfall, antända en del af hans belägringsredskap och voro nära att fördrifva Macedonierne från vallen. Alexander fick emellertid förstärkning af de machiner, med hvilka han eröfrat Tyrus, och lät omkring hela staden uppkasta en vall, två stadier (1250 fot) bred och tvåhundra femtio fot hög. På denna uppfördes machinerna, hvilka våldsamt skakade murarne, som på andra punkter undergräfdes med minor och slutligen sammanstörtade. Stegar anbragtes vid de gjorda öppningarne, men tre stormningar blefvo afslagne, och först vid den fjerde lyckades det Alexander att intränga i staden, som sålunda föll

1) Blott några få år derefter (315 f. Chr.) uthärdade Tyrus åter en belägring af Antigonus, och försvarades ett år och tre månader, till dess hungersnöd slutligen tvingade staden att gifva sig. *Diodor.* XIX, 61.

efter två månaders belägring. Besättningen gjorde i det yttersta ett förtvifladt motstånd, så att alla stupade fäktande på den plats, hvar och en intagit före striden (332 f. Chr.) 1).

Vid belägringen af den så kallade *Chorienis klippa* förvånas man kanske mest öfver Alexanders djerfhet att våga försöket, hvilket sannolikt hade misslyckats, om de belägrade gjort ett allvarligt motstånd. Fästet låg på en klippa, hvars höjd uppgifves till tjugo stadier, och uppför hvilken man kunde komma endast på en smal gångstig, der en enda man, äfven utan att finna motstånd, med största möda kunde arbeta sig uppföre. Vid klippans fot brusade en strid flod i ett bråddjup, dit Macedonierne måste nedstiga medelst till detta ändamål förfärdigade stegar. Öfver floden slogs en bro af fasciner, hvilande på starka pålar. I början sågo Indierne detta med förakt, men då Macedonierne, lugnt arbetande under skjul (*προκαλύμματα πρὸς τὰ βέλη*), så att de icke kunde åtkommas, nalkades fästet, i hvilket deras pilar redan började nedfalla, dagtingade Chorienes och öfverlemnade fästningen utan strid i Alexanders våld 2).

Bättre försvarade sig staden *Massaga* och bergfästet *Aornus*. Vid den förra nödgades Alexander flera gånger framföra sina torn, och, på derifrån nedfällda bryggor, bestiga murarne, som lidit betydligt af hans machiner, utan att likväl stormningarne lyckades. Först sedan Indiernes befälhafvare stupat, begärde de att dagtinga 3). Fästet Aornus,

1) *Arrian.* II, 26, 27. *Diodor.* XVII, 48. *Curt.* IV, 6.
2) *Arrian.* IV, 21.
3) *Arrian.* IV, 27.

om hvilket sagan berättar, att icke en gång Hercules förmått intaga detsamma, låg på en klippa af elfva stadiers höjd, uppför hvilken blott en enda med konst anlagd väg ledde. Alexander beredde sig också till en långvarig belägring, lät hugga skanspålar och uppföra en jordvall; men då detta var fullbordadt, och Alexander i några utanför murarne förefallna häftiga strider haft framgång, upphörde Indierne med sitt försvar och underhandlade 1).

I öfrigt gåfvo sig de flesta städer i Asien, som blefvo af Alexander anfallna, antingen utan strid, eller åtminstone vid första stormningen.

Berättelserna om de strider, som, efter Alexanders död, föreföllo mellan hans efterträdare i det delade väldet och under deras försök att befästa sin makt, öfverflöda af belägringar, hvarvid anfallets af Philip och Alexander förberedda öfvervigt allt mera framträder. Synbarast blef detta under *Demetrius* med tillnamnet *Poliorcetes* (Stadsbetvingaren), om hvilket det också säges, att han fullkomnade sina byggmästares konst med nya uppfinningar, samt i anfall mot städer visade en sådan öfverlägsenhet och kraft, att man icke ansåg någon fästning nog stark, att mot honom lemna skydd. Under hans tid förfärdigades också de största kastmachiner samt öfrig belägringsredskap, vida öfverträffande allt hvad som förut funnits 2).

Bland hans bedrifter förtjena belägringarne af *Rhodus* (305 och 304 f. Chr.) en särdeles uppmärksamhet. Staden, som hade en besättning af 7000 man, anfölls af Demetrius med en här af

---

1) *Arrian.* IV, 30. *Diodor.* XVII, 85.
2) *Diodor.* XX, 92, 103.

nära 40,000 man, rytteriet oberäknadt, samt en flotta af 200 krigsskepp af olika storlek och mer än 170 tjenstbåtar. Han landsteg och uppförde sina förskansningar utom skotthåll. Alla träd i nejden fälldes och landthusen blefvo nedrifna, för att användas till befästandet af hans läger, som omgafs med en tredubbel vall, samt högt och tätt pålverk. Demetrius, som hade öfverflöd på alla materialier till förfärdigande af belägringsredskap, började nu att bygga tvenne sköldtak, det ena till skydd mot kastmachinerna, det andra mot stenslungorna. Båda fördes på tvenne lastfartyg, ställda på något afstånd ifrån, men sammanbundna med hvarandra. Vidare byggde han två torn af fyra våningar, högre än de torn, som försvarade hamnen. Hvardera ställdes också på tvenne lika snällseglande fartyg. Slutligen förfärdigades en flytande vall, hvilande på fyrkantiga, sammannaglade bjelkar, för att hindra den förbistyrande fienden att angripa machinskeppen. Under tiden sammanförde Demetrius de starkaste båtarne, försåg dem med skärmar af plankor, i hvilka voro öppningar, som kunde tillslutas, och lastade dem med de längst träffande trespanns 1) kastmachinerna, samt Cretiska bågskyttar. När allt var sålunda förberedt, lät han skeppen framrycka inom pilskotthåll, och besköt dem, som voro sysselsatte att påbygga murarne längs hamnen.

1) 1 Spann, Spithama (σπιθαμή) = 7,4 dec. tum, eller afståndet emellan tummen och lillfingret, då de utsträckas. Huru kastmachinerne benämndes efter spann, synes ej fullt bestämdt. Enligt en uppgift skulle trespanns machinerne hafva en skottvidd af 3½ stadium, eller något mer än 1000 alnar.

Rhodierne, som sågo, att Demetrii anfallsplan var rigtad mot hamnen, ställde emellertid två machiner på hamndammen och tvenne på lastfartyg nära inloppet till den lilla hamnen. De beredde sig jemväl att med allehanda kastmachiner och stenslungor afhålla fienden, om han försökte att landsätta manskap eller att nalkas med sina machiner. Det oaktadt lyckades Demetrius att besätta spetsen af dammen till den stora hamnen, och förskansa denna plats, belägen endast femhundra fot från muren. Några anfall gjordes också härifrån, hvarvid små kastmachiner med stor skottvidd drefvo arbetarne från hamnen, och så väl muren, som de belägrades machiner förstördes med stenslungor. Under åtta dagar fortsattes striderna, och Rhodierne gjorde först ett fruktlöst försök att antända Demetrii anfallsredskap; men hans försök att storma, hvarvid stegar redan voro uppreste och några soldater bestigit murarne, misslyckades äfven. Han blef tillbakaslagen och fick åtskilliga både skepp och machiner uppbrända.

Nu skedde ett uppehåll af sju dagar, under hvilka Rhodierne iståndsatte sina murar och Demetrius förbättrade sina machiner, hvarefter han gjorde ett nytt anfall mot hamnen; men Rhodierne besatte tre af sina största skepp med utvaldt manskap, förstörde med dem Demetrii flytande vall, samt borrade läck i hans skepp, så att två machiner nedstörtade. Han lät då bygga en ny machin, tre gånger högre och bredare än de förra, men då den fördes mot hamnen, uppstod en storm och störtade hela byggnaden i hafvet. Rhodierne begagnade också detta ögonblick, för att angripa de trupper, som besatt hamnen och hvilka

nu, öfverlemnade åt sig sjelfve, måste sträcka vapen. Då staden derjemte erhöll undsättning, nödgades Demetrius upphäfva belägringen 1).

För honom var emellertid det starka motståndet blott en lockelse till ökade ansträngningar. Demetrius återkom följande året och angrep då staden från landsidan. Han lät härtill uppbygga en machin kallad *Helepolis* (ἑλέπολις, stadseröfrare), egentligen ett stormtorn, som i storlek vida öfverträffade alla förut kända 2). Äfven lät han förfärdiga sköldtak, för att under dem fylla grafvarne, samt andra till skydd för murbräckorna, äfvensom betäckta gångar, under hvilka folket kunde tryggt gå fram och åter. Genom skeppsmanskapet lät han jemna en plats fyra stadier bred, på hvilken han ville framföra de byggda machinerna, så att anfallsverken omfattade sju torn och sex mellanstycken. Antalet af dervid sysselsatta handtverkare och arbetare understeg ej mycket trettiotusen.

Då Rhodierne sågo fortgången af fiendens arbeten, byggde de en ny mur, innanför och jemnlöpande med den gamla, för den händelse, att denna icke skulle motstå det hotande anfallet. Demetrius började detta med att undergräfva muren med minor, men en öfverlöpare berättade för de belägrade, att de som arbetade i de underjordiska gångarne redan voro nära innanför muren, och Rhodierne gräfde derföre en djup graf, jemnlöpande med den mur, hvars instörtande man befarade, samt anlade sjelfve skyndsamt minor, så att handgemäng uppstod mellan de arbetande un-

1) *Diodor.* XX, 83—88.
2) Beskrifning öfver densamma skall längre fram meddelas.

der jorden, och Demetrii folk ej kunde skrida vidare framåt.

Emedlertid hade anfallsmachinerna blifvit färdiga och hela platsen framför muren rensad. Demetrius ställde Helepolen i midten samt på hvardera sidan om denna fyra sköldtak, i skydd hvaraf det nedfallande gruset skulle bortföras. Med hvardera af dessa förband han en betäckt gång, så att de, som gingo derunder fram och tillbaka, utan fara kunde utföra hans befallningar. Ytterst på båda sidor ställdes tvenne murbräckor af olika storlek. Innan machinerne framfördes, bragtes de för hvarje våning lämpliga kastvapen och stenslungor upp i Helepolen. Mot hamnen och trakten deromkring skickades flottan, och landthären fördelades mot de öfriga delar af muren, som möjligen kunde stormas. På gifvet tecken upphäfdes stridsropet, och stormningen började på alla håll. De belägrade började nu underhandlingar, som gjorde ett afbrott i anfallet, men då de blefvo fruktlösa, anföll Demetrius ånyo, nedslog de fastaste tornen, som voro byggda af fyrkantiga stenar, och förstörde hela mursträckan mellan dem, så att vägen öfver murens tinnar var afbruten.

Emellertid fingo Rhodierne undsättning af flera slag, och försökte under en mörk natt att antända fiendens machiner, under det att stenslungor och kastvapen spelade från murarne. En del af jernbeslaget på Helepolen föll af och det blottade stället antändes, men vatten till släckning var uppfördt i våningarne. Slutligen nödgades dock Demetrius föra sina machiner utom fästningens skottvidd. Den sålunda uppkomna hvilan begagnades af Rhodierne att uppföra en tredje halfmånformig

mur, med hvilken de omslöto de mest hotade punkterna af den gamla muren, hvarjemte de omgåfvo den instörtade delen af denna med en djup graf, för att hindra stormning. Vid ett snart företaget angrepp förstörde likväl Demetrius åter en del af murarne och gjorde slutligen åter ett allmänt anfall sålunda, att omkring 1500 man utvaldt manskap vid den andra nattvakten närmade sig brêchen, och de öfrige uppställdes, för att på gifvet tecken storma till lands och sjös. Anfallet lyckades väl till en del, ty Demetrii folk inträngde verkligen i staden, men de blefvo efter en hård strid åter utdrifne. Å ömse sidor hade man ändtligen blifvit böjd för fred, som gjorde slut på belägringen 1).

Ehuru man visserligen kan anse, att de försvarande utgingo segrande ur denna strid, visar den likväl belägringskonsten på en höjd, som densamma före krutets användande föga öfverskred. Snarare synes försvaret efter denna tid hafva dragit öfvervägande fördel af de nya uppfinningarne. Vi skola derföre egna en kort undersökning åt konstens tillstånd vid denna tidpunkt samt dess framsteg efter Philips uppstigande på Macedoniens thron.

Hvad som åt fästningarnes så väl anfall, som försvar, under denna tiderymd gaf en ökad kraft, och, till en del, äfven en ny rigtning, var det betydliga ökandet af krigsmachinernas antal samt införandet af sådana af en ny eller åtminstone förbättrad sammansättning. Under den allmänna benämningen *machiner* (μηχανή) sammanfattades neml.

---

1) *Diodor.* XX, 91—99.

all den redskap, som för belägringarne begagnades, således icke blott skjut- och kastvapen, utan ock de inrättningar, med hvilka murarne nedstöttes, äfvensom de byggnader, som till skydd för folk, vapen och verktyg uppfördes.

Användandet af de första större machiner, genom hvilka redan på afstånd stora projectiler kunde kastas eller slungas mot fienden, tillskrifves vanligen den Judiske Konungen *Usia* 1). Huruvida dessa tjenat till mönster för eller hade väsendtlig likhet med dem, som af Grekerne begagnades, torde emellertid vara så mycket svårare att utreda, som vi ej en gång om de sednare hafva en alldeles fullständig kännedom. Så mycket vet man dock, att om äfven den bestämda fördelningen till namnet i *Katapulter* och *Ballister*, de förra använda till skjutning, de sednare till kast- eller slungning, egentligen tillhör Romarne, machiner för båda dessa ändamål likväl äfven af Grekerne begagnades 2). Vid denna tid omtalas sådana af mångfaldiga slag. Till projectiler begagnades stora pilar samt stenar, stundom af betydlig tyngd. Machinerna benämndes också dels efter sin egenskap af skjutande, *Euthytoner* (εὐθύτονα af εὐθύς, rak) eller kastande i bågform, *Palintoner* (παλίντονος); dels efter projectilerna, såsom *Lithoboler* (λιθόβολα) och *Petroboler* (πετροβόλος), hvilka slungade stenar, eller efter någon projectilens egenskap, såsom *Oxybeler* (ὀξυβελής), hvilka sköto hvassa pilar. *Polybol*

1) 2 Chrön. Bok. 26: 15.

2) Benämningen katapult (καταπέλτης) förekommer visserligen ofta redan hos de sednare, men för verkan af alla skjutmachinerna gemensamt begagnades af dem ordet βάλλειν (kasta, slunga), af hvilket ballisterna fått sitt namn.

(*πολυβόλος*) torde man i allmänhet hafva kallat en sådan machin, vare sig katapult eller af annan art, med hvilken skjutning hastigt kunde verkställas 1). Uti så väl skjut- som kastmachiner utgjorde spänstigheten hos ett rep af senor eller tagel den drifvande kraften. De förra voro således egentligen blott stora bågar, hvilande på en ställning och hvilka spändes med vindspel. De sednare åter bestodo i sin enklaste form af en häfstång, hvars ena ända insattes i ett hårdt tillsnodt rep af senor, och hvars andra ända nedtvingades, samt, då den åter lossades, slungade kastkroppen på ett betydligt afstånd. Till kraften hos dessa machiner kan dömmas deraf, att de, som af Demetrius användes vid Rhodus, kastade stenar vägande en talent, och vid belägringen af staden Salamis på Cypern lärer han t. o. m. haft stenslungor, som kastade tre talenters vigt (nära 10 lispund) 2).

Om också ökandet af alla dessa machiners storlek, antal och kraft underlättade anfallet så till vida, som man med de stora kastkropparne redan på afstånd kunde skada murarne och göra det vådligt att på dem uppehålla sig, kom det likväl äfven den försvarande till godo, emedan det numera blef nästan omöjligt att obetäckt nalkas fästningen. Uppfinningsförmågan, måste således rigtas åt införandet af hvarjehanda skyddsmedel, som kunde betrygga belägringsarbetet. Mot de horisontala skotten inrättades de s. k. *stormskärmarne* (*γέῤῥαι*) 3). De voro af bräder eller ock flätade af vidjor och ris. Stundom gaf man dem en halfcirkelform och

1) *Diodor.* XX, 48.
2) *Diodor.* XX, 48, 87.
3) *Arrian.* I, 21.

försåg dem med trenne hjul, så att de med lätthet kunde flyttas och vändas åt alla sidor 1). De redan förut mot bågskotten begagnade *sköldtakens* styrka och storlek ökades. Att dessa sattes i förbindelse med betäckta gångar, är redan i det föregående anfördt 2).

Den väsendtligaste förändringen i fästningskriget åstadkommo likväl de stora, rörliga tornen, efter Demetrii tid kallade *Helepoler*. Redan länge hade man, såsom vi här ofvan sett, plägat på den mot muren uppkastade vallen ställa torn, från hvilka man kunde beskjuta dem, som försvarade muren. De förbättrade skjut- och kastmachinerne gjorde emellertid sjelfva vallens uppförande särdeles vådligt och mödosamt, hvarjemte detta ytterligare försvårades, sedan man börjat omgifva fästningarne med djupare grafvar. För att således göra vallen öfverflödig, eller åtminstone endast undantagsvis nödig, infördes de rörliga tornen, och erhöllo en sådan höjd, att de, stående på sjelfva marken, beherrskade murarne. Redan Philip begagnade vid *Perinthus* sådana torn af åttio armmåtts (120 fots) höjd 3), äfvensom Alexander, hvars byggmästare Diades och Chereas blifvit beryktade för sin skicklighet, använde dylika vid flera tillfällen. De torn, som af Polysperchon uppfördes vid belägringen af *Megalopolis* (318 f. Chr.), voro troligen också af samma beskaffenhet 4). Sin största fulländning erhöllo de likväl genom Demetrius Poliorcetes. Vid belägringen af *Salamis* lät han sam-

1) Jemf. *Vegetius*, IV, 15.
2) Sid. 85.
3) *Diodor*. XVI, 74.
4) *Diodor*. XVIII, 70.

mansätta en Helepol af nittio armmåtts höjd 1). Ännu större var den, som af honom byggdes vid *Rhodus*, och hvarå vi äga en temligen utförlig beskrifning. Hela byggnaden hvilade på ett fyrkantigt rostverk. Hvarje sida i underlaget var omkring femtio armmått lång och sammansatt af fyrkantiga, med jern sammanbundna bjelkar. Mellan dessa lågo, på ett armmåtts afstånd från hvarandra, bjelkar, på hvilka de, som skulle sätta machinen i rörelse, hade sin plats. Det hela hvilade på åtta starka och stora hjul, och kunde sålunda framrullas. Hjulskenornas yttre sida var två armmått bred och beslagen med starka jernbleck. Genom anbragta vändtyg kunde machinen vändas åt sidan och med lätthet göra hvilken rörelse man behagade. På hörnen stodo lika pelare, som voro nära hundra armmått höga 2), och gjorde med hvarandra en sådan vinkel, att då hela byggnaden hade nio våningar, den understa räknade 43 och den öfversta 9 bjelkar. För att skydda machinen mot eld, voro de tre sidorna täckta med fastnagladt jernbleck. På framsidan hade våningarne fensteröppningar, hvilkas storlek och form var lämpad efter de kroppar, som derur skulle skjutas. Till skydd för dem, som voro uppe i våningarne, för att betjena dervarande skjutmachiner, hade öppningarne luckor eller täcken af hopsydda hudar fyllda med

1) *Diodor*. XX, 48.
2) *Plutarch*. Demetr. uppgifver underlagets bredd till 48 och machinens höjd till 70 armmått. Enligt samme författare hade den icke heller mer än fyra hjul, hvilkas diameter uppgifves till 8 armmått. Möjligen äger här en förblandning rum med den Helepol, som af Demetrius användes vid Salamis, och på hvilken denna uppgift äfven, enligt *Diodor*. XX, 48, inträffar.

till, så att de försvagade stenslungornas verkan. Hvarje våning hade tvenne breda trappor, af hvilka den ena begagnades för upp- och den andra för nedstigandet, så att all tjenst kunde förrättas utan oordning. För att sätta machinen i rörelse, hade man utvalt tretusen fyrahundra de starkaste i hela hären, af hvilka en del stod inuti machinen under tak, och de öfriga bakifrån stötte densamma framåt, hvarvid konsten mycket medverkade till rörelsen 1). Huru denna Helepol var bestyckad uppgifves väl icke, men sannolikt var det lika med hvad Diodorus anför om den vid Salamis begagnade. Der voro i de nedersta våningarne allehanda stenslungor, hvaribland de största kastade stenar af 3 talenters vigt; i de medlersta mycket stora snabbskjutande katapulter, samt i de öfversta mindre skjutmachiner och en mängd stenslungor, jemte mer än tvåhundra man till deras betjenande.

Om också Helepolerne voro för den belägrade ganska fruktansvärde, kan det likväl icke förnekas, att de äfven såsom anfallsmedel hade stora olägenheter. Den ofantliga byggnaden medförde en betydlig kostnad, och då så väl tid som materialier ofta kunde saknas till uppförande af nya, måste dylika, söndertagne, åtfölja krigshären, hvilket betydligt ökade den i alla fall tunga och svårrörliga belägringstrossen. Sammansättandet kunde åter icke ske under verkan af fiendens kastvapen, utan måste verkställas på något afstånd från fästningsmuren, dit det stora tornet, oaktadt allt konstens biträde, ej utan möda kunde förflyttas. Då Alexander belägrade Gaza och tornen skulle fram-

1) *Diodor.* XX, 91.

föras på den lösa marken, sjönk sanden undan, så att hjulen stannade och brädbottnarne brötos sönder. Många soldater blefvo dervid af den anfallande fienden sårade, utan att kunna försvara sig, emedan de voro sysselsatte med ett arbete, som var lika svårt vid tornens tillbakaflyttande, som vid deras framförande 1). Kanske ligger ej öfverdrift i uppgiften, att då Demetrius för andra gången belägrade Thebæ, och skulle framföra sin stora Helepol, denna under loppet af tvenne månader knappt kunde flyttas två stadier 2). Följden häraf var också, att om fienden gjorde ett kraftigt utfall för att antända den stora byggnaden, hvilket var ett medel, som han mot densamma nästan alltid försökte, den icke kunde dragas undan, utan ofta nog blef lågornas rof, äfven om utfallet i öfrigt eller sedermera blef tillbakaslaget. Detta hände Alexander vid Halicarnassus och Tyrus, och samma missöde hade äfven Demetrius vid Salamis 3).

Hade, oaktadt alla här nämnda svårigheter, Helepolen kommit på sitt ställe, och var den anfallande nog öfverlägsen i manstyrka, för att tillbakaslå fiendens utfall, då var åter den belägrade fästningens öde afgjordt, så vidt nemligen detta berodde af murens fall. På denna kunde ingen uppehålla sig, och under sköldtak, som skyddade mot de inifrån fästningen på längre afstånd kastade stenmassorna, arbetades lugnt af dem, som skulle undergräfva murarne eller nedstöta dem med murbräckorna. Dessa hade också erhållit en ökad

1) *Curt.* IV, 6.
2) *Plutarch.* Demetr.
3) *Arrian.* I, 21; II, 19. *Diodor.* XX, 48.

storlek och en förbättrad inrättning. Tvenne af de murbräckor, som af Demetrius begagnades vid Rhodus, hade en längd af hundratjugo armmått (nära 187 fot), och voro beslagna med jern. Hufvudet liknade framstammen på ett skepp. Hela ställningen kunde rullas framåt och machinen erhöll sin svängkraft genom de täflande ansträngningarne af mer än ett tusen man 1). Vi hafva sett, huru de belägrade använde sina bemödanden, för att afskära murbräckans svängremmar eller linor, och detta gaf anledning till uppfinningen af murbräckor, rullande fram på cylindrar, hvilken vid denna tid börjar att omtalas och tillskrifves Diades.

Såsom en egenhet torde böra omnämnas, att sedan, efter Alexanders Indiska tåg, elefanter ofta åtföljde äfven de Grekiska härarne, man någon gång använde dessa djur vid stormningen af bréchen. Polysperchon begagnade sig deraf, ehuru utan framgång, vid Megalopolis. Han lät för detta ändamål rödja bréchen, så att den var gångbar för de oviga djuren, men Megalopoliterne lade derpå en rad af långa bräder, genom hvilka man slagit starka naglar, och hvilka öfverhöljdes med jord, så att denna dolde spetsarne. Inga trupper ställdes framför ingången, men på båda sidor en mängd af slungare, bågskyttar och katapulter. Elefanterne, som spetsade fötterna på naglarne, hade svårt att vända om, och blefvo då beskjutne från båda sidor. Indierne, som styrde dem, sårades. Slutligen vände djuren om i raseri och skadade många af Polysperchons eget folk 2).

1) *Diodor.* XX, 95.
2) *Diodor.* XVIII, 72.

I öfrigt behöfver blott anmärkas, att det enklare anfallssätt, som genom Helepolernes införande uppkommit, — nemligen att, under skydd af skärmar, sköldtak och betäckta gångar, jemna fältet framför muren, derpå framdraga tornen och, sedan dessa rensat murarne från försvarare, börja arbetena till fästningsverkens kullstörtande, — ingalunda uteslöt något af de förut begagnade anfallsmedlen. Bréchens stormning blef alltid den sista och svåraste åtgärden 1), och om försvaret under denna tiderymd skulle kunna anses hafva gjort något annat, väsendtligt framsteg, än det, som var en följd af skjut- och kastmachinernas förbättring, så är det att finna i den större omsorg och skicklighet, hvarmed bréchen försvarades, och hvarpå vi i det föregående varit i tillfälle att anföra några exempel.

Greklands återstående krigshistoria är för befästningskonsten af ringa vigt. De små staterna förtärde under inbördes strider sina få, återstående krafter, men kunde icke vidare utföra något större krigsföretag. Icke heller Alexanders efterträdare förmådde upprätthålla, än mindre föröka de Macedoniska vapnens ära. Bland dem var kanske Philip II den ende, som något utmärkte sig i fästningskriget. Med storm intog han de starka fästningarne *Psophis* och *Aliphera* (217 f. Chr.), besatte många fasta orter, som frivilligt gåfvo sig af fruktan för hans vapen, och eröfrade slutligen det *Phtiotiska Thebæ*, sedermera kalladt *Philippopolis*, der han uppträdde med ej mindre än etthundrafemtio spjutslungor och tjugofem stenkast-

---

1) Alexander lät öfva en del af sina soldater att klättra i berg, för att sålunda förbereda dem till stormningar. *Arrian.* IV, 19.

machiner (216 f. Chr.). Emellertid misslyckades äfven åtskilliga af hans försök i denna väg, — t. ex. vid *Palæa* och *Melitea* 1), — och i allmänhet visar sig försvarets fordna förhållande till anfallet i det närmaste återställdt.

Synbart framträder detta vid *Syracusa*, som af *Marcellus* belägrades (214—212 f. Chr.), och der *Archimedes* lyckades att, genom snillrika uppfinningar, under mer än tvenne år motväga fiendens öfvermakt. Af dessa voro likväl en stor del konststycken, hvilka blott hade en tillfällig användbarhet, men icke något varaktigt inflytande på krigskonstens utveckling. Hit kan man räkna, att då några af fiendens skepp kommo inom skotthåll, kastade han, med ett högt öfver muren hängande vindspel (*tolleno*), en jernhand, bunden vid starka jernkedjor, i förstäfven, som medelst blyvigter uppvägdes, så att skeppen blefvo stående på bakstammen. Då de sedermera, till sjömännens stora förskräckelse, åter hastigt släpptes, föllo de visserligen i sin rigtiga ställning, men togo in vatten 2). Af samma art voro de brännspeglar, hvarmed han, enligt flera äldre författares vittnesbörd, antände fiendens flotta. Af större användbarhet var den förbättring, han införde i murarnes byggnadssätt 3), äfvensom hans små skjutmachiner, kallade skorpioner, hvilka sköto genom skottgluggarne. Mot alla dessa försvarsmedel ansåg Marcellus en belägring fruktlös, och åtnöjde sig att innesluta staden. De strider, hvilka sedermera här föreföllo, och genom hvilka Marcellus först intog Epipolæ, under det

---

1) *Polyb.* IV, 71, 78; V, 4, 97, 99, 100.
2) *Livius*, XXIV, 34.
3) Sid. 37.

dess väktare voro druckne efter en fest, samt vidare den öfriga delen af staden, erbjuda ur konstens synpunkt intet märkvärdigt 1).

Under nästföljande tvenne århundraden kommo Grekerne i allt närmare beröring med Romarne, hvilket väl på båda folkens krigskonst hade något inflytande, dock tyckes denna hos de förre i allmänhet snarare gått tillbaka, än framåt, och särskilt företer befästningskonsten ett nästan fullkomligt stillastående 2).

Såsom ett bevis må blott anföras *Athens* belägring af *Sulla* under det Mithridatiska kriget (85 f. Chr.), hvarvid vi se upprepadt nästan allt, som utmärkte den nära fyra århundraden förut inträffade belägringen af Platæa 3). Staden Athen försvarades af Aristion; Piræeus, mot hvilket Sulla personligen ledde anfallet, af Archelaus. Sulla började med ett fruktlöst stormningsförsök, samt uppförde derefter mot muren en vall, på hvilken katapulter och öfrig belägringsredskap ställdes. Mot denna byggde Archelaus ett trätorn på muren, och besköt Romarne med blykulor, men desse hade äfven kastmachiner, som på en gång slungade tjugo dylika ganska tunga kulor och hvarmed tornet skadades så betydligt, att det måste öfver-

1) *Livius*, XXV, 23—31.
2) På sin höjd infördes någon ny eller förbättrad belägringsmachin. Man omtalar t. ex. en sådan, kallad *Sambuca* (*σαμβύκη*), af oerhörd storlek. Mithridates begagnade vid Rhodus en dylik, som fördes på tvenne fartyg, och inneslöt murbräckor, kastvapen och öfrig belägringsredskap. *Appian.* Bell. Mithr. 26, 27. Uppfinningen tillhörde likväl måhända Romarne, och synes dessutom endast hafva varit en förändring af de fordna anfallstornen.
3) Se sid. 54—59.

gifvas. Då emellertid de anfallandes vall ständigt höjde sig, lät Archelaus obemärkt undergräfva den och bortföra jorden, så att vallen oförmodadt satte sig. Romarne märkte det likväl tidigt nog, för att sakta kunna draga sina machiner tillbaka, hvarefter äfven de, följande fiendens spår, genomgräfde jorden mot muren, så att de arbetande sammanträffade och fäktade med svärd och spjut, så mycket det i mörkret var möjligt. Slutligen lyckades det Romarne att undergräfva muren, som störtade, sedan man med svafvel, blånor och beck antändt de bjelkar, med hvilka densamma blifvit för minarbetet understödd. Archelaus uppbyggde då en ny mur i stället för den instörtade samt innanföre flera andra i halfmånform. Sulla anföll dem, och trodde, att de lätt skulle kunna nedrifvas, medan de ännu voro fuktiga och svaga, men försöket misslyckades, och han beslöt derefter att betvinga staden genom brist på lifsmedel. Emellertid föll Athen, sedan muren blifvit genomgräfd och Borgens försvarare af hunger nödgats gifva sig. Sulla vågade då ett nytt och våldsamt anfall mot Piræeus, hvarvid han lyckades att intaga muren, och Archelaus drog sig undan till den fastaste, närmast hafvet belägna delen af fästningen, från hvilken han sedermera flydde 1).

Efter mer eller mindre lifligt motstånd kommo jemväl de öfriga Grekiska städerna i den verldsbeherrskande stadens våld, och *Greklands Befästningskonst*, hvaraf vi härmed fullbordat teckningen, sammanföll med det allt omfattande *Roma*.

---

1) *Appian.* Bell. Mithr. 31—40.

Sekreterarens Svar.

Herr Grefve!

Den teckning Ni lemnat af Grekernas befästningskonst röjer förtrogen bekantskap med detta folks både Krigs- och Bildningshistoria. Dessa stå ock i det närmaste samband, ty häfderna vittna, att de folkslag, hvilka vunnit största rykte såsom krigare och åt krigskonsten gifvit någon väsendtligare utbildning, städse samtidigt utmärkt sig genom högre sinnesodling; och i samma mån denna urartat eller gått tillbaka, har äfven segerlyckan vikit ifrån dem.

Så var förhållandet hos Grekerne, så äfven hos arftagarne af deras bildning, deras krigskonst och krigsära. Medan Roms skalder diktade sina skönaste sånger, dess talare hänförde folkförsamlingarne, dess häfdatecknare lemnade aldrig öfverträffade mönster för historiens behandling, och de konstens verk utfördes, hvilka ännu väcka vår beundran, — eröfrades verlden af de Romerska legionerna. I den mån bildningen barbariserades, blefvo äfven segrarne sällsyntare, åtminstone mindre afgörande, och de förut oemotståndliga eröfrarne kunde slutligen ej mera försvara sin egen sjelfständighet.

Greklands och Roms historia är i många fall verldens. Barbaren, till och med vilden, kan härja,

kan utrota, men krigets konst förstår han icke, och der den öfverlägsna bildningen möter honom, förslöas hans vapen; han måste vika — eller sjelf antaga bildning.

Under det stillastående i de flesta grenar af vetenskap och konst, som följde på den gamla kulturens undergång och som utmärker den så kallade medeltiden, gjorde icke heller krigskonsten betydande framsteg. Krig saknades icke, ej heller hjeltar, som genom ridderliga och vågsamma bedrifter vunnit odödligt rykte. Men framgången i striden berodde dock mest på den enskilde krigarens personliga mod och styrka. Det var först samtidigt med vetenskapernas återupplifvande, som femtonde seklets stora upptäckt inom krigskonsten framkallade genomgripande förändringar, och öppnade vägen för ständigt fortgående, på en högre kunskaps odling grundade förbättringar.

Den nyare historien jäfvar alltså, icke heller i detta afseende, forntidens erfarenhet. Vi behöfva ej gå utom fäderneslandet för att finna bevisen. Hvem erinrar sig ej, att Svenska vapnens ärorikaste period sammanträffar med den tid, då Svenska adelns söner, bland hvilka de flesta och högsta befälhafvarne valdes, under utmärkta lärare, genom resor i främmande länder och långvarigt vistande vid de berömdaste lärdomssäten, tillegnade sig grundliga insigter i alla eller de flesta kunskapsgrenar, som utgjorde den tidens högsta bildning? Våra krigare och statsmän deltogo då i afgörandet af Europas öde samt beredde fäderneslandet anseende och landvinningar.

Det följde en annan tid, då för inträdet på civila tjenstebanan fordrades endast en obetydlig

lexläsning vid Universitetet och för intagandet i krigarnes stånd föga mera än skolbarnets insigter, stundom icke ens dess ålder. Vår historia har från denna senare period haft få segrar, men desto flera motgångar och förluster att uppteckna. Denna tid är ännu icke mycket aflägsen. Vi hafva måhända något hvar, i yngre åren, bland män af yrket hört på fullt alfvar ifrågasättas, huruvida för en riktig krigare vore behöfligt eller ens gagneligt, att lära i någon annan skola, än rekrytens, eller befatta sig med annan odling, än jordens.

Åsigterna äro nu förändrade, och derför, likasom för mycket annat, hafva vi att taeka den senast bortgångne Hjeltekonungen. Sjelf en erfarenhetens son, men genom snille och gynnsamma omständigheter utbildad till en af samtidens största hjeltar och klokaste statsmän, insåg han bristerna hos den Svenska krigaren och behofvet att, för deras afhjelpande, börja med roten, kunskapsbildningen. Han införde derföre inom detta stånd en reform, som förtjente utsträckas äfven till andra klasser af fäderneslandets tjenstemän.

Ehuru vi stå för nära dessa nya förhållanden, för att i stort kunna bedöma deras verkan, hafva vi likväl redan i enskilda delar fått erfara glädjande frukter deraf. Särskildt har denna Akademi i detta afseende haft en angenäm erfarenhet, då hon för tio år sedan första gången fick utdela sin högsta prisbelöning åt en medlem af krigarståndet. Med ökad tillfredsställelse helsar hon i dag den rättvist belönade som deltagare i hennes vetenskapliga verksamhet.

Ni har, Herr Grefve, redan från yngre åren synts vilja följa exemplet af den ungdom, som un-

der den store Gustaf Adolfs århundrade uppvexte och i väsendtlig mån bidrog att vid Svenska vapnen fästa segern och minnets ära. Likasom dessa män har Ni sträfvat att vinna en vidsträcktare bildning, än den för er tjenstepligt nödtorftiga; likasom de har Ni redan varit och skall säkert allt framgent blifva i tillfälle, att för Konung och Fäderneslând med gagnelig verksamhet deltaga äfven i fredens värf. Må Edert namn, likasom deras, af efterverlden uttalas med aktning och tacksamhet.

Den historiska Språkforskningen.

INTRÄDES-TAL

i Kongl. Witterhets, Historie och Antiqvitets Akademien

af

JOHAN ERIK RYDQVIST.

(Uppläst i Akademien den 2 Juni 1849.)

Mine Herrar!

För 13 år tillbaka hade jag den lyckan, att såsom täflare inför Eder vinna segerns tecken, om än måhända icke med segerns rätt. Då J nu, mine Herrar, från täflings-banan uppkallat mig till Eder egen domare-krets, till deltagare af Edra ärofulla mödor, har en ny smickrande förutsättning gått mina förhoppningar i förväg: en ynnest blifvit mig tilldelad, svår att motsvara för krafter, större än mina; men som, rättvis eller icke, väcker lika anspråk på min djupa, vördnadsfulla tacksamhet. En större förmåga, alltid sällsynt, är det i detta ögonblick kanske mer än eljest. Det är också ej alltid en sådan, som kan påräknas: i lärdomens tjenst, som i annan, får nitets renhet och värma godtgöra många brister. Från denna mildare dager behöfver

ock den afhandling uppfattas, för hvilken jag vid detta tillfälle utbeder mig Eder uppmärksamhet, nemligen en betraktelse öfver

DEN HISTORISKA SPRÅKFORSKNINGEN.

Språkets första daning och utbildning är, i trots af alla tankens ansträngningar, ännu samma hemlighet som fordom. Det är så med allt det högsta. Så äfven med lifvets gnista, med växtlighetens yttersta grund, i den omgifvande naturen och i skapelsens högsta alster, — menniskan. Så med själen, med hennes inhysande i kroppshyddan och flykt derur. Dessa företeelser, så alldagliga de äro, blifva för menniskan, såsom jordens invånare, måhända evigt samma gåta. Icke mindre dunkel sväfvar öfver språkets och de särskilda språkens urtid. Man känner dem såsom verkligheter, såsom natur-alster; men huru ordet först fick lif, huru detta lif utstrålade och utströmmade öfver ordmassan, huru det ordnade ett kaos till fasta, rena, ädla, vexlande former, — derom vet man ingenting. Icke ens någon uråldrig sägen är uppteckad om språkets skapelse-dagar.

Likväl har den djerfve mennisko-tanken sökt tränga nära intill detta djupast fördolda, och smickrar sig med föreställningen, att, i granskapet af hemlighetens täta förlåt, hafva spridt strålar af ljus öfver de närmaste föremålen. Lik naturforskaren har språkforskaren gjort sig till uppgift, att undersöka språket sådant det är för handen, med rötter och stam, grenar och blad, frukt och blommor. Han vill anställa jemförelse på större och mindre områden, och vill utspana, om ej lifsverkningarnas

upphof, dock de allmänna lagar, under hvilka de i det yttre framträda. Härvid tager han till hjelp icke blott sitt eget modersmål, men äfven andras, synnerligast de befryndade, de ur samma yttersta rot utsprungna. Han sträcker blicken vida omkring, och fattar i en samlad bild forntid och samtid, skriftspråk, hvardagsspråk och folkspråk.

All undersökning, som har en gifven verklighet till föremål, måste på en gång vara rationell och historisk, i viss mening och till visst omfång. Rationell, emedan man, vid allt slags grundligare betraktelse, bör utgå från grundsatser, och uppsöka sådana, der de icke förut äro gifna: historisk, emedan allt faktiskt, för att rätt begripas, måste ledas tillbaka till sitt ursprung, måste pröfvas i hänseende till sina orsaker och yttringssätt. Det ensidiga rationella förfarandet, utan ledning af verkligheten, den förflutna så väl som den förevarande, skall blott stärka villfarelsen och alstra nya villor, nya abstraktioner utan innehåll.

Dessa satser, tagna i sin allmänlighet, pläga mestadels såsom sanningar erkännas; men, tillämpade, blifva de ämne för de mest skilda åsigter, dessa diametralt motsatta grund-åskådningar, som söndra verlden i tvenne stora hälfter, med olika benämningar inom olika rymder, vare sig vetenskapens, konstens eller det borgerliga lifvets. Inom språk-vetenskapen har man likväl länge sedan funnit, att man på den rent rationella planen icke kommer ur stället. Denna erfarenhet har först på lexikografiens fält gifvit sig till känna. Du Canges, Wachters, Adelungs, Ihres bekanta verk gifva derom vittnesbörd. I våra dagar har, genom en skärpt och vidgad forskning, på det Germaniska fältet fram-

för allt genom Grimms storartade undersökningar, blifvit allt mer klart och fattligt, att Ordboken står utan fäste, om hon ej har Språkläran till sin grundval, och att den vetenskapliga grammatiken måste behandlas i historisk rigtning. Icke så, att man här, mer än på andra fält, önskar en ovilkorligt bindande följdrigtighet, enlig med det historiskt gifna: en sträng och stel utveckling efter samma rörelse-lagar, som i det framfarna gjort sig gällande. Än mindre uppstår fråga om återgång till ett odlingens redan genomlupna skifte, äfven om denna kunde visa fördelar af icke ringa värde. Man ville det omöjliga, om man ville teckna språkets framtidsbild, eller uppgå rågången för den bana, som ett lefvande tungomål skall följa, för att komma till målet. Tankens kropp, språket, följer icke dessa methodiska rörelser, som på förhand uträknas med mathematikens noggrannhet: den fina, nerfretliga organismen känner intryck af odlingens alla vexlingar, tidens anda, folkets tillfälliga sinnesstämning. Men den historiska språkforskningens åliggande är, icke blott att tyda det förflutna såsom sådant, utan också att ur det förflutna förklara det närvarande, uppställa språkets genomgående lagar: visa vägen och sättet, hvarpå det nu bestående uppkommit: hvad deruti är ren och naturenlig utveckling eller missbildning: hvad af det missbildade fastvuxit med det äkta, ursprungliga, eller hvad som blott löst fladdrar på ytan, och utan fara och utan skada kan afsöndras. Bruket, så mägtigt verkande på språkets öden, huru ofta är det icke omedvetet af sina afsigter, huru ofta vacklande och med sig sjelf oense? och det endast derföre, att begreppen icke klarnat eller icke

sämjas, i fråga om hvad som verkligen är rätt. Under vissa tidehvarf, så länge folken stå naturen närmare, äro de stälda under hennes omedelbara ledning, och verka liksom med hennes magt. Språkinstinkten är då friskare, lifligare, renare. Men med en framskriden odling förlorar naturdriften något af sin verksamhet. Odlingen måste då, med sina egna medel, återställa det förlorade: vetenskapen och konsten måste hela såren, som de sjelfve slagit. Hvad förr var blott dunkel drift, skall derföre bringas till medvetande. Först sedan man kommit till klar uppfattning af sitt modersmåls sanna art och väsende, kan man med insigt, sans och smak verka för dess föryngring och tillväxt. Språkforskaren åligger, ej mindre att gå medlande och jemkande emellan, än att sjelf träda i spetsen både för rörelsen och återhållet, på en gång väcka slumrande anlag och välbetänkt använda de redan utvecklade. Mer än till en viss grad skall det icke lyckas honom. Det är likväl hans pligt, att ega det stora till ögonmärke.

För ändamålet af dessa satsers praktiska tillämpning kan vara tjenligt, att rigta uppmärksamheten på vissa punkter af språksystemet, sedt från olika sidor.

Redan inom bokstafs-teckningen gifvas egenheter, som endast på historisk väg kunna förklaras. Bland sådana är skrifningen *h* framför konsonant. Skulle man rådfråga det nuvarande allmänna uttalet, så vore *h* i detta fall betydelselöst, emedan det ej utsäges. Äfven i den äldsta Svenska bokskrift är *h* uteslutet framför *l*, *n*, *r* (i några runristade namn träffas *h* framför *r*, t. ex. Run-Urk. 1096 *Hrurikr*, 710 *Hrumuntr*); då det kan

qvarstå uti Isländsk, oftast i enlighet med Forn-Tyska språk; t. ex. *hlaða* (lasta), *hlaupa* (löpa), *hlæia* (le), *hníga* (böja sig ned, sjunka), *hríngia* (ringa) m. fl. Någon gång kan likväl detta *h* saknas i gamla Isländska handskrifter, och ganska ofta i Norska, t. ex. i den vid början af detta år utkomna Olof den Heliges Saga, der man finner s. 37 *læypr* (löper), 26 *liupu* (löpo), 37 *lypi* (lupe) o. s. v. Endast framför *j* och *v* har *h* kunnat hålla sig uppe i vårt skriftspråk, och det i denna stund, såsom man ser af *hjort*, *hjelte*, *hjerta*, *hjelpa*, *hvilken*, *hvar*, *hvete*, *hvila* m. fl. Af dess saknad framför andra konsonanter, i gammal skrift, får man icke sluta till en allmän saknad deraf, i vårt äldsta språk. Företeelsen visar blott, att *h* i dylika fall ej mer uttalats i den munart, som fått öfvervälde i bokspråket; och denna munart har säkerligen varit hufvudstadens, sjelf ett uttryck af en yngre bildning, af mildare, förfinade seder. Att *h*, der det skrifves framför konsonant, haft ett ljud, göres i hög grad sannolikt redan deraf, att det finnes tecknadt i de äldsta Germaniska handskrifter. Men vi ega bevisen närmare till hands. De Svenska orden *hjort*, *hjelte*, *hjerta*, *hjelpa*, äro de Tyska *hirsch*, *held*, *herz*, *helfen*. Uti Isländskan är *hnoða* vårt *knåda*; *hnífr* omvexlar med *knífr* (knif), *hnippi* med *knippi* (knippe, knippa), *hnútr* med *knútr* (knut); af *hríngr* (ring) blef *í hríng*, vårt *i kring*, nu vanligen blott *kring* (liksom *mot*, af *i mot*, i möte). Rask yttrar om det nuvarande Isländska uttalet, att *h* alltid höres framför *j*, *v*, *l*, *n*, *r*; och har dertill ett starkt och hårdt ljud (Anvisn. s. 18, Vejledn. s. 5). I Färöiska öfversättningen af Fær. S. läses s. 11 *kvät* (hvad; jfr. Lat. *qvid*,

qvod), 25 *kvört* (hvart), 32 *kvussu* (huru; jfr. det i äldre VGL. K. B. 1 såsom fel ansedda *husu*, Homil. 34: 2 *hvesso* *). Äfven hos Jutländaren märkes en aspiration (jfr. Petersen, Dän. Spr. s. 10), som är ännu bestämdare i Norska folkspråket, der *h*, framför *v*, vanligen låter som *k*, t. ex. *kvit* (hvit), *kvar* (hvar), *kvem* (hvem); i en del af Tellemarken som *g*, t. ex. *gvit* o. s. v. (Se Aasen, Nor. Folk Gram. s. 59.). Att jemväl hos våre förfäder *h* varit hörbart, derom har man till och med uttryckliga intyg, äfven från senare tider. Svedberg nämner, att *h* bestämdt höres i *hvar*, *hvi*, *hvilken*, *hvem*, *hvete* och dylika (Schibboleth s. 13); Hof, att Vestgöta-allmogen ofta med aspiration uttalar *hjul*, *hjelpa*, *hjerta*, *hvete*, *hvilken*, *hvem*, *hvad*, *hvass* m. fl. (Dial. Vestrogoth. s. 33). I vissa aflägsna trakter kan sådant ännu inom våra landamären förnimmas. Denna öfverensstämmelse mellan folkspråket på så afskilda ställen, som Island, Jutland, Färöarne, Norge och Sverge, är af betydlig vigt. Men äfven vårt gamla skriftspråk lemnar bidrag till denna frågas utredning. Det hette fordom *i hæl* (Isl. *í hel*), nu *ihjel* (»i jäl»). Isl. pron. *hvarr*, *hvárr*, någon gång *hor*, är vårt gamla *hvarr*, *hvar*, *har*, *hva*, *hvo*, slutligen *ho*, hvilket ännu arkaistiskt brukas, t. ex. *ho som vill; ho är den?* Isl. *hvílíkr* är vårt *hvilikin*, *hvilkin*, *hulikin*, *hulkin*, *holikin*, *holkin*, *holken*, genom assimilation *hocken*, som ännu är i flere dialekter vanligt. Dessa öfvergångar äro lätt begripliga deraf, att *v*, liksom konsonanten *j*, är half-vokal. Svenska fornspråket egde på samma

---

*) Uti Isl. handskrifter plägar *husu*, med förkortnings-tecken öfver det första *u* eller *v*, betyda *hversu*, huru.

andvairþis (midt emot), *framvairþis* (vidare), A. Sax. *afterveardes* (Eng. *afterwards*), *hamveardes* (Eng. *homewards*), F. Hög-T. *heimwartes, inwertes, uzwertes;* af hvilka de tvenne sista synas hafva framkallat de i Svenskan icke urgamla adv. *invertes, utvertes,* liksom det ur samma rot utgångna *widerwärtig* blifvit hos oss *vedervärdig*.

Lexikograferne från och med Ihre skrefvo länge *örngott* (hufvudkudde), nu af flere ändradt till *örngodt;* det sista under förutsättning, såsom ock blifvit uppgifvet, att ordets senare del vore *godt* (bonum). Att så icke är, finner man af Wadst. Kl. R. s. 11 och 57 *örnagaat*, Helgona Sagor s. 2 *örnegaat*, 15 *et örnegat*, Gust. I:s Bibel Hes. 13: 18 och 21 *örnagått*, Carl XII:s på samma ställen *örnagåt*. Ännu Lind (år 1749) skrifver rigtigt *örngåt, örnagåt*. Ihre, med all den vackra färg, han vetat gifva sin förklaring, är icke lycklig i sin antydan, att detta ord fordom skrifvits rättare *öronkodd*, af »*kudde, kodde*»; hvilket är ett helt annat ord än *gåt* i *örngåt* eller *örngått*, och så mycket mindre kunnat i fornspråket sammansättas med *öron*, som detta sistnämnda, lika med *ögon*, är, såsom första lem af en sammansättning, ganska ungt och, ehuru nu för vissa fall allmänt antaget, ur falsk analogi med Tyskan uppkommet, i stället för den gamla genit. pl. *örna*, förkortadt *örn* (liksom *ör* i *örring, örhänge,* är förkortning af *öra*). Det har icke liten sannolikhet, att *gat* i *örnagat* är det Isl. neutrala *gát*, omsorg, — en bemärkelse föga aflägsen från det Franska mode-namnet *consolateur*, eller från vårt gamla *höghindi, hyghindi* (hyende), sammanställdt med Isl. adj. *hœgr*, beqväm, lätt, lugn.

Icke lyckligare är man, då man säger eller skrifver *tätt och ofta*, i stället för det orätt misstänkta *tidt och ofta* (Dan. *tidt og ofte*). Här är *tidt* neutr. af det gamla *tíder*, Isl. *tíðr* (freqvens), — ett till subst. *tid* (tempus) svarande adj., från hvilket Dan. har adv. *tidt, tiere, tiest*. Patr. S. s. 34 har *ee som thidastr* (allt som oftast); Gamla Ordspr. 585 *swa tiith* (så ofta) *han sin stiærth rörir*. Adv. *tída* (ofta) nyttjades i skrift för icke länge sedan. Ofta förekommer *titt* (gamla skrifningen för *tidt*) såsom particip, i meningen af: händt, tilldragit sig (liksom *tímt*, sedan *timat*; jfr. *timi*, timme, tid). I Homil. ses 57: 2 *en sva var titt* (nu begaf sig, nu var händelsen); i en handskrift af St. Rimkr. 21: 1 *jak wil ok see hwat hema er tiit* (är händt); 28: 1 *thagar han fra hwat ther war tiit* (då han förnam, hvad der tilldragit sig). I landsorterna höres ofta *hvad är det tidt* (hvad är på färde?). I talesättet *tidt och ofta* fins samma pleonasm, som i *dobbel och spel, stad och ställe, bygga och bo*.

Spegel, och mången efter honom, skrifver *eds-öre*; i förmodan, att *öre* (mynt) innefattar ordets senare del. Men Ihre har otvifvelaktigt rätt, då han hänvisar på ett subst. *söre*, som fins i Isl. (*sœri*), af *sværia* (impf. *svor* eller *sor*); och då han sammanställer *edsöre* (egentl. ed, edgång) med F. Hög-T. *eidsuart*, nu *eidschwur*. — Ett liknande misstag ligger till grund för den nu icke ovanliga teckningen *hands-öl*; hvilket ord, vida skildt från *öl*, har samma rot som *sælia*. Uti Isl. är sing. *handsal* (stipulatio manufacta), pl. *handsöl* (se Grågås I. 135); af *sal* (försäljning), pl. *söl*. Om också,

i det Svenska ordet, *ö* är svårt att på detta sätt tyda, alldenstund öfvergångs-ljud af detta slag icke är i vårt fornspråk vanligt, så kan likväl ursprunget af *söl* i *handsöl*, liksom *sel* i Eng. och Dan. *handsel*, icke betviflas, och är jemväl af Ihre angifvet. — I våra dagar har man börjat skrifva *skjäl*, att dermed beteckna sjödjuret (phoca); men *k* är här långt ifrån radikalt. Isl. har *selr*, Dan. *sæl*, Eng. *seal*. I Hels. L. finner man *siæl* i oblik kasus; i en gammal membran af Stads L. ömsom *siæl*, *siel* och *syæl*. På rikets vestra kust säges allmänt *säl*. Vill man skilja detta ord från *själ* (anima), så kan man, med Dalin och andre, skrifva *sjel*. — Från det nyare skriftställeriet härstammar ock *ländstol*. Att alla stolar äro lika mycket eller litet beräknade för *länderna*, är klart; men *länstol*, förut *länestol*, Dan. *lænestol*, är det T. *lehnstuhl*, af *lehnen*, hvarifrån det af Spegel och Ihre omnämnda, ännu af en och annan brukade *läna* (stödja). Man finner således i *länstol* samma Germanism, som i *sterbhus*, *nachdel* m. fl. — Misslyckad är ock förbättringen *liktår* för *liktorn*, Isl. *likþorn*, Dan. *ligtorn*, af *lik*, kropp, kött, och *þorn*, törne, spets. Likaså *i sporrsträck* för *i sporrstrek*, förr *sporstreks*, af T. *sporenstreichs* (jfr. Eng. *spur*, sporra, galoppera).

Ihre uppgifver, att adj. *sen* (tardus, serus) är Svenskan förbehållet, och enligt hans förmodan är en sammandragning af ett *siden*, som åter kommer af *sid* (post); samt att den gamla skrifningen, med radikalt *d*, är bibehållet i komparat. *sednare* och superlat. *sednast*. Att det Sv. *sen* är det Isl. *seinn*, är visserligen så afgjordt, som någonting annat i språket. Deremot har, i de af trycket ut-

gifna äldsta verk och i de af mig genomgångna handskrifter, intet *siden* kunnat upptäckas*). Lika litet något *sednare*, *sednast*, hvilket säkert är en helt ny uppfinning, som icke ens i original-upplagan till 1734 års Lag är någonstädes synligt. Isl. har *seinn* (serus), *seinni*, *seinastr* (Homil. 98: 2 *seinst*); och *síð* (sero), *síðari*, *síðastr*. Våra forn-skrifter ega talrika motstycken till båda dessa grupper; fastän, i den förra, tveljudet *ei* här, såsom annars, är sammanträngdt till *e* **). Endast till *sen* kan det ifrågavarande komparat. och superlat. hänföras; emedan *n* ej kan inkomma i gradhöjningen af *síð*. Icke heller kan denna förhöjning grunda sig på adv. *sedan*, förut *siþan*; i hvilket fall man fordom skulle haft *siþnari*, *siþnaster*, — former, efter hvilka man öfverallt förgäfves blickar. Redan i Upl. L. heter det *a senæstu þinginu* (på senaste tinget) o. s. v.

Rättskrifningens osäkerhet i våra forn-urkunder kan ofta föranleda en origtig härledning. Man finner t. ex. i yngre medeltids-skrifter ömsom *alzkyns* (allt slags), *alzskyns*, *alz kyns*, *alzkona*, *alzskona*. Cod. Bur. 44: 1 har *al scona* ***), Cod. Bildst. s. 84 *nokor skons* (något slags), 114 *annar scons* (annat slags), Med. Bib. s. 34 *thæskyns* (det slags), 52 *thæs kyns*, 91 *annars kyns* o. s. v.

---

*) Likväl ser man *sin* för *siþan*, liksom *mæn* för *mæþan* (jfr. de nu i hvardags-tal och i vers begagnade *sen*, *ren*, redan).

**) I de äldsta urkunderna nyttjas komparativen af *sen*, adverbialt, *senna* eller *senar*, i Hels. L. äfven *senæræ*.

***) Nemligen handskriften, der ordet, för brist på rum, blifvit afdeladt. I den tryckta texten har Stephens med rätta satt *alscona* (se Legendarium s. 417).

Afskrifvaren var icke alltid så nogräknad; och då rummet så fordrade (t. ex. vid radens slut), och äfven annars, kunde han öfverföra en bokstaf till en följande stafvelse, eller tvertom. Men man bör icke deraf låta förvilla sig, såsom då det ännu brukliga *allsköns* ansetts härstamma från *skön* (förut *skyn*, ratio), och ofta skrifves *all sköns*, liksom det mindre allmänna *mång-sköns*. Alla med *alzkyns* likformiga komma från *kyn* (kön, art); i Rasks uppl. af Edda Sæm. ser man s. 136 *allz-kyns*, i Köpenhamns-uppl. *allz kyns*. Från *kyn* kan väl icke *alskuna* (jfr Södm. L.) härledas; emedan Isl. *allskonar*, liksom *eingis-konar* (intet slags), *nökkurskonar* (något slags) m. fl., äro maskulina bildningar; såsom det tyckes, härstammande från ett *konr*, genit. *konar*. Till belysning af *allsköns, mångsköns* kunna följande exempel anföras: Islend. S. I. 363 *þes* (d. v. s. *þess*) *kyns* (detta slags); Rasks Edda Sæm. s. 27 v. 23 *hvers þeir 'ro kyns* (hvad slags, hvad folk, de äro); s. 252 v. 8 *margs var kavns* (var mångsköns); Konrads S., Fragm. Isl. s. 11 *margs kyns;* 12 *allz kyns;* Kongespeilet (Kristiania-uppl. s. 88) *öll kyn vápna*, (Sorö uppl. s. 414) *aull kyn vapna* (alla slag af vapen); i den tryckta uppl. af Skåne L. s. 42 *alkyns;* 17 *hwärkyns* (hvart slags); i en gammal Dansk pergaments-handskrift af Henr. Harpestrengs Läkebok, kap. 67 *ent kyns* (ett slags) *salt;* 1 *nokæt annæt kyns malm*; 4 *enkyns*, 10 *alkyns*, 6 *manghæ kyns*, 13 *hwarkyns*, 28 *hwærkyns*, 48 *twinnækyns*, 29 *thrinnækyns*, 67 *fiuræ* (fyra) *kyns* o. s. v. På användningen i Svensk fornskrift kan anföras ur Gregor. Armeniens. s. 260 *alt pino kön* (allsköns pina), 257 *alla handa pino kön:* Häraf kan inhemtas, att *kyn, kön*, i bemär–

kelsen: art, slag, brukas dels fristående, med eller utan genitif form; dels i sammansättning, utan genitif-tecken för det dermed förbundna pronomen, på samma sätt som *hvardags*, *gammaldags*, *tusentals* och dylika. Slutligen må antecknas, att i gammal Hög-Tyska träffas *des chunnes* (det slags), *alles kunnes* o. s. v.

I grunden samma genitiva bildning, som *alleköns* (d. v. s. *alls köns*, enligt nyare språket *allt köns*), har *ett slags*, *allt slags*, *intet slags* och dyl. Om dessa sammanhållas med Lat. *ejusmodi*, *ejus generis* och likartade, eller med det Sv. *en sorts* (aldrig säges *ett sorts kläde* o. s. v.), inses lätt felaktigheten af det hos så många förekommande bruket, att göra det med *slag* förbundna pronomen beroende af det efterföljande substantivets genus; t. ex. *all slags färg*, *ingen slags föda*. Ur gamla skrifter kan, i förevarande punkt, ingen upplysning meddelas; *slag*, i meningen: art, är troligen ur Tyskan inkommet i Skandinaf-språken, fastän redan i Cod. Bur. s. 72 läses: *mz angom* (för *ængom*) *androm slagum*. Nyare Isl. har *einslags*, *hverslags*, *annarslags*, *margslags* m. fl. *), hvilka antingen kunna uppfattas såsom *eins slags* (jfr *eins-konar*, *allz-kyns*) o. s. v., då det pronomen tillhörande *s* samman-

*) Grimm skrifver Isl. »*hvers lags* (cujuscunque modi), *annars lags* (aliusmodi), *margslags* (diversimodi)»; härledande dem från »*lag* (modus)», och hänförande dem till Forn-Nordiska, d. v. s. gammal Isl. (Gram. III. 80). Men knappt lärer någotdera kunna uppdagas i äldre språket, och betydelsen är icke modus, utan species, genus: hvarföre Björn Haldorsen öfversätter sådana ord med »slags». Deremot har Grimm härledt de Svenska »*mångaslags*, *ingaslags*» från *slag*, och fäst uppmärksamhet vid den oorganiska nominat. *slags* i Danskan (III. 77).

smält med det begynnande *s* i *slag;* eller såsom *ein-slags* (jfr *alkyns*, *enkyns*, *alldags*). I ena fallet har man den gamla formen af *ett slags;* i det andra har man *enslags* (icke *en slags*), der ordets första lem innehåller den nakna stammen, utan flexion; liksom i många andra sammansättningar, t. ex. *enfärgad*, *enögd*. Man kunde möjligen skrifva *enslags*, *allslags* (liksom *enbetts*, *alldags*); men då utan hänsigt till det följande substantivets kön. En sådan sammansättning är likväl ej i Svenskan gängse. Deremot lägger hvarken grammatiken eller bruket något hinder för användningen af *alla slags*, *inga slags*, *dessa slags* m. fl.; emedan *slag* har numera äfven i gen. pl. *slags* (i vissa landsorter höres den gamla gen. pl. *alla slaga*). I dessa hopställningar, liksom i *allt slags* och dyl., utgör pronomen, i förening med *slag*, ett inom sig slutet helt, en genitif förbindelse, hvaruti den ena delen lika litet logiskt som grammatiskt kan lösryckas, för att rätta sig efter ett annat substantif. I Danskan har den besynnerligheten vunnit häfd, att *slags* brukas i alla kasus; t. ex. *i sit Slags* (i sitt slag), *af tredie Slags* (slaget) o. s. v., — en frihet, som vårt språk icke tillåter, och som ej heller är för någon del att förorda.

Någon gång kan en origtighet i språket inkomma ur dialekterna, bland hvilka i synnerhet hufvudstadens alltid utöfvat ett stort inflytande. På vissa ställen af Upland och Södermanland, med inbegrepp af Stockholm, som ligger i båda landskapen, gå, ehuru blott sporadiskt, talesätten *en i sönder*, *en om sönder*, *litet om sönder* (i stället för *en i sänder*, *litet i sänder*, dialektiskt *om sänder*); för hvilka man, med skriftställeriets tillhjelp, sökt

inträde i allmänna språket; med den framgång, att i en del nyare ordböcker (likväl ej med Ihre till föresyn) *sänder* förklarats vara detsamma som *sönder*. Det har dock i alla tider varit skilnad mellan *i sönder* och *i sänder*. Det förra är det gamla *sunder* (Dalska *sund*, *i sund*), in partes, t. ex. VGL. I. A. B. 3: 1 *skiptæ sundær i tu* (skifta i två delar); den Svenske Harpestreng, *klyffve mit sundher* (Dan. Magaz. I. 59, klyfve midt i tu); Isl. *sundr* (Homil. 3: 1 *i sund*, 57: 1 *i sundr*), Mös. Göt. *sundro* (seorsim), A. Sax. *sundor*, *sunder*. Deraf verbet *söndra*, sammansättningen *sönder-bryta* m. fl. Annat är *i sänder*, det gamla *sænder*, *sæn*, simul (Dalska *i säd*, t. ex. *en i säd*). VGL. I. A. B. 13: 2 har *baþir sænþær* (båda på en gång), Upl. L. M. B. 3 *tva mæn sændær;* Hert. Fredr. 790 *alle ij sæn;* Isl. *í senn*. Troligen är detta ord ursprungligen det samma som Mös. Göt. *sinþs* (gång), A. Sax. *sið* (jfr Dalskan), Isl. *sinn*, Forn-Svenska *sin* *); hvaraf de ännu brukliga adv. *sinom* (t. ex. *tusen sinom tusen*), *någonsin* (någon gång). *En i sänder* är: en om gången; *litet i sänder:* litet åt gången, hvar gång.

De här anförda exemplen gälla emellertid blott enskilda ord. Af större vigt är, om en felaktig bokstafs-teckning kan föranleda ett allmännare missförstånd, t. ex. inom ordbildningen gifva ett irrigt begrepp om en afledningsändelse. Af denna art

---

*) Öfvergången af *i* till *æ* är i fornspråket icke utan exempel, såsom *vin*, *væn* (amicus); *sighia*, *sæghia*, Isl. *segia*. De Dalska *mænn*, *dänn*, *sänn*, fem. *mai*, *dai*, *sai*, motsvara Isl. *minn*, *þinn*, *sinn*, fem. *mín*, *þín*, *sín;* der det Dalska *ä* är det Isl. *i*, och det Dal. *ai*, såsom i allmänhet, är det Isl. *í*, Mös. Göt. *ei*.

är skrifningen *-ländning*, i patronymica, t. ex. *utländning*, *Småländning* o. s. v. Isl. har alltid det genuina *-lendíngr* (Dan. *-lænding*). Så äfven den äldsta Svenskan, t. ex. ÖGL. *inlændingær*, *utlændingær*, Gottl. L. 28: 16 *ut lendinger* (sing.); Upl. L. *smalændingiær*, *upplændingiær* (pl.); Södm. L. Kg. B. 2 *smalænþingiæ*, *vplænþingiæ* (pl.); men på samma ställe äfven *vplænninggiæ*, och i Tilläggen 1: 3 *inlænningium*, *utlænningum* (dat. pl.); 1: 7 *ölænningum*, *smalænninga*, *smalænningum*. Sedan finner man skiftesvis *-lændinger* och *-lænninger*, det senare oftast *). Ännu Tjällmann skrifver rätt *utländing*, *nordländing*, *Österländing*, *Lifländing*; Ljungberg säger uttryckligen, att *utlänning* skrifves för *utländing*. Men långt före dem, redan i Gustaf I:s Bibel, hade från språk-jäsningens tid insmugit sig en falsk skrifning med *ndn*, t. ex. *uthlendning*, *inlendning*; och allt derifrån har det varit ett ständigt vacklande, hos sjelfve språklärarne, andre att förtiga. Så finner man hos Bure *utlänning*, hos Spegel *utländning*, hos Svedberg *vesterlendning*, hos Hof *Vermländning*; hos Serenius *utländning*, men *inlänning*; hos Ihre *utlänning*; men hos Sahlstedt *inländing*, *utländing* m. fl. Skrifningen *-ländning* kan af flere skäl icke godkännas: 1:o derföre, att *-ing*, förut *-inger*, sedan uråldriga tider är afledrings-ändelse i gentilia och härstamnings-ord öfverhufvud. 2:o derföre, att *-ning*, såsom afledning, aldrig betecknar person; i *drottning* (Isl. *drottning*, ej af *drótt*, folk, utan af *drottinn*, herre) hö–

*) I tryckta forn-urkunder kan man någon gång träffa former på *ndn*, t. ex. Bonavent. s. 13, 14, 34, 35 (s. 135, 237 på *nn*); men om de icke äro skriffel, äro de sannolikt orätt upplösta förkortningar.

rer *n* till stammen, om också ej till roten. Så derföre, att *-ning* icke är maskulin-ändelse; i *penning*, förut *pæninger* eller *pænninger*, är *n* radikalt; *hedning* (Isl. *heiðingi*, af *heið*, folk; jfr. Grek. ἔθνος, ἐθνικός, Lat. *gens*, *gentilis*) är en något yngre bildning af adj. *heden*, liksom *galning* af partic. *galen*; nyare Isl. har några oorganiska mask. på *-ningr*, mest abstrakta ord. Genom teckningen *-ländning* har emellertid i den nyare grammatiken den satsen inkommit, att *-ning* kan utgöra ändelse för lefvande varelse och för maskul., — ett antagande, som ej bör vinna laga kraft. Jemförelsevis mindre orätt är skrifningen *-länning* (dock ej i *Bohus-läning*, så uttaladt på stället, och härledande sig från *Bohus län*, ej från ett *Bohus land*); alldenstund *nn* är ett assimileradt *nd* (liksom *nn* i *stanna* är ett assimileradt *dn*). Men då man aldrig skrifver *lann*, *lannet*, ehuru *nd* i *land* nästan alltid, i *landet* ofta uttalas såsom *nn*, hvilket ännu beständare eger rum i *-ländsk* (t. ex. *utländsk*), så finnes ingen anledning, att välja den i allt fall mindre ändamålsenliga medelvägen *-länning*; synnerligast som *-länding* är både rätt och lätt, samt af en och annan redan återupptaget.

En oorganisk danüng kan likväl omsider, under en längre tidsföljd, bli så allmän, att den rätta skapnaden synes ej mer kunna återställas. Ett märkvärdigt exempel derpå är ordet *följeslagare*, hvilket, strängt upplöst, innehåller en orimlighet. Men det gamla ordet var *fölghis-laghi* (d. v. s. följes-kamrat), af samma *laghi* (jfr. *lagh*, ordo, societas), som i Isl. *félagi*, runornas *filaki* (stallbroder). Hos Ansgar. står **6: 12** *fölghislaghi*, **6: 23** *fölghis laghi*; hos Bonavent. s. **104** *en af brudh-*

gommans (brudgummens) *föghilslaghom* (för *fölghislaghom*); ännu i Carl XII:s Bibel heter det, 2 Kor. 8: 19, *följeslage;* men i Linds Ordbok *följeslagare*. — En motbild härtill utgör *stackare*, ursprungligen *stafkarl* (karl, som stöder sig på staf, tiggare), Isl. *stafkall* (i hvilket *rl* är assimileradt), Dan. *stakkel*. I stället för *stafkarl* finner man, i handskrifter från 15:de och 16:de seklen, ofta *stakkarl*, *stackarl* (jfr. Upl. L. s. 37, not. 1; s. 38, not. 67); sedan, t. ex. i Gustaf I:s, äfvensom Carl XII:s Bibel, Syr. 31: 4 *stackar* (hvaraf det ännu vanliga *stackars*, t. ex. *stackars karl*): slutligen *stackare*. Det är en vanställning att förlikna vid folkvisornas *sjöare strand*, *borgare led*, *bruare säng* (i st. f. *sjöar strand*, *borgar led*, *brudar säng*); der den gamla genitif-ändelsen *-ar* blifvit förblandad med afledningen *-are*. — Med förbigående af *officerare*, *sekreterare*, *kamrerare* m. fl. ur Romaniska språk öfvergångna bildningar, hvilka måste betraktas ur en annan synpunkt, kan man med skäl fästa sig vid formen *undersåtare*. Ordet, som ej träffas i våra äldsta urkunder*), har sannolikt blifvit ur någon Tysk munart öfverflyttadt. Isländskan har *undirsáti*, Danskan *undersaat*, pl. *undersaatter*. Säkert har i Svenskan den äldsta formen varit, lika med

---

*) I Scheffers upplaga af Kg. Styr. läses s. 186 *om Undersaterne*, i Bures s. 76 *om Undersåterne*. Men det är i en under-rubrik, hvilken, liksom åtskilliga andra, utan tvifvel förskrifver sig från utgifvarne, eller någon annan yngre hand, hvilket röjes redan af språkfelen. *Undersaterne* kan, enligt forn-grammatiken, ej vara annat än nomin. pl.; omöjligen ackusatif, såsom *um* fordrar; det skulle, i bestämd form, hetat *um undirsatana;* i obestämd *um undirsata* (jfr Svenska Språkets Lagar, I. s. XXXIII).

den Isländska, *undirsati*, pl. *undirsatar;* såsom det ses af Alexanders rimmade Hist. s. 21 (handskr.) *the wardha macedones vndersata* (för *undersatar*); 151 *til undersata;* Sv. Dipl. II, del. 1 s. 657 *skikka waara undhersaatha.* Under språkförskämningen något in på 1500-talet finner man, bland oräkneliga andra Danismer, pl. *undersåter;* t. ex. i Gustaf I:s Bref af år 1525: *vore Elskelige undhersaather* (Handl. till upplysning af Finlands Häfder, utg. af A. J. Arwidsson, I. 224). Likaledes i Carl IX:s stadfästelse på Kristoffers Lands-Lag: *undersåter;* och i allmänhet kom denne plural, i likhet med åtskilliga andra Danska böjningar, att qvarstadna i Kansli-språket*), hvarest den alltjemt uppehållit sig, i strid med grammatiken, som af sing. *undersåte* fordrar pl. *undersåtar* (också verkligen i bruk, men mera i tal än skrift), i bestämd form *undersåtarne,* hvilken sistnämnda också är den vanligast begagnade, men icke passar till en obestämd, *undersåter.* Jemte dessa former märkes, på senare århundraden, ännu en på *-are,* t. ex. Sjölagen, Sjösk. B. 1 *någon Swensk Undersåthare;* och till denna gjordes en ny för bestämd pl., *undersåtarena.* Man finner således i sing. både *undersåte* och *undersåtare;* pl. *undersåtar*, *undersåter* och *undersåtare;* best. *undersåtarne*, *undersåtarena*, sällan *undersåterne;* 1734 års Lagbok har till sing. *undersåte* (M. B. 4: 7) pl. *undersåtare* (4: 1), *undersåtarna* (44: 2). På sådana villovägar kommer man, då man förlorar den rätta stråten ur sigte. Sedan

---

*) Ursprungligen Tyskt är det i Danskan upptagna *aller-*, som hos oss brukas i *allernådigst*, *allerunderdånigst*, i stället för det i andra superlatif begagnade Svenska *alra*, som är regelrätt gen. pl. af *alder* (all).

formen *undersåte* återtagit sitt välde, gifves, från grammatikens sida, intet val, annat än pl. *undersåtar, undersåtarne;* hvad en hvar genast finner, när han erinrar sig, att alla maskul. på *-e*, som äro tvåstafviga (hvilket ock är händelsen med *undersåte*, hvad den senare delen af sammansättningen vidkommer), ega pl. *-ar;* med undantag af *bonde* och *frände*, hvilka, lika med *fiende*, ursprungligen voro part. presens (*boandi, friandi, fiandi*). — Med dessa anmärkningar är likväl icke åsyftadt ett allmänt underkännande af de bildningar på *-are*, till hvilka i fornspråket motstycken på *-i* gifvas. Uti våra äldre medeltids-skrifter heter det t. ex. *köpi, sali* eller *sæli, raþgivi;* nu *köpare, säljare, rådgifvare*. Men äfven de senare äro skapelser af äkta slaget.

Stundom inträffar, att ett missbildadt ord, derigenom att det icke innehåller någonting för tanken fattligt, slutligen kan hos en eller flere förlora sin traditionella betydelse. I detta afseende kan ordet *fastlagen* anföras. Redan vid ett föregående tillfälle har detta ämne varit vidrördt, och rättvisa gjord åt Ihres sammanställning af *fastelagen* med T. *fastelabend*, Dan. *fastelavn*, utmärkande detsamma som T. *fastnacht* *). Från början har väl dermed åsyftats fettisdag; sedan de 3 fastlagsdagarne, d. v. s. dagarne före fastan, nemligen fastlags-söndag (den gamla *kötsunnudager*, esto mihi), den derpå följande måndagen och tisdagen (fettisdag), således karnevalen i inskränktare mening; kanske äfven hela

---

*) Se den af Kongl. Akademien belönade afhandlingen: *Nordens äldsta skådespel*, i Skandia, Band. VII. Häft. 2, s. 220—223; i Akademiens Handlingar, Del. XIX, s. 59—63.

karnevals-tiden. Derjemte betecknades med *fastelagen* ett groft gyckel, sannolikt ock sjelfve fastlagsnarren. Bemärkelsen fastlags-dagar förekommer i Ol. Petri Svenska Krönika, der det heter: »*ifrå Tisdagen i Fastlagen in till Fredagen efter Hvitesöndag* (förste söndagen i fastan; jfr. Södm. L.), *thet var i ellofva dagar*» (Scriptores Rer. Svec. I. II. 342). Helt visst är i samma mening, som det talas om *Skouspil i fastelagen*. Äfvenledes ser man, i skrifter från 16:de och 17:de seklen, *fastelagen* användt till betecknande af gyckelspel eller gycklare; såsom då det nämnes om *spott och fastelagh; göra sig sielff til fastelaghen;* införas *medh en fastelagen, til försmädelse, hån och spott* o. s. v. Betydelsen af karneval qvarstår i benämningarna *fastlags-söndag* (söndagen före fastan), *fastlags-ris*, *fastlags-bulle* (hetvegg); samt i de mer eller mindre allmänna *fastlags-vecka*, *fastlags-narr*, *fastlags-skämt*, *fastlags-spel*. Likväl har man, glömsk af denna betydelse, i mer än ett århundrade förblandat *fastlagen* med *fastan;* liksom, numera, hufvudstadens egentliga karnevals-tid af baler och allehanda gästabud just är i fastan. Man har till och med utgifvit *fastlags-predikningar*, hvilka skola föreställa predikningar i fastan (jfr T. *fastenpredigt*, Dan. *fasteprædiken*, passions-predikan). — Som den ena förvillelsen lätt föranleder den andra, har *aske-onsdag* (rätteligen onsdagen näst efter fettisdag), hvarmed i gamla tider, såsom ännu i katholska länder, fastan begynte, blifvit af mången förlagd i påskveckan, och sålunda blifvit liktydig med *dymmelonsdag*. Emellertid vill det tyckas, som de gamla orden antingen böra användas i rätt mening, såsom i den öfriga bildade verlden, eller också icke alls brukas.

En missbildning behöfves visserligen ej alltid för ett ords urartade användning. Ett exempel är det nyss anförda *aske-onsdag*, som är nästan oskadt (förut *asku oþinsdagher*), fastän bemärkelsen blifvit fördunklad i den allmänna uppfattningen. Begreppens utvexlingar, öfvergångar och omklädnader äro ofta en nödvändig följd af odlingens gång*). Språket, liksom mycket annat, står i beroende af tillfälliga inverkningar, och måste, såsom ett spänstigt uttryck af tankens rörelser, erfara inflytelse af alla de omskiften, som försiggå på idéernas banor. I så måtto har man ingenting att klaga öfver, och ej heller något att tillgöra, mer än att, så vidt sig göra låter, utransaka det ursprungliga tillståndet. Likvisst är det, för bevarandet af språkets renhet, af icke ringa vigt, att i det längsta söka motarbeta sådana afvikelser, som utgått från uppenbara irringar; t. ex. då ett ord, genom sin yttre likhet med ett annat, blir med detta förvexladt, eller då det tages i en förvänd mening. Motståndet är så mycket mer befogadt, om nyheten ännu är i görningen, och således kan undertryckas. Bland de många exempel, som i förevarande hänsigt vore att an-

*) Isl. *erlendr, örlendr,* är ännu: främmande, utomlands vistande; men hos oss talas redan i Flores 79 om *the fatigha ærlænda quinna,* der bemärkelsen är: eländig, beklagansvärd. Det Isl. *skammlaus* betyder: oklanderlig; i Cod. Bildsts. s. 390 heter det *min likame ren ok menlös* (oskadd) *ok scamlös* (obefläckad); nu är skamlös: oförskämd. Upl. L. *þyþi lagh* (egentligen gemenskap i allmänhet, commercium), nu *tidelag* (commercium cum bestiis, coitus nefandus), var fordom så aflägset från all förklenlig betydelse, att, i sjelfva den heliga Birgittas Uppenbarelser (I. 10), Jungfru Maria, i anledning af Engelns bådskap (jfr. Luc. 1: 34), säger sig ej veta af *manz tydholagh.*

föra, må några utväljas. — På de sista tiderna har man börjat taga uttrycket *känd sak är så god som vittnad*, i den mening, som vore fråga om bekant sak; då deremot *känd* här eger betydelsen: erkänd, bekänd, vidgången; såsom tydligen ses af Lagboken, hvarifrån talesättet är hemtadt, och der R. B. 17: 36 har följande lydelse: »känd sak är så god som vitnad, när then som tilkäres, och til laga ålder kommen, och ej vanvettig är, vidgår frivilligt saken för Rätta, och ej ther til pint, skrämd, eller svikeliga förledd är. Men ej bör någor i brott, som å lif gå, fällas på egen bekännelse, uthan the omständigheter finnas, som bekännelsen styrcka.» (Jfr. Dom. Regl. 16: 17). — Ett annat missförstånd visar sig i uppfattningen af talesättet *icke akta för rof*, hvilket nu merendels begagnas såsom: icke försmå; fastän det snarare betyder motsatsen. Paulus säger i Episteln till Philipperne 2: 5, 6: »hwar och en ware så till sinnes, som ock Jesus Christus war, hvilken, äntå (fastän) han war i Guds skepelse, räknade han icke för rof (*ὀχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο*), Gudi jemnlik vara»; på hvilket ställe orden *räknade han icke för rof* måhända kunna tydas på mer än ett sätt; men icke i den mening, som nu missbrukas. — Lika missförstådt är det Tyskt bildade *resenär*, hvilket synnerligast i Bibeln ofta förekommer, men i meningen af ryttare, soldat till häst, (T. *reisige*, i Isländska Bibel-öfversättningen af år 1644 *riddari*); icke af resande, såsom nu, merendels i en något skämtsam ton, nyttjas.

De uti denna flygtiga öfversigt intagna föremål tillhöra Ljudläran, Ordbildningen eller Ordledningen. Icke mindre vigtig är den historiska språk-kritiken på Ordböjningens område. Bättre

än genom allmänna satser blir detta ådagalagdt genom exempel.

Ur Svenska Folkvisor (utg. af Geijer och Afzelius) och Svenska Fornsånger (utg. af A. I. Arwidsson) blifva af Grimm anförda åtskilliga exempel på suffigeradt *-an* i det Svenska adjektivet (liksom på *-en* i det Danska), t. ex. *stoltan Valborg*, *i snöhvitan hand*, *på jemnan mark*, *i högan loft*, *vid bredan bord* m. fl.; och vi undra i sanning icke, att han ej kan rätt förklara sig, hvarföre i oblik kasus, utan hänseende till genus, utgången öfverallt är *-an* (Gram. IV. 381). Grimm neml. vet mer än väl, att *-an* är den gamla ackusatif-ändelsen endast för maskul. sing. i obestämd böjning, — hvad som dock, lika med mycket annat i grammatisk väg, varit okändt för dem, som författat eller omarbetat våra folkvisor; alla, i sin nuvarande affattning, synbarligen tillkomna efter början af 16:de århundradet, åtskilliga i det sistförflutna; och uti denna nyaste förhandvarande drägt äro de i våra dagar oföräudradt utgifna efter äldre uppteekningar, eller ock efter muntliga meddelanden ur allmogens mun, som öfverlemnat dem sådana han i traditionen dem sjelf erhållit, utan allt tvifvel i början från en herremans läppar. Sitt poetiska värde, sitt intresse som tids- och folk-bilder, ega de mera i trots af sin saknade äkta fornskrud, än till följd af en sådan. Långt ifrån sällsynta äro i Svenska och Danska folkvisan lingvistiska missbildningar, alstrade af obekantskap lika mycket med fornspråket som med folkspråket. Så har af *-an* blifvit en stående form, uti ingen annan Svensk skrift, gammal eller ny, att träffa. Då det rätt heter t. ex. *i ljusan låga* (d. v. s. om *låga* tänkes

som ackus. af den i tal ännu ej alldeles aflagda mask. nomin. *låge*), har det deremot aldrig hetat *i snöhvitan hand, i högan loft* o. s. v. Äfven utom folkvisan kan man nu undantagsvis möta dylika falska fornformer, t. ex. *annor* (f.) *man* (m.); *i rätter* (nomin. mask.) *nöd* (ackus. eller dat. fem.); *i godan* (m.) *ro* (f.); *med högan* (m.) *röst* (f.); hvilket, öfversatt på fornspråket i dess yngsta uppenbarelse, såsom i Bibeln och Lagboken, bort lyda: *annar man, i rätta nöd* (jfr. M. B. 29: 1 af 1734 års Lag), *i goda ro, med höga röst.* Om man kunde tilltro Bellman någon kännedom i forn-grammatiken, så skulle man finna en afsedd, och då lycklig parodi, i detta barbariska konststycke af Fredman: *skåder glasenom på bordenom i krogenom: betraktom stopenom på hyllomen inom skåpdörrenom;* hvilket rätt skulle hetat: *skåden glasen på bordhenom* (enligt Bibel-grammatiken: *skåder glasen på bordhenom*) *i krogenum: betraktom stopen på hyllomen inom skåpdörena.*

Man talar och skrifver ej sällan *måna, släda;* ännu oftare *tanka, droppa, ända, timma;* utan att besinna, det pluralen då blir *månor, tankor* o. s. v., hvilket dock ingen tillåter sig att använda, ehuru en och annan skrifver *slädor.* Dessa och dylika ord, alla maskulina, hafva i gamla språket nominat. sing. på *-i*, sedan *-e* *); men oblika formen på *-a*,

*) Forn-Svenskan har blott *ett* sådant maskulin på *-a*, neml. *herra;* Isl. och Forn-Norskan tillika det i titulatur begagnade *sira* (herre). Grimm kallar denna bildning neutral (Gram. I. 661). Ny-Svenskan har *herre;* i Biblisk stil förekommer oblikt *herra, herran, herrans;* det sista äfven hvardagligt i *ett herrans väder, många*

hvilken, sedan den gamla böjningen ej mera förstods, blef tagen för nominatif. I en del ord, såsom *låge*, *vane*, *skugge*, *skare*, *skade*, *penne*, *flotte*, är det ursprungliga *-e* nu i skrift, men icke helt och hållet i hvardags-tal, försvunnet: man säger *låga*, *vana* o. s. v., och böjer dem feminint, med pl. *-or*. I andra nyttjas ömsevis den gamla och den nya flexionen; t. ex. *hjerne*, *hjernar*, och *hjerna*, *hjernor;* (frugt-) *kärne*, *kärnar*, och *kärna*, *kärnor; hjesse*, *hjessar*, och *hjessa*, *hjessor*. Den feminina är öfvervägande i skrift, och i Stockholmsdialekten, som mest afviker från det gamla språkets lagar. Likväl säges ännu i hufvudstaden *gå i skole*, *ta någon i skole*, *sqvalra ur skolen;* oaktadt, på de sista årtiondena, det gamla maskulina *skole* (Isl. *skóli*), pl. *skolar*, fått den Latinska feminina egenskapen. Redan Tjällmann (s. 173), än mer Svedberg (Schibboleth s. 127 och följ.; En kortt Swensk Grammatica s. 33 och följ.), sedan Botin (Svenska Språket i tal och skrift, uppl. 2, s. 95—96), ifrade mot *-a* i dessa och dylika fall, icke utan all påföljd. I förra seklet hade man långt flere falska former af detta slag, än nu för tiden. Hos utmärkte författare, de språklärde icke ens undantagne, såg man *stega*, *näfva*, *båga*, *haga*, *skalla*, *skulla*, *bunka*, *strupa*, *stråla*, *vinga*, *maga*, *stråka* m. fl. Hof (s. 48) omtalar såsom Sveabrytning *lafva*, *laka*, *backa*, *hara* m. fl. Allt detta anses nu för barbarism (gamla Stockholmsbor tala

---

herrans år. Icke rätteligen hit hörande är Isl. *liár*, pl. *liáir*, till form och deklination olika Sv. *lie*, pl. *liar*. Om det i skaldespråket brukliga *lia* föreställer det Isl. *liár*, Dalska *liå*, pl. *liåar*, eller är oblik kasus af *lie*, må lemnas osagdt.

likväl ännu om att *åka kälkbacka*), ehuru den visserligen icke är större än i *måna*, *tanka* och deras vederlikar; eller det i Stockholm ofta hörda *bulla* (bulle), med pl. *bullar*. I det hela är ingenting ovanligt deruti, att ett ord kommer att, under tidernas lopp, öfvergå från en deklination till en annan. Det är dessutom en rådande syftning i flere Ny-Europeiska språk, att ofta göra den gamla oblika formen till nominatif. Så blef af Lat. ablat. *amore*, *oratione*, Ital. nomin. *amore*, *orazione*. Men dylika omflyttningar och förvandlingar pläga försiggå före språkets mognad, före litteraturens blomning. Hos oss åter tyckas de icke vilja sluta, utan allt jemt sätta deklinations-systemet på tillväxt. Denna omognad i språket är afstickande mot litteraturens yppiga frugter. Endast förmedelst åtskilliga jemkningar kan en förlikning vinnas mellan regelns stränghet och brukets sjelfsvåld; men några allmänna grundsatser måste fastställas och iakttagas. De mest magtpåliggande synas vara: 1:o att, sedan öfverhufvud all formell skilnad mellan casus rectus och casus obliqvus försvunnit, någon sådan icke i det här förekommande fall bör, och sannolikt ej heller kan genomdrifvas (så att *tanke*, *måne* m fl. skulle nyttjas i nomin. och vokat., *tanka*, *måna* i öfriga kasus); 2:o att singularis och pluralis sins emellan öfverensstämma. Man skulle väl ock 3:o kunna som grundsats vilja uppställa, att för samma ord icke mer än *en* ändelse, och således *en* böjning, bör gälla; men om blott lagen får utkräfva sin rätt deruti, att sing. och pl. organiskt öfverensstämma, så skall vacklandet snart upphöra. Alltså skulle t. ex. *kärne*, *hjerne*, *hjesse*, med dubbel böjning, tills vidare ega en sådan. Deremot

skulle man, utan allt vankelmod och utan all eftergift för egna tycken, orubbligt, åtminstone i prosa, säga *tanke, måne, timme, droppe, ände, släde;* så vida man nemligen vill hafva qvar pl. *-ar*, den skönaste i vårt modersmål. Annars kommer man utan tvifvel — ty språk-instinkten är i ty fall oemotståndlig — att med tiden få *tankor, månor* m. fl.; på samma sätt, som man redan fått *vanor, pennor, flottor, skolor, lågor* m. fl., och håller på att få *slädor, lior* o. s. v., hvilka för ingen del utgöra någon vinning. Antagandet af en regel i denna del kunde ej vara något bestämdt hinder för qvarstående af vissa talesätt, såsom *till den ändan, herrans väder* och dyl., hvilka, lika väl som andra arkaismer, kunna inflätas, utan att rubba systemet i dess helhet. Att en återgång till det rätta här är långt ifrån omöjlig, visas af de ofvan nämnda *hara, maga, skalla, skulla* m. fl., hvilka nu äro nästan till oigenkänlighet föråldrade, fastän på sin tid mycket omtyckta. Återvinnandet af den gamla rätta böjningen kan till och med synas lätt, då en del af våre bäste författare sällan eller aldrig följt någon annan, och dessutom folkspråket, i allmänhet benäget att fortfarande anslå gamla toner, öfverhufvud icke har någon svaghet för det hårda ljudet *-or* (»årr»), som i vissa Svea-dialekter vill tränga sig fram, emot språkets ande, t. ex. i *stöflor* (för *stöflar*), *kattor* (för *katter*) m. fl. *). Der

*) I Rönö härad af Södermanland lärer, enligt en kännares vittnesbörd, den egenhet råda, att alla feminina slutas i pl. likformigt på *-or*, t. ex. *systror, ängor* (Törneros, Bref och Dagboks-Anteckningar, II. 138). Landtspråket i Södermanland är bland de Svenska allmogedialekterna den minst fornartade. Allmänt skriftspråk är *rosor* (för *roser*), i vers *svanor* (för *svaner*).

ingen pl. brukas, är det väl af mindre vigt, hvilkendera formen som godkännes. Men något skäl gifves icke, att, emot gammal skrift och emot hvardagsspråket nästan öfverallt i landet, skrifva t. ex. *hafra*, *humla* (växten), i st. f. *hafre*, *humle*.

Missförhållandet är ringare, när (såsom i *kärna*, *kjerna*) den oblika formen till ett maskulint ord har ljud och utseende af nominatif till ett femin. Användningen deraf, i den senare egenskapen, har endast till följd, att ådraga ordet annan böjning, ofta annat kön. Menligare inverkar på språkets organiska förhållanden, om den oblika formen icke kan föreställa något annat, men ändå upphöjes till nominatif. Det heter ganska rätt, enligt forngrammatiken, *i min närvaro*, *frånvaro*, *öfvervaro* o. s. v.; men en nominatif *närvaro* o. s. v., har aldrig funnits, och kan, enligt språkets både gamla och nya lagar, icke finnas. Det är således ett stort språkfel, att säga: *hans närvaro erfordras; hans frånvaro verkade uppskof* eller dylikt. Man hänvisas på en feminin nominatif *närvara*, *frånvara*, *öfvervara*, hvilken ock, hvad de 2:ne förstnämnda beträffar, är i Linds Ordbok upptagen, liksom *samvara* förekommer i Kg. Styr. III. 2 (Isländskan har till motstycken *návera*, *frávera*, *fiarvera* m. fl.). Om denna ursprungliga form, i sig sjelf vacker, ej kan återvinna anseende (såsom redan skett i *utsaga*), lärer man, under bevarande af språkets rätta lynne, icke ega annan utväg, än att, med undvikande af dylika substantifs användning i nominativen, behandla de ifrågavarande talesätten (*i min närvaro* o. s. v.) såsom fornlemningar, hvilka, ehuru enligt den nya form-läran oförklarliga, likväl såsom traditioner fortlefva, i likhet med en mängd andra,

t. ex. *utan återvändo*, *i delo* (af det gamla substant. *dela*, tvist), *å sido*, *i förmågo af*, *i hans ego*, *i hans värjo*, *till yttermera visso* (af det gamla *vissa*, visshet), *till salu* (af *sala*, försäljning), *till väga*, *till rygga*, *tillbaka*, *till skänks*, *i lifve* (icke *i lifvet*), *man ur huse* (icke *ur huset*) o. s. v. Med språkets närvarande tillgångar är det i allt fall icke möjligt, att göra sig urarfva efter den gamla ordböjningen, som helt säkert kommer att ännu länge fortbestå, i vissa delar, och ej heller kan göras umbärlig, förr än det nya slägtet uppvaknat till klart medvetande af sin bestämmelse, och fattat det nya språket som en lefvande organism. Men dertill kräfves i första rummet, att rätt förstå det gamla *).

Denna insigt är icke lättvunnen. I enskilda fall måste man ofta anställa långväga undersökningar, för att komma det sanna på spåren. Ur det stora antalet af substantiva böjningar, hvilka lika litet ur den gamla som nya grammatiken kunna tillfredsställande förklaras, utan tillhjelp af språkhistorien, som lemnar upplysning om hvarjehanda språket öfvergångna tillfälliga inflytelser, må till skärskådning väljas det i Kansli-stilen vedertagna formelartade uttrycket *med Guds nåde*. Enligt fornspråket kunde det i dat. sing. heta *mæþ guþs naþ* (icke *naþe*, emedan *naþ* var feminint, liksom *nåd* ännu är). Men det hette i äldsta tider *mæþ guþs naþum*; d. v. s. *naþ*, nom. pl. *naþir*, nyttjades i dat. pl. I vår äldsta handskrifna codex (till Vest-

*) *I lifve* t. ex. betyder icke: i lifvet; utan: i lif, vid lif; *man ur huse*, icke: ur huset; utan: ur hus. *Lifve*, *huse*, förut *livi*, *husi*, är regelbunden datif i obestämd form.

göta Lagen), som äfven innehåller Biskop Bryniulfs Stadga af år 1281, läses (VGL. s. 70) *Bryniulucer mæd guð* (för *guðs*) *naðum*; i Stadfästelsen af Uplands L. *Byrghir mæþ guz naþum*; i Stadfästelsen af Söderm. L. *Magnus sun hærtugh eriks með guz naðum*; i Alsnö Stadga af år 1285 (se VGL. s. 310. Sv. Diplom. I. 650) *Magnus sweæ konongær oc götæ mæð guz naðum*. Sedan finner man ömsom *nadhum* och *nadh*, slutligen *nadhe*; t. ex. i Skeninge Stadga (af år 1285) *Magnus met gutz nath* (Sv. Diplom. I. 668, efter en hdskr. ur 14:de seklet); från år 1357 *Magnus Konunger medher Gudz nathum* (Rääf, Inträdes-Tal i Vitt. Hist. och Ant. Ak. Handl. XV. 64); 1345 *Magnus mz Gudz Naþum*, 1413 *Erik med Gudhz Nadhe*, 1441 *Christoffer med Gudz Nadh*, 1444 *Christoffer med Gudz Nadhe*, 1462 *Christiern medh Gudz Nadhe* (se Gambla Stadgar, utgifna af Hadorph). I Magnus Lagaböters promulgations-bref om nyare Landslagen och Stadslagen (*By-Lov*), äfvensom i Norska diplom från äldre tider, ses formeln *með guðs miskunn*; från medlet af 14:de seklet vexelvis *með guðs nað*, t. ex. Diplom. Norveg. I. 221 *Magnus með guðs nað*; 230 *med guds nad*; 269 *Magnus med gudes nad*; Samlinger V. 334 (från år 1418) *Aslak med gudz nadh*. I Danskan åter, der de gamla kasual-ändelserna, och i allmänhet hela det gamla form-systemet, snart utträngdes, märker man temligen tidigt det sedan allmänna *nadhe*, i förevarande fall; t. ex. från år 1377 *Oloff met guts nathæ*, 1379 *Margareta met Guds nathe*, 1387 *Winold meth guts nathe* (Udvalg af Danske Dipl., Köpenhamn 1842, I. 3, 6, 11); från år 1395 *margrete, mæth gutz nadhe Norges oc swериges Drotnyngh; Her jæip mæth*

gutz nadhe ærkæbyscop i lund (Petersen, Dan. Spr. Hist. II. 274). — Af det ofvan anförda kommer man lätt till den slutsats, att *nadhe*, uti den ifrågavarande formeln, först i Danmark fått insteg, och under Kalmar Unionen derifrån öfverflyttats till de tvenne andra af Skandinaviens riken. I nuvarande Danskan är *naade* sing. (nåd); men från början har väl *nadhe* förestält *nadher* eller *nadhær*, rätteligen nomin. och ackus. pl.*), hvilket antagande är så mycket rimligare, som redan i rätt gamla Danska skrifter det plurala *-r* ofta saknas; såsom äfven, och ännu allmännare, är fallet med det dativa *-um*. Denna förutsättning vinner stöd af de nu gångbara Svenska talesätten *i nåder*, *på nåder*, *till nåder*. Visserligen kunde det sista vara ett gammalt *til naþar* (gen. sing.); men i Södm. L. Kk. B. 1 pr. heter det *til naþa* (gen. pl.), VGL. IV. 19: 2 *til naðþæ*. I alla händelser hafva prepos. *i* och *på* (förut *a*) ej kunnat styra genit.; hvaremot det låter lätt tänka sig, att *nåder*, i sammanställningen *till nåder*, är den gamla pl. *naþir*, under fornspråkets bättre tid användt blott i nomin. och ackus., men vid dess förfall begagnadt i alla kasus (jfr. Sv. Folkvisor III. 100 *jag litar på Guds nåder*). I allmänhet hade man hos oss i gamla tider en viss förkärlek för pl. af *naþ*; och det var så, under vissa förhållanden, jemväl med *gnade*, i gamla Tyskan (jfr. Grimm, Gram. IV. 297).

Få äro visst icke de fall, då en för hand varande form icke kan nöjaktigt hänföras till den äkta fornböjningen, utan dess rätta tydning får sö-

---

*) Jfr. Södm. L. Þg. B. 11: 2 *naþer guz oc friþer wari mæþ os allum*, GB. 1: 1 *vtan hon fae* (skulle få) *naþer;* Cod. Bur. s. 135 *þo teþe han hænne guz vald ok naþe*.

kas i öfvergångs-språket. Oftare inträffar dock, att hvad som enligt den nya grammatiken är en gåta, enligt den gamla låter uppfatta sig som en helt vanlig företeelse, en fullt organisk bildning. Sådana äro de adverbiala daningar, som uppkommit af genitif, vare sig i sing., såsom *till mans*, *till hands*, *till lands*, *till sjös;* eller i pl., såsom *till baka*, *till handa*, *till hopa*, — alla vittnande derom, att *till* fordom styrde genit.*). Men redan i sammanställningen *till hands* visar sig en öfvergångsform; neml. från den tid, då äfven feminina fingo *-s* i gen. sing. Likaledes yngre äro formerna *till fullo*, *till godo*, som härstamma från det språkskifte, då *till* konstrueras med dativen. Emellertid finner man här samma neutrala bildning, som i adv. *á nyo*, *med allo*, *i godo*, hvilka äro helt fornartade. — Utan prepos. finner man genit. sing. i adv. *ens*, *dels*, *tvers*, *baklänges*, *bröstgänges*, *likaledes*, *särdeles* och en mängd andra; gen. pl. i *enahanda*, *allehanda* (förut *aldrahanda*, *allahanda*), *treggehanda* (förut *þriggia handa*). Ackus. mask. sing. återfinnes i *redan*, *sedan*, *hvadan*, *sällan;* dat. pl. i *lagom*, *stundom*, *enkom* o. s. v. Någon gång kan en dylik skapelse skenbart sammanträffa med en yngre; t. ex. *i löndom*, hvilket mången lärer anse komma af ett substantif *löndom*, der *-dom* är det vanliga sammansättnings-ordet, som öfvergått till ett slags afledningsändelse. I så fall skulle vi tillförene haft en nomin. *löndomer*, Isländarne ett *leyndómr;*

---

*) Då man här har regelbunden genit. pl., gifves intet skäl att, på grund af Tyska språk-förhållanden, med Grimm antaga en datif i de Svenska *tilbaka*, *tilkopa* (Gram. III. 149). Äfven Isländskan, der *til* ännu styr genit., har *til baka*, *til handa*. Formell datif kan icke här sökas.

men en sådan lärer icke vara god att anträffa. Björn Haldorsen upptager ett *leyndardómr;* i enlighet dermed skulle vi haft ett *löndardomer*, åtminstone ett *löndadomer* eller *lönderdomer;* dativ. sing. med *i* skulle blifvit *i löndardomi* eller *i löndardom*. Äfven om sådana, emot min erfarenhet, skulle vara någonstädes att finna, hade man ej rättighet att göra *i löndardom* till identiskt med *i löndom;* alraminst då det senare uppenbarligen är det uti Södm. L. förekommande *i löndum*, som är dat. pl. af *lönd* (hvaraf VGL. I. *lönþær læghær*, lönskaläge; ÖGL. *lönda skript*, hemlig skrift; Sv. Folkvisor II, 195 *löndeliger*, lönlig); liksom Isl. *í leyndum* af *leynd* (döljande), pl. *leyndir* *). Både i Björn Haldorsens Ordbok och i Gloss. till Södm. L. har också saken blifvit uppfattad från denna synpunkt. Den syntaktiska ställningen är här alldeles den samma, som uti talesättet *i handom*.

På mångahanda sätt har man uttydt *all ting*, *någon ting*, *ingen ting* m. fl., äfven skrifna *allting* o. s. v.; numera städse använda med verb i sing. En tror, att *all ting* föreställer ett sammandraget *allt ting;* en annan, att det är en förkortning af *alla ting*. Men, i båda fallen, huru förklara *någon ting*, *ingen ting?* En tredje förmodar, att *ting* är dels neutralt, dels af annat kön **). Om så vore,

---

*) Det bör anmärkas, att ändelsen för dat. pl. kan vara både *um* och *om;* men *domer* (Isl. *dómr*) kan ej i någon kasus få *dum*.

**) Ihre uppgifver *ting* (res) såsom till könet tvifvel underkastadt; men *ting* (forum, judicium; enligt Gloss. till landskaps-lagarne: conventus judicialis) såsom alltid neutralt. Helt säkert är det samma ord (jfr. Lat. *causa*, sak, rättegång). — Sahlstedt antager maskul. för *all ting*, *någon ting* o. dyl.

hvarföre skulle ej *ting*, i någon annan sammanställning, hafva förlorat sin neutrala egenskap? Man borde då kunna säga, *den ting, den tingen;* men man kan det icke, och har aldrig kunnat det. Emellertid skiljes i Danskan mellan *en Ting* (sak), och *et Ting* (domsäte, domstol, folkförsamling; se Molbech, Ordbog; Petersen, Dän. Spr. s. 25); och Rask nämner såsom »högst märkvärdigt, att *et Ting* och *en Ting* ursprungligen äro ett och samma ord, och åtskiljandet alltså helt och hållet godtyckligt» (Retskr. s. 266). Danskarne säga *den Ting; der er noget galt ved Tingen* (galet med saken). — Under förbigående af Danskan, hvilken, såsom i ordböjningen vida mer aflägsen från fornspråket, icke kan utgöra rättesnöre för Svenskan, hålla vi oss inom egna tillgångar. Den, som uppmärksamt genomläser våra gamla lagar och öfriga skrifter från den tid, då fornspråket var lefvande hos hela folket, skall icke finna ett enda ställe, der *þing* (res) förekommer i annat genus än neutrum. I Upl. L. läses M. B. 47: 1 *þylict þing;* Södm. L. Þj. B. 12: 1 *mykith þingh;* Bjärk. R. 11: 1 *nokot þing* (någon ting), yngre VGL. K. B. 61 *nokot thingh,* Kg. Styr. III. 57 *nokot ting,* 43 *sit egit ting.* Ett för närvarande fråga särdeles upplysande ställe är VGL. III. 150 *sæl han annur þing* (säljer han andra saker, någon ting annat). Enligt forn-grammatiken kan *annur,* Isl. *önnur,* regelrätt ej vara annat än nomin. fem. sing., eller ock nomin. eller ackus. af neutr. pl.; och då det här tydligen står i ackus., måste *annur þing* utgöra n. pl. (i ackus. fem. sing. skulle det blifvit *aþra þing*). Ett annat exempel är i Kg. Styr. III. 47 *ta werilzlik ting hanom met löpa* (då verldsliga ting gå honom väl

i hand); der *werilzlik ting* ögonskenligen äro nom. neutr. pl. Likaledes Ansgar. 18: 4 *innan thäss at thetta skedhe, oc annor thing som för* (förr) *äru sagdh*. Detta kan ock så mycket lättare vara förhållandet, som ofta i det gamla språkets pronomen, alltid i dess obestämda adjektif och part. preter., nomin. fem. sing. är alldeles lika med nomin. och ackus. af neutr. pl. (jfr. Lat. *bona*). Härmed är också allt bryderi försvunnet, i afseende på tydningen af *all ting, någon ting, ingen ting*, hvilka i sjelfva verket äro neutr. pl., och icke ens kunna vara något annat. Deraf kommer sig, att de fordom kräfde ett pluralt verb; t. ex. Cod. Bur. s. 416 *al þing scina i liuse;* Gregor. s. 254 *al thing æru giordh;* S. Birg. Up. 1: 19 *al thing the som nw æru;* 1: 20 *al the thing som i thom æru;* 1: 1 *al værilz thing skulu vara;* 5: 7 *al thing varo* (voro) *skapadh; al thing skullo*. Fram på 1400-talet, då den gamla språk-byggnaden börjar vackla, insmyger sig någon gång ett verb i sing.; likväl går detta så långsamt, att ännu i Bibel-öfversättningarna det singulära verbet är undantag, det plurala regel. Bland ett halft hundratal af ställen, antecknade ur Gustaf I:s Bibel, må anföras: a) med verb i pl. 2 Krön. 36: 19 *all theras kosteligha ting bleffuo förfaren* (förfarna, förstörda); Tit. 1: 15 *äro all ting reen* (rena); Rom. 14: 14 *ingen ting äro aff sigh sielff meenligh;* Joh. Ev. 21: 25 *äro ock mong annor ting;* 1 Macc. 9: 22 *han haffuer elliës mong flere stoor ting bedriffuit, hwilken* (hvilka, n. pl.) *för mykinhetin skul icke all bescriffuin* (alla beskrifna) *äro*. b) med verb i sing. Hes. 47: 9 *all ting skal helbregda warda;* Ester 1: 9 *all ting stådr*. Ställningen är i denna del ofta oförändrad

uti Carl XII:s Bibel (de gamla upplagorna välförståendes), der man ock har otaliga exempel på användningen af samma gamla form, äfven utan förening med *ting;* t. ex. Joh. Ev. 10: 3 *sin egen får* (sina egna får); Jud. B. 9: 13 *sin egen ögon;* Marc. 7: 23 *all thenna* (alla dessa) *onda stycke gå.* — Man stöter sig måhända dervid, att i Bibeln *ting* stundom konstrueras med *en;* t. ex. Luc. 19: 17 *een liten ting;* Syr. 40: 1 *een vsel och jemmerligh ting.* Men detta begagnande af *en* i pl. är för ingen del ovanligt hos de gamle. Rask upptager såsom pl. Isl. *ein skæri* (en sax), *einir skór* (ett par skor), *einar buxur* (ett par byxor; se Anvisn. s. 126). Man varseblifver sådant redan i de äldsta handskrifter, t. ex. Homil. 24: 1 *bein ein* (några ben); Agrip (Fornmanna Sögur X. 378) *como þo tveir* (två) *einer til konungsnafns;* Strengleik. s. 72 *þeir einir* (de der, de ende, några); Edda Sæm. s. 60 v. 5 *viþ einir* (vi ena, vi två). Så äfven VGL. I. Br. 1 *giældi — — — enæ saxtanörthoghær* (16 örtug); II. K. B. 72: 5 *luki* (betale) *all ena thrætighi* (30) *pænninga;* Vestm. L. II. Kr. B. 24: 12 *fylghias baþe om en swar* (sammanstämma båda uti ett svar, svara båda lika); B. B. 5: 1 *i enom væþiom* (i ett vad; egentl. dat. pl.). Ännu höres hvardagligt *hvad för ena; det är just ena stackare, ena skälmar;* någon gång läses *de ena, de andra;* allmänt brukas *enahanda,* som är gen. pl. (jfr. *þriggiahanda*). Dylikt är också i andra språk öfligt; t. ex. hos Cicero *unis moribus vivere,* hos Terentius *in unis ædibus;* Spanioren säger *unos paises* (några landskap); Fransmannen *les uns* (somlige); *les uns et les autres;* Engelsmannen *a few* (några få); *ones* (några); *some good ones; all the*

other ones (alla de der. andra). Då således den plurala användningen af *en*, i vissa fall, särskildt i neutr. (jfr. *bein ein; ein skæri*), är ställd öfver allt tvifvel, kan man ej förvillas deraf, att händelsevis ett n. pl. *en* kan i någon gammal handskrift bemärkas, nyttjadt med singulart verb; t. ex. Vestm. L. II. Þg. B. 18 pr. *combr en* (några) *witne oc æi annor* (andra) *þa ær witne ogilld.* Detta fel är ej värre än andra, som undfallit afskrifvaren af samma lag (jfr. Föret. s. XXIV) eller af andra; t. ex. Bjärk. R. 14: 18 *warþær* (för *warþa*) *spinær af hugnir* (varda spenar afhuggne). Än mindre bör man bländas af dylika företeelser, när de träffas i yngre handskrifter; t. ex. St. Rimkr. 22: 2 *en tingh tha er* (i Scriptores *ära*, äro) *komen for mik.* Huru litet sådana strödda fall betyda, kan ses af ett annat, i Med. Bib. s. 189 *nw ær her tw* (två) *mærkelik thing*, der också verbet står i sing., oaktadt substantivet ögonskenligen icke gör det. Alraminst blir man förundrad öfver osäker behandling, vid en tidpunkt då det gamla grammatiska systemet var till större delen rubbadt ur sina grundvalar, såsom i Gustaf I:s Bibel och sedermera. — Utom hvad ofvanför i bevisnings-väg förekommit, kan jemväl det nuvarande språkbruket lemna bidrag till den här framstälda åsigtens befästande. Man säger icke blott *någon ting vackert;* men äfven *ingen ting är nytt under solen; all ting blir gammalt med tiden.* Om *ting* vore maskul. eller femin., finge man säga *ny, gammal.* Men nu framträder neutr. ovilkorligen hos predikatet, fastän subjektets kön är i pluralen undandoldt, — ett starkt intyg om den oförvanskligt neutrala egenskapen. *All ting, någon ting, ingen ting*, kunna nu betraktas som ett med pro-

nomen sammansatt substantif, och kunna derföre sammanskrifvas. Förmodligen har i Danskan det nu rådande bruket samma uppkomst, som i vårt modersmål; ehuru den Danska grammatiken, i flere afseenden mindre grannlaga än den Svenska, här inrymmer friheter, som hos oss icke medgifvas, och icke litet medverkat till undanskymmande af sakens rätta sammanhang.

Efter dessa upplysningar blir det ej svårt att fatta den grammatiska grunden till sådana talesätt, som *det blir väl någon råd* (utväg); *han vet sig ingen råd; han har god råd* (tillgång) *på pengar; det är god råd på matvaror.* Att *råd* är här det vanliga neutrala *råd* (consilium), märkes på talesätten *veta råd för något; här är intet annat råd;* der bemärkelserna: consilium, remedium, auxilium, sammanflyta. Också nyttjas det Isl. neutrala *ráð* både i meningen af: consilium, och: facultas, imperium. I Kg. Styr. II. 6 förekommer i detta afseende ett slags ordspel: *ty at ther är god rad* (godt tillfälle) *at finna rad, ther mange witre* (förståndige) *män ok rönte vm wäla* (öfverlägga) *ok at spyrias.* Ofta ses i gamla skrifter *raþ*, sedan *rad*, stående i n. pl., hvilken än bemärkelsen må vara; t. ex. på nyss nämnda ställe af Kg. Styr. *hwar sum äru mang rad;* Didrik s. 124 *oc wet iak engen rad;* i Carl XII:s Bibel, Vish. 8: 9 *hon warder mig god råd gifwandes.* Man kan visserligen någon gång, för ett eller annat århundrade till baka, se *råd* (utväg) användt med verb i sing.; t. ex. Sjölagen, Bodm. B. 2: 4 *om ingen annor rådh fins.* Men det samma kan inträffa med *råd* (consilium), t. ex. Kg. Styr. IV. 5: 11 *at god rad* (goda råd) *skal länge huxas* (ihågkommas); der *skal* (för *skulu*)

väl antingen är fel hos afskrifvaren eller utgifvaren. Men dessa fall äro under medeltiden sällsyntare, ju äldre handskriften är. Lika litet som, med anledning af någon enstaka företeelse, kan förmodas, att *råd* (consilium) haft annat kön än det annars så utomordentligen ofta synliga neutrum; lika litet kan någon tvetydighet af denna art hvila öfver *råd* (utväg, tillgång, förmögenhet), hvilket, när det icke konstrueras med pronomen eller adjektif i neutr. sing., helt säkert är gammalt neutr. pl.

Sannolikt har man att ur samma synpunkt bedöma *ingen under**), kanske också *ingen tvifvel*. Fullt säker kan man ändå ej vara på det ursprungliga generiska förhållandet med *tvifvel;* ett ord, som i Svenskan icke är synnerligen gammalt. *Någonsin* kan ock uppfattas såsom pl. af det neutrala *sin*, Isl. *sinn* (gång); om det ej möjligtvis är blott en af uttalet tillvägabragt modifikation af *något sin*, hvartill motsvarighet fins i äldre skrifter; t. ex. Bonavent. s. 68 *alre nakatsin* (aldrig någonsin); Ansgar. 32: 2 *skulde nokot sin kända*. Af samma *sin* kommer adv. *sinom* (jfr. *i sänder*), liksom Dan. *tresindstyve* (tre gånger 20, d. v. s. 60), *halvtresindstyve* (50) o. s. v.

Vi hafva i det föregående kommit att taga i betraktande några ordförbindelser, i hvilka pronomen ingår, och hafva dervid haft tillfälle att erfara, hurunledes, inom denna del af ordböjningen, förhållanden uppstått, som endast med den historiska språk-kritikens biträde kunna på ett förnuftsenligt sätt förklaras. En fortsatt sammanlikning

*) Liksom det i folkspråket heter *inga råd,* heter det äfven *inga under.*

mellan det gamla och det nya skall gifva vid handen, att uti ingen språkdel en större rubbning försiggått, än i pronomen. Vi behöfva ej gå tillbaka till den tid, då *min*, *þin*, *sin* voro gen. sing. (Lat. *mei*, *tui*, *sui*); så att, med den genitif styrande prepos. *i mællin* eller *i mællum*, blef *sin i mællin*, sedan *sins emellan*, slutligen äfven *sig emellan* (inter se). Icke heller har man, för ådagaläggande af den nyss gjorda anmärkningens befogenhet, af nöden, att teckna utvecklings-gången för det fordomdags mångskiftande *ingen*. I stället kan man finna sig föranlåten till uppmärksamhet vid den omständigheten, att i pronomen ännu allmännare, än i substantivet (se här förut), den oblika formen blifvit nominatif. Om man ock kan annorlunda uppfatta *hvilken* (Isl. *hvílíkr*), har man hit att räkna ackus. *annan* (af *annar*), *någon* (af *nakvar*, *nekvar*, *nakor*, *nokor*, *någor*); dat. *hvem* (Isl. *hveim*); genit. *begge* (Isl. *beggia*). Sedan dessa blifvit nominatif, blef deraf en naturlig följd, att de skulle alstra en ny genitif, — den enda kasus, som i det nyaste språket skiljer sig från nominativen. Man fick sålunda icke blott *annans*, *någons*; men *hvems*, *begges*. — Då pronomen, i dessa och flere andra hänseenden, frånträdt sitt gamla skaplynne, lönar det knappt mödan, att med de gamle, men i strid med det vanliga uttalet, skrifva *sjelft* i neutr. *); en beteckning, som icke understödes af något annat

*) Folkspråket i vissa Svea landskap, hvilket öfverhufvud är mycket hårdare än i Göta rike, uttrycker stundom *t* i *sjelft*; men i det bildade talet höres *t* sällan. Det var äfven i skrift en tid aflagdt, men har på sista tiderna åter börjat komma i bruk. Det Dan. *selv* är i obestämd form alldeles oböjligt, äfven i pl.

exempel på pronomen eller adjektif, der det neutrala -*t*, efter annan konsonant, uteslutes i tal, men qvarstår i skrift. Man uttalar oftast *det* som *de*, *litet* som *lite;* men -*t* höres alltid i *skönt*, *kärt*, *kärft*, *djerft* och dyl.; hvilket också bättre låter sig göra, än i *sjelft*, der *l* är för mycket lätt, för att uppehålla både *f* och *t*, utan att för egen del duka under eller med sig förena någotdera. Derföre höres *f* knappt, när *t* uttalas i *sjelft;* och *halft*, der *t* alltid höres, blir, hastigt utsagdt, assimileradt till »*hallt*». Vinsten blefve då ringa, om ens någon, i fall man genom teckningen af *t* i *sjelft* slutligen skulle framtvinga ljudet deraf i talet, der antingen *l* skulle undertryckas eller assimilera *f*, eller ock det stränga uttrycket af *lft* blifva, om ej oangenämt för örat, åtminstone hårdt för tungan. Sådant kan mindre betyda i ett jemförelsevis mera sällan användt ord, t. ex. *hvälft;* men i ett ständigt förekommande pronomen får man hafva något afseende på uttalet. Och detta visar en bestämd skilnad i den neutrala formen af *sjelf* och *half;* hvaraf synes, att *t* är utnött i det förra, men oskadt i det senare. — Större har enhälligheten varit i bemödandet att, emot hvardags-talet, få såsom normal gällande den under språk-försämringen uppkomna felaktiga formen *annorstädes;* tydligen bildad efter *annorlunda* (förut *annurlund*), *annorledes*, hvilka, om än icke strängt språkrigtiga, dock förklara det feminina *annor;* emedan det forna *lund* (sätt) var feminint, likasom *led* (Isl. *leið*, väg) ännu är det. Men *staþer*, nu *stad*, har alltid varit maskulin. Derföre heter det i fornspråket *annarstaþ*, *annarstaþz* (Isl. *annars staðar*, *annarstaðar*). Hvardagligt heter det nu *annanstädes*, *annanstäss*, *anstäns;* och sedan nu

endast formen *annan* återstår, kan *annanstädes* *) synas rigtigt (Med. Bib. s. 77 har *annan stadz*), och motsvaras af *någonstädes*; hvaremot *annorstädes* är lika origtigt enligt den gamla som nya grammatiken, och är nära att förlora analogien med *någorstädes*, som, änskönt rättare än *annorstädes*, är mindre gängse.

Det är bekant, att tilltals-ordet *ni* är utan motbild i syskonspråken. I skrift är det icke gammalt. Spegel upptar det icke, men Lind (år 1749) har ej mindre *ni*, än verbet *nia* (motsvarande Tyska *ihrzen*). Af Ihre nämnes *ni* såsom brukadt af »vulgus»; hos Hof (s. 57) såsom af Svearne användt i hvardagstal. Alltför ungt torde det icke vara, då det hunnit blifva allmoge-språk i flere aflägsna orter, såsom vissa trakter af Vermland, Helsingland, Dalarne, till och med Orsa, som eger en mera fornartad dialekt. Ordets ursprung är ock sådant, att det kunnat på flere ställen samtidigt uppstå. Det konsonantiska anslaget, som genom ingen etymologisk behandling lärer kunna fattas som radikalt, är tydligen öfverflyttadt från det för Svenskan egna slutande *n* i 2 pl. af verbet; såsom redan Ihre förklarar, att af *tron- J*, *sägen- J* blifvit *tro-ni*, *säge-ni*. Detta enkla tydningssätt skulle falla nästan en hvar in, äfven om ej likartade bildningar funnes; t. ex. prepositionen *på*, förut *pa* (som icke är synligt förr än kring medlet af 1400-talet, i några färre handskrifter, och i dem temligen sällan), så tillkommet, att *uppa* (uppå, d. v. s. *upp à*), först deladt *upp-a*, sedan *up-pa*, slutligen

*) Yngre VGL. A. B. 3 har *annanstaþ*, som är regelbunden ackusatif; således ren adverbial bildning, lika väl som den från genitif utgångna *annarstaðar*, *annarstaþs*.

förlorat *up*, hvarefter *pa* ensamt återstod. Norska dialekter i våra dagar nyttja icke blott *paa*, utan jemväl *pi* (af *upp-i*), *pum* (af *upp-um*), *ta* (af *ut-af*), *ti* (af *ut-i*), *ne* (af *henne*), *ne* (af *denne*), *sa* (af *dessa*; jfr. Aasen, Nor. Folk. Gram. s. 65 och Folk. Ordb.) Man kan vidare anföra det Tyska *neben*, af *en-eben* (se Grimm, Gram. II. 763). Än mer på det här vidrörda fall tillämpliga äro de Isl. pron. *þer* (J, pl.), *þit* (J, dual.), hvilka träffas redan i handskrifter från början af 14:de seklet, men i de äldre vanligen *er*, *it* (så alltid i Homil.) I Orv. Odds S., Fragm. Isl. s. 106 läses *all ofimliga fari þit at þessu. liai þit mer nu bogann* (alltför otympligt bären J er åt; lånen mig nu bågen!); der *fari þit*, *liai þit* helt och hållet motsvara *fariþ it*, *liaiþ it* i äldsta språket. Denna förklaring synes antagligare än Rasks, Anvisn. s. 284 (der *þ* i *þer*, *þit* anses vara tillfogadt ur sing.), och så mycket naturligare, som den plurala konsonanten af verbet ofta uti Isl. bortkastas, när pronomen omedelbart följer, t. ex. *taki þer*, *taki þit*, hvilka, med omkastadt pronomen, alldeles äro att förlikna vid Orsafolkets *ni ståndi* (för *i ståndin*), *ni stodi* (för *i stodin* *).

Om språkbruket, hos mängden af författare, i några omständigheter visat sig synnerligen beredvilligt, att foga sig efter en gammal föresyn, icke alltid den rätta, så har det i andra delar frigjört sig; blindt följande en tillfällig påtryckning, öppet

*) Jag har helt nyligen funnit, att Rask sjelf, i ett yngre arbete, på samma sätt förklarat *þ* i nyssnämnda pron., till och med jemfört det med *n* i vårt *ni* (se Skandin. Litteraturselskabs Skrifter, Köpenhamn 1820, B. XVII. 116).

för dagens sista tycke, utan att dock blifva sig sjelf eller någon grundsats troget. I detta afseende bör företrädesvis utmärkas det, till stor skada för språket, tidtals öfverhandtagande sättet, att nyttja *deras* i stället för *sin*, då meningen är reflexif, och pronomen hänföres till ett pluralt subjekt. Grimm, det stora språksnillet och den store kännaren af Tyska tungomål, framhåller särskildt Isländskan och Svenskan, tillika med Mös. Göt., i anseende till den »naturenliga» användningen af det enda posses. *sinn, sín, sitt*, för reflexiva fall, hänfördt till hvar nummer och hvart genus; hvaremot, för oreflexiva, med rätta intet adjektift possessif gäller, utan blott genit. till 3:e personen (Isl. *hans, hennar, þess*; pl. *þeirra;* Sv. *hans, hennes, dess*, pl. *deras*); i motsats till den i andra Germanspråk, särskildt Hög-Tyskan, vedertagna oorganiska behandlingen (t. ex. *sie ruft ihr Kind; sie rufen ihr Kind*), i Danskan sträckande sig till pl. *deres*, för *sin*, när casus rectus står i pl. (Gram. IV. 347). — Alldeles oinskränkt förtjenas likväl ej denna utmärkelse. Isländskan tillåter användningen af *sinn*, äfven då oblik kasus i samma sats afses. Munch och Unger gifva derpå ett exempel: *Einarr bœtti engum manni sína frœndr, þótt hann drœpi* (Norr. Gram. s. 93); och sådana äro icke ovanliga. De äro ej heller i Svenska fornspråket sällsynta; t. ex. äldre VGL. G. B. 9: 3 *svn han hanum sinæ fæstikono* (nekar han honom hans, dennes, fästeqvinna); Upl. L. Æ. B. 1: 2 *will faþir ok moþer forlatæ henni sak sinæ* (hennes); Södm. L. Þj. B. 8: 5 *giwi malsæghanda* (åt målsegaren) *þrælin vt firi brut sijn* (för hans, trälens brott); Kg. Styr. IV. 4: 4 *an-*

drom af hända lönlika sit (deras) *godz**). På detta sätt kan *sin* emellanåt brukas, utan att vara taget i vanlig reflexif mening. Att detta begagnande icke är tillfälligt, erfares af den häruti rådande samdrägten mellan det Isländska och Svenska fornspråket samt vårt hvardags-tal, hvilket senare röjer fallenhet för *sin*, hänfördt till oblik kasus i samma sats; ja, i vissa stående, liksom formelartade talesätt, knappast tillåter bruket af annat pronomen, t. ex. *lägga det på sitt ställe; lemna någon åt sitt öde, i sitt värde.* I det hela kan sägas, att det nya skriftspråket, när det någon gång rätt behandlas, är i denna del strängare, noggrannare än fornspråket. Kanske är det likväl icke denna användning, som Grimm egentligen har i sigte; att döma af de hos honom anförda exemplen: Isl. *hon kallar barn sitt (sie ruft ihr kind); þeir kalla barn sitt (sie rufen ihr kind); ek kalla hans barn (ich rufe sein kind); ek kalla hennar barn (ich rufe ihr kind); ek kalla þeirra barn (ich rufe ihr kind)*; Sv., *min bror, hans hustru och hennes slägtingar (mein bruder, seine frau und ihre verwandten*; s. 347). Uti detta iakttagande af det logiska sammanhanget, med tillbörligt afseende på den reflexiva och oreflexiva ställningen, hafva Isländskan och

*) Till och med i nominatif förekommer *sin*, i VGL. IV. 19: 1 (s. 312) *þy wilium wir at wæghfarændæ manni sælis sinær þærwir* (att åt resande hans behof må säljas, d. v. s. att det må åt honom säljas, hvad han behöfver); Gamla Ordspr. 623 *hwariom ær sin sör söth ok sin anger ledh* (för hvar och en är hans smuts söt, och hans sorg led). Jfr. hos Cicero *indulsit illi pater suus; Alexandrum uxor sua occidit; Cæsar rogat, ut suas partes sequaris.* Likväl göres i Latin vanligen skilnad mellan *suus* och *ejus, illius.*

Svenskan ett afgjordt företräde och en väsendtlig fördel framför Tyskan, och äfven framför de Ny-Romaniska språken (jfr. det mångtydiga Ital. *il padre suo*, Fr. *son père*, sin fader, hans fader, hennes fader, dess fader). Men hvad vårt modersmål beträffar, har ty värr ej alltid regeln blifvit följdrätt tillämpad. Redan tidigt insmög sig, det må nu varit genom omedelbar Tysk inflytelse eller Dansk mellankomst, det i nyare Danskan så att säga till regel vordna utbytet af reflexift possessif mot genit. af det oreflexiva personliga pronomen, när ett pluralt subjekt åsyftas. VGL. IV. 19: 1 (Alsnö Stadga) *þæt þer wiðþær þuruu* (hvad de behöfva) *fore þerræ* (i st. f. *sina*) *pæningæ;* Södm. L. Add. 1: 5 *siðan scal laghmaðer ok almoghe alder eða thera suæria* (sedan skall lagman och all allmoge, hela allmogen, svärja sina eder); Kg. Styr. III. 55 *at thera höfdinga barn warda witur ok dygdelik i athäwom thera* (för *sinom*); III. 56 *hwad barn nimma i thera* (för *sinne*) *yngsko* (hvad barn lära i sin ungdom); Ansgar. 2: 10 *somlika bögde thera* (för *sin*, sina) *hufwud;* 2: 11 *the sato* (sutto) *alle a thera* (för *sinom*) *sätom.* Ju yngre handskriften är, dess oftare blifva, synnerligast mot 14:de seklets utgång och sedermera, dylika origtigheter bemärkta, utan att de likväl någonsin kommit till envälde*). Gustaf I:s Bibel, som i allmänhet åstadkom en reaktion i fosterländsk anda, verkade äfven här något; men den utländska seden återkom, förstärkt, under den Tyska villervallan på 1600-talet;

*) På det nyss anförda stället, VGL. IV. 19: 1, står t. ex. (s. 312) *mæn williæ off dyrt* (alltför dyrt) *sit gooz sæliæ.* Likaså Kg. Styr. III. 54 *at the kunnen* (må kunna) *sielfwe läsa ok tyda, ok wäl förstanda sin bref.*

förträngdes åter till någon del, men blef, mot slutet af sistförflutna århundradet, å nyo upptagen af den Gustavianska vitterhets-skolan, som måhända trodde sig finna något ädlare och prydligare, då hon skilde sig från det allmänna hvardags-talet, hvilket dock här, såsom ofta, har rätt*) emot de skriftlärde och emot den i högre umgängen rådande utländska tonen, under olika tidskiften Tysk eller Fransk (man erinre sig det Fr. *leur*, som svarar till pluralt subjekt). Åter igen aflagdt, har detta felaktiga bruk, i trots af förnyad tillrättavisning, i våra dagar sökt återvinna sitt gamla inflytande, befordradt genom en mera utbredd läsning af Danska skrifter. Embets-språket har i detta, liksom annat, qvarstått på ofri grund. Der heter det ännu allt jemt *Ständerna, för deras del, kunna* o. s. v. Emellertid är den ifrågavarande pronominala användningen så helt och hållet stridande mot den Svenska syntaxen, och har en så stark motståndare i det hos mängden friska språk-gehöret, att, med bästa vilja, ingen vågat, eller ens kunnat, följdrigtigt genomföra densamma. Från grammatikens sida kan ingen dagtingan gälla, i afseende på underkännandet af en uppenbar felaktighet, i strid ej mindre med det äkta Svenska fornspråket, än med det nu lefvande hvardagstalet, för att icke nämna logiken. Detta i fråga om den allmänna regeln för begagnandet af reflexift och oreflexift pronomen, i de fall då skiljaktigheten dem emellan är ögonskenlig. Deremot

---

*) Hvardagligt brukas väl *sin* för *deras*, men icke tvertom. Det säges väl *jag gaf dem sina saker;* men icke *barnen ge bort deras saker;* åtminstone icke i det fria, naturliga talet.

uppstå, i de mera bundna grammatiska satserna, ofta en mängd invecklade förhållanden, der den reflexiva egenskapen kan vara mera förborgad, eller der ordställningen kan, för klarhetens skull, kräfva någon jemkning vid tillämpningen. Endast en fullständig syntax kan här lemna vederbörliga upplysningar och rättesnören. Äfven med dessa förmår man icke, i ett så ytterst svårt och grannlaga ämne, för de tallösa enskilda fallen stadga någonting allmängiltigt; helst om man ej vill förlora sig i en oändlighet af klyftiga föreskrifter och hårfina skiljemärken. Blick, smak, hand, fyndighet, öfning blifva aldrig öfverflödiga.

Ett annat bruk, som, lika med det nyligen ombandlade, vidrörer på en gång ordböjningen och ordförbindelsen (syntaxen), är det af *adverb* som *adjektif*. Allmännast förekommer detta med *särdeles* (t. ex. *en särdeles omständighet; med särdeles nöje*). I äldsta Svenskan, äfvensom i gammal Isländska, är detta ord sällsynt; men när det brukas, är det alltid som adverb; t. ex. ÖGL. B. B. 30 pr. *sum huart þerra hauær særdelis* (särskildt, för sig) *akær ok æng*. Någon rent adjektif användning af detta ord märkes lika litet i landskapslagarne, som i de af mig genomgångna handskrifter till Magn. Er. Lands L. och Stads L., eller i Cod. Bur., Kg. Styr., Bonavent. Rask citerar ett Konung Magni Bref af år 1354, hvarest uttrycket *aff wara serdelis nadh* förekommer (Ang. Sax. Spr., Föret. s. 14); och denna handling finnes i Svenska samlingar intagen. I fall man här har ett original — hvilket kan betviflas —, så visar redan dativen *wara* (för *wari, ware*, vår) ett illa behandladt språk, äfvenledes röjande sig i begynnelse-

orden *Wi magnus med guds nadh Sverikis konung*, der ackus. *konung* står för nomin. *konunger*, — fel, som i goda handskrifter från midten af 14:de seklet icke pläga förmärkas *). Ett exempel kunde anföras ur den gamla upplagan af Ansgar. 31: 2 *Gudz särdeles* (synnerliga) *nådh*; men stället är interpoleradt. Likväl ser man, vid medlet af 15:de århundradet, då och då ett adjektift *særdelis* framskymta; t. ex. Alex. s. 146 *en særdelis* (sällsam, besynnerlig) *gudh*; Med. Bib. s. 49 *then særdelis* (särskilda) *hedher*; 80 *hawer ængin særdelis lit* (ingen särskild färg). I en mängd skrifter från de två nästföljande seklen hörer detta bruk nästan till ordningen för dagen; liksom i Danskan, der det likväl icke af alla tyckes vara godkändt (jfr. Molbech, Ordbog). Emellertid har det hos oss aldrig vunnit allmänt burskap, och flere af våre ypperste författare hafva aldrig tillåtit sig denna oegentlighet, hvilken ock är dess mer öfverflödig, som det åsyftade begreppet kan uttryckas med: synnerlig, särskild, egen, utmärkt m. fl. ord, dem en skriftställare med någon öfning lätt kallar till sin tjenst. Man kan icke, till försvar för den adjektiva behandlingen af *särdeles*, åberopa *inhyses*, *inbördes*, *inrikes*, *utrikes*, *utsoknes*, *urminnes* och dyl., hvilka, ehuru från början blott såsom adverb använda, sedan kunnat förbindas med substantif; ty de stå, vid sådana tillfällen, icke såsom attributiva adjek-

*) Herr Riks-Antiqvarien Hildebrand har benäget lemnat den upplysning, att i Riks-registraturet för åren 1523-1525 ifrågavarande Bref finnes upptaget, i en betydligt moderniserad form, men utan de nämnda språkfelen; äfvensom att, vid genomseende af åtskilliga Konungabref från 1300-talets midt, ordet *særdelis* icke träffats i adjektif mening.

tif, utan antingen som partiklar eller genitiva substantif, dem man kan förvandla till lemmar af en sammansättning; t. ex. *inhyses-hjon*, *inbördes-strid*, *urminnes-häfd**) o. s. v. Vissa sådana genitiva substantif-bildningar kunna icke stå allena eller predikatift, i likhet med adverbet; t. ex. *medelålders man*, *okynnes fä;* der *medelålders*, *okynnes* ega full substantif-kraft, och ingen annan. Intetdera kan tillämpas på *särdeles*, när det blir förenadt med ett substantif; emedan det hvarken eger sjelfständig substantif egenskap, eller kan tänkas såsom lem af en sammansättning. Det kan, i denna ställning, icke uppfattas annorlunda än såsom rent adjektif; hvilket åter strider mot arten hos ett adverb, som ej kan behandlas attributift. På samma sätt förhåller sig med *alldeles*, *framdeles* (en omkastning af det gamla *framleþis*, Isl. *framleiðis*), hvilka också mycket sällan och endast af oöfvade skribenter användas adjektift, — en natur-vidrighet, som aldrig förmärkes i hvardags-talet. Lika sällan ser man *förgäfves* sålunda missbrukadt; oftare *ungefär*, hvilket, liksom i Tyskan, hvarifrån det är hemtadt, någon gång finnes böjdt; fastän det i vårt språk aldrig varit annat än adverb, och har sin adjektiva sidobild i *ungefärlig*. Mindre vigt kan dock ligga på förfarandet med ett utländskt ord**); större na-

*) *Inrikes*, *utrikes*, *urminnes* äro vanliga genitif-bildningar af *rike*, *minne*. Icke så de öfriga. Här är icke stället, att ingå i undersökning om deras uppkomst: allt nog, att de, i sin för hand varande form, icke äro adjektif. Jfr. *tillhandakomma*, *tillbakaföra*, *åsidosätta*, *tillstädesvarande* m. fl.

**) Minst tadelvärdt kan man anse begagnandet af *invertes*, *utvertes*, i egenskap af adj.; dels derföre att de äro bildade af adj., dels derföre att de kunna betraktas som delar af en sammansättning, t. ex. *ett invertes-medel*.

turligtvis, då det gäller inhemska. Och då kan anmärkas den på sista tiderna försökta böjningen af adv. *delvis, gradvis, företrädesvis;* t. ex. *det gradvisa aftagandet.* Blott skenbar är öfverensstämmelsen med *frågvis, näsvis, rättvis,* i hvilka *vis* är adjektif; hvaremot i de förstnämnda *vis* är substantif (jfr. Isl. *öðruvísi, á landsvísu,* T. *glücklicher weise*): *rättvis* är rent adj.; *gradvis* adv., således en oböjlig språkdel. Icke ens skenet af adj. fins i *lagom, rättfram;* och ändå finner man någon gång *lagomma, rättframma.* Tyskarne må uppgöra med sig sjelfve, i afseende på bruket af t. ex. *ein unvorhandenes, das stufenweise sinken* och dyl. Vårt språk har ingen böjelse för denna äfventyrlighet, och har aldrig, utan på bekostnad af klarheten eller behaget, följt Tyskan troget i spåren. — Ur en annan dager framstå *enahanda, allehanda, mångahanda* m. fl. (se här förut), hvilka kunna stå liksom adverbialt; t. ex. *det är allt enahanda;* men ursprungligen, och ännu oftast, brukas såsom genitiva förbindelser af samma natur som *allsköns, allt slags* och dyl. Den rena gen. pl. framlyser i det gamla *þriggia handa.* — Strängare adverbial egenskap röjer sig i *annorlunda, någorlunda, ingalunda;* förut *annurlund, nokrum lundum, ængum lundum* o. s. v. I hög grad stötande för både tanken och örat äro sådana sammanställningar, som *en annorlunda färg, en någorlunda kännedom;* dem man likväl sett i tryck, ehuru ingen talar så osvenskt. Något mera i bruk är *någorlunda,* förbundet med subst., men utan artikel (t. ex. *med någorlunda visshet*), då den adjektiva naturen icke så bestämdt framträder. Men äfven denna frihet, en gång erkänd, kan lätt leda på afvägar. — Med *fjerran* för-

håller sig på ett eget sätt. Fastän alltid, såsom än i dag, rent adverb, blir det redan i Gustaf I:s Bibel förenadt med *land*, t. ex. Jer. 30: 10 *vthu fierran land;* och talesättet *fjerran land* har sedan qvarhållit sig i den högre stilen, troligen understödt af det T. *fern*, som tidigt fick adjektif betydelse bredvid den adverbiala (jfr. Grimm, Gram. III. 119). Stängd inom detta inskränkta fält, är denna användning utan vådliga följder, — om man så vill, en germanism, liksom många andra.

Vid intet tillfälle är man mera i behof af den historiska betraktelsen öfver språkets väsen, än vid angifvandet af ordens *kön*, numera ej så bestämdt utpregladt i ändelserna. Förvexlingen gäller dock egentligen maskul. och femin. Den stora vigten af kännedomen om de särskilda ordens kön, i fornspråket, faller en hvar i ögonen; men äfven för det nya har saken sin betydelse. Om man städse, såsom i skrift ofta är fallet, nyttjade *den* i stället för *han* och *hon*, så kunde man, med föresyn af Danskarnes *Fælledskiön*, uti nuvarande Svenskan antaga för maskul. och femin. ett samfäldt genus, hvilket också Rask (Anvisn. s. 64) föreslagit. Men hos oss vill man ej inskränka sig dertill. Synnerligast hvardags-talet och det högre skriftliga föredraget, i vers som prosa, skulle förlora i uttryck, i omvexling och bestämdhet, lif och färg, om genusbegreppet alldeles utträngdes, just der det framträder i sin ursprunglighet, neml. uti maskul. och femin. Emellertid är detta, inom en stor del af de bildade stånden, ej mera lefvande i språksinnet*),

---

*) Detta gäller först och främst de ställen och samhällsklasser, som rönt mest inflytande af den nya sällskaps-

utan blott theoretiskt bibragt de boklärde; ofullständigt, vacklande, i enskilda delar alldeles orätt. Ihre har ej deråt lånat någon särskild uppmärksamhet, och skiljer oftast lika litet mellan maskul. och femin., som mellan casus rectus och casus obliqvus, — förhållanden, som likväl Svedberg icke förbisett. Bland grammatik- och ordboks-författare äro, hvad köns-beteckningen vidkommer, Wallenius (Project af Swensk Grammatica, Åbo 1682) och Lind (Swänsk och Tysk Orda-Bok, Stockholm 1749) icke utan förtjenst; så litet ock någondera är fri från enskilda misstag. Med Sahlstedt*) ökas osäkerheten, och är sedan i tilltagande. Den vinst, som står att hemta från de i dessa som andra hänseenden utmärkta Glossaren till de nyutgifne lagarne, är af den lärda verlden nära obegagnad, och blir af andra mindre åtkomlig, i anseende till språkets ålderdomlighet och den vetenskapliga hållningen. Sålunda lemnad utan ledning af traditionen å ena sidan, af lärdomen å den andra, blir man beroende af tillfälliga ovanor och missbruk. I en bjert dager framstår här den nuvarande Stockholms-dialekten, som har den egenheten, att gifva maskulin egenskap åt nästan alla substantif, hvilka icke äro neutra; med undantag af de ord, i hvilka den naturliga köns-skilnaden sammanträffar med den grammatiska; t. ex. *man*, *qvinna; fader*, *moder; tupp*, *höna*. Eljest brukas »han», »honom», icke

---

bildningen och det abstrakta vetandet, men minst af det i folkspråket bevarade historiska lifvet.

*) Afgjorda fem. gör han ofta till mask., t. ex. *axel* (humerus), *has*, *länd*, *klo*, *ro* (quies), *strid*, *list*, *skuld*, *hamn* (portus); hvaremot verkliga mask. blifva hos honom fem., t. ex. *seger*, *kostnad*, *saknad*, *bild*, *ho* m. fl.

blott om sådana substantif, som, utan skarpt framstående feminin-ändelse, likväl i alla tider varit feminina, och ännu allestädes i landsorterna, åtminstone på landsbygden, fortfara att vara det, t. ex. *sol, jord, säng, dörr, nål, hand, mjölk;* men ock om sådana, som ega bestämd feminin-ändelse, t. ex. *tunga, näsa, panna, hosta, stjerna, åska, pipa, soppa* *). Mången kunnig man, som i skrift ej gör sig skyldig till förseelser af denna art, blir af det rådande missbruket förledd till ständiga afvikelser i hvardags-talet, hvilket omsider skall sprida sina villfarelser öfverallt, om de ej i tid hämmas. En gifven sak är, att man antingen skall rigtigt använda köns-bestämningen, eller icke alls använda den. Färre äro de fall, då det rätta är tvifvelaktigt; och det gäller då merendels sådana abstrakta ord, som icke i sin ändelse ega någon bestämd köns-utmärkelse. I de ojemförligen flesta ord äro landskaps-målen öfverensstämmande med fornspråket. Detta kan utsträckas äfven till abstrakta ord, så snart de äro gamla. Hvar och en vet sålunda, att t. ex. *ande, tanke, timme, ålder, månad, lärdom, håg, rätt* äro maskul.; att *läsning* (i gamla dial.

---

*) Denna besynnerlighet är icke från gårdagen. Tjällmann nämner, att det på hans tid ansågs »galant», att säga »han» om »*daggen, stålen, dören*» (s. 179). Häraf att döma, har förevarande bruk haft sin upprinnelse hos de högre stånden, hvilka i detta, som annat, velat skilja sig från mängden. Än i denna stund har det minst kringgripit inom de lägre folkklasser, som stå i minsta beröringen med de högre; hvilka senare, i ondt som godt, äro nyhetens upphofsmän, främjare och ledare. Anmärkningsvärd är eljest motsägelsen i det förfarandet, att samtidigt förvandla maskulin-ändelsen till feminin (t. ex. *vane, låge,* till *vana, låga*), och beteckna urgamla femin. som maskul.

läsing), *segling*, *bredd*, *vidd*, *färd*, *bot*, *skam*, *synd*, *dygd* äro femin. Dalkullan och Skål-Vestgöten, Norrländingen och Smäländingen, afvika lika sällan från hvarandra, som från Eddan och landskapslägarne; utom i de händelser, då ordet längesedan upphört att vara neutralt, eller med iklädandet af en ny form antagit nytt genus. Vissa ord kunna i Svea rike vara neutrala, i Göta maskulina (t. ex. *blod*, *lås*, *bås*, *snus*, *stall*, *finger*, *bolster*, *besman*); eller tvertom (t. ex. *näbb*, *tum*, *borr*); någon gång femin. på det ena stället, neutr. på det andra (t. ex. *bår*). Ytterst sällan är ordet maskul. i ett landskap, femin. i ett annat (t. ex. *korg*); derest icke den substantiva bildningen är olik (t. ex. i folkspråket *trase*, m.; annars *trasa*, f.; Göta *käng*, m., pl. *känger;* Svea *känga*, f., pl. *kängor*). Med kunskap om det allmänna språkets historiska utveckling, och med kännedom af det oförfalskade folkspråket*), som är forn-urkundernas lefvande supp-

---

*) De munarter, som bibehållit en mera ålderdomlig stämpel, ega flere medel till utmärkande af köns-skilnaden. I de öfriga utgöres det allmännaste skiljemärket, för maskul., af artikeln *en*, för fem. *e*, uti obestämd form; för maskul. ändelse-artikeln *-en*, för fem. *-a* uti bestämd. Det heter utan undantag *en arm*, *en fot*, *en stol*, *armen*, *foten*, *stolen;* men vanligen *e hann* (hand), *e lång stång*, *e stor rot*, *hanna*, *stånga*, *rota* **). Det kan väl sägas *en stång* och *stången;* men icke omvändt *e arm*, *arma* o. s. v. Det heter *en liten gosse*, *den lille* eller *lelle gossen;* men *e lita tös* (flicka), *den lilla* eller *lella* (jfr. i Isl. skilnaden mellan *lítill*, *litinn*, och *litla* utan accent) *tösa; min son*, men *mi doter; ingen kar* (karl), *inga qvinna; en sån* (sådan) *ved*, *väg*, *rygg;* men *e såda bok*, *tand*, *grind* o. s. v. Man spårar här gamla förhållanden, ehuru fördunklade eller omstälda.

**) Detta feminina *-a* är den gamla ackusatif-formen *-ina*. Enligt Hof (s. 52) sade Stockholmarne på hans tid *handan*,

lement, är det långt ifrån omöjligt, att för enskilda ord — vissa fall undantagna — angifva det grammatiska könet; vare sig att detta är uttryckt genom särskildt köns-tecken eller icke. Sedan språket, i skrift och det s. k. bildade talet, till stor del förlorat sin organiska form-rikdom, är det deremot visserligen svårt, att praktiskt göra gällande hvad i omförmälta hänsigt kan vetenskapligen utrönas; med andra ord, att göra genus-begreppet åter lefvande hos den del af allmänheten, som genom sin uppfostran blifvit undanryckt det traditionella inflytandet. Men en bättre framtid är, som man hoppas, öppnad derigenom, att modersmålet slutligen, till heder för våra dagar, blifvit föremål för allmänna undervisningen. Om hon på detta fält skall någonting uträtta, måste hon bedrifvas med allvar och grundlighet, d. v. s. utgå från vetenskaplig pröfning. Och det bör då ej bli svårare, att bibringa barnet kunskap om t. ex. *jord*, *dörr* såsom femin., än om samma förhållande med T. *erde*, *thüre*, Lat. *terra*, *janua*. Att vara väl hemmastadd i åtskilliga främmande tungomål, men vara en främling i sitt eget, eller en medvetslös eftersägare af dagens hugskott, röjer en missbildning, som skall föranleda afvägar åt många håll. Likväl kan ej en rättvis förebråelse rigtas mot allmänheten, så länge grammatiken icke fullgjort sin pligt, att uppsöka och uppställa språkets lagar, der sådana kunna spörjas: ordboken sin, att i de enskilda fallen visa tillämpningen af dessa lagar, och,

---

stekan, *wälan*, för *handen*, *steken*, *verlden*, d. v. s. *-an* i stället för det gamla *-ina*. I nuvarande Stockholmska folkspråket är *syna*, t. ex. *i syna* (i synen, i ansigtet), rätt allmänt, liksom på andra ställen.

der ögat förlorar dem ur sigte, kritiskt framställa det historiskt gifna, hvilket innebär, om ej en absolut nödvändighet, dock en verklighet, som fordrar erkännande. I den mån modersmålet kommer att, såsom undervisnings-ämne, ersätta eller biträda de klassiska språken, ökas vigten af dess studium efter stadgade grundsatser, i vetenskaplig anda; om ej språket, under fortväxten af den sinliga beståndsdelen, med dess mångfald och uttryck, lif och behag, skall få försvagadt det logiska elementet, med dess klarhet och skärpa, fasthet och noggrannhet. Hvad som här i första rummet gäller språket, verkar sedan, i många rigtningar, öfver hela bildningens område.

INTRÄDES-ORD

i Kongl. Vitterhets, Historie och Antiqvitets Akademien, den 30 November 1847,

af

CHR. R. LUDVIG MANDERSTRÖM,

Friherre, Kammarherre, Kabinetts-Sekreterare, Archivarie vid Kongl. Maj:ts Orden, R. N. O. m. m.

Mine Herrar!

Då jag hörsammar den kallelse, hvilken jag, till följd af Edert val, fått emottaga, och inställer mig för att här intaga det rum, hvartill Eder öfverseende godhet och välvilja öppnat mig vägen, är den förlägenhet jag dervid erfar lika uppriglig och lika naturlig, som den tacksamhet, hvaraf jag lifvas. Om en varm kärlek för fosterlandets häfder, för dess fornminnen och för dess vitterhet, ensam vore nog att bilda något anspråk på deltagande uti Edra ädla yrken, skulle visserligen ett sådant anspråk af mig icke jäfvas; men jag känner, att dertill fordras andra och mera upphöjda egenskaper, dem jag nödgas alldeles frånkänna mig, — utan blygsel, emedan jag aldrig föreställt mig sjelf, och aldrig sökt föreställa andra, att jag dem egde; men

med den blygsamhet, som ett dylikt medvetande af egna brister opåminnt framkallar. Frånvaron af dessa egenskaper kännes dubbelt vid inträdet uti ett samfund, som inom sitt sköte räknat, och ännu räknar, hvad fäderneslandet under det sednaste århundradet i snille och lärdom egt mest lysande och mest grundligt, och som, stiftadt af den store Fredriks vittra Syster, af hennes snillrike Son, hvars Svenska hjerta med värma omfattade allt som kunde bidraga till Sveriges ära, erhöll sin fullkomligare utbildning.

Men den hedersbevisning, som Eder ynnest, mine Herrar, tillskyndat mig, har äfven framkallat ett minne, dyrbart för mitt hjerta. Icke utan rörelse inträder jag uti ett samfund, der min vördade farfader fordom innehaft ett rum; der hans bild är ett af de första föremål, som möta mina blickar, och der vid foten af den stora Drottnings minnesstod, som var hans beskyddarinna, ännu församla sig Sånggudinnornas tolkar och beundrare. Bland antalet af dessa sednare anser jag som en lycka att få räknas, och uti denna egenskap, — men också endast uti denna, — tillåter jag mig nu att inträda i ett af de tempel der deras dyrkan firas, och att med vördnadsfull erkänsla blifva ett uppmärksamt vittne till de offer, som här åt dem hembäras.

INTRÄDES-ORD

i Kongl. Vitterhets, Historie och Antiqvitets Akademien, den 30 November 1847,

af

MICHAEL SILVIUS VON HOHENHAUSEN,

Landshöfding och Militär-Befälhafvare på Gottland, General-Adjutant. Kommendör af Kongl. Svärds-Orden.

Mine Herrar!

Öfverraskad af Eder kallelse till en Hedersledamots-plats i denna Akademi, skulle jag vara villrådig i uppsökandet af anledningen till denna utmärkelse, om mer än en enda antaglig förklaringsgrund framställde sig, nemligen den, att mina pligtenliga bemödanden för bevarandet och fredandet af de dyrbara minnesmärken, hvarpå Gottland är så rikt, samt omsorgen att till Akademien öfverlemna de fynd af forntidens mynt, vapen och redskap, som på denna, i Norden så märkvärdiga, ö ännu i våra dagar ofta anträffas, fästat Akademiens gynsamma uppmärksamhet.

Då likväl uppfyllandet af nämnde embetsåligganden icke kan anses såsom en förtjenst, berättigande till inträde i ett samfund, der lärdom

och vitterhet samla sina målsmän, och då omsorgen för fornskatternas öfverlemnande så väsendtligen för mig underlättas genom öns innevånares berömliga nitälskan, att, utan afseende på anbud af både inhemska och fremmande uppköpare, hembjuda dem åt staten, skulle jag ännu tveka, huruvida jag borde emottaga den mig tillskyndade, oförtjenta utmärkelsen, om icke min uppmärksamhet blifvit fästad derpå, att den vederfarits mig egentligen såsom Styresman af ett Län, från hvilket Akademien emottagit och, såsom jag hoppas, ännu länge skall emottaga fornsaker af högt värde, och åt hvars innevånare Akademien önskade egna ett vedermäle af sin uppmärksamhet genom den ära, som vederfors Länets Höfding. — Endast ur denna synpunkt har jag trott det för mig möjligt, att här intaga ett rum, och för Akademiens kallelse, sålunda uppfattad, hembär jag min vördnadsfullaste tacksägelse.

De stunder, som förunnas mig, att, såsom åhörare, upplysas af Edra öfverläggningar, mine Herrar, skola af mig högt skattas, och det tacksamma minnet deraf skall följa mig, då jag återvänder till den verkningskrets, der jag önskade kunna, om äfven obemärkt, ännu vidare gagna föremålen för Edra yrken.

Sekreterarens Svar

till

Herr Friherre MANDERSTRÖM

och

Herr HOHENHAUSEN.

Mine Herrar!

Den Svenska bildningens höge befrämjare, som gaf denna Akademi nya Lagar och ordnade hennes verkningskrets, gaf ock genom valet af de första Ledamöter, han sjelf insatte, ett föredöme, hvilket Akademien städse ansett sig böra följa. Han sökte icke blott sådana Ledamöter, som af böjelse och pligt uteslutande kunde och borde egna tid och krafter åt forskningar i de kunskapsgrenar, som utgöra Akademiens föremål, utan han inkallade äfven män, hvilka, likasom han sjelf, älskade att under mellanstunderna af det offentliga lifvets bestyr söka förströelse i vittra och vetenskapliga sysselsättningar. Det var denna af Konung Gustaf på flerfaldigt sätt framkallade vexelverkan mellan statens och vetenskapens män, som åt hans omgifning och samtid gaf en pregel af bildning och behag, hvilken städse och ännu i våra dagar ansetts som ett utmärkande kännetecken på de nu mera sällsynta männen från Gustavianska tidehvarfvet.

Akademien skulle mellertid icke behöft detta höga föredöme eller en långvarig erfarenhet af dess fördelar, för att bestämma sitt val af de tvenne nya Ledamöter, hvar för sig utmärkta genom gagnelig verksamhet i statens tjenst och ådagalagd kärlek för den historiska forskningens befrämjande, hvilka hon i dag har det nöjet att bjuda välkomna som deltagare i hennes öfverläggningar och hennes arbeten.

Akademien vet sig med visshet kunna påräkna en upplyst Ledamot uti Er, Herr Friherre, som från yngre åren sökt bekantskap med forntidens bildningsämnen, som genom Edert embete äger tillgång till de för mängden slutna, företrädesvis vigtiga, källorna för den nyare tidens historia. De prof Ni redan lemhat på Edert omdöme och förmåga, att derur framdraga sådant, som ännu kan allmängöras, till upplysande af fäderneslandets historia, väcker önskan och hopp, att Svenska häfdeforskningen måtte från Er få mottaga flera lika värderika bidrag, och berättigar Er till denna Akademis uppriktiga erkänsla.

Ni mötes här af minnen, hvilka för Er måste vara kära, likasom de äro det för Akademien. Bland de vördnadsbjudande bilder, hvilka, till följd af Konung Gustafs uppmaning och en gammal, ännu icke upphäfven, öfverenskommelse, pryda Akademiens samlingsrum, igenkänner Ni välbekanta drag af en bland de bildningens vänner och befrämjare, som Drottning Lovisa Ulrika hade samlat omkring sig, hvilken af hennes Son insattes bland de främsta Ledamöterna i den af honom till nytt lif och vidgad verksamhet återväckta Akademien. Döden beröfvade Akademien snart de fördelar, hon väntat

af denna Ledamots insigter och kunskapskärlek. Akademien hoppas att i sonsonen finna ersättning för hvad hon i farfadern förtidigt förlorat.

Den andre bland Akademiens nya Ledamöter inträder med giltiga anspråk på vetenskapens och Akademiens tacksamhet. Den förras förbindelser har jag på annat ställe ansett mig pligtig att offentligen uttrycka *). Det är med ökadt nöje jag nu har äran för samma ändamål föra Akademiens talan. Under de sexton år Ni haft Er anförtrodd styrelsen öfver Gottland, har Ni för bevarandet af öns dyrbara fornminnen varit mera verksam än alla Edra företrädare. Edert nit har satt en gräns för vandalismen, som obejdad hade fått ödelägga de vackra ruinerna i Nordens under medeltiden rikaste handelsstad. I stället för den vämjeliga anblick, som förut mötte vandraren i dessa minnets gårdar, finner han nu all ting vårdadt, putsadt, inbjudande och fridlyst. Skaror af nyfikna valfärda alla år till ön, för att besöka dessa ännu i deras ödesmål sköna lemningar af förgångna seklers prakt och konstfärdighet. Historieforskaren, architekten, målaren skänker dem sin beundran — och Er sin tacksamhet.

Genom allvarligt handhafvande af gällande lagar och författningar har Ni värnat statens rätt till talrika forntidsskatter, dem Gottlands jord i större mängd än någon annan af Sveriges provinser årligen bringar i dagen. Genom dessa hafva de offentliga samlingarne vunnit en rikedom och ett anseende, som ådragit dem och Sverige främmande forskares lifliga uppmärksamhet.

*) *Anglosachsiska Mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet, funna i Sveriges jord.* Stockholm 1846, pag. XXIX.

Akademien skattar sig lycklig att med sig få närmare förena en man, som för hennes yrken verkat med så utmärkt framgång och af hvars fortsatta bemödanden Akademien ytterligare väntar de rikaste frukter.

Om Nöteborgska Freden och Sveriges gräns mot Ryssland från år 1323 till början af 17:de århundradet.

Af

BROR EMIL HILDEBRAND,
Riksantiqvarie, Garde des Médailles, Kgl. Vitterhets, Historie och Antiqvitets Akademiens ständige Sekreterare, R. N. O.

(Uppläst i Kongl. Vitterhets, Historie och Antiqvitets Akademien den 1 April 1851.)

Den äldsta, med säkerhet kända, gränsbestämning mellan Sverige och Ryssland innehålles i Ryska Storfursten Jurijs (Georgs) med Konung Magnus Eriksson af Sverige upprättade fredstraktat, hvilken i senare tid vanligen blifvit kallad *Nöteborgska freden.*[1] Denna benämning grundar sig på en gammal Nowgorods-krönikas uppgift, att freden afslutades i en af Jurij och Nowgoroderne nyss anlagd stad på *Nötön*, kallad *Nöteborg*, på Ryska Orechowetz (sedan Schlüsselburg), i Newaflodens utgång ur Ladogasjön. Ehuru städse åberopadt, såsom ett hufvuddokument, vid ofta förnyade gränstvister och i anledning deraf företagna eller åtminstone beslutade gränsregleringar, har likväl originalet, så vidt man känner, i det minsta sedan slutet af 15:de seklet, icke kunnat förevisas. Af de Svenska Legater, som år 1556 afgingo till Ryssland, åberopades väl, för riksgränsens bestämmande,

»gamla bref på Latin (och) Ryska skrifna, som i Kongl. Maj:ts land än nu uti gode förvaringer tillstädes ligga förseglade»; men Legaterne hade likväl endast kopior deraf att förevisa. Afskrifter finnas i mängd, bland hvilka dock de flesta äro mycket vårdslöst gjorda.

Emedan alla dessa sakna årtal, hafva meningarne om tiden för fredens afslutande varit mycket skiljaktiga. Olaus Petri *) berättar, efter framställningen af 1348 års krig mot Ryssland, att Konung Magnus ingick fred med Storfursten Jörgen **) och att en rågång uppteknades, som Ryssarne allt sedan hafva påkallat, för att få bort en del af Karelen. Messenius ***) antager äfven året 1348 samt uppgifver, tvert emot verkliga förhållandet, att det var Sverige, som afträdde en del af Karelen åt Ryssland. Loccenius ****) anför det krig, som föregick freden, under år 1338. Dalin †) följer Messenii oriktiga uppgift. Lagerbring ††) rättar hvad Dalin, och före honom Messenius, anfört om fredsvilkoren, men anser för afgjordt, att freden icke kunnat afslutas före år 1350. Porthan, som först i tryck meddelat det dokument, han och andra förmodat vara den Nöteborgska traktaten, antager att dess utgifning icke kan sättas

---

*) Olai Petri *Sv. Chrönica*, i *Script. rer. Svecicar. med. ævi* I, p. 268.

**) Ar 1348 var Simeon Iwanowitsch Storfurste i Ryssland.

***) Messenius, *Scondia illustr.* Tom. X, pag. 16 och Tom. XII, pag. 188.

****) Loccenius, *Hist. Svec.* III, p. 104.

†) Dalin, *Svea Rikes Hist.* 2 Del., p. 492.

††) Lagerbring, *Svea Rikes Hist.* 3 Del., p. 398.

senare än 1328, då, enligt en historisk uppgift, Storfursten Jurij skall hafva omkommit *).

Oriktigheten af alla dessa dateringsförsök är uppenbar, då man erinrar sig, att Storfursten Jurij (Georg) Danielowitsch, som afslöt freden, icke regerade längre än från 1319 till 1325, mellan hvilka år man alltså har att söka fredsbrefvets utgifningsdag. Alla de i samma bref anförda personer, om hvilka man af andra dokumenter äger någon underrättelse, tillhöra ock, såsom längre fram skall visas, denna tid. Utom dess finnes i den s. k. *Åbo Svartebok* eller *Registrum Ecclesiæ Aboensis* redan från år 1329 bref angående tionde-regleringen i Savolax, ett af de härader, som genom ifrågavarande bref afträddes till Sverige; och i Lybecks archiv förvaras ett originalbref af den 16 Oktober 1324 **), hvari Fogden på Viborg, Peter Jonsson, underrättar, att fred blifvit afslutad mellan Sverige och »Konung Georg af Nougard», och att således handelsförbindelsen med Nowgorod åter var fri.

Man behöfver likväl icke, för att afgöra denna fråga, endast taga sin tillflygt till gissningar eller bygga på sannolikheter; emedan en trovärdig och samtidig anteckning bestämt uppgifver året 1323 för fredens afslutande. I den större *Nowgorodska*

---

*) Porthan, *Sylloge Monumentorum ad illustrandam Historiam Fennicam pert.* pag. 77. Jfr. Densammes noter till *Juusten, Chron. Episc.* pag. 242—244 och 301, der Storfursten Jurijs dödsår uppgifves vara 1324 eller 1328.

**) Uppgiften om detta bref har jag erhållit af Amanuensen i Kgl. Riks-Archivet, Mag. C. G. Styffe, som år 1850 anställt forskningar i Lybecks och andra främmande Archiv. Brefvet kommer att intagas i Supplement till Sv. Diplomatarium.

Krönikan *) förekommer nemligen följande: »År »6831 (1323) gingo Nowgoroderne med Furst Jurij »och anlade en stad vid Newaflodens mynning» (utgång ur Ladogasjön) »på Nötön. Dit kommo »store sändebud eller fullmäktige från den Svenske »Konungen och afslutade en evig fred med Fur»sten och med Nowgorod.» Att denna uppgift blifvit skrifven af en med händelsen samtidig person, torde man kunna sluta af en annan hans anteckning för år 1321: »År 6829 (1321) den 26 »Juni var ett märke i solen på förmiddagen; un»der det himmelen var ren, förmörkades plötsligen »solen på en timme och var likasom en fem nät»ters gammal måne, och det var mörkt, likasom »under en vinternatt, och solen fyllde sig derpå »åter småningom och vi blefvo glade.» Detta tillägg vid slutet sätter utom allt tvifvel, att författaren sjelf sett solförmörkelsen och således berättat sin tids händelser **). Krönikans uppgift af året för fredsslutet vinner ytterligare bekräftelse af en i Kongl. Riks-Archivet, bland Ryska Gränshandlingar, förvarad afskrift af fredsbrefvet på Slavonska språket, i hvilken anföres, att freden ingicks »Fredagen, tre dagar före Mariæ himmelsfärdsdag». Detta inträffar på år 1323, då Assumtio Mariæ inföll på en måndag.

---

*) Utgifven af Nowikow, S:t Petersburg 1786, ur hvilket arbete, emedan det saknas i Stockholms boksamlingar, jag erhållit de anförda utdragen, från Finland, genom Hr Riks-Archivarien D:r J. J. Nordström.

**) Enligt benäget meddelad upplysning af Kongl. Vetenskaps Akademiens Astronom, Herr Professor N. H. Selander, inträffade verkligen på anförda dag i norra Europa en mycket betydlig solförmörkelse; — således ett nytt skäl att sätta förtroende till krönikskrifvarens uppgifter.

Kända historiska förhållanden gifva äfven anledning att antaga det anförda året. Af förut otryckta och för våra historieskrifvare okända handlingar, hvilka jag intagit i *Svenskt Diplomatarium*, 3:dje Bandets 2:dra Del *), upplyses, att Viborgs fäste åren 1320 och 1321 varit i Ryssarnes våld och att lifliga underhandlingar förehades, å Konung Magni vägnar, af Peter Jonsson Hak, Ernelius Kettilbjörnsson och Sune Jonsson, med biträde af Fogden öfver Finland Lyder af Kyrn, att återvinna eller, enligt ordalydelsen, återköpa detta fäste, som innehades af en Præfectus Efflerus. För detta ändamål förskötos den 11 April 1321 åt Sune Jonsson och Petrus Hak 500 mark penningar af den rike Biskop Carl i Linköping, med vilkor att slottet skulle hållas honom tillhanda, intill dess nämnde summa blifvit honom af Konungen eller riket till fullo godtgjord **). Den 3 Juni samma år förband sig Peter Jonsson Hak, att mottaga nämnda slott i Konung Magni och hela rikets namn, samt upplåta det, så snart han återfått hvad han kunde behöfva använda till dess återvinnande ***). Våra urkunder upplysa ej huruvida detta företag utförts genom vapenmakt eller på underhandlingens väg; men att det lyckats, kan med säkerhet slutas deraf, att Storfursten Jurij följande året (1322), fram på sommaren eller hösten, enligt Svenska, Finska och Ryska krönikors ****) sammanstämmande vitt-

*) *Sv. Diplom.* N. 2257—2259, 2291, 2302.

**) L. c. N. 2291.

***) L. c. N. 2302.

****) Se *Scriptores Rer. Sv. med. ævi.* Tom. I, p. 65, 90, 94, 234. — Juusten, *Chronicon*, Porthans edition, pag. 15. — *Den stora Nowgorodska Krönikan*, under år 6830 (1322).

nesbörd, infann sig med en stor här för Viborg, som af honom häftigt, fastän utan framgång, belägrades. Möjligen var det denna misslyckade expedition och Svenskarnes derpå följande bärjningar, kanske till och med eröfringar, i det angränsande Ryska Karelen, som förmådde Storfursten och Nowgorods invånare, att, till skydd för deras öfriga område, uppföra gränsfästningen på Nötön, samt snart derpå afsluta fred, med uppoffring af den landsträcka, som närmast var blottställd för Svenskarnes och särskildt Viborgska besättningens anfall. Det måste hafva varit Jurij vigtigt, att, om ock på hårda vilkor, få ro för sina vestra grannar, då han i den tappre Lithauiske Fursten Gedemin hade en farlig fiende att bekämpa, och Narvaboarne, enligt fredsbrefvets uppgift, »ej ville bättra sig mot honom och Nowgoroderne.» Dertill kom nödvändigheten för honom, att personligen inställa sig hos Khanen Usbek, för att motarbeta sin rival, Demetrius, som af Khanen blifvit utnämnd till Rysk Storfurste, på hvilken färd, som bekant är, Jurij gick en våldsam död till möte.

På grund af samtida anteckningar och urkunder samt historiska förhållanden kan således med visshet antagas, att den mellan Sveriges Konung Magnus Eriksson och Ryska Storfursten Jurij afslutade traktaten, eller den s. k. Nöteborgska freden, tillhör år 1323 *).

*) Geijer, (*Svenska Folkets Hist.*, 1 Del., pag. 203), som blott i en not omnämner, att några krigsrörelser föreföllo på Ryska gränsen år 1322, kommer det rätta förhållandet nära, då han uppgifver att dessa strider bilades genom en fred samma år (1322). — Rysslands historieskrifvare Karamsin, (*Histoire de l'Empire de Russie*, Paris 1819, Tom. IV, p. 208) hänför ock, efter

Men härmed är frågan ännu icke utredd. Det har redan blifvit anmärkt, att Jurijs fredsbref icke finnes, och sannolikt, åtminstone sedan 1400-talets slut, icke funnits i original. De många afskrifter, hvaribland de äldsta från slutet af 15:de seklet, jag haft tillfälle granska, förete sins emellan väsendtliga olikheter, hvarigenom jag kommit till den öfvertygelse, att vi hafva tvenne, i afseende på den vigtigaste frågan, riksgränsens bestämmande, fullkomligt skiljaktiga fredsbref, som likväl, både i äldre och senare tid, blifvit förvexlade och ömsom åberopade under namn af Jurijs fredstraktat. Denna förvexling har föranledt och underhållit de lång-

Nowgorods-krönikan, Nöteborgska freden till detta år (1323), med uppgift, att de gamla gränserna i Karelen och Finland återställdes. Huru han förvexlar denna fred med en senare af 1350, skall längre fram visas. — Strahl, *Geschichte des Russischen Staates* (i Heerens och Ukerts samling) anför likaledes Nöteborgska freden till 1323. Riksgränsen angifves af honom efter Porthans *Sylloge monument.*, d. v. s. efter den gränsbestämning, som jag ansett vara tillkommen genom ett yngre fredsbref från Magnus Erikssons regeringstid. Nyare historieforskare i Finland hafva, med begagnande af Nowgorods-krönikan och andra Ryska hjelpkällor, likaledes hänfört Nöteborgska freden till år 1323; t. ex. Hipping, *Neva och Nyenskans*, Helsingfors 1836, 1 Del., p. 76, der dagen likväl uppgifves vara den 8 eller 10 September, hvilket är oriktigt, äfven om man, med författaren, skulle vilja till detta år hänföra det af Porthan tryckta brefvet. — Nordström, *Bidrag till Svenska Samhällsförfattningens Historia*, Helsingfors 1839, 1 Del., p. 42, anmärker, att Sveriges besittning af Finland först genom freden i Nöteborg 1323 blifvit tryggad. — I *Suomi, Tidskrift i Fosterländska ämnen*, Helsingfors 1841, 1 Häft., p. 67 antages äfven året 1323; men dagbestämningen är alldeles oriktig.

variga rågångstvister, hvilka vi kunna historiskt följa från medlet af 15:de seklet och som först vid det följande århundradets slut blefvo fullkomligt bilagda.

Ehuru frågan nu mera saknar politisk betydelse, är den icke desto mindre i historiskt afseende vigtig och förtjenar derföre en närmare undersökning.

De båda brefven, vi under Jurijs namn äga i behåll, öfverensstämma 1:o i uppgiften af personerna, som deltagit i fredens afslutande, 2:o i de folkrättsliga stadganden, som bestämma ömsesidiga fördelar och pligter; men skilja sig deremot hufvudsakligen, 1:o i riksgränsens bestämmande, 2:o i dateringen. Vi skola först uppehålla oss vid skiljaktigheterna.

Det äldre brefvet, af år 1323, utstakar riksgränsen från Systerbäcks utlopp i Finska viken, med glesa råmärken, ända upp till Norra Oceanen, »Helsigehaf» eller »norr i hafvet», som det i olika afskrifter kallas. Derjemte uppgifvas vissa för båda rikena gemensamma rättigheter i åtskilliga ställen med tillhörande fiske och bäfverfångst. Alla afskrifter af detta bref äro daterade *Fredagen före Vårfrudag förre, eller Mariæ himmelsfärdsdag* (feria sexta ante assumtionem beatæ virginis) *), d. v. s., om året antages vara 1323, den 12 Augusti, utom en, som har »Vårfru uptagilse afften», der förmodligen orden: »Fredagen före» blifvit, genom kopistens vårdslöshet, utelemnade.

Det andra, yngre, brefvet har, förmodligen för att afhjelpa den ovisshet och deraf följande tvister, hvartill det äldre brefvets glesa rå—

*) Mariæ himmelsfärdsdag är den 15 Augusti.

märken gifvit anledning, riksgränsen noggrannare bestämd genom tätare råmärken, men endast från Systerbäcks mynning, längs efter Viborgs och Nyslotts Län; hvarefter för den återstående sträckan, genom Norrbottens och Lapplands obygder, åberopas »de råmärken, som i andra bref innehållas». Huruvida med dessa »andra bref» menas det äldre fredsbrefvet af 1323 eller något annat gränsdokument, måste lemnas oafgjordt. De i det äldre brefvet åt båda parterna förbehållna gemensamma rättigheter i vissa ställen omnämnas icke, möjligen af det skäl, att den noggrannare gränsbestämningen gjort dessa stadganden öfverflödiga. Det yngre brefvet är dateradt »*Måndagen före* (i några sämre afskrifter *efter*) *Mariæ födelsefest*» (feria secunda ante Nativitatem beatæ virginis), således i September *). I alla afskrifter af detta bref säges, att freden förnyas (reformatur). I några, de äldsta och bästa, kopiorna af 1323 års bref heter det, att freden »ändes» (slutes), »Wi togom ewärdelige fridt»; men i några yngre afskrifter af detta förekomma äfven orden: »Wi förnyade en ewärdelig frijd», »reformaveramus perpetuam pacem», sannolikt inkomna genom förvexling ur det yngre brefvet, då man i en senare tid försökte att sammansmälta dessa båda till ett dokument.

Det äldre brefvets råmärken för riksgränsen äro: Från hafvet (d. v. s. Finska viken) i Ån Sester (Systerbäck); Mossen, i hvilken ligger ett berg (Rumeta); ån Zai (Saja å); Solsten (på Finska: Päiwäkiwi); Rödahäll (på Finska: Ruskiawuori); Lambeträsk; Mossen Pekke; Kangasjärwi; Purujärwi; Äita-

*) Mariæ födelsefest infaller den 8 September.

järwi; Torsajärwi; Särkelax; Samusala; Sithi; Karelakoski; Kolumakoski; Petajoki; derifrån Norr i hafvet (»sidhen till Helsingehaff»).

Det yngre brefvet uppgifver en för Sverige fördelaktigare riksgräns med följande rågångspunkter: Från hafvet in i Sester åminne (Östra åminnere) *) = Systerbäcks mynning; Mossen i hvilken är berget Rumeta (Ruineta); Saę (Soe = Saja) å, som hafver sin gång i Wuoxen; Päiwäkiwi (Pafvenketu = Solsten); Udinkiwi (Vthe bew; Yrentlampi (Yretlavixi); Mustaniemi (Mwskaby); Pajolax (Paymolox); Kuhaluoto (Qwarato); Ruskey (Myskoy = Rödahäll); Haukariuta (Hankaryte); Sarisuo (Samsoo); Pekkehenpolwi (Pekkehenxulfi); Purnitoulampi (Pyntonlampi); Rörikamäki (Lorikamäki); Tulisuo (Kulysso); Puitonsaari i Torsajärwi (Putanfari i Turfatrek); Warpawuori (Vasfauori); Salkojärwi (Palkoiarfvi); Wakiajärwi (Valkyriarsfvi); Jurekasuo (Merkäss); Kyronsaari (Kyransari), som hör hälften till Sawolax och hälften till Ryssarne; Kärealuoto i Puruwesi (Karialoto i Puroueisi); Raykotaipale (Räykotoypale); Paskaluoto **) och i Oriwesi; Somertaipale och genom Jojärwi i Ohtansalmi; Ridkajärwi; Kawinkoski; Kawissjärwi (Kasmierfwi); Kellontaipale (Källantarpala); »så thädan till andre landzens tilliggende Råår, hvilke andre breff ther opå gifne vthuisse och förmelle».

Det äldre brefvet har dessutom i sammanhang med gränsregleringen, ett stadgande, som saknas i

---

*) De inom parenthes anförda namnen äro i den äldsta afskriften af detta bref förvridna af en okunnig kopist, som ej kunnat läsa och ej förstått de Finska namnen.

**) Denna och följande rår, intill Kawissjärwi, äro utelemnade i den äldsta redaktionen af det yngre brefvet.

det yngre, att Ryska Karelen (»Wår Gislalagh af Någorde») skulle hafva hälften med vatten och fiske i Yleuesse (Ilewess, Yliuesi), Kokinkalle (Kokinkallio, Koknikallio, Cochankallio, Kokenkalle, Kokenkellæ, Konkenkallio), Watekäfue (Watukiffvi, Vatikiffui, Vakakiue), Somewäse (Somevässi, Somauæsi, Somauese, Soinauese, Somenuesi), Yxepe (Yxepää, Yxepæ, Yxipä), Urpelax (Upelax, Urpalax, Vrpalaxi); samt sjettelotten af bäfverfångsten i Kädewe (Kådeve, Kekohaua, Kädene, Kedehæue, Ködeue) och i Kunustaiwa (Kunustanemi, Knitustanim, Kunustainin, Kwnustaiui).

De båda brefven hafva deremot följande gemensamma stadgande:

1:o Ryske Storfursten och Nowgorods invånare afträda till Sverige tre Gislelag eller härad af Karelen: Sawolax, Jäskis och Eurepä. — 2:o Köpmän skola fara fritt från Tyskland, Lybeck, Gottland och Sverige, om Newafloden till Nowgorod, både till lands och vatten — 3:o Svenskarne och Viborgs borgare skola ej hindra köpmän och andra personer som fredligen fara fram från Ryssland till Sverige eller tvertom. — 4:o Inga fästen må uppföras i Karelen på någondera sidan. — 5:o Personer, som gjort skulder eller ingått borgensförbindelser, trälar och illgärningsmän, som fly från det ena landet till det andra, skola utlemnas. — 6:o Svenskar och borgare i Viborg få ej köpa land eller vatten inom den Nowgorodska andelen af Karelen *). — 7:o Svenskarne må ej hjelpa Narfvaboarne, om dessa icke vilja bättra sig emot

*) I det yngre brefvet tillägges: »Oc ey the heller aff them paa Nogars sida» (»neque econuerso», »ey heller the Nogårdzsche af the Swensche»).

Storfursten och Nowgorods invånare. — 8:o Om under freden några brott på ena eller andra sidan begås, skall freden derföre ingalunda brytas, och den brottslige skall näpsas. Hvar någon bryter, der skall han bättra, med Guds rätt (efter Guds lag) *). — 9:o Alla af Nowgorod skola hafva fred och alla deras fästen och allt deras land **). Likaledes allt Sveriges land. — 10:o Storfursten af Nowgorod och alla af Nowgorod hafva tagit frid med Sveriges Konung och hela Sveriges rike och Viborg ***). I afseende på ordaställningen förekomma små skiljaktigheter, hvilka icke ändra meningen och troligtvis influtit derigenom att olika personer återgifvit brefven på Svenska dels efter Latinska öfversättningar, dels efter originalen, hvilka förmodligen ursprungligen varit skrifna på Slawonska språket, alldenstund dokumentet är utgifvet af Ryska Storfursten, eller måhända på Plattyska, hvilket språk man längre fram ofta träffar i Ryska fredsafhandlingar.

Slutligen öfverensstämma båda brefven uti ingressen och uppgiften af de personer, som å ömse sidor afslutat freden.

Dessa personer voro, på Ryska sidan: 1:o Storfursten Jurij (Georg) Danielowitsch, som regerade 1319—1325; 2:o Borggrefven Alforoneus (Alformius, Ofrome), hvilken utan tvifvel lär vara Ståthållaren eller Posadnik Walfromej

*) I det yngre brefvet: »efter lagen».

**) I det yngre brefvet tilläggs: »innan förskrifna rår och landamerke».

***) I en redaktion af det äldre brefvet tilläggs: »Eij skall mykle Konung aff Rydzeland eller Nogårde något kennes vidt Konungzens landt aff Sverige, Eij skall och Konungen aff Sverige något kännes vidt Konungzens landt aff Rydzelandt eller Noogårdt».

(Bartholomæus), som år 1323 innehade högsta verldsliga makten i Nowgorod*); 3:o Öfversten (Dux, Hertig) Abraham, Krigshöfding (Tysätschkoj) i Nowgorod**) samt All Allmoge af Nowgorod (cum tota communitate Nogardiæ), hvilket sistnämnda uttryck förmodligen endast angifver, att ofvan anförda personer handlat å hela Nowgorodska folkets vägnar.

Svenska Konungen Magnus Erikssons fullmäktige Sändebud voro: 1:o Herr Erik Turesson (Bielke) till Benhammar, Riddare, Riks-Råd, en bland granskarne af Södermanna-lagen (som erhöll Kongl. stadfästelse 1327), ännu förekommande i 1328 års handlingar; 2:o Hemming Ödgislesson (Lejonansigte), Riddare och Riks-Råd, bekant af dokumenter från 1318, 1323, 1328; 3:o Peter Johansson, utan tvifvel den Peter Johansson Hak eller Haak, som åren 1320 och 1321 hade uppdrag, att söka återvinna Viborgs slott och sedan blef Fogde (Advocatus) på nämnda slott***);

---

*) Enligt Lehrbergs *Untersuchungen* etc. p. 254, citerad i *Suomi, Tidskrift i Fosterländska ämnen* I, p. 62.

**) *Suomi* l. c.

***) I *Registrum Eccl. Lincopensis perg.*, fol. 82, hvarifrån Brefvet, N. 2291 i *Sv. Diplomatarium*, blifvit hemtadt, kallas han i öfverskriften »Miles» (Riddare), hvilken uppgift likväl kan hafva blifvit tillagd vid brefvets inskrifvande i nämnda kodex och således icke bevisar, att han, redan när freden afslöts, innehade Riddarevärdigheten. — von Stiernman uppgifver i *Höfdinga Minnet*, 2:dra Del., pag. 485, att Per Jonsson Båt till Flishult, sedermera Riks-Råd, var Advocatus på Viborg 1320—1327. Detta är förmodligen samma man. Måhända förde han en båt i vapnet; eller ock hafva namnen Hac (Haac) och Bat (Baat) blifvit förvexlade. Stiernmans Peter Jönsson Båt var ännu år 1335 endast Väpnare. Först år 1337 och 1340 kallas han Riddare.

4:o en Prest vid namn Vemund (Vidmunder, Vermundus), obekant, sannolikt från Finland. Äfven voro der tvenne köpmän från Gottland, Ludvig och Fodru (Fodra, Fedra, Fedwer, Fodrwer), hvilka förmodligen ej kunna räknas bland de Svenska Legaterna, ehuru Gottland vid denna tid lydde under Sverige, utan måste anses hafva representerat det rika köpmansskrået i Visby, om de icke få antagas hafva varit ombud äfven för de öfriga mäktiga Hansestäderna på fasta landet. Utan tvifvel äro dessa båda Gottländska köpmän samma Visby borgare, Ludovicus de Gryten och Everardus Bræchæ (Bracha), som år 1325 den 26 Augusti, i egenskap af Procuratorer för Helgeandshuset i Visby, befullmäktiga en person, att hos Svenska Ärkebiskopen Olof lyfta den gåfva, Hertigarne Erik och Valdemar till nämnde stiftelse testamenterat *)

De flesta af de underhandlande personerna äro således kända af andra dokumenter och hafva alla lefvat år 1323, då den första freden afslöts.

Då jag i det föregående uttalat min öfvertygelse, att vi hafva 2:ne, i afseende på den vigtigaste frågan, riksgränsens bestämmande, fullkomligt skiljaktiga bref, som både i äldre och senare tid blifvit förvexlade och under namn af Jurijs fredstraktat åberopade, så återstår att förklara, huru samma underhandlande personer kunna förekomma i båda dessa bref. Den sannolikaste orsaken synes vara, att man i en senare tid önskat få det yngre brefvets gränsreglering lättare erkänd genom att intaga den under Jurijs allmännare kända namn i hans

*) *Sv. Diplomatarium*, N. 2531.

vid alla gränstvister åberopade fredsbref — ett falsarium, som i hufvudsaken icke innebar något bedrägeri, emedan den yngre rågångsbestämningen i alla fall rättsenligt upphäfde den äldre. Möjligt är likväl att denna åtgärd helt enkelt får tillskrifvas en okunnig eller vårdslös afskrifvare, som haft för sig båda fredsbrefven, hvilka i allt, utom gränsbestämningen och dateringen, hufvudsakligen öfverensstämma *). Man skulle ock möjligen kunna gissa, att, efter fredens afslutande fredagen före Jungfru Mariæ Himmelsfärdsdag (d. 12 Aug. 1323), samma personer qvarstannat, för att genom den mest bebygda delen af landet noggrannare uppgå den i freden blott till hufvudpunkterna bestämda rågången **), och att detta skett samma år i September månad, (måndagen före Mariæ födelsefest); men i sådant fall hade båda rågångarne bordt närmare öfverensstämma.

Om vi således antaga, att båda brefvens hopblandning skett af politiska skäl, så tycks just den omständigheten, att en sådan åtgärd kunnat företagas, bevisa, att dessa bref icke tillhöra mycket vidt skilda tider. Jag håller derföre troligt, att äfven det yngre fredsdokumentet tillhör Konung Magnus Erikssons regeringstid. Att med visshet

*) Denna öfverensstämmelse i de båda brefvens stadgande till handelns beskydd och förhållandet mellan de båda länderna och deras invånare, bör så mycket mindre väcka förundran, som samma stadganden finnas i flera delar ordagrant upprepade i långt senare fredsslut mellan Sverige och Ryssland.

**) I de många fredsslut, vi äga i behåll från 15 och 16:de seklerna, bestämdes alltid, att gränsens närmare reglerande skulle framdeles, på utsatt tid, af ömsesidiga fullmäktiga besörjas.

bestämma året för dess utgifvande, är ej möjligt. Dock finnes anledning att åtminstone våga en gissning i detta afseende.

År 1537 afsändes Svenska Legater till Nowgorod, att med Ryska Czarens ombud underhandla rörande det gamla tvisteämnet, riksgränsen. I dessa sändebuds Dagbok, hvilken, ehuru ofullständig, i Kongl. Riksarchivet förvaras, finnes följande anteckning: »Fredagen näst annan söndagen »efter Trinitatis voro vi fierde sinne till tals med »them (Ryska ombuden); tå sade the sig inthet »antå haue funnet Hertig Jöriens bref etc. utan bore »fram och låte os see eth annat gammalt fridz»bref, hvilkit uti Konung (Storfursten) Måns Han»sons i Rydzelandh och Konung Magnus Eriksons »i Sverie tidh giort war, hvilkit dogh föge »aupers lydde än thet andra, nemlig mykle »Konung Jöriens bref. Vi haue, sagde vi, in»tet hört seijas utaf slick bref, menandes om för»bemelde Konung Magnus Hansons bref, ej vete »vi heller visselige huar te roor liggie, »som samma brefvet innehåller. Söndagen »näst ther efter late the os see mykle Konung »Jöriens bref, seiandes sig thet om dagen näst til»förenne genom lönlig sökning och vpstökom fun»net hafva hos Erchebiskopen». Detta sent omsider uppsökta och framlemnade bref är intaget i Legaternas Berättelse och är just det verkliga Storfursten Jurijs fredsbref af år 1323.

Således hafva vi här en officiel uppgift, att Ryska ombuden ägt och förevisat, jemte Jurijs traktat, ett annat gammalt fredsbref, upprättadt mellan en Rysk Storfurste och Sveriges Konung Magnus Eriksson, hvilket bref till innehållet föga an-

norledes lydde, än nämnde Jurijs bref, men dock måste i afseende på gränspunkterna varit skiljaktigt, alldenstund Svenska Legaterne icke hade reda på de rår, som deri omnämndes. Denna beskrifning på »Magnus Hanssons» bref kan i alla afseenden tillämpas på det af mig ofvan anförda yngre fredsbrefvet.

Någon Rysk Storfurste, med namnet Magnus Hansson, känner icke historien. Men ordet »Magnus» har utan tvifvel orätt blifvit ansett som nomen proprium och tillhör endast den Latinska titeln »Magnus Rex», eller »Magnus Dux», d. v. s. »Storfurste», — en förvexling, som äfven förekommer i några afskrifter af Jurijs bref, der han oriktigt kallas »Magnus Jurgewitz» (Magnus Jurijson). Storfurstens namn lär således rätteligen vara »Hans», och utan tvifvel förstås dermed Johan (Hans, Iwan) Danielowitsch, som regerade från år 1328 till 1340, således samtidigt med Svenska Konungen Magnus Eriksson. Den förut citerade Nowgorodska Krönikan uppgifver, att år 1338 öfverenskommelse ingicks om fred mellan Ryssland och Sverige, samt att Ryska sändebud följande året afgingo till Konung Magnus Eriksson, hvilken de träffade i Ljudvi (Lund), »der freden afslöts på de gamla dokumenterna». Med dessa gamla dokumenter menas förmodligen den sexton år förut mellan Konung Magnus och Storfursten Jurij i Nöteborg upprättade fredstraktaten *).

*) On fit alors un traité en tout conforme à celui d'Orekhof (Nöteborg). — — Ce traité fut conclu dans la ville de Lound, où les ambassadeurs russes rencontrèrent Magnus». Karamsin, *Histoire de l'Empire de Russie*, Tom. IV, p. 295.

Efter hvad sålunda blifvit anfördt, torde man, utan allt för stor vågsamhet kunna antaga: 1:o att det för Svenska Sändebuden i Nowgorod år 1537 uppvisade s. k. Magnus Hanssons bref var ett mellan Storfursten Johan Danielowitsch och Konung Magnus Eriksson år 1339 i Lund upprättadt fredsbref och 2:o att detta bref, hvilket hvarken i original eller afskrift finnes i behåll, är just det fredsbref, hvilket jag ansett vara något, ehuru ej mycket, yngre än Jurijs bref af 1323, men som senare blifvit med detta bref förvexladt, derföre att ingressen af Jurijs bref med deri upptagna fredsunderhandlares namn blifvit insatt i det yngre eller Storfursten Johans. Antages detta, så blifver det yngre brefvets utgifningsdag (feria secunda ante nativitatem b. Virginis) den 6 September 1339 *).

Historien omtalar likväl ännu en tredje fred, som under Konung Magnus Erikssons regeringstid afslöts med Ryssland, nemligen efter det misslyckade religionskrig, som Konung Magnus, år 1348,

*) Enligt Svenska dokumenter uppehöll sig Konung Magnus i Skåne år 1339 i Maj och September. — Hipping, *Neva och Nyenskans*, Helsingfors 1836, 1 Del. pag. 90—94, 215, uppgifver, efter anförandet af 1338 års krigshärjningar, med åberopande af Nowgorodska Krönikan, att Ryska Sändebuden uppsökte Konung Magnus »i Norge (Murmanska landet) i staden Ludoli». Någon stad i Norge med detta namn är ej bekant; icke heller känner man att Konung Magnus vid nämnde tid varit i Norge. I händelse stadens namn i Krönikan läses Ludoli, som Hipping uppgifver, och Karamsins mening, att dermed bör förstås Lund i Skåne, skulle vara ogrundad, så torde man snarare kunna antaga att *Ludoli* blifvit orätt skrifvet eller läst för *Ludosi*, och att i sådan händelse stället, der Ryssarne träffat Konungen, varit Lödöse (Ludosia), der han ofta uppehöll sig, möjligtvis äfven detta år, på resan till eller från Skåne.

mot den heliga Brigittas varningar, med utländska truppar företog, i afsigt att förmå Ryssarne öfvergå till den katholska bekännelsen. Karamsin*) uppgifver, med åberopande af den Nowgorodska Krönikan, att denna fred afslöts i Dorpat år 1350 (Simon Iwanowitsch var då Storfurste), på sådana vilkor, att provinserna Yaski, Egrap (Eurepä) och en del af Sawolax skulle tillfalla Ryssland och Sisterbek (Systerbäck) blifva riksgräns. Freden, säger han, undertecknades af Konungen, Grefve Henrik af Holstein, Herrarne Tourson och Henning, Presten Wamund och två Gottländska köpmän, samt å Ryssarnes sida af Youri, Possadnik i Nowgorod, General Abraham och flera andra Bojarer. Bland de förvridna namnen igenkänner man tydligen de i 1323 års bref förekommande Erik Tureson, Hemming Ödgissleson, Presten Wemund, jemte de båda Gottländska köpmännen, hvilka alla, enligt hvad ofvan blifvit anfördt, lefde sistnämnda år, samt på Ryska sidan Storfursten Jurij Danielowitsch och Öfversten Abraham. Grefve Henrik af Holstein är det enda nya namnet. Denne Grefve deltog verkligen i Konung Magni krig, men då hans namn anföres näst före »Tourson», kan man hafva anledning misstänka att detta »Henrik» tillkommit genom förvridning af Eriksson i Konungens namn. Uppenbart är således att författaren haft för sig ett dåligt eller illa förstådt exemplar af 1323 års bref, hvilket han, i likhet med flera äldre Svenska hi-

*) Karamsin l. c. Tom. IV, pag. 334 och 436. På sistnämnde ställe citeras Dalin, *Geschichte der R. Schw.* II, p. 380, och dennes uppgift, att freden undertecknades af furstarne Youry och Abraham; men, tillägger Karamsin, Abraham var Tyssiatssky och Youri (Georges) Possadnik.

storieskrifvare, orätt hänfört till ett senare år. Uppgiften om fredsvilkoren äger lika litet trovärdighet, ehuru krigets utgång kunde gifva grund för den förmodan, att Konung Magnus måst köpa freden genom uppoffring af förut vunna fördelar. Då man likväl icke känner, att de ifrågavarande häraderna Sawolax, Jäskis och Eurepä genom någon senare fred blifvit Sverige återgifna, men det är afgjordt, att de fortfarande städse varit med detta land förenade, så länge Viborgs Län ännu tillhörde Sverige, och då dessutom Systerbäck ej kunnat vara gräns, när Eurepä lemnades till Ryssland, så är all anledning att antaga, det Karamsins uppgift grundar sig på ett missförstånd. Sannolikare är, att freden i Dorpat 1350, i likhet med den i Lund af 1339, innehållit ett förnyande af 1323 års fred, med undantag af den närmare bestämning af rågången, som under tiden blifvit verkställd.

I *Svenskt Diplomatarium* har jag intagit det äldre eller Jurijs bref bland 1323 års dokumenter, under № 2418, och det yngre, till tiden obestämda, omedelbart derefter, under № 2419.

Af det äldre brefvet finnas många afskrifter, som förete åtskilliga, visserligen ej mycket väsendtliga, men dock bestämda skiljaktigheter, hvilka gifvit mig anledning, att i Diplomatarium upptaga tre hufvudredaktioner af detta bref, signerade: A, AB, AC. Den första (A), på Svenska, till språket den äldsta, är tryckt efter en afskrift, intagen i ofvan anförda Berättelse af de Legater, som år 1537 infunno sig i Nowgorod, för att underhandla om freden och gränserna, och har blifvit jemförd med samt vid slutet kompletterad efter en, sannolikt från denna gjord afskrift, intagen i Svenska Riks-Regi-

straturet för år 1547, samt likaledes jemförd med en, äfven i Riksarchivet förvarad, lös kopia af Konung Gustaf I:s bekante Sekreterares, Rasmus Ludvigssons, hand. En efter denna gjord, men betydligt sämre, afskrift finnes i ett folioband, innehållande Ryska fredshandlingar, signeradt: »*Muscovitica* 1340—1661, hvaraf åter en afskrift blifvit tagen och aftryckt i *Suomi, Tidskrift i Fosterländska ämnen*, Helsingfors 1841, 1 Del. p. 62, med fåfängt bemödande att i noterna söka inpassa det yngre brefvets råmärken. I Svenska Riksarchivet förvaras äfven en afskrift, sannolikt från 1600-talet, på Slavonska språket, hvilken tyckes närmast öfverensstämma med denna redaktion.

Den andra redaktionen (AB) af det äldre brefvet, på Latin, är i Diplomatarium tryckt efter den till handstilen äldsta kopian, i Kongl. Riksarchivet, i aflångt qvartformat, från slutet af 1400-talet, hvilken likväl ej kunnat antagas till hufvudtext, på grund deraf, att åtskilliga uttryck synas vara lånade ur det yngre brefvet, hvilket således redan då varit med det äldre sammanblandadt. Med denna hafva blifvit jemförda fem andra, äfven i Riksarchivet förvarade afskrifter, bland hvilka den ena är af Rasmus Ludvigssons hand. På de flesta af dessa finnas anteckningar, hvaribland åtminstone några synas vara gjorda af eller till rättelse för de underhandlare, som 1556 och 1557 afgingo till Ryssland, alla innehållande varningar, att icke låta Ryssarne få del af detta bref, som var »oss och Christendomen emot». En ordagrann öfversättning på Svenska, från början af 1600-talet, finnes äfven i Riksarchivet, men denna har jag ansett öfverflödigt att i Diplomatarium intaga.

Den tredje redaktionen af 1323 års bref (AC) är en Svensk öfversättning, skrifven af samma hand och på samma blad, som texten till AB, således från slutet af 1400-talet.

Af det yngre brefvet har jag i Sv. Diplomatarium (№ 2419) likaledes upptagit tre olika redaktioner, signerade: B, BB och BC, af hvilka den ena i väsendtligare mån skiljer sig från de båda andra.

Den till språket äldsta, men sämsta, redaktionen af detta bref (B), på Svenska, är tryckt efter en afskrift i Biskop Brasks Folio-Registratur (Sign. J. 11) i K. Riksarchivet, der möjligen inskrifven från det gamla, förkomna Riks-Registraturet (Registrum regni), hvilket i samma kodex på några ställen citeras. Denna har blifvit jemförd med fyra andra äfven i Riksarchivet förvarade kopior, bland hvilka en finnes intagen i Svenska Riks-Registraturet för åren 1523—1525, i sammanhang med några handlingar rörande Erik Flemings beskickning och underhandling om den fred, som af honom slöts i Moskwa den 2 Sept. 1526 och stadfästades den 26 Maj 1527. De flesta råmärkenas namn äro i denna redaktion mycket vanställda, men kunna dock igenkännas vara de samma, som i den följande riktigare anföras. Mot slutet saknas 6 råmärken, men de båda sista äro dock lika med den andra redaktionens slutrår. I Riksarchivet förvaras en afskrift på Slavonska språket, äfven af det yngre brefvet, men namnen äro, enligt den öfversättning jag låtit taga, så orediga, att det icke kan afgöras, till hvilkendera redaktionen den bör hänföras.

Den andra redaktionen af detta bref (BB), på Latinska språket, har råmärkenas namn riktigare an-

gifna, samt nära slutet 6 råmärken, som i den föregående saknas. Häraf finnas i Riksarchivet fem, mer eller mindre goda, afskrifter från 16:de och 17:de seklerna. Den bästa, och sannolikt äldsta, har jag lagt till grund för texten i Diplomatarium. Efter 3:ne mindre goda afskrifter har denna redaktion blifvit tryckt i Porthans *Sylloge monumentorum ad illustr. Historiam fennicam*, pag. 76 etc. Den sämsta, och troligtvis yngsta, afskriften i Riksarchivet (*Muscovitica* 1340—1661) har blifvit begagnad i *Suomi* för noterna till det der aftryckta äldre fredsbrefvet.

Den tredje redaktionen af det yngre brefvet (BC) är en Svensk öfversättning, temligen nära öfverensstämmande med den föregående Latinska. Afvikelser förekomma väl i råmärkenas namn, dock icke betydligare, än att de lätt igenkännas. Denna är i Dipl. tryckt efter en i Sv. Riksarchivet befintlig afskrift. I *Suomi* I, p. 61 etc. omnämnes en år 1685 inför Ruokolax sockens thing förevisad och nu i Åbo eller Viborgs Hofrätts archiv förvarad afskrift, hvilken, så vidt man kan sluta af de varianter, som derur i Suomi blifvit upptagna, tyckes närmast öfverensstämma med vår BC *).

Dessa af ålder skiljaktiga uppgifter om riksgränsens råmärken föranledde nästan oafbrutna gräns-

*) Af båda brefven finnas afskrifter i Oxenstjernska Archivet, hvilka ej voro för mig tillgängliga, när Diplomatarium trycktes; men de innehålla ingen anmärkningsvärd skiljaktighet. Ett dokument i samma archiv innehåller en förvirrad hopsättning af båda brefvens innehåll.

tvister, intill slutet af 16:de århundradet. Det mellan gränsbor vanliga nationalhatet sökte i dessa tvister en skenbart laglig förevändning för de vildaste härjningar och plundringar. Klagomål af Svenska gränsboarne förnyades ofta samt föranledde åtskilliga underhandlingar och fredsslut, hvilkas ändamålslöshet bäst bevisas deraf, att de vanligen efter kort tid måste förnyas, alltid med åberopande, hvad gränsen angick, af Storfurstens Jurijs och Konung Magni fredsbref.

I Sverige tyckes man tidigt hafva känt, att det äldre brefvets råmärken voro för vårt land mindre fördelaktiga. På den äldsta afskriften, från slutet af 1400-talet, är af samtidig hand påtecknadt: »Thetta är een Copia ok Vtskrifft aff thet gamble »Rützeraa breff, som Cristendomen och Wijborgis »Län i mooth är», och dylika anteckningar förekomma på några yngre afskrifter af samma bref, med uttryckt varning, »att ej låta det komma för »Rydzerna åsynn, ty att det håller them med och »Cristendomen emoth in quibusdam». Det yngre brefvet är, såsom ofvan redan blifvit anmärkt, intaget i Svenska Riks-Registraturet för 1523—1525, hvaraf man torde kunna sluta, att detta bref vid nämnde tid ansågs innehålla den normala rågången och att det blifvit vid Erik Flemings fredsunderhandling åberopadt. Att man likväl icke alltid haft samma öfvertygelse, synes kunna antagas på den grund, att Svenska Legaterne år 1537 icke kände eller ville känna något annat fredsbref än det äldsta af 1323, hvilket först sent omsider af Ryssarne framlemnades, och af Legaterne intogs i deras Berättelse. Samma äldre bref tyckes äfven tio år senare hafva ansetts böra äga officiel kraft, allden-

stund det blifvit intaget i 1547 års Riks-Registratur. Vid den slutliga gränsregleringen, år 1595, höllo likväl Svenska ombuden strängt på det yngre brefvets råmärken, hvilka äfven, i de flesta delar, blefvo följda, oaktadt Ryska sändebudens bemödande att få gränsen uppgjord efter det äldre brefvet.

Om de fredsfördrag och gränsregleringar, som efter Magnus Erikssons afgång från regeringen och intill medlet af 15:de seklet mellan Ryssland och Sverige möjligen ägt rum, sakna vi tillförlitlig kännedom.

Af ett bref från Drotset Bo Jonsson till Ärkebiskopen i Upsala Birger, dat. i Åbo Tisdagen i Christi himmelsfärdsveckan, utan år (troligen 1374), finner man, att vid Pingsttiden, samma år brefvet skrefs, freden med Ryssarne gick till ända, och att Drotset skulle begifva sig till Viborg, att på nytt dagtinga med dem. Det är likväl obekant, huruvida ändamålet med denna underhandling vanns. Att ovänskapen snart å nyo utbrutit, kan slutas deraf, att Påfven Urbanus VI, få år derefter, d. 13 Dec. 1378, uppmanar Biskoparne i Linköping och Strengnäs, att besörja insamling af penningar till krigets utförande mot Ryssarne och lofvar absolution åt dem som deltaga i striden eller dertill lemna understöd *).

Bland gränshandlingar från en senare tid åberopas någon gång »förseglade bref» af år 1383, hvar-

*) Bo Jonssons bref förvaras i original på papper i K. Riks-archivet. Tryckt i Troils *Handl. till upplysn. af Sv. Kyrko- och Reform-Hist.* 2: 351. Porthan, *Juusten, Chron.* p. 410, antager att det blifvit skrifvet år 1374, emedan deri omtalas Ärkebiskopens nämnda år företagna resa till Norrbotten.

igenom riksgränsen blifvit bestämd. Detta »förseglade bref» är utan tvifvel icke något annat, än ett fordom i Antiqvitetsarchivet, nu mera i Riksarchivet, förvaradt, söndrigt pappersdokument, innehållande endast uppgift på råställena, från Systerbäcks åminne till Norrbotten*), utan ingress eller namn på personer som uppgjort rågången, utan bekräftelse och datering. På baksidan finnes en samtidig eller föga yngre anteckning: »Leuata de sale Anno domini M°CCCLXXX°III°», samt »Om Raar millen Riidzland oc karelen etc.» I uppvecket vid nedra kanten fins ett skuret hål för sigillremsa, och här finnes på en pergamentsremsa hängande ett fragment af ett tjockt sigill, innehållande en otydlig figur, liknande ett stort, tjockt **T**

*) Detta dokument är i Svenskt Diplomatarium, III, p. 618, i en not aftryckt efter en bland Ryska gränshandlingar i Riksarchivet intagen afskrift. Som denna icke fullt öfverensstämmer med det förmenta originalet, hvilket nyligen blifvit återfunnet, anser jag mig böra här aftrycka detta, hvilket, näst efter Magnus Erikssons båda fredsbref, är det äldsta rågångsdokument, som blifvit åberopadt för gränsen mellan Sverige och Ryssland: »Thetta ära (Råmercken) mellan Rytzeland oc swerige. »som först är setris aminne Oc swa J (en musa) oc »(swa) J eet sandbergh mit J mosan swa til saya »(oc swa) til solsteen oc Swa til Jotzinsw. oc swa til »Rodhohal. Oc swa (til) pekkinso. Oc swa til kangas»lampi. oc swa til pornitw. oc put(kinso) oc swa J »aytoierue. oc swa thorsinierue Oc swa J Valkierue. »oc (swa) til Jwrekesw. oc swa J puraierue. Putkelax thet »är halft (thera) oc halft wart. Oc swa til Raykotoy. »oc swa til Semene nemi oc swa til somartaypalen. oc »swa til ochtansalmi oc swa til (we)katepelin. Oc J »Vodierue. oc swa J siwereierue oc swa til (so)nsansw. »Oc swa til lastaiokj. oc swa til pachta so Oc swa J norrabotnin.» De inom parenthes inneslutna orden äro i originalet bortfrätta och hafva blifvit ifyllda efter den i Diplomatarium tryckta afskriften.

med en rund kula deröfver; men sigillremsan är ej genomträdd det skurna hålet, utan med tråd fastsydd i kanten nedanför detsamma. På baksidan synes en mörk ring, som skulle kunna vara spår efter ett litet ovalt påtryckt sigill. Men då stilen i detta dokument näppeligen kan antagas vara äldre än från början af 1400-talet, och då sigillet gifver anledning till starka tvifvel, samt innehållet i formelt afseende skiljer sig från det vanliga, tvekar jag icke, att anse dokumentet vara understucket. Hvad rågången beträffar synes författaren hafva följt både det äldre och det yngre Konung Magni bref, och måhända har hans afsigt varit, att söka sammanjemka bådas gränsbestämning. Likväl förekomma namn som saknas i båda brefven.

Under första hälften af 1400-talet torde de inre oroligheter, som blefvo en följd af Sveriges förbindelse med de båda andra Nordiska rikena, hafva dragit Regeringens uppmärksamhet från rikets östra gräns. Först från medlet af nämnde århundrade kunna vi fullständigt följa de åtgärder, som blifvit vidtagna, att på underhandlingens väg slita de blodiga, ofta öfverklagade, gränstvisterna, hvilka dock olösta fortforo intill 16:de seklets slut. För den kännedom, vi äga om dessa underhandlingar, hafva vi, till stor del, att tacka Svenska Riksarchivets förtjenstfulle Chef, Erik Runell (Palmsköld), som låtit afskrifva och i det förut citerade bandet »Muscovitica» samla många hithörande urkunder, innan originalen vid slottsbranden 1697 blefvo lågornas rof. Vi skola ur dessa och andra fredsbref i största korthet anföra hvad som rör ämnet för denna afhandling.

År 1468 afslöts i Viborg på Palmsöndagen (den 10 April) mellan Höfvidsmannen på Viborg och öfver allt Österland Erik Axelssons (Tott) fullmäktige Peder Degn (Diekn), Fogde på Viborg, och flere gode män, på allt Sveriges vägnar, samt Ärkebiskopens af Stora Nowgorod Iwans m. fl. sändebud, fred på 5 år, således till 1473, att gälla från instundande Vårfrudag Assumtionis (d. 15 Augusti), då den dittills bestående freden löpte till ända. Två år efter nämnde dag skulle hållas ett möte vid Wuoxen, mellan 6 gode män från Viborg och 6 från Nowgorod, »att rätta, hvar på sin sida, öfver dem, som orätt gjort hafva, antingen till land eller vatten». Äfven i händelse dessa ej kunde komma öfverens, skulle icke destomindre freden obrottsligen hållas intill den bestämda tiden *).

År 1473 **), på S:t Vincentii dag (d. 22 Jan.), ingicks en fast fred i Kexholm, dit Herr Erik Absolson (Axelsson Tott) i Viborg sändt sina fullmäktiga Josse Olaffsson, Anders Laurensson, Henrik Hansson m. fl. gode män, att underhandla med »Konungen» i Stora Nowgorod Wasilie (Iwan) Wasiliewitsch's ombud. Till nästa Nyårsdag utsattes ett möte vid Wuoxen, der ömsesidiga fullmäktige skulle »gifva rätt och hämdä både till land och vatten på alle klagelige saker och käremål, som hvar hafver till annan på båda sidor, och om nå-

*) *Muscovitica*, pag. 11—15, på Svenska och Plattyska, båda, enligt Kunells anteckning, »collationerade med originalen».

**) I afskriften står årtalet MCDLXIII, hvilket måste vara misskrifning, ty Erik Axelsson var år 1463 ännu icke Höfvidsman på Viborg. Dessutom nämnes i brefvet Nowgorods Ärkebiskop Teofilus, hvilken först 1470 eller 1471 tillträdde sitt ämbete.

gon hafver gjort den andra öfvergång öfver gamla rår, som bevises med skälige bref eller vitne, då skola de gode män af Nowgorod och Wiborg gifva rätt till land och vatten. Kunna de det ej göra, förr än det sett och ransakat är, då skola de der nämna gode män på båda sidor, som ransaka hvad stad, som orätt gjordt är, och gånga rån från Systrene (Systerbäck) och till Norrbodn (Norrbotten eller Norra hafvet) efter beseglade bref och vitne». I fall de ej kunde slita tvisten, skulle freden icke destomindre äga bestånd *).

År 1482 den 17 Januari afslöts i Stora Nowgorod en fast fred på 4 år, räknadt från Jul, mellan Herr Laurens Axelssons (Tott) på Viborg sändebud Bojoren Raffvalsson (troligen Erik Ragvaldsson till Hedensjö, som år 1488 var Lagman i Norrfinne Lagsaga) och William Gynther, samt Ryske »Kejsaren» och Storfursten Iwan Wasiliewitsch's ombud. I första året af freden skulle på Heliga tre Konungars dag (den 6 Jan.) vid Wuoxen sammanträda ömsesidiga fullmäktige, »att göra rätt och taga rätt om vatten och land och om alla skiljaktiga saker och ställen, hvilka der hafva öfvergått de gamla rår, som gode män kunde känna efter Konung Juriens bref och Konung Magnus's bref, de som ligga under insegel», och »de skola gå den råen efter Konung Juriens och Konung Magnus's bref från hafvet och långs med Systerbäcken och långs med de gamla rår intill Nörrabondh». Kunna de icke komma öfver ens, skall dock freden fast hållas på båda sidor i 4 år från nämnda heliga tre Konungars dag **).

*) *Muscovitica,* pag. 15, på Svenska, »collat. med orig.»
**) L. c. pag. 16—19, på Svenska, »collat. med orig.»

År 1487 i November gjordes fred på 5 år från »Sit Nicolai dag in den Herwest» (antingen Nicolai Tolentinas dag, d. 10 Sept. eller d. 6 Dec.). Från Riksföreståndaren Sten Sture (»Konnynck Sten Stwre Ghwstawesson») voro till denna fredsunderhandling utsända fullmäktige Claues Gramsau och Kersten Towue, båda från staden Viborg. Ett år efter nästkommande Jul skulle hållas ett möte vid Sobolijn vid floden Wuoxen af ömsesidiga fullmäktiga, för samma ändamål, som i föregående bref uppgifves. Gränsen skulle uppgås efter Konung Jurijs och Konung Magni bref från sjön, längs Sester Beke, från rå till rå, upp till »dat Norderboddernsche Haff». Äfven i händelse dessa ej kunde förlikas, skulle dock freden hållas i 5 år från Julen *).

År 1497 den 3 Mars mötte, å Riksföreståndaren Sten Stures vägnar (»ex Duce Sten Sture Gnusti filij»), Gregorius Johannes (Johannis), Kanik i Åbo, och Ciprianus Andreæ, i Perno, Ryska »Kejsaren och Storfursten» Iwan Wasiliewitsch's ombud i Stora Nowgorod och togo fred på 6 år, från Mariæ bebådelsedag (den 25 Mars). Samma år vid Christi födelsefest skulle hållas ett möte vid Sobolin vid floden Wuoxen o. s. v. lika med bestämmelsen i 1482 års bref. Fullmäktige skulle uppgå

*) *Muscovitica*, pag. 19—22, på Plattyska, »coll. med orig.» I samma band, pag. 25—28, finnes en klagoskrift, daterad Kim vid midfastan (den 21 Mars) 1490, af inbyggarne i Kim, Ja och Lyninghe socknar öfver det stora mord, skada och förderf, som Ryssarne dem gjort hade nu i 80 år och än nu årligen göra, oaktadt freden. Här nämnes äfven om »en fred på 9 år», afslutad för några år sedan af Herr Erik Clawesson och Olof Tawast, förmodligen före 1468 års här ofvan anförda fred.

råsträngen, enligt Hertig Georgs och Hertig Magni bref, från hafvet genom floden Sestre och vidare, längs kända ställen, till »Mare Koen» (Kajana haf = Norra hafvet). I alla händelser skulle freden stå orygglig i 6 år från instundande Jul *).

År 1504, efter Ryska tideräkningen 7013 (7012?), den 14 Sept. afslöts en ny fred i Stora Nowgorod på 20 år, från det heliga korsets upphöjelsedag (den 14 Sept.), af Riksföreståndaren Svante Stures och Svenska Rådets utskickade underhandlare Christiern Claesson Horn till Åminne (sedermera Fogde på Åbo slott) och Sigfrid Andersson (Rålamb) med »Kejsaren» och Storfursten Iwan Wasiljewitsch's ombud. På andra året af denna fred skulle vid Jultiden hållas ett möte i Sobolino vid floden Wuoxen för de åtgärder, som i föregående brefven uppgifvas. Gränsen skulle ransakas »efter Hertig Jeorgij och Hertig Magni bref» från hafvet genom Sester (Systerbäck) o. s. v. till Camus mare (= mare Koen, Kajana haf). Om de å båda sidor utsedda fullmäktige ej kunde blifva ense, skulle icke desto mindre freden hållas i 19 år från anförda dag **).

År 1510 (7018) i Mars, således långt före den i förra brefvet utsatta terminen, skedde ett nytt fredsslut i Stora Nowgorod på 60 år, från Mariæ bebådelsedag (d. 25 Mars). Riksföreståndaren Svante Stures och Svenska Rådets fullmäktige voro: Anthonius Erici (Tönne Eriksson Tott, Befallningsman på Raseborgs slott), Paulus Magni (Mäster Påfvel), Ärkedjekne i Åbo, Clemens Hogenskyldt

*) *Muscovitica*, pag. 28—31, på Latin, »coll. med orig.»
**) L. c. pag. pag. 31—35, på Latin, »coll. med orig.»

och Herman Larsson, Borgmästare i Viborg. I fredens fjerde år på S:t Heliæ dag (d. 20 Juli 1513) skulle hållas ett möte i Sobolino vid floden Wuoxen. Gränsen skulle uppgås enligt Jurijs och Magni bref från hafvet genom Sesther och vidare till Kaijno (Kajana) haf *).

År 1514 (7022) den 9 Maj förnyades denna fred i Nowgorod, dit Riksföreståndaren Sten Sture d. y. för detta ändamål hade afskickat Nils Eskilsson (Baner) till Djursholm, Riks-Råd, Erik Stensson, Arfvid, Kanik i Åbo, och Bartholomeus, Capellan. Freden skulle stå i 60 år, från Vårfrudag i fastan 7018 (d. 25 Mars 1510). På Svenskarnes begäran, »att Czaren måtte förlänga det Herremöte, som skulle stå i Soboline vid Wuoxen», beslöts nu, att nämnda möte skulle på anförda ställe hållas i det 6:te året på Helgie (Heliæ) Profete dag år 7026 (d. 20 Juli 1518)», att åtskilja land och vatten vid rån från Stora Förstes och Herre öfver allt Ryssland och Stora Nogårds rike och Sveriges land, efter fredsbrefvet och korskyssningen» **).

År 1526 den 2 Sept. vann Konung Gustafs söndebud Erik Fleming m. fl. gode män i Moskwa ny stadfästelse på den mellan Riksföreståndaren Svante Sture och Ryska Czaren afslutade freden, hvilken »år 1523 hade i Nowgorod blifvit confirmerad». Bland annat bestämdes nu, »att några

---

*) *Muscovitica*, pag. 35—40, på Latin, och p. 41—45, på Svenska, båda »coll. med orig.» Både det Latinska och det Svenska brefvet äro härifrån tryckta i *Suomi* I Del., 3 Häft. pag. 56. — En afskrift af det Svenska Brefvet finnes i ett band »*Gamla Handlingar 1285—1576*» i Riksarchivet.

**) Afskrift i Svenska Riks-Registraturet 1523—1525, fol. 12 v.

gode män på båda sidor skulle förordnas, att ransaka om rågången mellan båda rikena och den lägga efter gamla fridsbrefvens innehåll». Dessa artiklar bekräftades af Konung Gustaf i Stockholm den 26 Maj 1527 *).

År 1535 (7043) förnyades freden åter på 60 år, från Mariæ bebådelsedag (den 25 Mars) 1535, i St. Nowgorod af Konung Gustafs 1:s fullmäktige Gudmund Larsson, Mathias Larsson (Kafle, Slottslofven på Viborg) och Albrekt Reinholdsson (Albertus Regnaldi, Rigvaldi). På S:t Heliæ dag i fredens 4:de år (d. 20 Juli 1538) skulle fullmäktige för gränstvisternas afgörande sammanträda vid Sobolino vid Wuoxen, och sätta råmärken, enligt Hertig Georgii och Hertig Magni bref, från hafvet, efter Sester och kända ställen till Cajana haf **). — Följande året (den 24 Oct. 1536) utfärdade Konung Gustaf i Upsala fullmakt för Riks-Råden Knut Andersson (Lillie, Lagman i Södermanland) och Björn Clavesson (till Leppis), att fullborda och med korskyssning stadfästa den fred och enighet, som nu för några år sedan mellan framl. »Kejsaren» Wasilii och framlidne Sveriges Rikes Herrar och Föreståndare, och nu sedan »med oss» upprättad blifvit och förseglad varit hafver; och förbinder sig Konungen, för sig och sina undersåter, att denna fred skall hållas i 60 år, först räknade från Mariæ bebådelsedag 1510 ***). Desse Sändebud förnyade i Nowgorod i Juni 1537, med Czaren Iwans ombud,

*) Utdrag af förbundsbrefvet i Tegel, *Kon. Gustaf 1:s Hist.* I, pag. 150. Handlingar rörande Erik Flemings beskickning finnas i Sv. Riks-Registraturet 1523—1528.

**) *Muscovitica*, pag. 49—53, på Latin, »coll. med orig.»

***) L. c. pag. 57, 58, på Svenska, »coll. med orig.»

freden på 60 år, från Mariæ bebådelsedag år 7045 (1537). I fredens 10:de år, på Profeten Heliæ dag år 7055 (den 20 Juli 1547), skulle ett möte hållas vid Sobolino vid Wuoxen för det vanliga ändamålet. Efter de åberopade Hertug Jörens och Hertug Magnus's bref skulle råmärke läggas från hafvet genom Säster ström till Caino haf*).

År 1557 (7065) behöfde redan freden förnyas. Den afslöts i Mars (enligt Tegel d. 2 April), att gälla i 40 år, från Mariæ bebådelsedag 7065 (d. 25 Mars 1557). Konung Gustafs underhandlare voro: Sten Eriksson (Lejonhufvud), Riks-Råd och Höfvidsman på Jönköping, Laurentius Petri, Ärkebiskop i Upsala, Michael Agricola, Biskop i Åbo, Bengt Gylta till Påtorp, Riks-Råd, Lagman i Vestergötland, Knut Knutsson (Lillie) till Ökna och Olof Larsson, Sekreterare. Som vanligt, utsattes ett särskildt möte till gränsens reglerande. På Heliæ dag år 7067 (d. 20 Juli 1559) skulle från hvardera sidan fyra gode män med allehanda folk, till 100 personer, sammanträda vid Noueniemi (Noisniemi, en by på en från Jäskislandet i Wuoxen utskjutande udde af samma namn), »att skilja landmärken åt, både till land och vatten, och rensa gränserna och förnya dem, så att de äro kände efter de gamle, Herr Jörans och Herr Monsäs bref, och uti de skadeliga köpmans handlingar, och uti de nye skadär, som skedde äro efter denne fejden, uti alla de saker skall ske rätt på bägge sidor»**).

*) *Muscovitica*, pag. 61—65, på Svenska; pag. 69—73 på Latin, båda »coll. med orig.» — I en lös afskrift af samma bref, i Riksarchivet, säges att mötet vid Wuoxen skulle hållas 1547 på Margaretæ dag, hvilken, likasom Profeten Eliæ dag, infaller på den 20 Juli.

**) Detta fredsbref, som saknas i samlingen »*Muscovitica*»,

År 1561 (7069) i Augusti slöts i Nowgorod fred på 20 år af Konung Eriks fullmäktige, Nils Krumme till Örboholm, Riks-Råd, Mäster (Magister) Erik (Falck), Biskop i Linköping, Johan Pedersson (Båt) till Fituna, Häringe m. m., samma år Riks-Råd, Nils Ryning, Olof Larsson och Bertil Tolk. Fredstermin skulle räknas från Mariæ bebådelsedag 7070 (den 25 Mars 1562). I fredens 10:de år skulle på Heliæ dag 7080 (d. 20 Juli 1572) ske en »Rågång eller Möte» på Nousueim vid älfven Wuoxen, der från båda sidor skulle sammanträda »två ärlige gode män, och med dem 100 personer och icke flere af någondera sidan, och de gode män, som Höfvidsmän äre, skole rätt ransaka och åtskilja landen och göra råår både till land och vatten, efter Knes Jörens och Knes Magnusses bref, och uti alle de saker, som något öfvervåld skedt är, skole de på bägge sidor låta ske rätt, — — — och skola de kyssa korset och åtskilja både land och vatten, efter Herr Jörens och Herr Magnusses bref utan förhaling, och göra rår ifrån hafvet långs åt Systerbek och ifrån Systerbek, efter de bestämde rår, in till Kainos haf, och uti alla de saker, der som något öfvervåld skedt är, skole de på bägge sidor låta ske rätt, utan all argelist, efter korskyssningens lydelse» *).

---

finnes i afskrift intaget uti ett i K. Riksarchivet förvaradt häfte, »*Legations Acter till Ryssland uti Konung Gustaf den 1:s tijd*», utgörande N:o 1 af de s. k. »*Kankas handlingarne*», hvilka år 1706 togos från Kankas gård till Kongl. Hofrätten i Åbo. Jfr. Tegel, *Gustaf 1:s Hist.* 2: 352 ff.

*) Bland Riksarchivets original-traktater på Plattyska och Ryska, med Svensk öfversättning. — *Muscovitica*, pag. 85—100, på Svenska och Plattyska.

År 1564 (7073) i September ingicks i Dorpat, genom Konung Eriks fullmäktige Isak Nilsson (Baner) till Runegarn, Johan Larsson till Isnessa och Frans Gericho, Sekreterare, fred på 7 år, från Mariæ offringsdag 7073 (d. 21 Nov. 1564). Till Profeten Eliæ dag utsattes ett möte för gränsregleringen, men här nämnes icke något särskildt om gränsen mellan Finland och Ryssland, ej heller åberopas Hertig Jurijs och Konung Magni bref*).

Nya fredsslut eller stillestånd ingingos åren 1567**); 1583 den 29 Juni, vid Narfva å och Plusa åminne, på 3 år***); 1585 den 19 Dec., på samma ställe, på 4 år från Heliga tre Konungars dag (d. 6 Jan.) 1586†); 1590 d. 23 Febr. från nämnde dag till Heliga tre Konungars dag (d. 6 Jan.) 1591††); 1593 d. 20 Jan. vid Narfva å, nedan Iwanogorod under Teusina, på 2 år från Heliga tre Konungars dag 1593†††); men vid dessa underhandlingar gjordes icke någon uttrycklig öfverenskommelse om reglerandet af Finska gränsen.

Våra handlingar upplysa icke, huruvida alla de gränsransakningar, som i ofvan anförda fredsslut utfästas, blifvit verkställda. Det är icke tro-

---

*) *Muscovitica*, pag. 101—104, på Plattyska, »collat. med originalet».

**) *Muscovitica*, pag. 117—136, på Svenska, med anteckning: »Orig. borta».

***) Bland original-traktater i Riksarchivet, på Ryska, med Svensk öfversättning. — *Muscovitica*, pag. 137—140, på Svenska, »collat. med en copia».

†) Bland Riksarchivets original-traktater i Svensk öfversättning. — *Muscovitica*, pag. 141—146, på Svenska, »collat. med en copia».

††) *Muscovitica*, pag. 149—151, på Svenska.

†††) Ibidem, p. 153—157, på Svenska, »coll. med en copia».

ligt att så skett, emedan man i sådant fall icke behöft i hvarje ny fredstraktat upprepa stadgandet om samma åtgärd, alltid med hänvisande till Storfursten Jurijs och Konung Magni bref. Antagligt är dock, att åtminstone några af de för detta ändamål utsatta möten ägt rum, och att man der afgjort gränsboarnes ömsesidiga klagomål, måhända äfven framlagt än den ena, än den andra af de många varierande, till en stor del troligtvis på fri hand, efter den ena eller andra partens önskningar uppgjorda, råmärkesförteckningar, som ännu i afskrifter finnas bevarade; utan att man kunnat öfverenskomma om gränsen eller måhända ens gjort försök att taga reda på de i Jurijs bref uppgifna råställena *).

---

*) Mångfaldiga Råförteckningar från olika tider finnas i afskrifter. Några sådana anföras i noter i Svenskt Diplomatarium under N:o 2418 och 2419. I Riksarchivet förvaras ännu flera. Bland 1595 års Gränskommissioners handlingar fins en för Kommissarierne på 2:dra afdelningen af gränsen utfärdad undervisning, upptagande icke mindre än 10 mer eller mindre afvikande äldre Råförteckningar. En dylik beskrifning på råställena mellan Retunsaari i Finska Viken och Warpawuori är intagen i Arwidssons *Handlingar till upplysning af Finlands Häfder*, 1: 248. Att aftrycka alla dessa, skulle blifva för vidlyftigt och till föga nytta, emedan åtskilliga deribland icke kunna hänföras till någon bestämd tid, och det i öfrigt är föga troligt, att någon af dem blifvit officielt stadfästad. — Detta bestyrkes af Hertig Carls yttrande till Riks-Rådet och Riks-Kansleren Erik Sparre: »Mellen Sveriges Crone och Rysserne »är thet än nu aldrig till någon wiss Grentze »kommit». Hertig Carls Bref, dat. Gripsholm den 23 April 1595, i Oxenstjernska Samlingarne från Tidön (nu i Riksarchivet). — Likväl bör nämnas, att några bland 1595 och 1596 års Gränshandlingar omtala en i Konung Gustaf I:s tid år 1550 anställd råransakning, hvilken

Den långvariga tvisten afgjordes dock slutligen genom de gränsransakningar, som blefvo en följd af den bekanta, i Teusina vid Narva å, den 18 Maj 1595, afslutade »eviga» freden *). Ehuru denna gränsbestämning icke kom att äga lång varaktighet, är den likväl, i historiskt afseende, af stor vigt, särskildt för kännedomen af den äldsta, i Konung Magnus Erikssons tid uppgångna riksrån och de mellanliggande seklernas gränstvister. Vi skola derföre något utförligare redogöra för innehållet af dessa gränsdokumenter, och genom dem söka att närmare bestämma de båda äldsta brefvens råmärken, om hvilka äfven den utmärktaste kännaren af Finlands fornhäfder, Porthan, måst förklara, att de flesta voro honom obekanta **).

Den artikel i Teusina-freden, som afser riksgränsens reglerande, innehåller hufvudsakligen följande: »Och skall Kexholms slott med all dess Län »blifva inrymdt den store Herren Zaar och Stor-»furste Feodor Iwanowitsch — — — på den tid, »när visse gränser och gamle Råmärken äro be-»sedde, lagde och stadfästade blifne mellan Kex-»holms Län, Finland, Lapland, så och Eurepä, Jä-»skis, Sawolax, Nyslotts Län, och ifrån Öster- och »Norrbotten, allt intill Waranger, ut med Lappe-»gränsen, alt in i Norra hafvet, och på alla dessa »gränser skulle visse råmärken blifva satte, såsom »det af ålder varit hafver, efter bref och gamla

dock, åtminstone i vissa delar, tyckes hafva varit känd endast af gränsböndernas berättelser. Möjligen förvexlas denna med en af Bertil Jönsson m. fl. år 1545 anställd råransakning (Afskr. i Oxenstj. Arch.).

*) Tryckt i *Suomi*, 1841, 5:te H., p. 53—66, efter en copia i Samlingen *Museovitica*, i Sv. Riksarchivet.

**) Porthan, *Sylloge monumentorum*, pag. 79 ff.

»inbyggares berättelse på båda sidor; så att här-»efter ingen vidare träta eller ovilja deraf förorsa-»kas kan på bägge sidor; Sammaledes ock ifrån »Narwa åminne och upp i Peipus. Och skola »sändas på alla de gränser Woiwoder på båda si-»dor i denna sommar i detta fem och nietionde »år, på tre rum, på Petri Pauli tid (d. 29 Juni), »först ifrån Systerbäcks åminne in i Nyslotts Län »till Pumala fjerding, på gränsen; de andre be-»gynne vid Pumala fjerding till Reppula by, som »ligger på Ryska sidan icke långt ifrån Norrbottens »land; de tredje ifrån Reppula genom Lappland, »allt in till Norra hafvet. Och Woiwoderne skola »komma på dessa rum tillhopa på båda sidor, på »den samma tid, der hvardera kan vara lägligast. »Och när den store Herrens Zaar och Storfurste »Feodor Iwanowitsch, Hans Zaarske Höghets Woi-»woder, såsom ock vår Stormäktigste Herres, Ko-»nung Sigismundi Woiwoder, som blifva sända till »att ransaka och rättvisligen lägga gränserna, efter »som det af ålder hafver varit, komma tillhopa på »gränsen, emellan Kexholms Län och Finland, så »skola, efter som af oss bägge store Sändebud är »beslutadt, de Ryske undersåter, de som i Kex-»holms Län boende äro, på alla rum vid gränsen, »emellan Kexholm och Finland, såsom Hans Zar-»ske Höghets undersåter egnar och bör, säga Hans »Zarske Höghets Woiwoder sanningen, huru det sig »om gränserna mellan Kexholms Län och Finland »rättvisligen hafver, utan all arglist som det af ål-»der varit hafver. — — — Och den Svenske Ståt-»hållare, som är på Kexholm, skall befalla de Sven-»ske, Finske och Kexholmske bönder, att de om »gränserna säga sanningen etc.» Här nämnes ej

uttryckligen Hertig Jurijs bref; men då gränsen skulle blifva sådan den »af ålder enligt bref och gamla inbyggares berättelse» hade varit, så afses tydligen den i nämnda, vid föregående fredsslut städse åberopade bref bestämda riksgränsen.

På grund af denna öfverenskommelse sammanträdde af båda rikenas fullmäktige trenne särskilda Kommissioner.

1. Vid Systerbäcks mynning infunno sig den 10 Augusti 1595, å Sveriges sida: Lars Torstensson till Bröttorp, Ståthållare på Kexholm, Mats Larsson till Harwila, Befallningsman på Viborg och Arved Tönnesson till Tiusterby, fordom Kongl. Maj:ts Kammerjunker; samt å Ryska Czarens vägnar: Woiwode och Namesnik, Starodubskogo, Knäs Wasilia Ondrewitz Swenigorodtskogo och Diaken Ignate Timophe wasni Sofwonowa, hvilka den 12 Augusti började råransakningen på ön Retunsaari och efter vid pass en månads afbrott, i anledning af tvister om rätta gränsen vid Noisniemi samt många ömsesidiga invändningar och påståenden, slutligen framkommo till Warpawuori, hvarefter rågångsbrefvet beseglades i Koitzelax by i Kexholms Län den 14 Oktober samma år *).

I Svenska Riksarchivet förvaras åtskilliga kartor öfver denna första del af riksgränsen, utförda på långa remsor af flera hopklistrade blad. På en af dem är antecknadt, att den var sänd från »Cantze-

*) I K. Riksarchivet fins en utförlig berättelse om hvad som under denna del af gränsregleringen förefallit, af stort värde för kännedomen af tidens seder och de många svårigheter, som med de Svenska fullmäktigas uppdrag voro förenade. På samma ställe förvaras äfven Hertig Carls utgifna instruktioner, bref, vexlade under förrättningen, m. m.

lied». Andra åter äro tydligen upprättade under den pågående gränsransakningen. Den fullständigaste af dessa, 9 alnar 4 tum lång, 7 tum bred, ofullkomligt färglagd, innehåller, utom råmärkenas på fri hand uppdragna konturer, många upplysande anteckningar om landets beskaffenhet, der råsträngen framgick, afståndet mellan råställena, Ryssarnes tvistepunkter på grund af 1323 års bref eller häfdvunna tillgrepp m. m. Efter denna har blifvit upprättad en hufvudkarta på pergament, 3 alnar 2 1/2 tum lång, 6 tum bred, med större omsorg ritad och färglagd, äfven försedd med anteckningar, fastän på några ställen mindre utförliga än på konceptkartan. Bland de öfriga, mer eller mindre fullständiga, kartorna, alla af liknande beskaffenhet, finnas äfven några Ryska, bestående af långa pappersremsor, fullskrifna med anteckningar på Ryska språket och åtskilliga pennritningar, dock utan konturteckningar af råställena eller deras omgifningar *).

*) En del af dessa Svenska kartor hade blifvit upprättade hemma i Sverige, på grund af båda fredsbrefven från Konung Magni tid eller efter andra gamla råförteckningar. I Hertig Carls Instruktion för Kommissarierne nämnes att sådana medsändas, »och voro de, som man här hemma kunnat betänka bäst vara, särskildt signerade.» Huru osäker man var om dessas riktighet, synes af föreskriften i samma instruktion, »att om Ryssarne begärde att de Svenske skulle namngifva gränserna, borde de först befråga sig med gamla män, som bäst om gränsen vetterlige äre, hvilka gränser af dem, som nu i afskrift meddelades, kunde för Sverige nyttigast vara»; »och skulle Kommissarierne akta sig, att de icke blifva med namn på råmärken försnellade (bedragne), alldenstund de ofta hos hvart folkslag hafva olika namn.» — Hertig Carls Instruktion, dat. Gripsholm den 16 Juni 1595, i f. d. Oxenstjernska Archivet.

2. Vid Warpawuori, i Pumala fjerding, sammanträdde, å Svenska Regeringens vägnar: Clas Hermansson Fleming till Lechtis, Ståthållare på Narwa, Arved Hindersson Tawast till Vesunda och Kuriala, Gödike Fincke till Porkala och Sunnäs, Ståthållare på Nyslott, och Göran Hindersson Horn till Worentaka, f. d. Befallningsman öfver Koporie Slott och Län; samt på Ryska sidan: Wasilia Timopheiwitsch Plettzow (Plattzief) och Diaken Wasilei Semenofzin Nelibua Sukowa. Dessa började, efter långvarig strid om utgångspunkten, först i Sept. uppgå gränsen från nämnde mötesplats till Pisamäki, $1/2$ mil från Wuotojärwi. Deras rågångsbref är dateradt på gränsen Warpawuori den 19 Oktober 1595.

Vid denna del af gränsläggningen följdes, i det mesta, rågången i Konung Magni yngre bref, så långt denna räcker, likväl efter mycken tvist om rätta gränsen öfver Puruwesi upp till första rån i Oriwesi. Svenskarne ville, efter böndernas berättelse om äldre rår, enligt sägen uppgångna i Konung Gustaf I:s tid, följa östra sidan af förstnämnda sjö *), då deremot den af Ryssarne påyrkade råsträngen gick närmare vestra kanten af samma sjö. Den slutligen antagna riksgränsen föll till en del mellan båda partiernas rålinier. Mot norra ändan af denna gränsafdelning, sedan Konung Magni bref upphört att gifva ledning, blef

*) På en karta, i Riksarchivet, öfver de omtvistade gränserna i Puruwesi, heter det om denna råsträng: »Desse råår hafva bönderne berättat, såsom och vi hafve stådt efter och äre Sveriges rike nyttigeste.» Jfr. äfven ett odateradt bref till Mats Larsson, förmodligen från Gödike Fincke. I Riksarch.

Sveriges fördel ännu mindre omsorgsfullt bevakad. I en skrifvelse till den tredje Gränskommissionens Ordförande, Maurits Jöransson, dat. Vadstena den 2 Dec. 1595 *), uttrycker Hertig Carl sitt missnöje, att andra afdelningens Kommissarier stannat vid Pisamäki och icke fullföljt rågången ända upp till Repula, der, enligt fredsslutet, den tredje Kommissionen skulle börja. Utan tvifvel hade i sådan händelse gränsen kunnat och bordt dragas längre i öster, och således fördelaktigare för Sverige. Handlingarne upplysa ej hvarföre Kommissarierne sålunda frångått sin instruktion. Det skäl som Gödicke Fincke uppgifver, att man stannat vid Pisamäki, derföre »att de Ryske utskickade på den tiden icke hafve velat länger» **), kan ej anses fullgiltigt. Den mildaste förklaringen torde blifva att antaga, det de Svenska Fullmäktige ej haft reda på landet, än mindre på gränsen, hvilken, sådan den af dem blifvit uppgången, efter deras förmenande ***) var för Sverige fördelaktigast, om den vidare fortsattes allt intill »Maselenlambi» (Manselkälampi) vid Petajoki †) — en rå, som af de mera vaksamma Kommissarierne på tredje afdelningen lemnades 6 mil på Svenska sidan inom gränsen. Till följd af denna okunnighet blefvo de lättare bedragne

---

*) I Riksarch. bland Ryska Gränshandlingar.

**) Hans yttrande förekommer i ett svar från Befallningsmannen på Viborg Mats Larsson, dat. d. 15 Dec. 1595. I Riksarch. Af andra bref ser man, att Ryssarne för sin vägran uppgifvit såsom skäl de instruktioner de fått från Moskwa.

***) Som ses af Hertig Carls d. 30 Okt. 1595 afgångna svar på deras bref. I Riksarch.

†) Petajoki låg närmare Manselkämäki, hvilket namn Kommissarierne förvexlat med Manselkälampi.

af Ryssarne, hvilka, åtminstone i vissa fall, tyckas hafva varit bättre underrättade om orternas läge och aldrig tvekade att, till en början, framkomma med stränga, ofta orimliga påståenden. Svenska Kommissariernas efterlåtenhet föranledde sedan mycket bekymmer, huru man skulle få gränsen uppgången mellan Pisamäki och Repula. Ståthållaren på Nyslott, Gödike Fincke, som tyckes hafva varit den ledande personen i den andra Gränskommissionen, gjorde många försök att få felet godtgjordt och derigenom freda sig och sina kamrater »för eftertal». Han underhandlade ifrigt med Kommissarierne på tredje gränsafdelningen, att de måtte börja sin råransakning vid Pisamäki; men fick af dem det svar, »att de icke bekymra sig om de obegångna råår, utan lemna dessa åt dem, som instruktionen in till Österbotten tillyder att uträtta *). Denna deras vägran öfverensstämde ej blott med den ursprungliga instruktion, de mottagit, utan äfven med Hertig Carls den 5 Febr. 1596 meddelade föreskrift, att de icke skulle börja annorstädes än vid Repula, samt att de, angående gränsen mellan detta ställe och Pisamäki, skulle svara Ryssarne, »att de gode män är tillskrifvet, som lyktade vid Pisamäki, att de gränsen fullfölja skole allt in till Repula» **). Ännu den 9 Mars erhöll Gödike Fincke samma svar på sina förnyade framställningar hos tredje Kommissionens ordförande ***). Den trassliga

*) Gödike Finckes bref till Arved Hindersson (Tawast), dat. d. 22 Jan. 1596. Afskrift i Riksarch.

**) Hertig Carls bref till Kommissarierne på 3:dje afdelningen, dat. Marieholm d. 5 Febr. 1596. I Riksarch.

***) Maurits Jöranssons bref till Gödike Fincke, dat. Selkäjärwi d. 9 Mars 1596. Orig. i Riksarch.

frågan reddes dock slutligen på det sätt, att det felande stycket af riksgränsen uppgicks och dess råmärken intogos i tredje Kommissionens rågångsbref.

I Riksarchivet förvaras en karta på papper, af samma beskaffenhet som de föregående, dock ofullkomligare uppritad och utan färgläggning, öfver denna del af rågången, öfverensstämmande med rågångsbrefvet, således börjande med Warpawuori och slutande vid Pisamäki. Men i samma Archiv finnes äfven en utförligare karta öfver samma gräns från Warpawuori till Wehkalax, hvarifrån den fortsätter råsträngen mera åt öster öfver Nurmisjärwi ända upp till Maanselkä eller Landtryggen midtför Repula, således angifvande den gräns, som Hertig Carl hade önskat *) och som, hvad slutrån beträffar, skulle varit i öfverensstämmelse med fredstraktaten. Emedan denna karta har gränsen noggrannare beskrifven, med tätare råmärken och utförligare anteckningar än den förut nämnda, har jag ansett mig i den följande beskrifningen öfver rågången böra särskildt (under 2: *A*) anföra dess uppgifter,

*) Med ett bref från Arved Hindersson Tawast till Gödike Fincke, dat. Curiala den 28 Nov. 1595, följer en med denna karta i de flesta delar öfverensstämmande Förteckning på »rätte Råmercke emillan Käxholms och Nyslotts Län, effter som de vdi S. Konungh Gustaffz tijdh varit haffue, som aff gamble Jordböker och Register befunnit är, vid hvilcke the wthskickede på Grenzen ännu bliffue skole, och ingelunde gå iffrå, vidh straff tilgörendes.» Denna råförteckning, som utan tvifvel var meddelad af Hertig Carl, slutar med Koiwukolo och »Manselenlambi hooss Petejoki». Den sista rån är förmodligen ett misstag, ty Petajoki hade varit en för Sverige skadlig rå, och låg på annat håll. Se ofvanföre samt beskrifningen på 3:dje gränsafdelningens rår.

hvilka, fastän de, till en del, icke angifva den officielt bestämda riksgränsen, likväl mycket bidraga att sprida ljus öfver gränstvisterna och särskildt öfver de i Konung Magnus Erikssons yngre bref förekommande »landamärken». En tredje karta, endast upptagande de omtvistade rågångarne öfver Puruwesi, har äfven blifvit begagnad och dess uppgifter anmärkta i gränsbeskrifningen.

3. Den tredje Gränskommissionen bestod af Hertig Carls ombud Maurits Jöransson till Diula och Vii, Salig Kongl. Maj:ts Ståthållare, Hofmästare och Lagförare i Valkebo härad i Östergötland, Hans Hansson till Monikala, Hofjunker och Ryttmästare öfver en fana Hofmän, Sven Pedersson till Väsby, Öfverste Höfvidsman för Norrländska krigsfolket, och Gerdt Justing, Sekreter; samt Ryska Czarens utskickade Woiwode och Ståthållare på Zatsche Jermoloch Feodorowitsch Korroboa, Diaken Affanatzi Wicholinsen Maligena. Dessa fullmäktige hade mera svårighet, än de föregående, att komma öfverens. De Svenske hade fått den allmänna instruktion, att om gränsen icke kunde blifva bestämd efter Gerdt Justings berättelse, skulle de rätta sig efter uppgifter af gamla Svenska »Bielkarlar och andra gamla Svenska inbyggare, som i Norrbotten och Lappmarken alla sina dagar hafva kunnige varit.» Första och vigtigaste tvistefrågan blef om stället, hvarifrån gränsransakningen skulle börjas. Sedan de Svenska Kommissarierne inställt sig vid Lappola träsk, »in under Landtryggen», ankommo den 13 Aug. 1595 Ryska sändebud och begärde, att man skulle begifva sig till Pisamäki och der begynna rågången. Detta vägrade Svenskarne på den grund, att de, i öfverensstämmelse med

fredsslutets innehåll, af sin Öfverhet icke voro beordrade att draga längre än till Ryssebyn Repola (Repula), som ligger hardt in på landtryggen, förklarande, »att ingen af landsens inbyggare, som med dem vore i följe, visste hvartut förenämnde Pisamäki ligger.» Afslaget var så mycket mera välbetänkt, som man sedermera genom en af de Ryska brefdragarnes skjutsbönder erfor, att Ryssarnes mening hade varit, om de för denna öfverläggning kunnat förmå de Svenska Kommissarierne begifva sig till dem, 33 mil in i deras land, att der tvinga Svenskarne att samtycka rågången efter deras vilja. Efter åtskilligt Ryssarnes »krakel», bland annat med afseende på Hertig Carls rätt att sända Fullmäktige, då freden blifvit afslutad i Konung Sigismunds namn, läto Ryska Sändebuden slutligen förstå, att de Svenske »hade intet beställa med Landtryggen, efter denna och mycket mera land, som de Svenske en tid lång innehaft, hörde allt den store Kejsaren till och vore hans arf och eget.» Derefter föreslogo Ryssarne, att man först skulle begifva sig till Lappland och der börja gränsransakningen, medan nya instruktioner inväntades från Ryska Czaren. Äfven detta vägrades af de Svenska sändebuden, hvilka slutligen (den 2 Sept.) förklarade, att sedan nu den bestämda tiden genom Ryssarnes onyttiga förhalning hade förlupit, ville de Svenske begifva sig hem, att för sin Öfverhet berätta Ryssarnes invändningar och begära nya instruktioner *).

I den förut omnämnda skrifvelsen af den 2 Dec. 1595 till Maurits Jöransson, förordnar Hertig

*) Hans Hanssons Memorial, dat. Ulo befästning d. 7 Sept. 1595. Orig. i Riksarchivet.

Carl, att hans utskickade icke finge börja annorstädes än vid Repula, att de derifrån skulle först uppgå rån söder ut till Pisamäki, der den andra Kommissionen hade slutat; sedan draga tillbaka igen och fortsätta gränsläggningen mot norr; »och vore det för Sverige mycket nyttigt, om denna rågång kunde dragas genast från Pisamäki öfver Pelisjärwi (Pielisjärwi) sjö till Repula, efter vi då dermed kunde få ett godt stycke land in.» För ingen del skulle man låta Ryssarne komma utöfver landtryggen; och skulle man noga taga sig till vara, att de icke få göra en knärå, hvarigenom de ville skilja från Sverige en del af Österbotten.» En ritning sändes dem, »hvaraf de kunde se, huru Hertigens mening än ytterligare vore om gränserna, särdeles der de först begynnas skole.»

Underhandlingarne öppnades åter den 31 Dec. och den 2 Febr. 1596 begärde de Svenske, att Ryssarne skulle möta vid Repula »eller annorstädes, der lägligt vara kan». De ömsesidiga Kommissarierne infunno sig den 13 Mars vid en liten sjö, Rosenjärwi, en mil på Svenska sidan om landtryggen. Ehuru Hertig Carl, såsom ofvanföre blifvit anmärkt, i skrifvelse af den 5 Febr. förordnat, att den ouppgångna delen af riksgränsen mellan Pisamäki och Repula skulle fullföljas af den andra Gränskommissionen, företogs likväl nu, i öfverensstämmelse med Hertigens d. 2 Dec. 1595 gifna föreskrift, först rågången till det några mil*) i söder aflägsna Pisamäki. Sedan beslöts, att man från en orörlig stor sten, som af gammalt varit råmärke,

*) Enligt den längre fram meddelade rågångsbeskrifningen, var afståndet mellan Pisamäki och Rajaso på landtryggen vid Repula icke mindre än 34 mil.

på landtryggen ofvanför Österbotten, vid pass en mil öster om Rosenjärwi, skulle taga gränsen »efter snöre och kompass till många namnkunniga, stora orörliga berg, stenar och sjöar midt öfver Enare träsk, genom Lappmarken, in i Norra hafvet vid en by Neidoma, som ligger midt emellan Waranger och Päszemä kloster i Ryssland, tre mil från Waranger, öster in i den Ryska sidan, längre än vår gräns tillförene varit hafver.» Och efter det vintern var förliden, så att man nu »hvarken med renar eller skidor kunde komma öfver de älfver och stora morass, som mongestädes för handen äre», så beslöts att utsedda ömsesidiga fullmäktige skulle nästkommande vinter draga upp till råställena och på dem låta inhugga, på östra sidan Ryssarnes märke, ett kors, och på Svenska sidan tre kronor. Underhandlingarne voro nära att afbrytas till följd af Svenska Kommissariernas anspråk, att få gränsen dragen till Oriefjärd och derigenom en del af Lapparne under Kola fäste inom Svenska området, hvarifrån de likväl afstodo, sedan af personer, bekanta med dessa orter, blifvit upplyst att anspråken grundade sig endast på en föga tillförlitlig tradition. När öfverenskommelsen ändtligen blifvit afslutad, ville Ryska Sändebuden upprifva den, af det skäl, att en stor ödesträcka i Lappmarken tillfallit Ryssland, då deremot åtskilliga befolkade Lappebyar kommit inom Sveriges område. Frågan bilades dock slutligen på det sätt, att ett antal Lappar i Kemi Lappmark skulle öfverflytta gränsen och nedsätta sig i Ryssarnes ödemark *). Rågångsbref-

*) Rågångsbrefvet samt Maurits Jöranssons Berättelse om rågången. I K. Riksarchivet.

vet är dateradt på gränsen vid Rajaso den 1 April 1596 *).

Af ofvannämnde trenne Rågångsbref finnas många exemplar, dock icke något original, i Riksarchivet. De äro äfven, men efter mycket bristfälliga afskrifter från ofullständiga kopior, tryckta i *Suomi* **). Endast det första brefvet uppgifver något utförligt de märken, som förut funnos eller nu inhöggos på hvarje gränsrå. Det andra brefvet uppräknar blott råställena med den anmärkning vid slutet, att uppå alla dessa gränser inhöggos å berg, stenar och träd kronor och korsmärken, samt gräfdes grafvar, och att på berget vid Pisamäki uthöggos ett kors med underskrift och tre kronor, lika som på Warpawuori. I tredje brefvet uppgifves likaledes endast råställenas namn, med anmärkning, att man på gränsen gräft grafvar och satt råmärken, hvilka dock, enligt hvad förut blifvit anfördt, på linien från Rajaso till Norra hafvet, icke förr än nästkommande vintern skulle förses med de båda ländernas inhuggna nationaltecken ***).

---

*) Det Ryska likalydande rågångsbrefvet var dateradt den 28 Mars; men detta ogillades och ett nytt afgafs den 29 Mars. Afskriften i *Muscovitica,* som blifvit aftryckt i *Suomi,* har orätt den 25 Mars. — I Riksarchivet förvaras en samling af instruktioner och bref, upplysande förhandlingarne om denna del af riksgränsen.

**) *Suomi, Tidskrift i Fosterländska ämnen,* Helsingfors 1841, 6:te häftet, pag. 27—51.

***) Så snart gränsen mellan Rajaso (på landtryggen vid Repula) och Pisamäki var uppgången, sändes genast personer med »picker och jernhacker», att på de mellanliggande råställena å berg och stenar uthugga kronor, kors och namn. — För samma åtgärd på gränsen mellan Rajaso och Norra hafvet utsågos den 2 April ömsesidiga Fullmäktiga, å Svenska sidan: Gabriel Thomasson

Med begagnande af de upplysningar, dessa rågångsbref innehålla och de utförligare anteckningar, som af gränsekartorna och andra handlingar i Riksarchivet kunnat samlas, har jag upprättat följande beskrifning öfver riksgränsens särskilda delar. Många af de anförda råställena, såsom större sjöar och berg, äro allmänt kända. Dessa äfvensom åtskilliga af de mindre bekanta finnas upptagna på *A. W. Eklunds* år 1840 utgifna stora karta öfver Finland. De öfriga torde, med tillhjelp af de anförda afstånden och öfriga uppgifter, lätteligen kunna återfinnas af personer, som närmare känna de orter, der gränsen framgick. Utan tvifvel finnas ännu i behåll många af de märken, som i berg och stenar blifvit inhuggna. I noter har jag anfört de motsvarande namnen på råställen i Konung Magnus Erikssons äldre och yngre fredsbref, hvarvid jag, för att angifva de skilda läsarterna i de olika redaktionerna af båda brefven, användt de i Svenskt Diplomatarium begagnade signaturerna: A, AB, AC

---

i Limingo (var 1598 Fogde i Österbotten) och Olof Eriksson med beskedelige bönder, 12 personer, samt Staffan Förere med knechter, 12 personer, tillsamman 24; å Ryska sidan: Michita Sekreterare med 3 personer och Maxima Reasse (Reeser) Knekte-Öfverste med 20 personer, tillsammans 24. Desse skulle sammanträda Michaeli dag, »som är 3 veckor före Jul» (?) på landtryggen vid Repula och med hvarandra upphugga på berg och stora stenar sådana kronor, kors och namn på alla rum mellan landtryggen och Jiowaara. Der skulle Lappfogdarne Lasse Hindersson och Nils Oriwain med 12 beskedelige män och 12 landsknektar möta och sedan i lika måtto inhugga dylika märken på berg och stenar från Jiowaara genom allt Lappland till Norra Hafvet. — Gränsekommissariernas rapport till Hertig Carl, daterad Tornö (Torneå) den 29 April 1596, orig. i Riksarchivet.

(det äldre brefvet af 1323) och B, BB, BC (det yngre brefvet) *).

Då de flesta råställenas namn äro Finska och således af få läsare torde förstås, har jag trott mig här böra meddela förklaring på de slutord, som oftast i dessa namn förekomma:

Ahdet: brant strand, berg, kulle. — Harju: ås, landtrygg. — Joki: å, mindre flod. — Järwi: insjö (träsk). — Kallio: klippa, sten. — Kanto: stubbe. — Kiwi: sten, häll. — Kolo: inskärning, håla. — Koski: fors, häftig ström. — Ladwa: topp. — Lampi: liten insjö. — Laksi (laaksi, lahti): vik. — Luoto: holme, klippa. — Lähdet: källa. — Maa: land, jord. — Mäki: backe, kulle. — Oja: bäck, å. — Niemi: landtunga, udde. — Pohja: grund, botten. — Polwi: knä, böjning. — Riutta: klippa i sjö, sandbank. — Saari: ö, holme. — Salmi: sund. — Salo: skogbeväxt holme. — Selkä: rygg. — Silda: bro. — Suo: mosse, kärr. — Taipalet (Taiwal): ed. — Waara: berg, stor sten. — Wesi: vatten, sjö. — Wuori: berg.

På kartorna finnas några råställens namn äfven utsatta på Svenska, hvilka jag upptagit vid sidan af de Finska. Betydelsen af de öfriga namnen har jag ansett öfverflödigt att anföra, emedan de Finska benämningarne utan tvifvel äro de enda, hvilka man i orten känner och begagnar.

---

*) Se ofvanföre pag. 190—193.

1. *Riksgränsens råmärken mellan Sverige och Ryssland, från Finska viken till Warpawuori* *).

Retunsaari **),

en holme, en mil lång, en half mil bred, i Finska viken, en half mil från Ingermanlands kust, delad tvärt öfver, så att östra ändan hörde till Nöteborgs Län och den andra till Viborgs Län. Vid stranden mot Ingermanlandssidan var en stor trekantig sten, märkt med ett kors. Derifrån gick gränsen genom en mosse på ön till en tvegrenad björk, hvarpå skars nytt märke, och derbredvid låg en rund sten, märkt med en krok. Vidare längs åt åsen till två stenar, märkta med två nya kors; derifrån till *Sadelsten* och vidare till en stor sten i stranden, mot Finska sidan, märkt med ett kors. Derifrån gick gränsen öfver Finska viken, 4 mil till

Systeråminne ***),

eller Systerbäcks utlopp i Finska viken. På kartan äro å Ryska sidan ritade tre tält, med anteckning: »Här stode Paulunerne, då Gränse-Ran-

---

*) Mellan Viborgs Län i Finland samt Nöteborgs och Kexholms Län i Ryssland.

**) Samma holme, på hvars östra ända Kronstadt senare blifvit anlagd.

***) *A.* Af haueno i åne Sestur (Sester). — *AB.* De mari in ampnem Seestör (Sester, Seester). — *AC.* Fraa haffuidh och i en oo som hether Sesther. — *B.* Fran haffuit oc in i östra aa minne (åmynne, aminne etc.). — *BB.* De mari in amnem Sester åminne (aamynne etc.). — *BC.* Ifrå Hafwet och i Syster åminne. Kallas i en annan råförteckning, bland Ryska gränshandlingar i Riksarchivet, Zooekala (Kookala?) åminne.»

sakningen begynttes år 1595 11 Augusti, de Ryskes tw och et de Swenskes». — På Svenska sidan ligga »Kookala Engiar». — Härifrån gick gränsen längs efter

Systerbäck,

som uppkommer vid pass ett pilskott från den stora mossen, i hvilken Rumeta ligger, och flyter sedan i öster-söder. Vid Systerbäcks utlopp stå två alar, af ålder märkte och vid dem nytt råmärke. Derifrån utöfver »Bråtan» till *Svarteskogen*, och så till en gammal fura, af ålder bemärkt på andra sidan likt ett menniskoansigte. — Från Svenska sidan infaller i Systerbäck en mindre bäck från en liten sjö Seesjärwi, »hvilket träsk Ryssarne ville haft till råå, och thermed Riitamaa vndan Swerie»; samt längre i norr Kurits bäck, som kommer från Käkrölamaa (eller Käkrolamaa). Gentemot den sistnämnda kommer en liten bäck från Ryssland. — På Svenska sidan ligga »allesteds uth medh åån eller Systerbäcken de Seesjoki ängiar, som bönderne kalla Rijuete änger.» — Från Systeråminne till bäcken från Seesjärwi är 5 mil; derifrån till Kurits bäck 1 mil; derifrån till den stora mossen 2 mil; således Systerbäcks hela längd 8 mil.

Rumeta *),

en sandås, sträckande sig i öster och vester, *i en stor mosse*, från hvilken Systerbäck upprinner åt

*) *A*. Af Sestir i Moson; och mit i mosanom är it bergh. — *AB*. De Seestör in Mosan et in medio Mosa est mons. — *AC*. Ffra Sesther oc til mosen Och mith i mosen liggher 1 bærgh. — *B*. Oc til musen oc mit i mwsena är eth berg kallendis ruineta. — *BB*. et in medio amnis est mons nuncupatus Rumeta (Runetæ, Rijwette, Runeta etc.). — *BC*. Och mitt i åehn nu är ett berg som kalles Rummnetta (Rumetta).

söder och Saja å åt norr. Mossen är ungefärligen 1 ½ mil lång, nemligen från Systerbäcks början till Rumeta ¾ mil, tvertöfver sjelfva sandåsen ½ mil och derifrån till Sajaåns början ¼ mil. Uti mossen stodo nära dess början gamla furor med menniskoansigten märkte, samt närmare sandåsen en gammal fura, af ålder märkt, och gjordes der ett nytt råmärke; derifrån till en »kullot sten» (kullersten) på sandåsen, märkt med två kors, som inhöggos den 17 Augusti 1595; vidare på andra sidan i mossen till en tvegrenad gammal tall, af ålder märkt och der bredvid ett nytt märke i en annan tall; derifrån till Saja-åns början. — Längs efter midten af sandåsen är på kartan tecknad en väg och deröfver en galge, med denna anmärkning: »Thet streked öffuer åsen är een wäg, ther både the Ryske och Eurepäboar hafue draged igenom til hvarannen, att göra skade med mord, brand och tiuffweri, ther af feigden sig förorsaked haffuer, och them til wardnagel oprestes ther een galge mith vtöffuer vägenn». — På Svenska sidan, i Eurepä, låg Riitamaa, hvarpå Ryssarne gjorde anspråk, ett 7 mil långt land mellan Seesjärwi och Raisaja bäck, på hvilket, enligt en anteckning bland Riksarchivets gränshandlingar, lågo 25 byar utmed gränsen.

Saja å *)

upprinner från den stora mossens norra sida, flyter i vester-norr och utgör gräns till dess utlopp

*) *A*. Zai. — *AB*. Zaij (Saij). — *AC*. Zai. — *B*. Soe aa (Soe åå etc.) som haffuer sin gong in i Voxen. — *BB*. Sae quæ habet transitum in Voxen. — *BC*. Sayid (Saja) å, som hafuer sin gong in i Wåxen. — Enligt Porthan,

i Wuoxen, 3 ½ mil från mossen. — Från Svenska sidan infaller Raisaja bäck, »som Rysserne ville fölia op om kring Riitamaa». Midt emot denna bäcks utlopp i Saja å ligger i Kexholms Län en Rysk by, Oriansaari. På Svenska sidan, närmare Wuoxen, ligger en äng Riponsaari, som Ryssarne i Oriansaari hade gräft en bäck omkring, för att sålunda tillegna sig den. Nedanför denna äng inåt Svenska sidan och fram till Rajsaja bäck är ett stort stycke land, Lipoilamaa (eller Lippolamaa), »och thet lyder inthet till Riitamaa». — Från Saja-åns mynning 1 ¼ mil till

Päiwäkiwi (Sv. *Solsten*) *),

en klippa, märkt med ett kors och en krok, i Wuoxen **). Derifrån gick gränsen ½ mil till en bränd stubbe (*Terweskando*) ***), omlagd med stenar och med kors på stenen, på en udde, som från Jäskislandet skjuter ut i Wuoxen, och vidare tvärt öfver udden ¼ mil till Udinkiwi. — På spetsen af udden ligger en Rysk by Noisniemi; på Svenska sidan om rågången äro tre Svenska byar, Päiwäkiwi, Nyby och Wirkinen, samt på uddens östra strand, äfven inom Svenska sidan, Tereswesi

---

Sylloge Monumentorum, p. 79, är Saja å (Säjoki) en känd å eller bäck, som skiljer socknarna Sakkola och Rautus från Walkiajärwi, och utflyter i Wuoxen.

*) *A*, *AB*, *AC*. Solsten. — *B*. Pawenketw (Paueketu etc.). — *BB*. Peiffuekiui (Paijuakeue etc.). — *BC*. Peiuäkiffui.

**) Wuoxen är en bekant sjö eller rättare flera sjöar sammanhängande genom smalare vatten, hvarföre den äfven stundom kallas *floden* Wuoxen.

***) Denna stubbe var lemning af ett träd, som af gammalt varit råmärke, men blifvit nedbrändt af invånarne i Ryssbyn Noisniemi, i afsigt att få en för dem fördelaktigare gräns.

ängar, »som Rysserne pläga slåå och vele hafue innen sine rår, efter til deres by Noisniemi ähre eliest inge ängier eller vthmarker.» Ryssarne ville, med förbigående af de fem följande rårna, draga gränsen, mera i vester, i rak linie snedt öfver udden, upp till Pajulax.

Udinkiwi (Sv. *Paulunssten*) *),

en sten i Wuoxen, öster om nämnda landtudde, märkt med ett kors. Enligt den äldre redaktionen af det yngre fredsbrefvet (*B*), börjar här Jäskis. Derifrån gick gränsen öfver en holme *Hirwisaari*, ½ mil (enligt en annan karta var Hirwisaari en mil lång och hörde hälften till hvartdera landet), till

Lawiakiwi (Sv. *Vid-* eller *Bred-sten*),

en annan sten i Wuoxen, märkt med en krona och två kors. Derifrån öfver Tereswesi (möjligen kallades så denna del af Wuoxen) ¼ mil till

Pankosaari,

en holme i Wuoxen, till två stenar, på den ena ett kors. Derifrån ¼ mil till en fura med nytt råmärke vid

Yretlampi **),

en mycket liten sjö, ej långt från Wuoxen. Derifrån rakt öfver sjön, mossen och skogen till

---

*) *B.* Vthen bew (Vtan bew, Vthen bro). — *BB.* Vdenkiffui (Vtukiffui, Vthenkiffui etc.). — *BC.* Vdhen kiffwi. — Porthan, l. c. uppgifver, att Udinkiwi ligger på ön Hirwisaari, hvilket utan tvifvel är misstag, och att den åtskiljer Sakkola, S:t Andreæ och Walkiajärwi socknar från Mohla och Räisälä.

**) *B.* Yretlawixi (Prentlampi, Ytterlaeixi). — *BB.* Yrentlampi (Prentlampi). — *BC.* Irentlandaby (Yrentlampi).

Mustaniemi *),

ett näs i en mosse, och vidare till

Pajulax **),

en vik af sjön Helisewesi, der en sten i sjön är märkt med ett kors, 1 ½ mil från Yretlampi. — Ungefärligen midtför Mustaniemi ligger på Jäskislandet, utmed Wuoxens östra strand, Hawiniemi kungsgård, på kartan tecknad med tre röda hus, det ena högre än det andra. — Från Pajulax ½ mil öfver Helisewesi till

Kohaluoto ***),

ett berg i Helisewesi, märkt med en krona och 2 kors samt årtalet 1595. Sjön Helisewesi sträcker sig åt Ryssland, »och är ther et litet edhe, ther man släper båtar vtöffuer, och kan så drage» (på Wuoxen) »til Kexholm och huart man vill». — Från Kohaluoto ½ mil öfver (sjön och) skogen till

Vaitnisaari (*Waitinsaari*),

en liten holme eller sten vid norra stranden af Helisewesi. Derifrån ½ mil till

Ruskiawuori (Sv. *Rödehäll*) †),

ett berg, hvarpå äro inhuggna en krona och två kors samt årtalet 1595. Derifrån ½ mil till

---

*) *B.* Mwskaby (Mustaby etc.). — *BB.* Mustanemi (Mustenemi). — *BC.* Mustaniemi.

**) *B.* Paymolox (Payulox, Paimolax). — *BB.* Payiolaxi (Poyolaxi, Payiolaxi etc.). — *BC.* Yaylaxi (Payulaxi).

***) *B.* Qwarato (Kualoto). — *BB.* Kuhaloto (Kuhanlotho etc.). — *BC.* Kåhanlotho (Kåhanlåto). — Enligt Porthan, l. c. pag. 80, äro Mustaniemi, Pajulax och Kuhaluoto kända ställen i S:t Andreæ socken.

†) *A.* Rodohall (Rödehäll). — *AB.* Rodhahæl (Rodæhal, Rödho hall, etc.). — *AC.* Rödhahæl (Rodhehal). — *B.*

Lemmonlampi (Sv. *Fans träsk*) *),

ett litet rundt träsk (sjö). Derifrån ½ mil till

Haukariuta **),

ett stort berg, märkt med en krona, ett kors och 1595. På en gammal karta anmärkes: »Här ligger några stenar, som både Svenske och Ryssar hafva sitid opä och fåt sig maat, då de hafue giordt och lagdt rårne», (troligen vid någon äldre gränsransakning). Derifrån ¼ mil öfver

Mustajärwi

till en fura, hvarpå sattes nytt märke. Mustajärwi är en liten lång, smal sjö, tvärt öfver riksgränsen. Derifrån ¼ mil öfver åsen till

Pellonkiwi,

en sten, märkt med ett kors. Vidare öfver åsen ¼ mil till

Laudanjärwenharju,

en sandbacke. Här stå tre furor, en af ålder märkt, två med nya märken, omlagda med stenar och på dem ett kors. Derifrån öfver en hängedy, ¼ mil, till

Wanhasilda (Sv. *Gammal bro*),

en bro, vid hvars ända är en sten, märkt med ett kors. Vidare ½ mil till

---

Myskoy (Muskoi, Renskoy). — *BB.* Ruskey (Ruskie, Renskoy). — *BC.* Ruskey. — Ruskiawuori, säger Porthan, anf. st., är ett berg, som skiljer Räisälä och S:t Andreæ socknar.

*) Möjligen detsamma, som i *A.* kallas Lambeträsk (Lämbeträske); *AB.* Lambotræske (Lämboträsck; Lembotresk etc.); *AC.* Lambetræsk. Saknas i det yngre brefvet.

**) *B.* Haukaryte. — *BB.* Haukaryuta (Haukoriutha, Hauka Riwta). — *BC.* Haukarinda.

Lahnalampi,

en liten sjö. På ett berg vid sjön äro två kors och märken i furor. Derifrån $1/4$ mil till

Heikinlampi,

en liten sjö. Derifrån uppmed åsen $1/4$ mil till en trehörnig sten, märkt med ett kors och bredvid i furor gamla och nya märken, på något afstånd från

Pitkejärwi,

ett träsk på Ryska sidan. Från trehörniga stenen $1/2$ mil till

Pekkehensuo *),

en mosse, och derifrån $1/4$ mil till

Sawikallio,

en sten, märkt med ett kors och i furor gamla och nya märken. Derifrån $1/4$ mil till

Kuningansilda,

en bro öfver en liten bäck. Vid broändan gamla och nya märken i furor. Derifrån $1/4$ mil till

Ruskianoronmäki,

en sten med ett kors och i furor gamla och nya råmärken. Derifrån $1/4$ mil till

Pitkekallio,

en sten och deruppå ett kors samt i furor gamla och nya märken. — Midtför denna och de två

*) Förmodligen samma rå, som kallas i *A.* Måsan Pecce (Päckze); — i *AB.* Mosanpæki (Mose Päcke, Mosæ pecke); — i *AC.* Mosenbecche; — och i *B.* Pekkehenxulfi (Pekkn henxwlsi, Pekn hemxulffui, Pelk hemxrolsa); — i *BB.* Peckehenpolffui (Päkehenpolffui, Peckenpolffui, Perkehonpolffuii); — i *BC.* Petkinpolui. Men i det yngre brefvet sättes rån Sarisuo före denna rå.

nästföregående rår ligger på kartan, inom Svenska området vid Wuoxens östra strand, Jäskis kungsgård eller Nääs gård och nära dervid, mera åt norr, Jäskis kyrka. Från Pitkekallio ¼ mil till

Sarisuo *),

en mosse, »som våre bönder kalla Tulisoo». På en rund sten ett kors, samt gamla och nya märken i furor. Ifrån mossen gick gränsen ¼ mil upp till Sandbacken; der stå två af ålder och på nytt märkta furor. Så vidare ¼ mil upp till ett berg, märkt med ett kors, ofvanför (österom)

Laihalampi,

en liten obetydlig sjö. Längre mot vester på en holme i Wuoxen är på pergamentskartan tecknadt ett torn eller en borg, kallad Bullerborg. På konceptkartan ligger denna längre fram, midt för rån Lylismäki, med anteckning: »Bullerborg i Woxen, en holme, ther Ryssen fich en stoor hop Jeskisbor til fånge år (15)91.» Från berget ofvan om Laihalampi ¼ mil till

Pasisuo,

en mosse, i hvilken är ett berg, hvarpå äro inhuggna en krona och ett kors. Derifrån ½ mil till

Purmitonlampi **),

en liten sjö. En half mil inom gränsen på Sven-

---

*) I det yngre fredsbrefvet kommer denna rå före Pekkehenpolwi, och skrifves i *B.* Samsoo (Sasoo, Sarisoo); — i *BB.* Sariso (Saniso, Saviso); — i *BC.* Saarisoo.

**) Troligtvis samma rå, som i äldre brefvet förekommer efter Kangasjärwi och kallas i *A.* Poruierfue; — i *AB.* Pwronarffui (Purmuierffui, Purnuierffue, Pornitiarue, Purmuiarffui etc.), — i *AC.* Pornuiærffue (Porneiærffue); — i hvilket fall gränsen här gjort ett knä från Kangas-

ska sidan ligger en liten sjö *Kangasjärwi* *), »som dog af ålder haffuer varit nempd för en råå», men »är nu vthelåthen». Från Purnitonlampi 1/4 mil till

Lylismäki,

en sandbacke. På en hvass sten är inhugget ett kors, och gamla märken i två tallar. (Om Bullerborg, se ofvan under rån Laihalampi). Från Lylismäki 1/2 mil, öfver en ås, till

Hepoharju,

ett berg, med ett kors på, och gamla märken i furor. Derifrån 1/5 mil till

Lorikamäki **),

af Ryssarne kalladt Sakolamäki, en sandbacke. I furor äro gamla och nya råmärken. Derifrån 2 1/5 mil öfver

Aitojärwi ***),

en 2 mil lång sjö, »haardt om» en från Ryska sidan utskjutande udde, Entsoniemi, till

---

järwi upp till Purnitonlampi. Men denna rå saknas i några afskrifter af det äldre brefvet (äldsta redaktionen). — I det yngre brefvet (der Kangasjärwi-rån saknas) kallas denna sjö, i *B.* Pyntonlampi (Pyntolampi, Pyntomlampy, Pijtomlampi); — i *BB.* Purnitonlempi (Pijthonlompi, Purnitonlampi, Purnitanlempi, etc.); — i *BC.* Pitholampi eller Purnitan lampi (Pörito- eller Purnitonlambi).

*) I det äldre brefvet är Kangasjärwi en rå framför Poruierfe eller Purnitonlampi, och kallas i *A.* Kangäsiärfui (Kangäsiarfvi etc.); — i *AB.* Kangasiærffui (Kankasiærffui, Kangasiarue etc.); — i *AC.* Gangisiarffue.

**) *B.* Loricamäky (Loricamaky). — *BB.* Rörikamäki (Lorikamäki, etc.). — *BC.* Örickameki (Orikamäki).

***) *A.* Aitaiärfue (Aijtaierffwi, Aita Järfui). — *AB.* Archtoiarffui, Archtoiærffui, Artoiärue etc.). — *AC.* Aittoiærffue. Saknas i det yngre brefvet.

Paunujoki,

en fors i ån mellan Pitkejärwi och Aitojärwi. Vidare gick gränsen öfver

Pitkejärwi,

en liten sjö, upp genom en bäck, som rinner i denna sjö från

Ylimeisenjärwi,

en annan liten sjö, och vidare efter en liten bäck eller rännil upp till

Ylimeisenlähde,

en källa. Från Paunujoki till bäcken mellan Pitkejärwi och Ylimeisenjärwi är ¼ mil och derifrån till Ylimeisenlähde ¼ mil. Vid källan stod en stor gran, på nytt märkt. Derifrån ¼ mil öfver en malm till

Laikolampi,

en liten rund sjö, som delas midt i tu. Derifrån ½ mil rakt till

Torsawuori,

ett berg, märkt med en krona, två kors och årtalet 1595, samt nytt märke i en fura. På något afstånd inåt Svenska eller Jäskis-sidan är *Torsajärwi* *) en rund sjö, »om hvilken Gamble Konung

---

*) *A*. Torsaiärfue (Torszajerffwi etc). — *AB*. Torsaiærffui (Torsaierue etc.) — *AC*. Torsiærffue (Torsiarffue). — Det yngre brefvet har, efter Lorikamäki, en rå *Kulysso* (i *BB*. *Tuliso*, i *BC*. *Tulisåå*, enligt Porthan Tulisuo ett träsk mellan Kaukola och S:t Andreæ socknar) och derefter holmen *Puitonsaari*, kallad i *B*. Pwtanfari (Pijtanfari, Putafari); i *BB*. Pwitonsari (Pijthensari etc.); i *BC*. Puitonsaari) i *Torsajärwi* hvilken sjö kallas i *B*. Twrfatrek (Tursaträk, Turfaträsk); i *BB*. Torsaierffui (Tarsaierffui, Torsa träsk); i *BC*. Torsaierfwi.

Magnus's Breff förmäler». — På 3:ne mindre fullständiga kartor, af hvilka åtminstone en var sänd från »Cantzelied», upptagas mellan Kuhaluoto och Torsajärwi blott följande rår: 1. *Ruskei* (*Rödahäldh*); 2. *Haukariuta;* 3. *Sarisoo*, en mosse »som våre bönder kalla Tulisoo»; 4. *Päckehenpolfui*, »det är och den måsen Pecce»; 5. *Kangasjerf;* 6. *Purnitjerfui;* 7. *Aitojerf;* 8. »En kella *Ylemmeise Lechde* och står inthet nempd i fridsbrefued»; 9. En måse *Tulisoo;* 10. *Puitonsari* i Torsajärwi, hvarvid anmärkes, att »dessa råår synes Rysse råschrift fölie med, ändog hann nämpner där månge okunnige mellenråår». På en af dessa kartor är ofvanför Aitojärwi och Purnitjärwi antecknadt: »Här wid pass skole någre Råer vara, benempde *Rörikamäki* och *Purnithanlempi* eller *Pijthonlempi*, hvilke bönderne icke vethe till att upfinne». Dessa tre kartor synas således vara hufvudsakligen grundade på Kon. Magni yngre bref. — Från Torsawuori genast tvärt öfver skog och moraser till

Haukkawuori,

ett berg, märkt med två kors, vid östra sidan om sjön Sarajärwi. Derifrån öfver skog och moraser till

Harmakallio,

en sten, märkt med två (enligt kartan blott ett) kors, öster om en lång och smal sjö, Loitumajärwi, som sträcker sig i norr och söder. Derifrån öfver träsket till en tall i moraset, af ålder märkt, och vidare genom

Lammaslampi,

en mycket liten, oval sjö, till en tall, med gamla märken på båda sidor och nytt märke på en annan tall. Derifrån utmed (på vestra sidan om)

Kotajärwi,

en lika liten sjö, till två stenar, den ena märkt med ett kors. »Sedan alt genast efter gamble råmerken op til»

Warpawuori *),

ett stort berg med skog uppå (i Pumala fjerding), som är »EndeRåen emillan Wijborgz, Nyslottz län och Rysland, neml. Kexholms och Nöteborgs län». På en hvass sten var gammalt märke, en krok, och ett dylikt märke höggs nu derbredvid. På berget inhöggos tre kronor och årtalet 1595. Nedanföre äro, enligt ritningen på kartan, inhuggna begynnelsebokstäfverna af namnen på de Svenska personer, som deltogo i gränseregleringen från denna slutrå, på ena sidan åt Finska viken, på den andra åt Pisamäki, nemligen C. F. (Claes Fleming), A. H. T. i monogram (Arved Hindersson Tavast), G. F. (Gödike Fincke), I. H. (Jöran Hindersson Horn), L. T. (Lars Torstensson), M. L. (Mats Larsson), A. T. (Arfved Tönnesson), de tre sista i monogram, samt H. L. (eller något dylikt). De Ryske inhöggo ett kors med en underskrift på en sten. — Warpawuori ligger 6 mil från Torsawuori och 44 mil från råliniens begynnelsepunkt på Retunsaari i Finska viken. — På Svenska sidan ligger mellan riksgränsen från Torsawuori till Warpawuori och Wuoxen en landsträcka 6 mil lång, 3 mil bred, »god swidiemark och fiskiewatn», hvarpå Ryssarne gjorde anspråk, på grund af Jurijs bref, som uppgifver gränsen från Torsajärwi till *Särkelax* **), en by vid

*) *B.* Vasfauori (Vatauori, Varsfauori, Vafauorum). — *BB.* Varpawori. — *BC.* Warpa wori.

**) *A.* Särkelax (Skiekelax, Särckilax). — *AB.* Sarkelaxi (Særkilaxi, Serckilax, Särkelax etc.) — *AC.* Særkelax (Serkelax).

en liknämnd vid af Lapwes sjö, der Wuoxen löper ur denna sjö, omkring 3 mil vester ut från Warpawuori; »och then Råå (Särkelax)», anmärkes det på kartan, »står vthi thet breff, som dateret är assumptionis beatæ virginis then ther Swerige hade warit til mykin skade, om man hade följt Rysserrnes wilie effter.» Enligt anteckning på en karta, låg Särkelax 5 mil ifrån Nyslott.

---

2. *Riksgränsens Råmärken mellan Sverige och Ryssland, från Warpawuori till Pisamäki* *)

Warpawuori **)

Se ofvanföre. Derifrån en mil land och vatten till

---

*) Mellan Nyslotts Län i Sverige och Kexholms Län i Ryssland.

**) Det äldre brefvet (Jurijs af 1323) har från Särkelax endast följande råmärken: *Samusälä* (*A.* Sämusale, Sämusälä; *AB.* Samusala; *AC.* Samusala); — *Sithi* (*A.* Siti, Sijti; *AB.* Sithi, Siti; *AC.* Sithi); — *Karelakoski* (*A.* Käräläkuski, Karialankoski; *AB.* Carelakoski, Charelakoski, Karalakoske; *AC.* Karelakoske); — *Kolumakoski* (*A.* Kolumäkuski, Kloomenkoski, Klomenkoski; *AB.* Kolumakoski, Kolmakoske etc.; *AC.* Kolumakosche; — *Petajoki* (*A.* Pätaioki, Petaioki etc.; *AB.* Pathaioki, Pakaioki, Pataioke; *AC.* Pathaioke). *Derifrån norr i hafvet* eller *till Helsingehaf* (*A.* Sedan och När i hauet; *AB.* Deinde in Helsingh haff, Helsinga haaff, Helsingahapa, Hälsinga haaff; *AC.* Sidhen til Helsinghehaffdh); hvilka rår icke förekomma i 1595 års riksgräns. Denna följer deremot temligen troget det yngre brefvets för Sverige fördelaktigare råmärken, så långt dessa sträcka sig.

Sallkojärwi *),

ett litet träsk, ofvanför hvilket ligger ett högt fyrkantigt berg, Sallkowuori, hvarpå inhöggos tre kronor.

Walkiajärwi **),

ett träsk, som hörde hälften till Nyslotts, hälften till Kexholms län. Derifrån 2 ½ mil mosse och malm till

Jurikkasuo ***),

en mosse, en virst lång. Derifrån 4 virst mosse till

Hirwiwaara,

ett högt berg. Derifrån 3 mil land till

Kyronsaari,

en nyttig äng och skogsholme, hörande hälften till Nyslotts och hälften till Kexholms Län. Denna rå är densamma, som förekommer i nästföljande förteckning (2. A), och får ej sammanblandas med en liknämnd ö, af Ryssarne äfven kallad Ewansaari och Kynnepä, belägen något öfver en mil längre åt Svenska sidan, hvilken uppgifves vara den i Konung Magni yngre fredsbref förekommande rån *Kyransari* †).

*) *B.* Palkoiarfwi (Palkoiarswi, Salkoiärfwi). — *BB.* Salkoierui (Salkojerffui). — *BC.* Salcko Jerfwi (Sallhojerfvi).

**) *B.* Walkyriarffwi (Walkyriarsswi, Valkiriarswi, Walkyarffwi. *BB.* Vakiaierui (Waltaierffui, Walkajerffui, Walkiajerffui). — *BC.* Wakua Jerfwi (Walkuajerfvi).

***) B. Merkäss, utan tvifvel oriktigt läst och skrifvet i st. f. iurkäss, (Märkes). — *BB.* Jurekasoo (Jurikaso, Jurekats, Juurelax, Jwrekap etc.). — *BC.* Juricka soo (Juurickasuo).

†) *B.* Kyransari. — *BB.* Kyronsari (Kyrinuansari, Kynan sarim, Kymmansari, Kymansari). — *BC.* Kyronsaari. — I alla tre redaktionerna tillägges, att holmen hörde hälften till Savolax, hälften till Ryssland.

Käräjäkallio,
en rund bergsklippa i sjön Puruwesi. Midt på klippan en tall, inom Nyslotts längräns. Emedan både *kallio* och *luoto* betyda *klippa*, skulle man lätt kunna falla på den tankan, att denna rå vore densamma som i Konung Magni yngre bref kallas *Karialoto* *); men, om man får sätta tro till de kartor, som ligga till grund för nästföljande förteckning (2. A.), så är denna en annan holme (*Korialoto*, af Ryssarne kallad *Koriakiwi*), belägen 1 ½ mil vester ifrån Pihlaialax, allt i samma sjö Puruwesi. — Från Käräjäkallio 2 mil vatten i Puruwesi till

Pihlaialax,
en vik af samma sjö. Mellan denna och nästföljande vik är ett ed **), en mil öfver. Midt emellan är ett träsk (sjö), Terwalampi.

Pahaisenlax,
en vik af sjön Oriwesi. Derifrån 2 mil vatten i Oriwesi till

Silwanonsaari (*Sillwoinsari*),
en liten skogsholme i Oriwesi, hörande hälften till hvartdera riket. Norr om holmen höggs på berget och på en tall nära stranden en krona mellan 15—95, och derunder ett kors.

*) *B.* Karialoto i Puroueysi (Putoneijfi). — *BB.* Kärealotho in Purowäsi (Karealotho, Kerealotho, Karjaloto — Purowässi, Purouesi). — *BC.* Kårialotho (Kårealåtho) i Purowäsi.

**) Detta ed är möjligen den rå *Raykotaipal*, som i det yngre brefvet förekommer efter Kärealoto. — *B.* Räykotoypale (Rayleotoypale, Rayketaypale etc.). — *BB.* Raykotaipala (Raijka taippala, Raikotaipala, Raicotaippal etc.). — *BC.* Raicko taipall (Rackotaipal). Men enligt kartan ligger Raikotaipale (som Ryssen kallar Kaimändo) en half mil land vester ifrån Terwalampi.

Paskaluoto *),
en liten onyttig skogsholme i Oriwesi. Derifrån 5 mil vatten i Oriwesi till

Somertaipal **),
ett ed, en mil land och träsk mellan vikarne *Somerlax* och *Kaatamanlax*. Midt på skogen står, bredvid vägen, en stor sten, på hvilken inhöggs: 1595, derunder 3 kronor och Gränsefullmäktiges namnchiffer: C F: A H T: (monogram), G F: I H: (Se ofvan förklaringen under Warpawuori). — Derifrån 6 mil vatten i *Juojärwi* (*Jåå* eller *Jugajärwi*) ***) till

Ohtansalmi †),
ett trångt sund mellan sjöarne Juojärwi och Rikkawesi. På berget vid sundet höggos samma märken, som på föregående råsten. Derifrån 2 mil vatten i *Rikkawesi* ††) till

Kaawinkoski †††),
en fors. På ett berg vid Sawolaxsidan höggs år-

---

*) Denna rå saknas i *B.* och i *BC.* — Kallas i *BB.* Paschaloto (Paskoloto) et in Oriwäsi (Orhiwäsi, Oriwässi, Orivesi, Dihijwæsi etc.) Ordet *et* är af misstag influtet.

**) Saknas i *B.* — I *BB.* Sommertaipala (Soijnicko, Somako, Somertaipala, Somauterppala, Somaxtaippala etc.); — i *BC.* Somer taipall (Somentaipal).

***) Saknas i *B.* — *BB.* Per Joierui (Jojerffui). I *BC.* anföres »Jåå Jerui» orätt näst efter Raickotaipall, före Orivesi.

†) Saknas i *B.* — *BB.* Ochtansalmi (Octonsalmi, Ochtensalmi, Ochtampalmi, Ochtamsalmi etc.). — *BC.* Ochtan salmi.

††) Saknas i *B.* — *BB.* Ridkaierui (Prijdkaierffui). — *BC.* Ritka Jerui eller Pritka Jerui (Pitkäjerfvi).

†††) Saknas i *B.* — *BB.* Kauinkoski (Ranikoske, Kaınkoske). — *BC.* Kiuina kåski (Kunakoski).

talet 1595 och derunder tre kronor. Derifrån öfver *Kawinjärwi* *) till

Kellontaipal **),

ett ed mellan Kaawinjärwi och Wehkalax. Utmed vägen höggs på två granar en krona, ett kors, 95 (1595), en krona och åter ett kors, under hvarandra. Kellon Taipale ed är 1 ½ mil öfver mosse och träsk till

Wehkalax,

en vik. Af Kellontaipale land går en udde nord nordvest uppå. Gent emot udden står en sten i vattnet, nära stranden, på andra sidan, kallad *Paxu Martti*; derpå höggs en krona öfver ett kors. Derifrån en mil mosse och skog, kallad *Wehkataipal*, till

Kellopohia,

en vik af Wuotjärwi. På en udde något derifrån höggs på en sten och några tallar ett kors. Derifrån 2 mil vatten i Wuotjärwi till

Pisamäki,

ett högt berg, ½ mil upp ifrån stranden. Öfverst på berget höggs årtalet 1595 öfver tre kronor samt lika namnchiffer som på Somertaipal-rån.

---

*) *B.* Kasmierffwii (Kasmiarswij, Kesmiersun, Kasmiarswn, Hasmiarsjön). — *BB.* Kauissierui (Kaskiierffui, Kauissjerffui, Kassiierffui etc.). — *BC.* Kauisa Jerui eller Kass Jeruij (Kovisajerffui eller Kossjerfvi).

**) *B.* Källantarpala (Källatarpala, Kellatarpala). — *BB.* Kellontaipala (Kellontaippala, Kellontaipale, Kellentaippala). — *BC.* Kollentaipall (Kellontaipall). — Efter denna sista rå i det yngre Fredsbrefvet hänvisas i alla tre redaktionerna till »andra landsens rår, som andra bref utvisa (Deinde metæ terræ adjacentis in aliis litteris continentur)».

Afståndet från Warpawuori till Pisamäki kan ej noggrannt bestämmas, i anseende till de föregående uppgifternas ofullständighet, men synes hafva varit omkring 35 mil. Från Pisamäki till Landtryggen, der den andra afdelningen af riksgränsen hade bordt sluta, var afståndet 34 mil. Således blef denna del af gränsen omkring 20 mil längre än den skulle varit, om man följt den för Sverige fördelaktigare råsträngen, som Hertig Carl önskat och som här näst efter anföres.

---

2. A). *Annat förslag på Råmärken å Riksgränsens andra afdelning, från Warpawuori till Wehkalax och vidare ända upp till Maanselkä (landtryggen) midtför Repula* *).

Warpawuori **),

ett högt berg, med skog på, och östernorr i ändan är ett slätt berg och der bredvid en »run steen» (rund sten), i hvilken är inhugget ett kors, och på båda sidor om samma sten är lagdt råstrecket med stenar, och visar nord-nordost, och

*) Om denna på Hertig Carls meddelade råförteckning och böndernas uppgifter grundade rågångslinea, hvilken följer östra stranden af Puruwesi, till en del in på fasta landet, se ofvanföre, pag. 215. För densamma har jag äfven begagnat en i Riksarchivet förvarad karta, endast upptagande de omtvistade gränsmärkena i Puruwesi.

**) De råställen, som äfven finnas i Konung Magni yngre bref, äro anmärkta under näst föregående Beskrifning öfver den antagna riksgränsen (2).

nedanför ett litet träsk, som visar rårätt vid pass 150 famnar ifrån. Härifrån en mil land, nord-nordost till

Salkojärwi,

ett litet träsk (sjö), ofvanför hvilket är ett fyrkantigt, högt berg, benämdt Salkowuori; och på sydvestsidan om berget är en stor klufven sten. Ungefärligen midtför Salkojärwi, en god mil från Warpawuori börjas den stora sjön Puruwesi vid Hapalax, »och är ingen råå». — Från Salkojärwi är en mil både mosse och malm, nord-nordost till

Heralampi,

ett litet träsk, som hör hälften till Sverige och hälften till Ryssland. — Härifrån 1 ½ mil land, nord-nordost till

Pesämäki,

ett högt berg, som ej må sammanblandas med den antagna gränsens slutrå. På berget är en stor tall och deri hugget ett kors. Härifrån 4 verst mosse och malm, nord-nordost till

Matkolampi,

ett träsk, ¼ mil långt, och på båda sidor är malm, och hör hälften till Sverige, hälften till Ryssland. Härifrån ½ mil mosse (Walkiasuo), och ett litet berg i mossen, att öfvergå, till

Tettrisuo,

äfvenledes en mosse, ½ mil lång, och på norra sidan är en tall, hvari en krona är huggen. Härifrån ¼ mil uppåt till

Hirwenwaara,

ett högt berg, en verst uppåt, till att gå, från Tettri-

suo, och sträcker sig efter kompassen nord-nordost till nordan. Härifrån 3 mil mosse och malm till

Haukioja,

en å, som rinner af en mosse från Ryssland. Härifrån går gränsen utefter ån rakt i nord-nordost till nordan, 1 verst, till

Kiurunsaari (*Kyronsaari*) *),

en holme i Puruwesi, »och löper en smal å på Ryska sidan och bor en Ryss uppå» och hör hälften till Sverige, hälften till Ryssland. — Härifrån ¼ mil vatten till

Neulaniemi,

en lång, smal udde, som från Ryssland sträcker sig ut i en vik af Puruwesi. — Härifrån en mil, vatten i samma sjö, nordost-nord till nordan, till

Käräjäkallio **),

en slät bergsklippa i Puruwesi, och midt på klippan vexer en tall, och ligger något innanför rätta gränsen, på Sveriges sida. — I Puruwesi utskjuter från trakten kring Haukioja en udde, Putkiniemi, en mil lång, slutande ungefärligen midt för Käräjäkallio, inom Svenska sidan om rågången. På denna udde ligger, midtför Haukioja, ett stycke mark Le-

*) På kartorna finnes äfven betecknad en annan ö, något på andra milen längre åt Svenska sidan i Puruwesi, likaledes med namnet Kyronsaari, som Ryssarne vilja hafva till rå och kalla Ewansaari eller Kynnepä, »och Konung Mons bref förmäler».

**) Om denna rå, som, enligt kartorna, är en annan än den i Konung Magni yngre bref förekommande *Karialoto*, se ofvanföre, under beskrifningen på andra gränsafdelningens råmärken.

wonwaara, ½ mil långt, hvarpå bo 6 Ryssegrannar, samt längre ut, midtför Kiurunsaari, ett stycke mark Paliaka, ½ mil långt, hvarpå bo 4 Ryssegrannar. På en annan karta uppgifves, att på udden Putkiniemi bo 16 Ryssar. — Från Käräjäkallio 2 mil vatten i Puruwesi till

Pihlaialax,

en vik af samma sjö mot Ryssland, åtskiljande detta land från Sverige. Här slutas Puruwesi. Härifrån ½ mil land, nord-nordost till nordan, till

Terwalampi,

ett litet träsk i en mosse mellan Puruwesi och Oriwesi. I stället för denna rån hade Ryssarne velat hafva Terwajärwi längre in på Svenska sidan, der de äfven, i Svenskarnes frånvaro, uthöggo märken, hvaraf sedermera tvister uppkommo *). Härifrån ½ mil mosse till

Pahaitsenlax,

en vik i Oriwesi, som här börjar. På båda sidor är »slett» mosse. Härifrån 2 mil vatten i Oriwesi, nord-nordost till nordan, till

Sillwanonsaari,

en holme i Oriwesi mellan uddarne Seimene (Seimeniemi?), som hör till Sverige, och Heineniemi, som hör till Ryssland. Enligt anteckning på kartan, sträcker sig Oriwesi 4, 5 till 6 mil från rågången inåt Ryssland, och 2, somligstädes 3, mil inåt Sverige. Här vid Sillwanonsaari sammanträffar den råsträng, som Ryssarne ville följa, från Särke—

*) Ambrosius Hinderssons berättelse i ett ransakningsprotokoll, dat. Nyslott d. 28 Nov. 1807. I Riksarch.

lax, en mil och på den andra längre åt vester öfver Puruwesi, hvarom något skall nämnas vid slutet af denna råförteckning. — Härifrån en mil vatten i Oriwesi till

Ahmosaari,

en liten rund holme med skog på. — Derifrån en mil vatten till

Paskaluoto,

en holme, allt i Oriwesi, och är ingen nyttig mark derpå. Härifrån 2 mil vatten i samma sjö till

Wettenahde,

ett sund mellan några Ryska holmar och Witaniemi, en udde, som sträcker sig från Somertaipal, 5 mil lång, ut i Oriwesi, hvilken udde Ryssarne hafva tillegnat sig öfver rätta gränsen. — Från Wettenahde 2 mil vatten i Oriwesi till

Kaatamansalmi,

ett smalt träsk, 2 mil långt, och på båda sidor »slette» ängar. Derifrån ½ mil vatten till

Somertaipal,

ett stycke land mellan Oriwesi och Juojärwi, 2 mil öfver; och på samma land äro på gränsen två små träsk, det ena något större, båda kallade Korpijärwi. Derifrån 2 mil land till

Somersalmi,

ett litet sund. På Svenska sidan är nyttig mark. på Ryska sidan »slett» mosse. Här börjas Juojärwi, som hör allt Sverige till och är 5 mil lång. Gränsen gick från Somersalmi, 2 mil vatten, till

Jehdesalonsalmi,

ett träsk. På Sveriges sida är, inom rätta grän-

sen, en holme Jehdensalo. Vidare en mil vatten i Juojärwi, till

Sarwiniemi,

en udde, som från Ryssland skjuter ut i Juojärwi. Åter en mil vatten till

Harisniemi,

en smal udde, som likaledes utskjuter från Ryssland. Härifrån en mil vatten, i nord-nordost till nordan, till

Ohtansalmi,

ett sund, mellan Juojärwi, som här slutar, och Rikkajärwi, som är 2 mil lång och tillhör Ryssland. Derifrån en mil vatten i Rikkajärwi till

Kiukanharju,

en udde, som från Sveriges land skjuter ut i Rikkajärwi. Vidare en mil vatten i samma sjö till

Kaawinkoski,

en ström af ett pilskotts längd, med nyttig mark på båda sidor. Härifrån 2 mil vatten i Kaawinjärwi, en sjö, som tillhör hälften hvartdera riket, fram till

Kellontaipal,

ett stycke nyttig mark mellan Kaawinjärwi och Wuotjärwi (WoothotJerffui). Derifrån en mil land till

Wekkalax *),

en vik af Wuotjärwi. På Svenska sidan är en udde Rajoniemi. Vidare 2 mil vatten i Wuotjärwi (Wåtijerffui) till

*) Den sista rån, som är gemensam med den antagna riksrågången.

Lastikoski,

en stor ström, ½ mil lång, med nyttig mark på båda sidor.

Siwerinvatn,

en sjö (?), 3 mil lång, hör hälften till hvartdera riket.

Siwerinsalmi,

ett smalt träsk, ½ mil långt, hörer hälften till Sverige, hälften till Ryssland. — Derifrån en mil vatten och en mil land till

Nurmisjärwi,

ett rundt träsk, ½ mil på alla kanter, utan någon holme; ligger midt på gränsen. Härifrån 2 mil utmark till

Ahwijärwi,

ett träsk, ¼ mil långt, sträckande sig längs efter gränsen. Derifrån 3 mil till

Pätäjäkoski,

en ström, som rinner från Ryssland, snedt öfver gränsen till Nyslotts Län. Derifrån 3 mil »villande mark» till

Kojwukolo,

ett träsk, ½ mil långt, hvaraf hälften hör till Sverige, sträckande sig längs efter gränsen till det ½ mil aflägsna

Maanselkä (Landtryggen).

Här tager Norrbotten emot. Afståndet mellan Warpawuori och Maanselkä var, efter dessa uppgifter, omkring 49 mil.

Ryssarne, som yrkat att den första kommissionens rågång, i stället att sluta på Warpawuori, skulle dragas mera vestligt till Särkelax, ville från

detta ställe fullfölja rågången öfver Puruwesi närmare Sveriges område, åberopande följande rågångspunkter, upptagna dels på samma karta som legat till grund för ofvanstående Gränsbeskrifning, (2 A), dels på den mindre kartan, som endast upptager de omtvistade rågångarne öfver Puruwesi upp till början af Oriwesi, der råsträngarne förenades:

Från *Särkelax*, en gammal Svensk by, med 5 grannar (åbor) i Wiborgs Län, öfver

Uttrawesi, »en fjerd i Puruwesi emellan holmarne», belägen, likasom Särkelax, på 5 mils afstånd i öster från Nyslott (på kartan tecknadt med tre torn, sammanbundna af höga murar). Vidare

Enolax, en vik af Puruwesi, mera än en mil i rak linea öfver land och vatten vesterut från Tettrisuo. Derifrån 3 verst till

Kukoinkando (på den andra kartan: *Kukointaipal*), en stor holme i Puruwesi, en god mil öfver vatten och land i vester från nämnde Tettrisuo. — Derifrån en mil vatten till

Harwasaari, likaledes en holme, en god mil öfver vatten och land vesterut från Hirwenwaara. Vidare (öfver holmen *Raswaluoto*) 1 ½ mil vatten, till

Ewansaari eller *Kyronsaari*, af Ryssarne äfven kallad *Kynnepä*, något inpå andra milen vatten i vester ifrån den antagna riksgränsens Kyronsaari. Vidare (enligt den mindre kartan, öfver *Huttuluoto* och *Korialuoto*, som nämnes i Konung Magni bref och af Ryssarne kallas *Koriakiwi*) till

Hietakiwi, en holme, inpå andra milen i vester från Neulaniemi. Vidare, enligt den mindre kartan, öfver

Kusisaari och *Lindusaari* till

Raikotaipal, som förekommer i Konung Magni bref, och af Ryssarne kallas *Kainändo*. Den större kartan, som saknar de två rårna Kusisaari och Lindusaari, har i stället, efter Hietakiwi, rån *Nåtäsaari*, en holme i Puruwesi, 1 ¼ mil vester från Käräjäkallio, och derefter *Korialuoto*, (1 ½ mil vester om Pihlaialax), som på den mindre kartan kommer före Hietakiwi. — Från Raikotaipal gick, enligt båda kartorna, råsträngen upp till

Silvanonsaari i Oriwesi, der den förenades med den antagna riksrån.

---

3) *Riksgränsens Råmärken mellan Sverige och Ryssland, från Pisamäki till Norra Hafvet*).*

Pisamäki.

Derifrån 4 mil till

Keurittujärwi.

Derifrån 3 mil till

Tilikanjärwi.

Derifrån 4 mil till

Maanselkämäki (Manselienmäki),

på landtryggen. Härifrån gick fordom gränsen till *Petajoki***), som ligger 6 mil in i Sverige, och till-

---

*) Mellan Österbotten, »som ock kallas det Caianiske landet», och Lappland i Sverige samt »Nougårdiske och Carelske land» i Ryssland. Denna Råförteckning finnes i flera, med hvarandra jemförda, afskrifter i Riksarchivet.

**) Denna rå förekommer i Storfursten Jurijs och Konung Magni bref af 1323. Se ofvanföre, pag. 213.

förne varit ansedd som en gränsrå. Det mellanliggande landet lyder nu till Sveriges krona. Derifrån 5 mil till

Suomensuo.

Der begynnes Österbottens gränser. Derifrån en mil till

Maanselkälampi (***Manselienlambi***).

Derifrån 3 mil till

Tipaswaara.

Derifrån 8 mil till

Korpilampi *).

Derifrån 6 mil till

Rajasuo (eller ***Selkessuo***)

på landtryggen vid Repula **). Här midtpå landtryggen lågo tillsammans två höga stenar. På den ena af dessa, som låg åt vester, inhöggos Sveriges vapen, tre kronor, och Kongl. Maj:ts namnchiffer: »S. R. Suetiæ» och något derifrån på samma sten de tillstädesvarande Svenska Kommissariernas namn. På den östra stenen läte Ryssarne uthugga ett kors och de Ryska Kommissariernas namn. — Från Rajasuo 6 mil till

Kallio Joen Ladwa

Kallio Jon Lagdwa; — Jernladwa, Kalia Juladwa). Derifrån 14 mil till

---

*) En annan afskrift har, mellan Tipaswaara och Korpilampi, 2:ne rår: Kaliolampi och Tiposswarie, utan utsatt afstånd.

**) Här hade således den andra Gränskommissionen rätteligen bordt sluta, på grund af öfverenskommelsen i Teusina-freden.

Wokinladwa.

Derifrån 20 mil till

Sarwitaipal.

Derifrån 6 mil till

Jiowaara (Jowara, Jiåwara),

ett stort berg på landtryggen mellan Österbotten och Lappland. Derifrån genom Lappmarken, midtöfver

Enare träsk,

som är 12 mil öster om Enare Lappeby; och är ifrån Jiowaara, öster om Manselkä by, till Enare träsk vid pass 60 mil. — Derifrån 14 mil till

Norra Hafvet,

tre mil öster om Waranger, der byskillnaden tillförne af ålder varit mellan bemälte Waranger och en by, som i Ryssland kallas Neogdoma (Neugdama, Neidema).

Förteckning på Lappar och Lappebyar på vestra (Svenska) sidan om gränsen:

1 Kemi Lappmark:

Kettelaby (Kittele, Kittala by) . . . 8 Lappar.
Pelde Jerfve by (Peldo Järf) . . . . 4 —
Dessa två byar hafva af ålder skattat till Konungen af Sverige allena.
Sodenkyll (Sodinkyll, Sodinkyle) . . . 16 —
Somby . . . . 5 —
Kiminby (Kimmiby, Kimby) . . . . 5 —

Dessa tre byar hafva af ålder skattat till Sverige och Ryssland, och skola härefter skatta endast till Sverige.

Manselkeby (Mansälke by)	12	Lappar.
Kidkejerfve by (Kittka Järf, Kicki Jerfve by)	13	—

Dessa två byar ligga öster om landtryggen.

Kolajarf (Koldejerfveby, Koli Jerwe by)	20	—

Denna by ligger vester om landtryggen. Dessa tre föreskrifna byar hafva tillförne skattat till Konungen i Sverige och till Storfursten i Ryssland. Nu skola de, med all deras grund och egendom i land och vatten, tillhöra Sveriges krona ensamt; men de Lappar med hustrur och barn, som der bott, skola flytta öfver gränsen och nedsätta sig på Ryska området, och Svenskarne skola skaffa annat folk i samma byar.

Enare by	29	—

Dessa Lappar hafva skattat både till Sverige, Norge och Ryssland. Nu är beslutadt, att all den rättighet Ryssland der haft, skall tillfalla Sverige ensamt.

Torne Lappmark.

Segewarby (Sugewaraby)	30	—
Tingewar (Tingewaraby)	28	—
Ronola (Rognalaby)	15	—
Sundewa (Sundawa, Sundewara) . . .	12	—

Dessa Lappar hafva alltid skattat till Sveriges krona, så som de ock hädanefter skola göra.

Koudkekene	21	Lappar.
Awiawara (Afiawara, Awiawaraby) . .	21	—
Lappi Järwi (Lappe Jerffueby) . . .	10	—
Tenoby (Teneby)	10	—
Ytzjoki (Yttze Joockeby, Vtzi Joki) . .	14	—

Af dessa fem byar har Konungen i Sverige allena haft deras saköre; men deras årliga skatt har utgått till Sverige, Norge och Ryssland. Nu skall äfven den skatt, som förut betalts till Ryssland, tillfalla Sveriges krona.

Waranger (Warånger), som ligger i stranden vid Vesterhafvet; derifrån till Malanger utmed sjösidan är vid pass 100 mil, vestan för Waranger. Med alla de Sjölappar, som deremellan finnas, äro intill 328 Lappar, hvilka alla hafva gifvit deras saköre under Norges krona allena. Men deras årliga skatt och all rättighet af de många fjordar, som der i Vestersjön ligga, har utbetalts till Sverige, Norge och Ryssland. Härefter skall skatten, som utgått till Ryssarne, lemnas ensamt till Sverige.

Genom denna gränsreglering blefvo sent omsider de under mer än två och ett halft århundrade sällan afbrutna gränstvisterna mellan Sverige och Ryssland, åtminstone på papperet, bilagda. De landsträckor, hvilka striden gällde, voro icke genom sitt omfång af särdeles stor betydenhet, men destomera vigtiga derigenom att de gåfvo anledning till blodiga och vilda härjningar mellan gränsboarne, hvaraf åter föranleddes kallsinnighet mellan båda landens Regenter, kostsamma rustningar

och ödeläggande krig. Uti den anförda gränsbeskrifningen äro några af de förnämsta tvistepunkterna redan omnämnda. Det återstår att öfver dem i korthet meddela en sammanhängande öfversigt, hvaraf äfven upplyses från hvilken sida de orättmätiga anspråken vanligen framställdes.

1. Det första och, som det synes, vigtigaste området, om hvilket man sedan lång tid tillbaka hade tvistat, var *Riitamaa* *), en frugtbar, 7 mil lång **) landsträcka i Eurepä på Svenska sidan utmed Systerbäck och Saja å (Säjoki). Denna ville Ryssarne tillegna sig genom att draga riksgränsen i krok från Systerbäck upp efter ån Seesjoki öfver Seesjärwi och vidare längs Rajsaja å ut till Sajaån, en afvikning, hvartill hvarken det äldre eller yngre Konung Magni fredsbref gaf någon anledning. Enligt en anteckning bland gränshandlingar i Riksarchivet, lågo på Riitamaa följande 25 byar utmed gränsen: Kokkala, Hapala, Käkkölä, Sikkelä, Kurkela, Soppikyle, Holtila, Käkkiäle, Wehmas, Korpikyle, Kauxema, Waytila, Säppenkyle, Apula, Sittarohsi, Wanhakyle, Tormala, Kanala, Seysijärwi, Sureselkä, Spitoylamäki, Juffwoinselkä, Liboila, Poykoila, Puktula. De s. k. Seesjoki ängar, som bönderne kallade Rinete ängar, synas ock till en del hafva legat inpå Riitamaa. Jordens beskaffenhet måste hafva varit särdeles god, om man får sätta tro till en gammal

*) Sjelfva namnet vittnar om den långvariga tvisten; ty *Riita* betyder *tvist, träta*, och *maa land*, således *Riitamaa* = *det omtvistade landet.*

**) Enligt anteckning på en af kartorna, var Riitamaa 9 mil långt. En ofullkomlig karta i Oxenstjernska archivet från Tidön (nu mera i Riksarchivet) uppgifver, att landet var 5 mil långt och 3 mil bredt samt begränsades i vester af »Motala bäck».

anteckning i Oxenstjernska Samlingarne, der det uppgifves, att på Riitamaa »är icke en gång, utan i sanning ofta, befunnet, att efter en span säd fås 5 pund, desslikes att väpling och annat skönt gräs står en häst midt på sidan». På detta land, som företrädesvis varit hemsökt af Ryssarnes härjningar, hade Svenska Sändebudens uppmärksamhet särskild blifvit fästad, icke blott vid 1595 års gränsransakning, utan äfven vid föregående underhandlingar.

2. Utmed Saja å, nära dess utlopp i Wuoxen, låg på Svenska sidan en äng, *Riiponsaari*, hvilken Ryssarne i den på andra sidan ån belägna byn Oriansaari hade kringgräft med en kanal, hvars bankar af den uppkastade dyjorden ännu lågo på ömse sidor. Ryska Sändebuden yrkade icke destomindre, fastän förgäfves, att riksgränsen skulle följa denna kanal.

3. Vidare påstodo Ryssarne, att rätta gränsen gick *från Rödahäll i Jäskis socken till Kyrkojärwi, 5 mil in i Eurepä i Nykyrka socken*; men de Svenska Fullmäktige svarade, att ingen bokstaf derom finnes i fredsbrefvet, och anspråket förföll.

4. Från Päiwäkiwi (Solsten) ville Ryssarne draga rågången längs upp åt den smalare delen af Wuoxen och sedan tvärt öfver land till Pajulax, hvarigenom Sverige skulle förlorat hela den från Jäskislandet utskjutande udden *Noisniemi* med derpå belägna Svenska byarne Päiwäkiwi, Nyby och Wirkinen, Tereswesi ängar och måhända äfven Hawaniemi kungsgård, samt hälften i den milslånga ön *Hirwisaari och i öfrigt allt det vatten och land, som låg vester om Udinkiwi, Pankosaari, Yretlampi och Mustaniemi*, — allt i strid mot båda under

Jurijs namn kända fredsbrefven. På spetsen af den nämnda udden låg en Rysk by af samma namn (Noisniemi) med fruktbar, till åker tjenlig, jord, men utan äng, skog eller mulbete. För att afhjelpa denna brist hade Ryssarne i nämnde by slagit under sig Tereswesi ängar, och för att dölja sitt öfverskridande af riksgränsen, hade de uppbränt ett träd, som af ålder varit råmärke. Men Svenskarne återfunno stubben af det nedbrända trädet (Terweskando = tjärvedsstubben) och förmådde, efter långvarig tvist, Ryssarne att medgifva den gamla gränsen från Päiwäkiwi öfver denna stubbe till Udinkiwi o. s. v. efter rågångsbrefvet, hvarigenom endast byn på ändan af udden stannade, såsom förut, inom Ryska området.

5. Med åberopande af Jurijs bref (det äldre), ville Ryssarne draga rågången öfver sjön *Kangasjärwi*, ½ mil inom den antagna riksgränsen.

6. Likaledes ville de, på grund af det äldre brefvet, att gränsen skulle gå midt öfver sjön *Torsajärwi*, och icke öfver berget Torsawuori, som låg på Ryska sidan, öster om samma sjö, likväl på föga betydligt afstånd.

7. Vigtigare var Ryska Kommissariernas med envishet förfäktade anspråk på det äldre brefvets råsträng *från Torsajärwi till Särkelax*, en by vid en vik af samma namn i Lapwesi sjö, der denna förenar sig med Wuoxen, hvarigenom de skulle, inanför det yngre brefvets gräns, öfver Warpawuori, fråntagit Sverige *ett 6 mil långt och 3 mil bredt område, »god svedjemark och fiskevatten»*.

Hittills hade Svenska Kommissarierne med framgång bekämpat de Ryska ombudens anspråk och icke eftergifvit en fotsbredd af Sveriges rättmätiga om-

råde. Den andra Kommissionen, som började vid Warpawuori, var icke i allt lika vaksam, åtminstone icke lika lycklig.

8. Med möda kunde man förmå Ryska Sändebuden att afstå från Särkelax-rån och börja med Warpawuori. Om gränsen öfver den stora sjön Puruwesi voro meningarne mycket olika. Ryssarne ville draga rån från Särkelax utefter vestra stranden af denna sjö. Svenskarne deremot ville följa östra stranden och på vissa ställen låta rån stiga upp på landet, öster om sjön, åberopande böndernas berättelse och en i Konung Gustaf I:s tid år 1550 anställd gränsransakning samt en på denna grundad instruktion, som blifvit dem af Hertig Carl meddelad. Båda parterne måste i någon mån gifva efter och gränsen lades, till en del efter Magni yngre bref, mellan bådas råsträngar. Om Ryssarne fått sin vilja fram, skulle Sverige mistat en sträcka i Puruwesi af omkring 8 eller 9 mils längd samt vid pass en mils bredd eller något deröfver, omfattande, utom vatten och mindre holmar, en milslång udde från östra sidan, *Putkiniemi*, hvarpå å kartan utmärkas: *Lewonwaara*, ett stycke mark, half mil långt, hvarpå bodde 6 Ryssegrannar, *Paliaka*, half mil långt med 4 Ryska åbor. (Enligt en annan karta bodde på Putkiniemi 16 Ryssar). Hade Svenskarnes föreslagna rågång blifvit antagen, skulle hela Puruwesi och en liten kuststräcka i Kexholms Län tillhört Sverige.

9. I Oriwesi hade Ryssarne, öfver rätta gränsen, tillegnat sig *Witaniemi*, en från Somertaipal utskjutande udde, 5 mil lång, hvilken nu återgick till Sverige.

10. Vid Kellontaipal upphörde det yngre fredsbrefvet att gifva Kommissarierna ledning. Det är ofvanföre visadt, huru de härifrån drogo gränsen till *Pisamäki* och stannade der, »emedan Ryska Czarens fullmäktige ej ville längre»; hvarigenom en sträcka af 34 mil, till den i Teusinafreden bestämda slutpunkten Repula, af dem lemnades ouppgången. Om de hade följt den af Hertig Carl meddelade råförteckningen, från Kellontaipal öfver Wehkalax, Lastikoski o. s. v. ända upp till landtryggen (Maanselkä) midtför Repula, skulle gränsen blifvit omkring 20 mil kortare och en icke obetydlig sträcka af Kexholms Län utmed Nyslotts Läns och Österbottens gräns fallit inom Sveriges område.

11. Den nämnda af Hertigen sända råförteckningen slutar, förmodligen genom något misstag på namnen, vid Manselkälampi »hoos *Petajoki*». Den *tredje* Gränskommissionen, som måste uppgå den af den andra utelemnade delen af rågången, upptog väl Maanselkälampi som en rå, men lemnade Petajoki 6 mil in i Svenska landet, hvarigenom således någon fördel vanns för Sverige.

12. I det föregående är äfven visadt, huru ifrigt Ryska Kommissarierne bemödade sig att hindra Svenskarne få gränsen öfver Landtryggen (Maanselkä) midtför Repula, tvertemot öfverenskommelsen i Teusinafreden, samt huru detta försök strandade mot de Svenska Kommissariernas ihärdighet.

Angående tvistepunkterna på den återstående delen af riksgränsen, genom Österbotten, i fall några sådana hafva uppstått, sakna vi närmare upplysningar.

13. I Lappland yrkade till en början Svenska Kommissarierne, på grund af meddelad in-

struktion, att få till Sveriges område en del af Lapparne under Kola slott, vid en vik af Norra Ocean, samt en del af det landet, som kallas Trimnes (Trinnäs) eller Korsnäs (Helgenäs) samt del i Oriewara och i Oriefjärd. Dessa i sjelfva verket orimliga fordringar bestriddes på det häftigaste af Ryska Kommissarierna, hvilka hotade, att, om de Svenske ej afstodo härifrån, resa bort och lemna allt oafgjordt, förmenande att Ryska Czaren nog kunde med vapenmakt återtaga Kexholm och dess Län och sedan låta härjningarne på gränsen fortfara som förut. Maurits Jöransson lät då sammankalla och gifva sig skriftliga intyg af Pastor Anders Nicolai i Piteå, f. d. Lappfogden Jöns Carlsson, Befallningsmannen i Vesterbotten Didrik Persson m. fl. personer, som närmare kände landet, huru verkliga förhållandet var med Sveriges rätt i nämnda afseende. Dessa upplyste, att de ifrågavarande orterna voro belägna långt in i Ryssens land, att »den tid all Lappmarken var under Birkarlarnes hand, länge förr än Konung Göstaf lät henne vederkennas, då var alltid bland dem en sägen, att de skulle hafva en liten arfsrätt att taga skatt, tu gråskinn af hvar båge, af de Lappar under Kola»; men då de drogo dit att utkräfva skatten, »fingo de där alltid hugg, somlige blefvo strax ihjälslagne, somlige grepne till fånga och halshuggne», så att man aldrig sedan der med godo fått någon skatt af Ryssen. Maurits Jöransson frågade vidare huru det förhöll sig med en gräns, som i Konung Göstafs tid, »för 50 år sedan», blifvit uppskrifven och lyder ifrån Kajansalmi till bemälda Oriefjärd. Dertill svarade en af de rådfrågade, Olof Anundsson, bonde i Torneå socken, att hans farfader med några flera gode

män, som fått Konung Gustafs befallning att ut leta hvar rätta gränsen mellan Sverige och Ryssland vara skulle, hade upptecknat dessa förenämnda gränser från Kajansalmi till Oriefjärd, »efter som de gerna hade sett att så skulle skett hafva» och lemnat denna uppteckning åt Konungen *). Men när farfadern, som då var »Birkar», på Konungens befallning drog att upptaga skatten med Ryssen, »fick han och hans medfölje der hugg och slag och ingen annan skatt, hvarken då eller någon annan tid sedan **). De tillfrågade ansågo derföre rådligast »att afstå från allt anspråk på förnämnda Trimnäs, Oriefjärd och Lapparne under Kola, samt att hålla sig till Enarby och Warånger, som i Konung Gustafs tid, förr och sedan, hit till Sverige lydt och legat hafver». Den ofvan intagna gränsbeskrifningen visar, att Svenska Kommissarierne följt detta råd. Nya tvister uppstodo icke desto mindre, men bildades genom Svenskarnes medgifvande, att en del af befolkningen i Kemi Lappmark skulle öfverflytta till Rysslands område.

De frukter man ägt rätt att vänta af Teusinafreden och deraf föranledda gränsregleringar blefvo ej varaktiga. Redan ett par år efter deras afslutande spörjas nya klagomål öfver härjningar på gränsen. Det dröjde ej mycket länge innan den »eviga» freden formligen bröts och 22 år senare erhöll Sverige genom freden i Stolbowa, den 27 Februari 1617, en ny gräns mot Ryssland.

*) Utan tvifvel hafva många af de förut omnämnda Råförteckningar, vi ännu hafva i behåll, tillkommit på samma sätt som denna och varit lika litet tillförlitliga, angifvande den gräns man önskat, men ej den verkliga.

**) Dessa vittnesskrifter finnas i orig. i Riksarchivet.

MINNESTECKNING

öfver

AND. FREDR. SKJÖLDEBRAND,

Grefve, En af Rikets Herrar, General, Stats-Råd, Ridd. och Kommend. af Kongl. Maj:ts Orden, En af de Aderton i Svenska Akademien.

Uppläst vid Presidii nedläggande i K. Vitterhets-, Historie- o. Antiqvitets-Akademien d. 12 Jan. 1836,

af

BERNHARD VON BESKOW,

Hofmarskalk, Riddare af K. Nordstjerne-Orden, En af de Aderton i Svenska Akademien och dess Sekreterare.

Fjerran sina fäders land, i en annan verldsdel än vår och bland ett folk, som i gudalära, lagar och seder äger med vårt icke allenast ej något gemensamt, men utgör dess fullkomliga motsats, med ett ord under Afrikas glödande sol och i slafveriets lika beryktade, som åldriga hem, föddes den man, hvars minne vi nu återkalla och som genom sitt snille och sitt mod skulle på ett kraftigt sätt medverka, att återskänka sitt eget fädernesland en fri statsförfattning, fri yttranderätt och alla de förmåner, som utgöra ett ädelt folks prydnad, styrka och ära.

Denna födselns tillfällighet — om eljest något kan kallas så i den stora planen af en allt ledande Försyn — sprider redan från första ögonblicket ett slags romantisk dager öfver Grefve Skjöldebrands lefnad, hvilken, sedd med skaldens eller häfdateck-

narens öga, är en riddardikt, med vexlande äfventyr, faror och segrar; der kransen ömsom vinnes af lansbrytaren och af Trubaduren; der vapendånet endast upphör, för att lemna rum åt lyrans toner, och der man, äfven i våra dagar, ser inom en enda mans lefnad inrymmas hela den ridderliga banan, ifrån det ögonblick då den uppvexande ynglingen, ännu blott väpnare, tillkämpar sig sina egna riddarsporrar, intill den stund då han, med lagren kring hvitnade lockar, sjelf utdelar segertecken åt de unge, som han fört på stridens fält.

Namnet Skjöldebrand, som han inskrifvit i krigets, vitterhetens och de sköna konsternas häfder, tillhörde honom icke från födseln. Då han inträdde i verlden *) kallades han Anders Fredrik Brander. Sitt första dopnamn erhöll han efter den för hvarje Svensk oförgätlige Rådsherren Grefve Anders v. Höpken, som varit hans faders beskyddare; men ingen kunde då ana, att den unge Brander icke långt derefter skulle komma i ett förhållande af både nära slägtskap och en för honom smärtande kallsinnighet till det frejdade Höpken'ska namnet.

Ehuru hans fader, då Svensk Konsul i Algier, föga bemedlad och omgifven af nio barn, icke syntes kunna gifva honom en, efter stora verldens dåvarande begrepp, lysande uppfostran, bidrogo dock en mängd omständigheter, att från de spädaste åren bereda den unge Brander en daning, särdeles för det ridderliga och artistiska, som han under inga andra förhållanden och på intet annat ställe kunnat i denna riktning erhålla. Fadren befann sig nem-

*) Född den 14 Juli 1757. Fadren blef efter återkomsten till Sverige adlad med namnet Skjöldebrand, samt erhöll Kommerse-Råds titel.

ligen, i hänseende till Algiers dåvarande beherrskare, snarare i ställningen af en vän och förtrogen, än af en fremmande makts embetsman, och enahanda var förhållandet emellan modren och Deyens favorit-gemål, hvilken i sitt dagliga umgänge ogerna saknade den Svenska Konsulns maka. Den lifliga gossen, som följde sina föräldrar till Sjelfherrskarens palats, och som såg den österländska prakt, hvaraf en Muselmanisk Furste omgifves, slafvarnes mängd, smickrets hyllningar och seraljens fester, fick icke allenast derigenom en tidig föreställning af glansen och plägsederna inom ett hof, men ägde äfven tillfälle att se utmärkta fremlingar, bland hvilka den ryktbare Engelske resanden Bruce särdeles fästade hans uppmärksamhet. En utvidgad och utan svårighet vunnen språkkunskap plägar vanligen tillfalla barn, hvilkas föräldrar tillhöra olika nationer och som vistas bland en omgifning af alla civiliserade folks sändebud. Så var äfven förhållandet med den unge Brander. Hans moder *) — ett mönster af skönhet och älskvärda egenskaper, härstammande från den urgamla Gordon'ska ätten i Skottland — var född uti Italien, uppfostrad i England och gift i Algier, samt dog slutligen i Sverge. Hennes modersmål, Italienskan, blef äfven sonens, hvarmed följde Engelska och Fransyska; med fadren talade han Latin och något Svenska, hvilket sednare språk han dock egentligen lärde efter ankomsten till fäderneslandet. De stora samlingar i Naturalhistoria och Antiqviteter, som prydde fadrens hus, inplantade äfven hos honom från barnaåren en mängd begrepp, som vanligen hos andra endast genom studier för detta ändamål kunna ernås, och

*) Johanna Logie.

i musiken, för hvilken konst hans sinne tidigt vaknade, hade han från sitt femte år en ypperlig undervisning. Ridderliga öfningar omvexlade med de esthetiska och litterära. Kastspjutet och bågen, vanliga jagtvapen på Afrikas kust, trifdes gerna i hans ännu späda händer. Under det han följde infödingarne på deras äfventyrliga jagtfärder, vänjde han sig att icke bäfva vid åsynen af lejon och panthrar. Denna beslutsamhet räddade äfven en gång hans lif, då en tiger sluppit lös på hans faders gård. Hans första tanke på poesi väcktes af en jordbäfning, och hans minne deraf var ännu under de sednare åren af hans lefnad så lifligt, att han tecknat denna naturhändelse i hjeltedikten Oden *). Afrikas sol, dess yppiga natur och dess för fantasien så rika bilder, hörde äfven till hans ålderdoms skönaste erinringar, och han kunde, när han ville, med pennan göra en noggrann ritning af Algier, dess omgifningar och märkvärdigaste föremål.

Redan i sitt åttonde år lemnade han denna sin födelseort; men den brännande luft, som omgaf hans vagga, tycktes hafva inträngt i hans ådror och gifvit hans blod ett hastigare omlopp, än man bort vänta af hans till hälften Svenska, till hälften Engelska börd. De, som kände honom närmare, visste äfven, att det ensamt var genom en med möda vunnen sjelfbeherrskning, han, vid något motstånd, eller då omständigheterna så fordrade, kunde dämpa den uppflammande lågan i sitt inre, och han plägade säga: »Den som retar mig, retar ett Numidiskt lejon.» Denna Söderns och Nordens blandning i hans lynne vållade troligen äfven de kontraster, man sporde i hans väsen, der, under större

*) Åttonde Sången.

delen af hans lefnad, en djup och svärmande melankoli var förenad med en jättekraft i vilja och föresattser.

Vid öfverfarten från Afrika till Livorno öfverraskades han af en storm, hvilken hotade begrafva skeppet i Medelhafvets djup. Fasa och förtviflan hade intagit besättningen, som ansåg sig utan räddning. Den åtta-åriga gossen deremot, hos hvilken anblicken af det majestätiska elementets uppror hade undanträngt hvarje annan tanke, höll sig fast vid relingen, för att beundra de skyhöga, skummiga böljorna. Så snart han kommit i land, begärde han af sin fader färgdon, för att söka afteckna denna praktfulla syn, och det var begäret att återgifva skönheten af det stora naturskådespel, han sett, som väckte hos honom lusten att måla, och för första gången satte penseln i hans hand.

Ett sinne, så öppet för naturens och konstens skönheter, som den unge Branders, måste under Italiens himmel deraf hemta outplånliga intryck. En ny verld öppnade sig äfven för honom, då han såg hela den Europeiska bildningen i full blomma, och såg det lyckligaste folk — såsom det Toskanska då var under Storhertig Leopold — med erkänslans och glädjens fester hylla en af de ädlaste och visaste Regenter, som någonsin burit en krona. De vördnadsbjudande kyrk-ceremonierna, de konstrika lusteldarne, kappränningarne, naumachierna, — allt detta fängslade hans öga. Men vid hvarje högtids slut frågade han dock: »För hvem sker allt detta?» Och svaret, som han förnam från allas läppar: »För en vis och god furste, sitt folks fader», inplantade hos honom ett begrepp om en Regents hjerta och värdighet, svårt att fylla, men hvaraf han tyckte sig

finna afbilden hos den Prins, åt hvilken han sedan egnade sin tjenst, och hvilken han följde till thronen och till grafven.

Lyckig att i de år, som nu den unga BRANDER, få trampa klassisk jord, insög han der denna sånggudinnornas dyrkan, hvars eld hos honom aldrig slocknade. Redan började han läsa Tasso och Ariosto, och i tonkonsten var den berömde Nardini hans lärare. Anmärkningsvärdt är, hvad han sjelf förtäljer om det intryck, som den första anblicken af de klassiska hjeltestoderna i marmor på honom gjorde. Det var, säger han, den enda gång, han kan erinra sig hafva varit intagen af fruktan, ty han tyckte sig se de jättelika bilderna, stigna ur grafven, komma emot honom.

Ett Söderns barn, skyndande till Norden, hans fäders och följaktligen hans eget rätta hemland, längtade han att få se några drag af dess natur och skaplynne. Ändtligen hinner han Tyrolen. Dess snöiga bergspetsar, krigiska och sjelfständiga folk, påminna — så säger man honom — om hans eget fädernesland, — och han glädes deråt. Det första begrepp om den höga Nordens omätliga skogar får han i *Thüringer-Walde*, som hos honom väcker en med hemskhet blandad beundran. I Köpenhamn blir han föreställd dåvarande Danska Kronprinsessan Sophia Magdalena, Svenska thronföljarens trolofvade, och snart ser han med förtjusning den Svenska kusten och de slätter, som varit vittnen till Stenbocks segrar. Wetterns stormar och dimmor, Brahehus' ruiner, Omberg och Kolmorden väckte hans undran, såsom något skiljaktigt från allt hvad han dittills sett. En händelse hade likväl i Småland nära beröfvat honom lifvet. Man

hade nemligen åt honom tillredt en måltid af giftig svamp, hvilken den Italienska betjeningen trott vara champignoner. Framkommen till Stockholm ser han med förundran — såsom han sjelf berättar — en mängd hvita fjädrar falla från himmelen. Gossen ville plocka opp dem och fann dem vara snö — något som han tillförene aldrig sett täcka marken.

Få lära vid så späd ålder hafva upplefvat så mycket, skådat så storartade föremål, och ägt så många djupa och lifliga väckelser, som den unga Brander. Dessa frön till en framtida vextlighet föllo äfven i en bördig och varm jordmån. Mångsidigheten af hans användbarhet uti fäderneslandets tjenst, under sednare skiften, grundlades redan vid denna ålder, då han, oaktadt hans lynne bestämde honom företrädesvis för krigsståndet, under icke mindre än nio-åriga oafbrutna studier, dels uti hufvudstaden i en så kallad *Schola illustris*, dels vid Upsala lärosäte, inhemtade kunskaper, dyrbara för hvarje bildad man, inom hvad krets som helst i samhället. Han studerade under Ihre och Nicander, och hans bekantskap med de Romerska auktorerna blef nu så förtrolig, att han sedan under intet skifte af sin lefnad kunde neka sig nöjet af deras studium, utan fastmer hvarje år, ända till sin död, läste och omläste dessa oupphinnliga mönster af klassiskt framställningssätt, af renhet i stil och språk. Han följde äfven på botaniska utvandringar den store Linné, hvilken, af tillgifvenhet för hans fader, gifvit en Afrikansk ört tillnamnet *Branderia*. På det likväl att ynglingens daning till skicklig kavallerist icke skulle lida af hans bokliga öfningar, tog han derjemte dagligen flera rid-lektioner, samt

använde trenne timmar hvarje dag till fäktning. Äfven i pistolskjutning öfvade han sig flitigt, och han bar ända till sin död märken af en händelse, som derunder tilldrog sig, då hans broder*) (sedan Öfverste vid Lif-Grenadier-Regementet) af våda, och på ett par stegs afstånd, lossade mot hans ansigte ett skott löst krut, hvaraf krutfläckarne förblefvo outplånliga.

I sitt sjuttonde år, och sedan han genom fadrens adlande erhållit namnet Skjöldebrand, blef han anställd vid dåvarande Hertig Carls Regemente i Skåne. Den höge Chefen utmärkte honom snart och lemnade honom tillträde till sitt hof och, hvad som mer var, till sitt dagliga umgänge. Visserligen ägde Skjöldebrand mycket, som tyckes berättiga honom till framgång på den bana han nu beträdde; men på denna tid ägde bördsfördomarne ett icke ringa inflytande. Hertigen gjorde för Skjöldebrand ett undantag, hvaraf då föga något exempel gifvits, och Skjöldebrand hade snart sjelf tillfälle finna, huru mycket fremling man ansåg honom vara i hofvets verld, då man kort derefter vid en fest ville bereda honom en förödmjukelse, hvilken Skjöldebrand dock, ehuru nykomling på hofmannens bana, med den fintlighet ooh själsnärvaro, som sedan vid vigtigare tillfällen utmärkt honom, skickligt förekom. Han anmärkte sjelf vid slutet af sin lefnad såsom något eget, att han, som hvarken genom födsel eller böjelse var kallad till hoflifvet, likväl, genom särskilda förhållanden, skulle tillbringa större delen af sin lefnad uti hof och slutligen sjelf blifva Chef för ett sådant.

---

*) Georg Skjöldebrand.

Vid nedresan till Skåne år 1774 tillskyndade händelsen honom BELLMANS bekantskap. Det af den sednare karakteristiska i detta möte torde förtjena att med några ord antecknas. BELLMAN, hvars häst upptröttnat vid Nyboda backe, hade begifvit sig till fots till Liljeholmen, der SKJÖLDEBRAND och hans resesällskap anträffade honom. Det var en Söndag. På tillfrågan, huru resan gått, svarade Skalden med denna quatrain:

»På vår Herres hvilodag
hvilar jag och min gelike.
Hästen ligger i ett dike,
och på Liljeholmen jag.»

Efter all sannolikhet fortsattes dock icke den närmare bekantskapen med BELLMAN, hvars både skaldekonst och lefnadsart ägde något för SKJÖLDEBRAND mera fremmande, ehuru han visserligen värderade snillet under hvad form som helst.

De årliga läger-öfningarne utgjorde nu det fält, på hvilket den unge krigaren sökte sin första, mera offentliga utmärkelse. Forntiden plägade afbilda sina Alcider och Theséer såsom idealer af kroppslig styrka, och den athletiska, ehuru i ungdomen mera smidiga, kämpabyggnad, som naturen gifvit SKJÖLDEBRAND, kunde ej annat än i alla ridderliga öfningar gifva honom en märkbar öfverlägsenhet. Också utsågs han att i den stora Karrusellen på Ekolsund föra Hertigens standar, och han träffade, på 100 alnars afstånd, med sitt kastspjut turkhufvudet, — en konst, hvari han redan uti Algier öfvat sig.

Alla lediga stunder upptogos fortfarande af studier, hvaribland Aeneiden och flere historie-

skrifvare nu utgjorde hans käraste sysselsättning, omvexlande med musik, hvilken konst han i Hertigens hof nästan dagligen ägde tillfälle öfva. Hans sång, om hvilken han sjelf ganska anspråkslöst yttrade sig, fästade i synnerhet uppmärksamheten genom en rörande melankoli, som besynnerligt kontrasterade mot den unga krigarens kraftfulla natur. De som blott efter de yttre händelserna känt och bedömt SKJÖLDEBRAND, lära svårligen föreställa sig, att ett visst stilla svärmeri, ett behof att med tankarna vistas uti idéernas, för att icke säga idealernas, verld och glömma de yttre tingens omgifning, var ett bland hufvuddragen i hans karakter, hvilket till och med var det öfvervägande ännu utöfver gränsen af hans mannaålder. Att härom förvissas, behöfver man blott erinra sig, att den såsom krigare och Rådsherre sedermera bekante Grefve SKJÖLDEBRAND, ifrån sitt inträde i tjenst, år 1774, intill 1809 års statsskick, eller under de fem och trettio år, som innesluta större delen af hans verksamhetsbana, icke, — med undantag af tjenstgöringen i en underordnad grad under 1788 års krig, och protesten i en formfråga vid 1800 års Riksdag — deltagit, eller sökt deltaga i den tidens politiska, administrativa eller militäriska styrelseåtgärder, samt att han större delen af denna tid var alldeles ur tjenst, intilldess kallelsen att antaga befälet öfver en del af Landtvärnet, i ett ögonblick då fäderneslandet behöfde hvarje krigares arm, ryckte honom ur det lugn, der han helst trifdes med lyran, penseln och grafstickeln. Man har trott sig finna, men med orätt, en grund för detta SKJÖLDEBRANDS aflägsnande från de allmänna ärendenas skådebana, uti hans förhållande till dåvarande Konungen.

Denne var Skjöldebrand aldrig personligen obevågen, och det bästa beviset derpå fanns uti hans anställande såsom en bland anförarne för Konungens egen lifvakt, i flere vedermälen af Konungens personliga aktning för honom äfven efter 1800 års riksdag, i Skjöldebrands återinkallande i tjenst, med förtroende af sjelfständigt befäl, i en af de farligaste tidpunkter, — flere andra bevis af Konungens enskilda välvilja att förtiga.

Genom denna själarnas sympati, som oupplösligen förenar, hvad verlden vill åtskilja, fästade sig Skjöldebrand i ynglinga-åren vid ett föremål, som med ömhetens hela värma motsvarade hans känslor, men hvars hand berodde af en bland Sveriges mest lysande ätter, föga böjd för en förening, som denna. Hon var en Fröken von Höpken *), frände och medtäflarinna i skönhet till den af Kellgren besjungna behagens drottning; hennes giftomän, fader och farbroder, stodo i thronens grannskap, och den som begärde henne till maka var född ofrelse, var obemedlad, och då nyss blifven Löjtnant. Kärleken segrade dock; ty Skjöldebrands passioner, likasom hans beslut, ägde något oöfvervinneligt. Från hofvets glans hemförde han sin trolofvade brud till sin anspråkslösa, landtliga, ringa bostad, der en outsäglig både lycka och olycka väntade honom; den förra af kort varaktighet, den sednare nära att beröfva honom lifvet. Efter ett års förlopp skänkte hans unga maka honom en son — och dog. Den efterlefvande maken nedföll sanslös vid detta dödsbud. Enklings-hjertat, i tjugoårigt bröst, var nära att förblöda; hans lif låg redan

*) Dotter af Presidenten, Friherre C. F. v. Höpken.

härjadt af en vådeld, så långt hans öga kunde hinna, och han ägde icke ens styrka, att på åratal se den son, som var det enda minnet af hvad han förlorat *). Maktlös att bestrida krigarens för honom eljest kära tjenstgöromål, begärde han entledigande från dem för längre tid, och inneslöt sig med sin saknad och sin klagande luta. Sednare, ännu i sitt 70:de år, kunde han ej för tårar sluta meningen, då han ville berätta denna sin första, oförgätliga förlust.

Alfieri väcktes till skaldekonstens utöfning vid DANTES graf, och vid sin makas sökte SKJÖLDEBRAND för första gången sin tröst i diktens verld, hvars skapelser han dittills blott hos andra beundrat, men i hvars språk han nu sjelf ville uttala sin klagan. Så uppstod skaldestycket *Natten*. Då man genomläser denna dikt, utan att känna författaren, skulle man tro den vara af LIDNER, t. ex. följande verser:

»Hvad hör jag? timman slår och bådar mig ej döden.
Du dröjer, sälla stund, som slutar mina öden!
Jag känner dödens qval, dess hvila nekas mig.
Ack! afgrundsdjupa fall, der tanken villar sig.
Min är den vandrarns lott, som Alpens spetsar hunnit,
Som öfver molnens rand förtjusta verldar funnit,
Från höjden, lik en Gud, naturens fägring sett
Och andats höjdens luft, som lugn och sällhet gett, —
Han slinter! .... ingen hjelp! Lik forsens bölja kastad,
Han utan räddning blir från klippans branter kastad,
Och i en klyftas djup, der aldrig dagen var,
Förkrossad af sitt fall, ur dvalan vaknat har.»

Detta poëm kringflög landet, i tusental afskrifter, sväfvade på de skönas läppar, mottog Skalden hvar han visade sig, äfven i de mest aflägsna

*) Sonen, CARL SKJÖLDEBRAND, uppfostrades uti Riks-Rådinnan CEDERHJELMS hus.

delar af fäderneslandet, och ännu trettio år sednare, än det författades, var det den djupa känsla, hvilken denna brinnande klagan väckt i ett ungt och menlöst hjerta, som till SKJÖLDEBRAND närmade hans andra maka, genom hvars dygder och behag hans lefnads afton vann en rik ersättning för hvad hans morgon förlorat.

Vapnens dån *) väckte honom ur de grafvens och ett bättre lifs drömmar, bland hvilka den till man ännu ej vordna ynglingen under sina första sorgeår helst dvaldes. Under Hertig CARLS befäl bevistade han sjöslaget vid Öland och ådagalade der det lugna mod, som sedan utmärkt honom i striderna. Likväl var det mindre krigaren, än författaren SKJÖLDEBRAND, som ännu fästade någon uppmärksamhet. Den teckning utaf detta skifte i hans lif, som han lemnat under namn af *Marche och Segling*, är icke tryckt. Om det i hans Natt-klagan var LIDNER, eller kanske rättare YOUNG, hvars anda tycktes genomträngt honom, har deremot förebilden af den snillrike EHRENSVÄRD onekligen i denna sednare uppsats sväfvat såsom mönster för berättaren. SKJÖLDEBRAND har till och med icke skytt, att söka härma egenheterna af EHRENSVÄRDS stil, ehuru på sina ställen en grund af sentimentalism framskymtar, som var EHRENSVÄRD alldeles fremmande. I konsten, att med några penndrag göra en naturmålning, kommer SKJÖLDEBRAND likväl sitt mönster närmast. Också voro båda af naturen mera konstnärer, än författare. Då skriften, såsom nämndes, icke är tryckt, forde ett par mindre utdrag, till stöd för vårt omdöme, här vara på sitt ställe:

*) 1788.

»Haf och himmel rundt om, och 30 segel. En stor syn i några dagar. Längre fram en vanlig syn. Än längre, en odräglig syn.» — —

»Det var mörkt. Här och der syntes en nattstjerna mellan regnbyar och svarta moln — större ljungeldar — åskan — den Evige talar, hotar lasten, säger till den förtryckta dygden: »Här är den som skall förkrossa dina förtryckare». — Han är hvarken förtryckt, eller förtryckare. Han hörde på åskan och njöt det höga af naturens utbrott.» — —

»Här var ej fara. Han ville inbilla sig att här var fara, för att sätta själen i rörelse; ty den trånade något under föremålens ständiga jemnlikhet.»

»På hyttan sitter han och ser öfver hafvet. Han njuter i tystnad. En rand af lätta moln vid horisonten börja att lysa af eldfärg. Man frågar om det är en fyrbåk. Snart visar sig öfra kanten af månan helt röd. Spetsar af vågor blänka här och der på hafvets mörka rymd. Redan ser man månans hela rymd, större än vanligt, ännu förgyld. Den höjer sig, bleknar, men behåller dock en svag skymtning af eldfärg, som förmildrar skenet. Tyst, sakta och majestätligt framsväfva några skepp med fulla segel. Stjernor blänka mellan tågverk och seglen. Hafvet brusar lindrigt. Här är ett tempel. Hafvet är grunden. Himlen är hvalfvet. En enda lampa upplyser templet. Själen får vingar. Själen genomtränger himlarna och sänker sig tillbedjande i ett haf af tjusning.»

På andra ställen söker han ännu närmare efterbilda Ehrensvärds skrifsätt. T. ex.:

»*Blekinge.* En Engelsk trägård i stort, prydd med sjöar och strömmar. Han såg så mycket vac-

ker natur, att han stannade i valet och hade så när ej ritat.»

»*Lyckeby*. Hvad stränder! Solens nedgång. Bokskogen, rund, eldad af skenet, speglad i vattnet.»

»*Nektergalen*. En suck stal sig fram mot hans vilja. Sköna natur! Jag ser dig kanhända ej mera. Men han smålog åt sig sjelf, tänkte framom lifvets gränsor, njöt naturen utan att sucka och var nöjd.» — —

Ehvad omdöme man, efter olika esthetiska åsigter, må fälla om författarens talang, skall den fördomsfrie granskaren dock alltid tillerkänna honom ett sinne, öppet för naturens skönhet och en icke vanlig förmåga att återgifva dess drag.

Skjöldebrand bevistade Gefle riksdag, men uppträdde icke i de partistridigheter, som delade sinnena. Han var då 35 år gammal, följaktligen i höjden af ungdomlig kraft, men begäret att, hvad man kallar, spela en roll, röjdes icke hos honom. Det var för sakens, icke för sin egen skull han ville framstå, då han trodde detta vara af vigt, och helst då det tycktes vara förenadt med någon fara. Då var äfven beslut och handling hos honom *ett*, och sedan ändamålet var vunnet, drog han sig helst tillbaka inom det husliga lifvets fristad. Det låg någonting i hans lynne, som påminner om den Schweitziska landtmannen, hvilken Schiller så mästerligt tecknat och som, öfverraskad bland sina jagtredskap af underrättelsen om fäderneslandets förtryck, fattade bågen, lossade den dödande pilen, och återvände till sitt stilla tjell, sedan han lemnat sitt namn åt häfderna.

Det kunde visserligen redan denna tid ej undgå Skjöldebrands skarpsynta öga, att stora hvälf-

ningar inom fäderneslandet småningom förbereddes. Men med ett sinne, som var lika skildt från folkförvillarens och från Konunga-smickrarens språk, och som ville handla öppet, eller icke handla, satte han sin förtröstan till Försynen och dernäst till det Svenska mannamodet, hvarifrån räddningen så ofta, i nödens stund, kommit. Att hans ord, då han ansåg sig böra höja sin stämma, icke skulle vara utan vigt, derom kunde han dock ej vara okunnig; ty det fanns, för några trettio år sedan, få män i Sverige, hvilka, i personligt anseende, enligt det allmänna omdömet, kunde mäta sig med dåvarande Öfverste SKJÖLDEBRAND.

Under Förmyndare-regeringen tjenstgjorde SKJÖLDEBRAND såsom ständig Adjutant hos Hertigen Regenten, samt derefter i egenskap af anförare för lifvakten hos dåvarande Konungen, hvilken derjemte förlänat honom Öfverste värdighet, samt Svärds-Ordens Riddarekors. Nämnde befattningar, äfven med all noggrannhet vårdade, kunde ej fylla verksamheten hos en så eldig själ, som SKJÖLDEBRANDS. Han öfverlemnade sig så mycket lifligare åt de föremål, som alltid ägt hans dyrkan — Vitterheten och de sköna Konsterna. Bland de af honom då författade stycken, som vunno ett allmännare bifall, må nämnas den intagande idyllen: »*I lunden, der kronorna susa*», hvartill både ord och musik äro af SKJÖLDEBRAND, samt Sagan *Psyche*, hvilken röjer lätthet och behag i den berättande stilen. Vi anföra exempelvis början:

»En dag Cupido, sväfvande
Som flägten öfver blomstren sväfvar,
När aspens lätta skugga bäfvar
I vattnets spegel dallrande;

En dag Cupido, svänfvande,
Betraktade med stilla nöje
Olymp och verldar, fruktande
Så för hans vrede som hans löje.

— — — — — — — —

Egnande sig ömsom åt bildandet af förädlande konstnjutningar för de högre kretsarne, ömsom åt fosterländska, historiska och rent artistiska arbeten, ägde han den i hvad tid som helst sällsynta lycka, att vara på samma gång en älsklings-författare för hofvet och för nationen. I förra hänseendet författade han, jemte en mängd tillfällighetsstycken, Melodramen *Tancred och Clorinda*, hvartill ord och musik voro af honom, och hvilket stycke uppfördes på Drottningholm, äfvensom *Herman von Unna*, till hvilket skådespel Hertigen sjelf gaf planen, och som jemväl utom Sverige vunnit det bifall, att det gafs i Köpenhamn 19 gånger inom en månad *), i Wien speltes med mycken framgång, samt i London var under inöfning, då uppförandet, i anledning af några politiska allusioner, på befallning blef instäldt. Dramerna *Warbeck* och *Riddarordet* tillhöra äfven denna period. Ett ännu allmännare bi-

*) Huru stycket upptogs, visar följande uppgift i en då utkommande tidning: »*Köpenhamn den 6 Martii* (1800). Bifallet, som *Herman von Unna* här vunnit, ökas med hvarje dag. Vid fjerde representationen hafva 3 menniskor, för att få billetter, i trängseln *tillsatt lifvet*. Till femte representationen stormade folket, kl. 6 på morgonen, till Theater-Casseurens hus och kl. 8 fans ingen billett mera. Agioteurs, som stegrat billetterna och uppdrifvit en Parquet-billett till 10 RD., hafva blifvit arresterade.» (*Dagl. Allehanda den 8 Maj 1800*). Det torde vara mindre kändt, att en Svensk författare, redan för 50 år sedan, utom sitt fädernesland vunnit en framgång, jemförlig med de sceniska triumfer, som man anser ensamt vår tid förbehållna.

fall vunno hans arbeten *Voyage pittoresque au Cap Nord*, med gravyrer, — *Description des Cataractes et du canal de Trollhättan*, jemväl med plancher, samt *Histoire Militaire et Politique des Rois de Suède de la Maison Palatine de Deux Ponts*, hvilket sednare arbete dock, af det kort derefter utbrustna kriget, afbröts och sedan icke blef fullbordadt. Enahanda var förhållandet med ett annat stort verk, *Voyage pittoresque sur les traces de Gustave Wasa*, hvilket skulle innefatta Gustafs historia, samt prydas med gravyrer af alla de ställen, som genom honom blifvit märkvärdiga, ifrån hans födelseort Lindholmen till hans graf.

Genom en mångårig vänskap förbunden med den berömde Abbé Vogler, studerade han under dennes ledning musikens teori och utgaf hans *Inledning till Harmoniens kännedom*, snarare som en egen omarbetning, än endast öfversättning.

För att så mycket mera ostörd kunna öfverlemna sig åt den litterära verksamheten, begärde Skjöldebrand år 1797 afsked och inträdde icke åter i tjenst förrän elfva år sednare. Hvad som, om än blott i materiell väg, likväl obestridligen bevisar, att Skjöldebrand med en hos oss sällspord framgång då egnade sig åt författareyrket, är den omständighet, att han under dessa elfva år, enligt hvad han sjelf försäkrat, till större delen lefde af sina arbeten, hvilket få Svenska litteratörer kunna säga sig hafva gjort. Såsom författare på det mest lästa språk i den bildade verlden, såg han sina skrifter spridas äfven utom vårt land och pryda bibliothekerna i Paris och London, Petersburg och Rom, och Skjöldebrand ägde ett namn i Europa, då ingen nu lefvande vitterhetsidkare bland oss hade det.

Vi äro äfven böjda att anse den väsendtligaste delen af SKJÖLDEBRANDS författarebana vid denna tidpunkt tillryggalagd. Visserligen lemnade hans fruktsamma penna långt sednare, tid efter annan, nya alster, som vittnade om hans nit för vitterhetens yrken, och man skall ej kunna förneka dessa skrifter att vara flutna ur en ädel och fosterländsk själ, samt att bära stempeln af bildningens och språkets hela omvårdnad; men den vingade hippogryfen styres lättare af ynglingens, än af gubbens hand. Äfven behagens fosterson, den tjusande WIELAND, har sagt, att af allt vore det för en författare svårast att sluta. Men må det här tillåtas oss en fråga: Om den bland litterära vänner, som SKJÖLDEBRAND företrädesvis dyrkade, i stället att med yppiga loford uppelda till ständigt nya utflygter i diktens luftiga rymd, uppmanat den grånade krigaren, häfdaforskaren och konstvännen, att fullborda de stora, både historien och de sköna konsterna tillhörande verk öfver GUSTAF WASA och Sveriges CARLAR, som voro påbörjade; månne icke ett ännu större mått af obestridd författareära då spridt sin glans kring den vördnadsvärde åldriges, af rastlös verksamhet utmärkta, lefnadsafton? SKJÖLDEBRANDS förmåga, att under de olika synpunkterna af krigare, statsman, litteratör och artist kunna bedöma dessa föremål, den verldserfarna, träffande blicken och det, äfven i samtal, hänförande i målningarne, hans lyckliga berättande stil, — allt detta har åtminstone enskilt öfvertygat den, som tecknar närvarande minne, att om Grefve SKJÖLDEBRAND bearbetat Konungarne CARL X:s, CARL XI:s och CARL XII:s krigshistoria, efter den ursprungligen uppgjorda planen, samt, med den förkärlek han ägde för GUSTAF WASA, beskrifvit

denna Konungs äfventyrliga öden såsom yngling och stora handlingar såsom man, under det han lagt för läsarens ögon afbildningarne af de märkliga ställen inom fäderneslandet, hvilka GUSTAF WASAS namn förodödligat, skulle dessa SKJÖLDEBRANDS sednare arbeten icke allenast emottagits med samma begärlighet, som de äldre, men han hade derigenom äfven riktat vår litteratur med ännu ett par verk, hvilka, åtminstone under vissa synpunkter betraktadt, ingen för närvarande äger förmågan att till samma grad fullständigt skänka oss.

Hvad han i utbyte lemnat, är emedlertid aktningsvärdt och vittnar om ett sinne, der den renaste fosterlandskänsla var förenad med kärleken för det klassiskt sköna i alla land. Den Svenska storhetens ättefader, ODIN, — kämpaålderns prydnad, HJALMAR den hugfulle, — Sveriges befriare från utländskt ok, GUSTAF ERIKSON, — och lejonkungen, vid hvars namn Europa darrat, CARL DEN TOLFTE, — sådana voro de fosterländska ämnen, åt hvilka SKJÖLDEBRAND helgade sin lyra; och om den gamle Romarens ord: *in magnis voluisse sat est* innebär någon sanning, kan SKJÖLDEBRAND så tryggt, som någon af hans samtida skalder, tillegna sig det vackra deraf, ty aldrig bjöd han strängarne af sin lyra genljuda annat, än en hyllning åt det stora, fosterländska, ädla, eller menskligt sköna. Så äfven när han på vårt språk öfverförde fremmande mönster. Det var antingen LUCANI teckning af CÆSARS bedrifter eller TASSO's odödliga riddardikt, eller den höga BYRON's »*Childe Harold*».

Med dessa egenskaper kunde det icke fela, att de inom fäderneslandet grundade samfund för lärdom, vitterhet och skön konst skulle söka tillegna

sig en man af så mångsidig bildning, så rent och fördomsfritt omdöme, så rika och mångartade prof af vitter och artistisk verksamhet. Också blef han, efterhand, medlem af alla Akademier inom Sverige, och har inom dem alla lemnat ett älskadt och länge lefvande minne. Såsom konstdomare var SKJÖLDEBRAND upphöjd öfver parti-åsigter och fiende till all ensidighet, öppen, rättvis, och gerna böjd att hägna och uppmuntra hvar han tyckte sig se ett skymt af lofvande anlag.

Emedlertid, och under det han med förkärlek mätte litteraturens och konstens höjder, väntade honom äfven Statens. Obemedlad, men lycklig och lugn, under de år han tillbragte såsom litteratör och artist, betraktade han, med den vises förnöjsamhet, denna period såsom en af sin lefnads älsklingsskiften och han talade äfven med en rättvis sjelfkänsla derom, då han sednare omgafs af Rådspurpurn och såg sin trekrönta sköld fästas i riddarsalen för Sveriges första Orden. Tecknaren af Lapplands fjellar och af Trollhättans vattenfall kämpade dock, äfven han, under en del af sin lefnad med bekymmer för en tarflig utkomst. Ofta måste han neka sig äfven esthetiska njutningar, hvilka det smärtade honom mest att sakna. Hans stora arbeten hade visserligen inbragt icke obetydliga summor, men förlaget af dessa praktverk var äfven tungt, och han ägde dessutom, af hvad han med pennan och grafstickeln kunde förtjena, att afbetala äldre skulder samt bekosta sin sons uppfostran och underhåll. Icke sällan felades honom, enligt hans egen uppgift, bröd för dagen. Denna brist jagade dock icke löjet från hans läppar, eller förnöjsamheten ur hans öga. Men om en musikalisk högtid

väntade allmänheten och han sjelf, af brist på medel att betala inträdesafgiften, nödgades gå utanför, der blott några toner från koncertsalen kunde framtränga, då kunde väl ett lätt moln sväfva på hans panna och en halfqväfd suck undfly honom. Hans passion för tonkonsten var så stark, att den, såsom han sjelf sade, hos honom döfvade både hunger och törst. En gång gick han, under bristen af kroppslig föda, in uti en boklåda, icke för att köpa böcker, hvartill han saknade medel, men för att fördrifva tiden och skingra ledsnaden deröfver, att han ej hade råd besöka en koncert, som gafs samma afton. Oförmodadt lemnade bokhandlaren honom en liten summa pengar för försålda exemplar af det ofvannämda poëmet *Psyche*, som Skjöldebrand flera år förut tryckt, och hvaraf han ej mer väntade sig någon inkomst. Utan att erinra sig, att han på 24 timmar ej njutit någon föda, skyndade han till det musikaliska samlingsrummet, och vid tonernas njutning glömde han, att något annat behöfdes i verlden. Ofta omtalade han sedan denna händelse, med tillägg, att han ej kunde påminna sig någon gåfva, som gjort honom större nöje, än bokhandlarens då lemnade, i sig sjelf högst obetydliga, intägt.

Dagens lätt öfvergående bekymmer, som någon gång denna tid skuggade hans i öfrigt lyckliga lif, gåfvo dock omsider rum för djupare sorger, dem hvarje fäderneslandets vän med honom delade. Redan vid 1800 års riksdag i Norrköping nödgades Skjöldebrand för någon tid utbyta den enskilda medborgarens lugn emot den offentliga mannens verksamhet, och blef såsom riksdagsman, emedan han motsatt sig ett lagstridigt beslut, genom

en ännu större orättvisa och oförsigtighet hos de maktägande, ställd till ansvar inför Göta Hofrätt. Ehvad beslut domstolen äfven ville fälla, var allmänna omdömet om den tilltalades redliga och kraftfulla handlingssätt redan på Skjöldebrands sida, och hans medborgerliga anseende steg från denna tidpunkt ännu högre. Likväl använde han det ej såsom medel, att i sin ordning åter anfalla Styrelsen. Han hade uppfyllt sin pligt, och stannade dervid. Troligen befästade detta öppna och värdiga uppförande det förtroende, som dåvarande Konungen enskildt hyste för Skjöldebrand, oaktadt denne vågat öppet bekämpa Konungens afsigter; ty äfven efter 1800 års riksdag kallade Konungen Skjöldebrand till sig, gaf honom flera prof af en uppriktig välvilja och uppmanade honom att skrifva Carlarnes historia. Som vi nämnt, började Skjöldebrand äfven detta arbete, men de olyckor, som nu mer och mer hotade fäderneslandet, lemnade honom ej lugn att fortsätta det. Den sista af den store Gustaf Adolfs eröfringar var redan i fiendens hand, Finlands förlust nära afgjord, och kring rikets södra och vestra gräns lågade äfven härjningens mordbrand. Då glömde Skjöldebrand sin annalkande ålder, det lugn i hvilket han önskat tillbringa sina återstående dagar, den orätt han lidit af de maktägande, — han glömde allt, blott icke att han var Svensk. Med en ynglings brinnande mod, då han ilar till sina första vapenbragder, omgjordade han åter det bortlagda, men icke förgätna svärdet. Han förklarade sig färdig att emottaga hvad rum ibland fäderneslandets försvarare, man ville bjuda honom. Han nämndes till Chef för Östgöta Landtvärn. Der felades i det närmaste allt:

vapen, kläder, ammunition, officerare, — och inom några veckor borde manskapet vara marchefärdigt emot fienden. Hans omsorger för truppens beklädning, beväpnande och underhåll, gränsa till det otroliga; men befäl, under honom, saknades ännu alldeles. Han beger sig till Biskop LEHNBERG i Linköping. I samråd med honom utväljer han 28 ynglingar af dervarande Gymnasium. Detta är hans Officers-korps. Han öfvar den sjelf, och sedan han pröfvat hvars och ens skicklighet, förordnar han dem till Kapitener, Löjtnanter och Fänrikar, hvilka utnämningar af Konungen stadfästas. Inom fem veckor är hans trupp färdig att föras emot fienden. Det tal han höll till dessa ynglingar, då han öfverlemnade dem fanorna, kan ännu, oaktadt tidernas förändrade skick, ej läsas utan rörelse.

Från det ögonblick då SKJÖLDEBRAND åter inträdt i tjenst, mötte honom, under korta mellanskof, nya kallelser till högre och vidsträcktare befäl. Knappt hade han fört sin truppafdelning till Åland, förrän han erhåller uppdrag att skynda till mötande af ett infall från Norrska sidan i Jemtland, och sysselsatt med uppfyllande af detta förtroende, undfår han befallning att emottaga befälet öfver Lifregements-Brigaden med dess förstärkning, 3000 man. Afskedet från de unga krigare, han sjelf bildat, var rörande. Efter ett hjertligt och faderligt tal till dem, vände han sig till en karl i ledet, fattade hans hand och sade: »Då jag trycker denne Eder kamrats hand, trycker jag alla Edra händer — Gud välsigne Er.» — Alla badade i tårar och tyckte sig förlora en far.

Med sin nya afdelning inskeppade sig Skjöldebrand i Oktober månad *), för att landstiga i södra Finland. Närmare föreskrifter skulle han genom kryssare erhålla. Stormen förskingrade hans flotta, inga kryssare syntes, och efter genomkämpade faror nådde han med yttersta möda sjelf en hamn, der han emottog befallning att föra befälet öfver den del af hären, som skulle betäcka gränsen från Gefle till Umeå. Då han med sina krigare genomtågade Gefle, och då han, som han sjelf säger, var »utmagrad, med stora gråa mustacher, femtioett år gammal», fästades hans uppmärksamhet vid ett fruntimmer i ungdomens första blomning, sjutton år, och han skrifver om henne i ett enskildt meddelande, att han intogs af »hennes behagliga yttre, hvarmed var förenad en obeskriflig *candeur*, en fullkomlig uppfostran, en ton, som om hon varit uppfödd i hofvet, med en enkelhet, som var motsatsen af all affektation.» Han var för henne då blott känd såsom författare till skaldestycket *Natten* och såsom tecknare af Nord-Caps höga natur; han åter såg i henne endast den, som, jemte en värdig fader, skänkt omvårdnad åt fyra hundrade sjuka af hans krigsfolk; men ingen af dem båda anade då, att i hvarannan, tvenne år sednare, finna en följeslagare genom lifvet.

Med ett Svenskt hjerta, såsom Skjöldebrands, måste för öfrigt, vid denna tidpunkt, tanken på fäderneslandets räddning undantränga hvarje annan. Hvad del han ägde i den strax derpå följande statshvälfning, skall af häfderna, och af hans egna anteckningar — för hvilkas offentliggörande han an-

*) År 1808.

sett tiden ännu ej vara inne — tillräckligen upplysas. För SKJÖLDEBRANDS vänner är vissheten nog, att hvarken minnet af lidna oförrätter, eller begäret efter lysande företräden, förde honom bland de främste af de, i fäderneslandets namn, på eget ansvar, då handlande män. Han beklagade en olycklig Konungs öde, men fosterlandets sak var honom heligare. Att deremot, då sakernas nya ordning skulle stadgas och den Furste, som SKJÖLDEBRAND från sin ungdom tjent, besteg thronen, — att då SKJÖLDEBRAND skulle blifva en bland de mest anlitade i högre förtroendevärf, derom var allmänna omdömet på förhand ense. Så snart 1809 års Ständer voro samlade, inkallades han i det vid denna riksdag tvifvelsutan vigtigaste Utskott — Konstitutions-Utskottet — der han deltog i redaktionen af Sveriges nya grundlagar. Strax derefter sändes han att, i förening med Hans Excellens Herr Grefve v. STEDINGK, afsluta freden med Ryssland. Huru han dervid motsvarade sin regerings förtroende, vitsordas af det egenhändiga bref Öfverste SKJÖLDEBRAND erhöll af Konung CARL XIII, deruti Konungen, bland annat, säger: »Det jag intet kan dölja är tacksamheten för den, som förskaffat fäderneslandet lugn och som bidragit till det förmånliga, som freden medbringar, nemligen en bättre gräns än den som först förmodades, och upphörandet af den förtviflade ställning, som hotade ett älskadt fosterland med de äfventyrligaste följder. — — — Detta språk tillhör mig i egenskapen af den värdighet Svenska folket mig tilldelt; men då jag talar det till en gammal vän, känner jag först vällusten af den rättighet mig blifvit beskärd. Att gifva ett rättmätigt loford åt en förtjent man, är

en skyldighet för mig såsom regent; att gifva det såsom enskilt åt en vän, är lycksaligheten på jorden. Som en rättskaffens krigsman har ni med tapperhet fullgjort Edert kall på stridens bana, och vågat allt för ett älskadt fosterland. Som Statsman har min vän förskaffat detsamma ett efterlängtadt lugn. Erkänslan fordrar bevis, och dessa böra vara lika uppenbara som de tjenster varit lysande, hvilka åstadkommit densamma. Jag har i anledning häraf befordrat Eder till General-Major, och då Stedingk reser tillbaka, anmodar jag Eder, att vara mitt förtrogna sändebud hos den Furste, med hvilken Ni bemedlat fred.» — Enskilt var Skjöldebrand äfven vid hofvet i Petersburg föremål för en smickrande uppmärksamhet, och den älskvärda Kejsarinnan, Alexanders Gemål, började första samtalet med att tacka honom för hans *Voyage Pittoresque*, som utgjort ett bland hennes ungdomsstudier.

Knappt var Skjöldebrand återkommen från denna beskickning, förrän ett icke mindre grannlaga och ansvarsfullt värf väntade honom, och som bevisade hans Monarks fullkomliga förtroende för hans rådighet och beslutsamma karakter. Han erhöll uppdrag att föra ur riket, till Brüchsal i Baden, f. d. Kongliga familjen. Inom få timmar gjorde han förberedelserna till denna resa, och då Utrikes Stats-Ministerns bud kom till Skjöldebrand med passet och respenningarne, fann han Skjöldebrand sittande vid sitt klaver, inbegripen uti harmoniska ackorder, som förutsätta det mest ostörda lugn. Skjöldebrand uppfyllde det honom lemnade förtroendevärf med iakttagande, å ena sidan, af den aktning hvarje ädelt sinne egnar olyckan och den vördnad, man är skyldig äfven en fallen herrskare;

men å den andra med den omtanka, den fasthet i vilja och handling, som omständigheterna fordrade. Också skördade han derför bevis af välvilja och aktning icke mindre af sin dåvarande lagliga Konung, än af den, som fordom varit det *).

Då han återvände från Baden, tog han vägen öfver Paris, der han blef NAPOLEON föreställd. Bland dem, som omgåfvo verldsbeherrskarens thron, fängslades hans uppmärksamhet synnerligast af en hjelte, som redan på stridens fält eröfrat en furstekrona, men hvars lagrar, mera än af dennas glans, förhöjdes af den menniskoälskande mildhet, med hvilken han behandlat öfvervunna, och hvarför äfven hans namn, redan då, med vördnad nämndes bland Svenska krigare, af hvilka en del, med vapenlyckans och segrens rätt, fallit i den Franska Marskalkens händer. SKJÖLDEBRAND, som i bref till hemmavarande uttryckte sin beundran för denna ovanliga man, anade icke då, att han en gång i Honom skulle se sin Konung, och att redan några månader sednare, än SKJÖLDEBRANDS besök i Paris, fremlingen i Tuilerierna skulle få lägga sin röst till Svenska folkets, för att kalla den enskilt hyllade till Sveriges thronföljare.

Eburu SKJÖLDEBRAND vid denna tid icke ägde någon aktif tjenstebefattning inom fäderneslandet, var han dock bland dem, som dess Konung ogerna

---

*) Såsom bevis af sin tillfredsställelse öfver det sätt, på hvilket Grefve SKJÖLDEBRAND utfört sitt uppdrag, lemnade honom f. d. Konungen ett dyrbart demant-smycke, hvilket Konungen sjelf fordom erhållit af Kejsarinnan CATHARINA. SKJÖLDEBRAND undanbad sig likväl, af grannlagenhet, denna föräring, och förklarade sig tillräckligt belönad af den rättvisa som gjordes honom, att han uppfyllt sin pligt.

saknade vid sin sida. Han nödgades derför till några få veckor inskränka det för honom, såsom konstvän, så angenäma vistandet i Frankrikes hufvudstad, och han skyndade till Sverige, liksom dragen af en aning, att han der kunde behöfvas i något af dessa ögonblick, då trängseln kring de höga förtroende-befattningarnas trappa märkeligen skingras af tanken, att man kan ha allt att förlora, men intet mer, än en uppfylld pligt, att vinna. Han anlände i Maj månad, och i dess spår uppgick den blodiga Juni-sol, som för oss alla är känd under namnet af den *tjugonde*, och hvars få, icke sorgfulla, strålar förnämligast falla kring SKJÖLDEBRANDS namn. Vid anblicken af den tygellösa folkmassan, redan bestänkt af ädelt blod, önskade hvarje vän af ordningen, lagarne och fäderneslandet, att hufvudstadens styrelse måtte läggas i kraftfulla händer, på det icke, genom blott några timmars uppskof att hämma våldet, ej allenast Konungastaden skulle härjas af upprorets fackla, men dess bränder möjligen sprida sig äfven utom Stockholms portar. SKJÖLDEBRAND nämndes. I den stund, då han, oförberedd, emottog Öfver-Ståthållareskapet i Stockholm, med förbindelse att återställa och bevara lugnet, kände han hvarken stadens polis, eller embetsmän, eller i öfrigt de medel, med undantag af den ögonblickliga vapenstyrkan, som möjligen kunde användas. Hvad som likväl förmådde honom, att utan betänkande underkasta sig Konungens befallning, var frånvaron af andra, som möjligen kunde, eller ville, ikläda sig det ansvarsfulla förtroendet. Icke utan personlig fara kom äfven stadens nya Styresman från slottet ned till rådhuset, dit han låtit kalla Magistraten,

jemte stadens Äldste, och kavalleriet måste för dem bana vägen, då de begåfvo sig upp till Konungen att emottaga dess befallningar. Stora penningesummor hade af fäderneslandets fiender blifvit utdelta, att förleda krigaren från dess pligt; åtskilliga försök att sätta staden i brand upptäcktes samma natt, och en ännu icke hämmad partianda, från föregående skakningar, började å nyo väpna sinnena emot hvarandra. Att möta de förhandvarande farorna och förekomma nya; dämpa våldet och afslöja förräderiet; häkta förbrytarne och hägna de fridsamme; upplysa misstagen och lugna sinnena, — detta var den mångsidigt svåra, ansvariga pligt, som ålåg SKJÖLDEBRAND, till hvars uppfyllande fordrades krigarens mod, förenadt med embetsmannens laggrannhet, samt menniskovännens omvårdnad, — och till lycka för oss, som då bebodde denna stad, feIades SKJÖLDEBRAND ingen af dessa egenskaper. Må det tillåtas den, som tecknar detta, här jemväl få nämna, att den första gång han såg SKJÖLDEBRAND, var i krutröken den 20 Juni, och den första gång, han såg SKJÖLDEBRANDS namnteckning, var på det frihetskort, i hvars skydd han, liksom många andra, efter dygn af oro för enskild och allmän säkerhet, åter kunde gå lugn, inom och utom sin egen födelsestad.

SKJÖLDEBRAND bibehöll omkring tvenne år sitt förordnande att vara Öfver-Ståthållare i Stockholm. Omdömena öfver denna förvaltning hafva, i ett och annat fall, varit delade. Obekant, såsom här ofvan nämndes, med åtskilliga grenar deraf, hvilket i en tidpunkt af gäsning minst kunde undgå att småningom spörjas, och någon gång irrande sig, såsom han sjelf sednare medgaf, i valet af dem, till hvilka

han satte sitt förtroende, samt derjemte oböjlig i sin fattade mening, kom han i ett spändt förhållande till inflytelserika män af olika åsigter, och rönte äfven obehag af stridigheter med underhafvande, helst hans för militäriskt befäl mera böjda lynne mindre lämpade sig till den genom en mängd former afmätta civila embetsmannens verksamhet. Hedrande minnen vittna dock om hans åtgärder såsom hufvudstadens Styresman. Lugnet var återställdt, den första härvarande beväring upprättad, åtskilliga föregående missbruk i en del styrelsegrenar hämmade, samt en bättre riktning gifven åt fattigvårds-anstalterna, åt hvilka han egnade en synnerlig uppmärksamhet. Den enformiga gång ärendena sedan åter började taga, och hans mindre böjelse för en hvardaglig embetsmanna-verksamhet, lockade honom åter till sysselsättningar, dem han ogerna för något annat, än fäderneslandets högre kraf, åsidosatte: vitterheten och de sköna konsterna. Ett nytt behag hade det husliga lifvet äfven för honom vunnit genom den förening, han nyss slutit med sin andra, honom nu efterlefvande maka *); och som kort derefter skänkte honom en son. Han blef nu, i skötet af sin familj, till större delen åter, hvad han före sitt sista inträde i tjenst varit: en varm idkare af litteraturen, en ifrig vän af tonkonst och målning. Nu fullbordades hjeltedikten *Odin*, och en mängd sednare vittra och artistiska arbeten grundlades. I sammanhang härmed kunna vi icke undgå nämna en af Skjöldebrand, samtidigt med Öfver-Ståthållare-Embetet, emottagen befattning, såsom Förste Direktör öfver Konungens Hof-Kapell och Spek-

*) Charlotta Lætitia Ennes, dotter af Grosshandlaren i Gefle, R. N. O. Ennes.

takler, hvilken tjenst han väl icke heller länge beklädde, men under hvilken korta förvaltningstid han utvecklade en förmåga och rönte en framgång, som scenens vänner hos oss ännu säkerligen bevara i lifligt minne. Svårigheten att ordna den stora Operan till något jemnförligt med hvad den fordom varit, var för SKJÖLDEBRAND anledning nog, att, bland öfverhopande göromål af sin Ståthållare-befattning, äfven öfvertaga Scenens styrelse; ty hans verksamhet lifvades alltid i mån af de mötande hindren, och man kan säga, att han liksom med ett trollslag återuppväckte KELLGRENS *Gustaf Wasa*, äfvensom den hedern tillhör honom, att först hafva infört MOZART på Svenska scenen.

Men det lugn, som familjlifvet, omvexlande med vitterhetens och konstens yrken, lemnade SKJÖLDEBRAND, blef icke långvarigt. Ännu en gång skulle han pröfva sitt svärd på stridens fält, innan han lemnade det i arf, med sitt efterdöme, åt hugfulla söner. Sveriges lejonfana hade åter blifvit upplyftad af en hand, mäktig att föra henne såsom hon fordom bars af den store GUSTAF, då segren och folkens frihet voro vid henne fästade. Åt SKJÖLDEBRAND lemnades förtroendet att anföra den Svenska härens första afdelning; men innan vapenlyckan försöktes emot den ännu i drabbningen obesegrade NAPOLEON, erhöll SKJÖLDEBRAND ett af de uppdrag, der krigaren och statsmannen skola förenas hos samma man, i hvilken art af förtroende-värf han vid föregående tillfällen ådagalagt en bepröfvad skicklighet. Han sändes till Kejsar ALEXANDER att bemedla mötet i Trachenberg. Man kan säga, att vid detta möte Europas öde afgjordes. Det var här SKJÖLDEBRAND såg Sveriges thronföljare utstaka krigs-

planen för krönta hufvuden, och med snillets örnblick och vunna segrars erfarenhet lägga sitt svärd, såsom yttersta vigten, i den vågskål, som ännu darrade oviss, med folkens öden i sitt sköte.

De följande händelserna ligga för nära vår tid att här behöfva omnämnas, och de tillhöra för öfrigt de allmänna häfderna. Vi skola derför icke uppehålla oss vid SKJÖLDEBRANDS deltagande i den Svenska härens gemensamma rörelser, men skynda att hänvisa på ett blad i detta krigs historia, der SKJÖLDEBRANDS namn står främst tecknadt.

I December månad år 1813 hade SKJÖLDEBRAND fått befallning att förfölja en afdelning fiendtliga trupper, som gjorde en rörelse till återtåg. Vid byn *Bornhöft*, i Holstein, upphann han fienden, hvars styrka var omkring 5,000 man, af alla vapen, under Prinsens af Hessen och den Fransyske Generalen L'ALLEMANDS befäl. Fienden hade förskansat sig, och var väl beredd att emottaga de anryckande. SKJÖLDEBRAND ägde, då han gjorde sitt anfall, endast kavalleri på fältet, 900 man, för det mesta Mörnerska hussarer, och han var således nära sex gånger svagare än fienden, samt utan kanoner att beskjuta förskansningen. Han gaf emedlertid befallning till anfall och satte sig, med sina Adjutanter och Ordonnanser, 15 steg framför ledet. De stormande emottogos med drufhagel, hvaraf SKJÖLDEBRANDS närmaste man *) sårades, tvenne Officerare dödades **), samt nästan alla Ordonnanser blefvo sårade eller dödade, ty kanonerna voro hufvudsakligen riktade emot den lilla förtroppen. Med ett

*) Nuvarande General-Löjtnanten, Friherre BROR CEDERSTRÖM.

**) Ryttmästaren BERGLOU och Kornett COCH.

rop: »*Framåt, raska Gossar!*» eldade den åldrige anföraren likväl de sina till fördubblad carrière, sprängde öfver grafvarne, nedhögg kanonbetäckningen, jagade hufvudstyrkan på flykten, tog 2 kanoner och 1 haubitz, samt 200 fångar. Sedan den afgörande drabbningen var vunnen och förstärkning ankommit, förföljde han fienden tvenne dagar, dref densamma, jemte en annan större korps, som var förlagd i Kiel, öfver Eyderfloden, besatte nyssnämnde stad, samt tog ytterligare 400 fångar och 4 kanoner. Skjöldebrand var nära 60 år, då han sålunda, med en ynglings eld och en Carolins mandom, jagade öfver grafvar och vallar, samt tumlade om med fienden på fältet, såsom det varit en ungdomslek. Sjelfva bataljdagen skref han, innan han lade sig, en hussar-visa, som slutar med denna strof:

»Mörners Hussarer! J redligen följden,
Ingen af Er sin anförare svek!
Skön är den lager, hvarmed J Er höljden,
Heder och tack för den blodiga lek!»

Kiel, som varit tryckt af den Franska besättningen, emottog Skjöldebrand, ehuru enligt bokstafven dess fiende, såsom en befriare. Folkmängden jublade vid den Svenska härens intåg och alla bodar öppnades, — något högst sällspordt, då en fremmande, fiendtlig här inrycker. Också utmärkte sig Skjöldebrand genom vidhållande af den yppersta manstukt bland sina krigare och genom den stränghet, hvarmed han bestraffade oordningar af krigsfolket. Efter hand besatte han äfven med sina troppar Schleswig och Flensburg. Då Svenskarna lemnade dessa ställen, följdes de utom portarne af städernas invånare, hvilka med tårar betygade sin

sorg att skiljas från fremmande stridsmän, hvilka varit de fredlige inbyggarnes skydd och värn, under det egne bundsförvandter förtryckt och plundrat dem. I allmänhet har äfven hvar och en, som besökt Tyskland under åren efter kriget, ägt tillfälle höra loford och välsignelser öfver de Svenska soldaterna, hvilka framför alla andra gjort sig kända för ett förhållande emot den fredlige medborgaren, till följd hvaraf våra krigare, hvar de framtågat, icke blifvit ansedde såsom det fremmande landets plågoris, men hyllade som egna barn, fränder och vänner. Ännu tjugo år sedan freden afslöts, blef den, som tecknar detta, i mången fattig odlares hydda emottagen af den välvilja, med hvilken man helsar en vän, och detta ensamt emedan han var Svensk. Icke utan rörelse hör man då omtalas, huru den Svenska landtsoldaten, i stället att såsom månget annat lands sammanrafsade hopar tillbringa tiden, emellan striderna, med dryckeslag, spel och värnlösa invånares misshandling, morgon och afton läste i sin psalmbok, hvarje helgdag höll chorum, samt under tjenstfria stunder hjelpte dem, som hyste honom, i hvarjehanda landtliga och borgerliga sysslor.

Skjöldebrands förhållande under kriget lemnades icke utan en rättvist belönande uppmärksamhet. Af Thronföljaren, Svenska Arméens Generalissimus, emottog han, i anledning af slaget vid *Bornhöft*, ett nådigt handbref, uti hvilket denne Furste, den yppersta domare af krigiska förtjensten, bland annat yttrar till Skjöldebrand: »Edra kunskaper och Eder karakter hade längesedan gifvit mig anledning att utmärka Eder; men det är mig en synnerlig fägnad, att nu betyga Eder min till-

fredsställelse öfver de militära talanger, I ådagalagt i denna affär. J hafven med den djerfvaste tapperhet förenat den lugna och kloka sinnesförfattning, hvarmed en General i farliga omständigheter bör utmärka sig.» — På samma Furstes födelsedag blef Skjöldebrand äfven upphöjd i Friherrligt stånd och tog i vapnet sin bataljhäst, springande öfver de eröfrade kanonerna.

Omedelbart härefter sändes Skjöldebrand åter uti en på samma gång militärisk och diplomatisk beskickning till Kejsar Alexander, hvilken då vistades uti det genom vapnen nyss kufvade Frankrike. Han omringades vid *S:t Thiebaut* af en upprorisk folkhop, och fördes till Napoleon, som befann sig uti *S:t Diziers*. Efter ett märkvärdigt samtal med denna tidehvarfvets man *), blef Skjöldebrand af honom följande dagen frigifven, samt fortsatte sin resa. Då emedlertid lugnet mer och mer började sprida sina välgörande frukter öfver stad och land, tog Skjöldebrand långsamt återvägen utåt Rhenstranden, fattade åter penseln för att afteckna dess tjusande nejder, — och återvände i skötet af de sina, bibehållande — såsom han sjelf plägade säga — intet annat minne af kriget, än det af en glad dröm. Ännu ett uppdrag af hög vigt

*) Grefve Skjöldebrand ägde dervid tillfälle, att till Napoleon yttra en sanning, som Denne troligen inom sig vidgick, ehuru Han ej ansåg sig öppet böra erkänna den. På Kejsarens yttrande, att ingen makt under dåvarande kriget skulle varit så vigtig för honom, till bundsförvandt, som Sverige, svarade Skjöldebrand: »Visserligen; men det har äfven blott berott af Eders Maj:t, att vinna detta ändamål. Ett ord af Eders Maj:t hade år 1809 för Sverige räddat Finland. Om detta skett, hade Sverige varit Eders Maj:ts bundsförvandt, och allt vore då annorlunda.»

återstod dock för honom, innan han fick fullkomligen uthvila från sina krigiska mödor. Ett brödraförbund emellan Nordens folk skulle slutas; och SKJÖLDEBRAND, som så ofta varit lycklig i fred, likasom i krig, erhöll äfven förtroendet, att på sin Konungs vägnar underteckna föreningen i Moss *), grundvalen af det för Sverige och Norge nu förenade statsskick.

Hans beprôfvade erfarenhet kallade honom derefter icke blott till ett högre krigsbefäl **), men äfven till den vigtigaste civila embetsbefattning en Svensk man kan emottaga, nemligen att vara sin Konungs rådgifvare, hvilket embete SKJÖLDEBRAND under tretton år beklädde. Samtidigt dermed ägde han jemväl utmärkelsen, att vara Chef för Thronföljarens hof.

SKJÖLDEBRAND njöt intill sista ögonblicket sin Konungs förtroende och var derjemte, med undantag af några det enskilta tadlets utbrott, i allmänhet fridlyst för det klander, som nästan alltid åtföljer förvaltningen af höga förtroende-embeten. Dertill bidrog tvifvelsutan, jemte hans förtjenster, att han sjelf, utan börd och obemedlad, banat sig vägen från tjenstens lägsta grader till rikets högsta äreställen; att hans namn varit i trettio år kändt och aktadt, innan några högre utmärkelser tillföllo honom; samt slutligen ett slags blyghet och förnekelse af yttre glans, hvarmed han bar lyckans så kallade företräden, och genom hvilken anspråkslöshet månget tadelsjukt sinne försonades.

*) Den 14 Augusti 1814.

**) Chef för Arméens Andra Inspektion, den 12 Juli 1815. Samma år, den 18 November, Stats-Råd.

Skjöldebrand var vän af lagbunden frihet och af Konungamaktens anseende, hvilka båda fordringar uti ett konstitutionellt samhälle lätt kunna förenas, eller rättare icke böra åtskiljas. Konung och fädernesland voro för honom, såsom rådgifvare, lika heliga, oskiljaktiga, och han trodde icke, att något af dessa föremål kunde upphöjas genom det andras nedsättande. Våld och orättvisa voro honom lika förhatliga, antingen deras stämma ljöd oppifrån eller nedifrån, och lika oförfärad som han under envåldets dagar uppträdde emot maktens godtycke, var han beredd att möta mångväldets, om det hotat rubba jemvigten mellan Statsmakterna. I föreningen af Konung och Folk såg han den enda borgen för Sveriges sjelfständighet, och hans sista ord till Sveriges Ridderskap innehålla en varm uppmaning till den samdrägt, hvarförutan fäderneslandets styrka vore bruten.

»Tillåten», säger han, »den åldrige mannen, som sett många tider och skiften, sett Sverige under fyra olika styrelseformer, och hvars röst, då han ännu ägde manna-årens kraft, vid flera tillfällen inom dessa murar med någon benägenhet blifvit hörd, — tillåten honom att i det sista tal han förmodligen inför Eder kommer att hålla, — i sitt afskedstal ifrån all verksam befattning i det allmänna — uttrycka ett Svenskt hjertas innersta önskningar, och slutligen, i få ord, redovisa för sin offentliga vandel.»

»Måtte alla dessa öfverläggningar, ej vikande från deras högsta föremål, äfven, och i förening dermed, åsyfta *endrägt* emellan två hvarandra motvägande Statsmakter, hvilkas samfällta bemödanden endast kunna lyckas att göra Sverige sjelfständigt

och starkt! Måtte aldrig de gränsor å någondera sidan öfverträdas, dem vår lyckliga konstitution utstakat emellan dessa tvenne makter! Måtte alla Edra beslut bidraga att stadga den sällhet Svenskarne, framför de flesta nationer, njuta, under en lagbunden Konungs makt och i skydd af en konstitution, i min tanka till största delen den fullkomligaste, som af menskliga ofullkomligheter kunnat åstadkommas. Dessa önskningar äro framtvungna af den kärlek jag från barndomen burit till ett land, för hvars bästa mitt samvete säger mig att jag ej försummat något af de tillfällen, som erbjudit sig, att våga lif eller välfärd. Jag har äfven varit bland de ifrigaste i oppositionen, och det ej utan fara, då en i sig sjelf despotisk regeringsform trampades af Envåldsmakten. Jag har upphört att vara det, då en *fri konstitution heligt vördats af Regeringen.* Svåra och farliga värf hafva varit mig anförtrodda: jag har ej tvekat ett ögonblick att emottaga dem, och Försynen har gynnat utförandet. I Stats-Rådet har jag utan alla personliga afseenden följt min öfvertygelse. Denna medvetenhet skall följa mig till den ej långt aflägsna stunden, då jag går att hvila i en jord, som huldt skall emottaga en trogen son.» Ett lifligt bifall besvarade på Riddarhuset dessa afskedsord.

Under de tretton år Skjöldebrand beklädde Stats-Råds-embetet, tillföllo honom slutligen äfven de äretecken och yttre företrädesrättigheter, som han ännu ej vunnit, och med hvilka Sveriges Konungar belöna långvariga, trogna och utmärkta tjenster emot fäderneslandet. Sålunda blef hans sjelfförvärfda Friherrliga sköld prydd med den Grefliga kronan och omgifven af Svea och Götha urgamla

Riddarekedja; det Svärds-Ordenstecken, som endast kan eröfras på slagfältet, tilldelades honom; han emottog kort derefter den riddareprydnad hans äldste Furstliga välgörare instiftat, samt slutligen den högsta värdighet en Svensk man kan erhålla, nemligen upphöjelsen till en bland Rikets Herrar.

Vi hafva redan anmärkt, såsom ett bland dragen i SKJÖLDEBRANDS lynne, att han företrädesvis framstod då faran kallade, då mäktiga hinder skulle ögonblickligen bekämpas, eller då en förening af krigarens och statsmannens egenskaper gjorde honom till en bland de mest oumbärliga, och att, då en dylik, som man skulle kunna kalla den, krafthandling var utförd, han gerna sökte det husliga lugnet, vetenskaperna och lyran. Denna öfvervägande böjelse kallade honom äfven tidigare från den offentliga banan, än de annalkande åren hade fordrat; ty den oafbrutna verksamhet, som han under sitt sista lefnadsskifte egnade åt vitterheten och de sköna konsterna, bevittnade en fullhet af lefnadskraft, mot hvilken tidens långsamma härjning syntes vanmäktig. Det var med hvitnade hår han nedskref sin stora hjeltedikt »*Det befriade Sverige*», öfversatte TASSOS och BYRONS episka skaldestycken, författade Sorgspelen *Carl XII* och *Hjalmars Död*, till hvilka han jemväl författade musiken och tecknade dekorations-ritningarne, hvarförutan han vid samma tid höll flera tal vid offentliga och enskilda högtider, skref sina minnen, hvilka utgöra flera volymer, samt deltog i flera vittra och konstälskande samfunds arbeten. Till denna tidpunkt höra äfven hans inträdestal i Svenska Akademien, samt det tal: *Om vitterhetens och smakens framsteg i allmänhet, och särskildt om deras framsteg i vårt fädernesland,*

hvarmed han tog sitt inträde i detta samfund. I öfrigt utgjorde nu, såsom alltid, tonkonsten hans högsta vällust, vare sig att han på papperet eller vid sitt piano sjelf bildade dess ackorder, eller bevistade större musikaliska föreningar, eller — hvad som kanske var honom kärast — med sin violin beledsagade sin uppväxande dotters musiköfningar.

Grefve SKJÖLDEBRANDS fader uppbann en ålder af öfver nittio år. En lika lång, om icke längre lefnad, tycktes vara sonen ämnad. Han öfvervann vid 70 års ålder en af de svåraste sjukdomar, som äfven för yngre vanligen anses obotlig, men som hos honom icke efterlemnade det ringaste spår. Tvertom kan man säga, att han under de följande fem åren liksom yfdes af en föryngrad helsa, utan känning af de förgängelsens förebud, hvilka uti en förminskad lifskraft och aftagande förmögenheter vittna om en nedgående sol. För att på en gång bryta en så kraftfull natur, syntes nästan erforderligt, hvad som beklagligen inträffade, att vår jord skulle hemsökas af en farsot, för hvars giftiga anda ungdom och helsa föllo, under det den bräckliga sjuklingens lif skonades. SKJÖLDEBRAND, åsidosättande den allmänt yrkade varsamheten för helsans vård vid denna härjares framfart, var en af de första offren *). Olyckligtvis var hans maka frånvarande, för att, åtföljd af en älskad dotter, sjelf söka helsan i främmande länder. SKJÖLDEBRAND, som redan lidit af denna skiljsmässa, kände hela djupet deraf då den nu förvandlades till ett längre farväl, utan ens den tröst för honom, att på dessa de käraste hufvuden få lägga det sista afskedets signande händer. Döds-

*) Han afled i Cholera, efter få timmars sjukdom, den 23 Augusti 1834.

plågorna, mot hvilka han stridde, antogo för honom bilden af en krigisk kamp, och okufvad, som hans ande varit, tyckte han sig ännu befalla öfver segrande vapenbröder. Hans sista ord voro desamma, som han yttrade vid Bornhöft: *Framåt, raska gossar!* — och med detta rop nedsönk hans hjessa, och hans öga skulle icke öppnas förrän i en annan verld, der det sköna, ädla, sanna, för hvilket han här tänkt, diktat och stridt, mötte honom i eviga och förklarade urbilder.

En sann och lefvande gudsfruktan, alla dygders källa, hade vägledt och förelyst SKJÖLDEBRAND uti lifvets skiften *). Han tillräknade äfven Försynens nåd allt det märkliga, han i sin lefnad uträttat. En ömmare son, make och far har jorden sällan burit. Mot husets tjenare var han god, nästan undfallande, då han ej retades; och äfven då man försummade de små beqvämligheters anordnande, som den gamle mannen älskade, föredrog

*) Under otrons tidehvarf skref den unge SKJÖLDEBRAND, som då begaf sig till Finska kriget (1788), till sin fader: »Jag går med all möjlig tranquillité åstad och ber vår Herre sörja för resten. Ju närmare det lider, ju mer invärtes munterhet känner jag Gud välsigne min kära Far och Syskonen med god helsa och allt godt och låte oss med glädje få råkas. Annars kan min kära Far lita på att jag skulle undergå den flyttningen till Evigheten så lätt, som att göra en lustresa på landet. Och då man är invärtes så beskaffad, existera inga faror. Det kommer ej af yrsel, skryt, ambition, utan af en besynnerlig sällhet jag alltid känt vid åtankan på högsta Väsendet, utan alla tillsatser: Allmakten och högsta Godheten i sin fullkomlighet och simplicité. Med denna enkla religion är jag lycklig då jag lefver och anser döden som en påökning på min lycka. Jag har velat visa mitt inre, på det om något skulle hända mig, min kära Far och mina kära Syskon måtte snarare glädjas, än lemnas åt en bitter sorg.»

han att hellre bedja sin maka omärkt rätta dessa små förseelser, än att derför yttra ett ondt ord åt tjenstefolket. För vällefnadens nöjen ägde han intet sinne. Hans hvardagliga bord var tarfligt på fäderns sätt; de kräsliga af nutidens magnater skulle försmått det; men en gammal odalman eller Carolin hade gerna satt sig vid hans sida. Arbetet var hos honom herre öfver alla dygnets stunder, och hvad ej dagen medgaf, skulle natten ersätta. Också var han alltid framom sina göromål, och ägde ändå tid öfrig för sällskapslifvet, vitterheten och de sköna konsterna. Hans tillgifvenhet var icke lätt vunnen; men en gång förvärfvad, förblef den utan skiften. I bedömandet af menniskor var, genom erfarenheten, hans öga skarpt och hans minne säkert. Den som bedragit honom en gång, bedrog honom icke den andra. Han var icke likgiltig för utmärkelser; men skulle aldrig kunnat emottaga någon sådan på en annans bekostnad, eller emot sin egen rättskänslas vittnesbörd. En gång ifrågasatt till en ärebevisning, hvilken han sjelf sade sig högst af alla värdera, undanbad han sig densamma, emedan pligten ålade honom att loforda en företrädare, hvars minne han ej trodde sig kunna teckna utan skuggor. Han ansåg, att den väg man borde söka till äreställen var icke den kortaste, men den redligaste. I likhet med andra starka själar gömde han djupt dragen både af en välgerning och af en oförrätt; han glömde aldrig den förra, hellre den sednare, och om, i något enskilt fall, hugkomsten af en orättvisa hos honom tycktes outplånlig, gick hans ärlighet dock i förväg för hans omdömen om den person, han trodde sig böra ogilla, och han varnade sjelf för den stränghet, hans ord inneburo.

Grefve SKJÖLDEBRANDS yttre bar stämpeln af på en gång oböjlig kraft och milda seder, — ett slags blandning af odalman och hofman, krigare och skald, — något fornnordiskt i skick och hållning, sådan man kunde föreställa sig en af dem, som i kämpatidens hof voro borne att vinna segrar och besjunga dem. Hos våra förfäder stod det Asiatiska blodets eld i strid med vårt hemlands kallare natur och omgifning. Något dylikt inträffade äfven hos SKJÖLDEBRAND, hvars sjelfva namn innebar hufvuddragen af hans lynne: en *brand* i anfallet, och *sköldens* lugna köld i försvar. Outtröttlig i besegrandet af svårigheter, ägde han den största inom sig sjelf att bekämpa, i det våldsamma sinnelag, som han sjelf ansåg vara en följd af hans Afrikanska börd. Beständigt uppmärksam, att ej låta sitt lättretliga lynne frambryta, röjde han i det vanliga umgänget ett slags tvång, som aflägsnade mindre bekanta, tilldess man genomskådat grunden för denna skenbara, yttre köld, och funnit det ömmaste, mest öppna, redliga och trofasta hjerta. För dem, som en gång lärt känna honom, blef han oförgätlig.

FÖRSLAG

till

Inskrifter och Minnespenningar,

hvilka Kongl. Vitterhets, Historie och Antiqvitets Akademien uppgifvit eller granskat och gillat åren 1842—1850.

INSKRIFTER.

1842.

N:o 1.

På det s. k. Stora Kronohuset, uppfördt till gemensamt bruk för Kongl. Hofrätten öfver Skåne och Bleking samt Kongl. Wendes Artilleri-Regemente, i Christianstad.

a) *På frontespicen:*

ARMORUM LEGUMQUE PERITIS.

b) *På plinten öfver stora ingången:*

Exstructa regnante CAROLO XIV JOHANNE.
Anno MDCCCXLI.

N:o 2.

På en Ringklocka för Piteå stad:

a) *På ena sidan:*

Jag kallar
I dag till bättring
I morgon till grafven.
Välsignad vare han
Som kommer i Herrans namn.

b) *På andra sidan:*

(Stadens vapen och derunder):
Omgjuten år 1842
då
Th. D. L. N. O. Herr Isaac Grape
Var Kyrkoherde.

N:o 3.

På ett monument å Helsingborgs hamnbrygga, till minne af H. K. H. Kronprinsen Carl Johans landstigning år 1810.

Kronprinsen
CARL JOHAN
Enhälligt vald
Af
Svenska Folket
Landsteg här
Den XX October
MDCCCX.

N:o 4.

På ett monument å samma brygga, till minne af hamnbyggnadens fulländande år 1832.

Under
Konung CARL XIV JOHANS
Regering
Började
Hamnbyggnaden
MDCCCXXVIII
Och
Fullbordades
MDCCCXXXII.

1843.

N:o 1.

På en Ringklocka för S:t Petri kyrka i Malmö:

År 1843
I Konung CARL XIV JOHANS 26:te regeringsår
Då
Grefve Fredrik Posse var Landshöfding i Malmöhus Län
Wilhelm Faxe Biskop öfver Lunds Stift
Hans Aron Falkman Borgmästare i Malmö
Anders P. Gullander Kyrkoherde vid S:t Petri församling
Blef denna klocka omgjuten i Stockholm af Fredr. Seipel.
Var förut omgjuten i Köpenhamn år 1549 af Lauritz Mazen och då kallad Catharina.

Kom frälsta hjord och hör det ord
Som kan ditt hjerta nära!
Församlens folk der fridens tolk
Förkunnar Jesu lära.

Sv. Ps. B. N:o 527, v. 1.

N:o 2.

På den nya domkyrkan i Hernösand.

Byggdes

I Konung CARL XIV JOHANS 26:te regeringsår.

Jag vill gå in i ditt hus på din stora barmhertighet och tillbedja i din fruktan. Ps. 5. v. 8.

1844.

N:o 1.

På en Ringklocka för Adelöfs församling i Linköpings Stift.

a) *På ena sidan:*

År 1844

Då Konung OSCAR I regerade öfver Sverige och Norrige

Länets Höfding var C. G. Bergenstråle
Stiftets Biskop J. J. Hedrén
Församlingens Kyrkoherde P. Karell
Kyrkovärdar Anders Nilsson på Näs
Och Lars Samuelsson i Michelstorp
Omgjöts denna Adelöfs klocka
I Jönköping
Af Matth. A. Rönnblom.

b) *På andra sidan:*

Vid klangen af min röst
Må säkra hjertan röras,
Betryckta finna tröst,
Förförda återföras!
Sig samle vid mitt ljud
Till sensta eftertid
Ett folk, som tackar Gud
För frihet, bröd och frid.

1845.

N:o 1.

På en minnesvård öfver framl. Öfversten, R. S. O. Pehr Reinhold Tersmeden:

PEHR REINHOLD TERSMEDEN
Öfverste Riddare af Kongl. Svärds Orden.

Född den 20 Januari 1751.
Död den 3 December 1842.

Rättskaffens medborgare
Sällsynt vän
Nödlidandes hjelpare
Sökte han äran
I förtjensten
Icke i lyckan.

Hans minne skall lefva
I hans ädla efterdömen.

1846.

N:o 1.

På pjedestalen till Konung Carl XIV Johans staty, upprest af Borgerskapet i Norrköping.

På framsidan:

CARL XIV JOHAN
Segersäll Fredsäll.

På baksidan:

Af Norrköpings invånare
1844.

1847.

N:o 1.

Öfver dörren på Runstens församlings nybyggda kyrka på Öland:

1836

I Konung CARL XIV JOHANS

Fredsälla regerings

Nittonde år

Byggdes detta tempel.

N:o 2.

På pjedestalen till Konung Gustaf II Adolfs staty, som kommer att uppresas i Götheborg.

a) *På ena sidan:*

Åt

Konung

GUSTAF ADOLF DEN STORE

Götheborgs grundläggare

Af

Stadens invånare

År 1849.

b) *På andra sidan:*

Regi

GUSTAVO ADOLPHO MAGNO

Urbis conditori

Cives Gothoburgenses

A:o MDCCCXLIX.

1848.

N:o 1.

På Öija församlings nybyggda kyrka i Strengnäs Stift:

1849

I Konung OSCARS sjette regeringsår

Byggdes denna kyrka

Af

Öija församling.

N:o 2.

På Risinge församlings nybyggda kyrka i Linköpings Stift.

Byggd under

Konung OSCAR den Förstes

Sjette regeringsår

1849

Af

Risinge församling.

1849.

N:o 1.

På Sköns församlings nybyggda kyrka i Medelpad.

Under

Konung OSCARS regering

Grundlagd 1847. Fullbordad 1849.

1850.

N:o 1.

På en minnesvård, på Skoklosters kyrkogård i Upland, öfver H. Exc. Riks-Marskalken, R. o. K. af K. M. O. m. m. Grefve Magnus Brahe.

Grefve MAGNUS BRAHE

Född den 2 September 1790
Död den 16 September 1844.

Förebild af ridderlig trohet
Af sonlig och broderlig tillgifvenhet
Välgörenhet och sjelfuppoffring
Skall hans minne bevaras
Oskiljaktigt från den Konungs
För hvilken han lefde
Med hvilken han dog.

Moder och syskon
Reste minnesvården.

MINNESPENNINGAR.

1842.

N:o 1.

Öfver Professorn vid Lunds Universitet, R. N. O. Anders Jahan Retzius, af Kongl. Vetenskaps Akademien:

Åtsidan: Bröstbilden, med omskrift: A. J. RETZIUS HIST. NAT. ET OEC. PROF. LUND. EQU. AUR. Nedanföre: NAT. D. 3 OCT. 1742. DEN. D. 6 OCT. 1821.

Frånsidan: Flora, med Svenska skölden vid högra och en plog vid venstra sidan. Omskrift: SCRUTATOR OPUM SOLERS VINDEXQUE MEARUM. (Priscian.). — I Afskärningen: R. AC. SC. SVEC. SOC. SUO MERITISS. 1842.

N:o 2.

Öfver H. Exc. Öfverste Marskalken hos H. M. Drottningen, Generalen m. m. R. o. K. af K. M. O. Grefve Jakob De la Gardie, af Tyska församlingen i Stockholm:

Åtsidan: Bröstbilden, med omskrift: COMES JAC. DE LA GARDIE E REGNI PROCER.

Frånsidan: Inom en krans af ek, sammanbunden med trenne palmqvistar: PRAESIDI HONORARIO PER XX FERE ANNOS INDEFESSO LABORE REBUS IPSIUS CONSULENTI COETUS GERM. HOLM. GRATISSIMO ANIMO MDCCCXLII.

N:o 3.

Öfver Fältherren och Riks-Amiralen, Grefve Carl Gustaf Wrangel, af Svenska Akademien:

Åtsidan: Bröstbilden, med omskrift: C. G. WRANGEL COM. R. SV. S. ARCHISTRATEG. ET THALASS.

Frånsidan: Segren, hållande i venstra handen, som hon stöder på ett skeppsroder, en corona navalis och i den högra en lagerkrans. Omskrift: UTRAMQUE PROMERITO. — I Afskärningen: TERRA MARIQUE VICTOR OB. MDCLXXVI.

N:o 4.

Öfver Ärkebiskopen Laurentius Petri, af Svenska Akademien:

Åtsidan: Bröstbilden, med omskrift: LAUR. PETRI PRIM. ARCH. EP. EVANG. SV.

Frånsidan: Ett altare med ett upprest kors. Bibeln framför, uppslagen och bestrålad af en stjerna öfver altaret. Omskrift: LUCIS VINDEX ADOPERTA RECLUSIT. — I Afskärningen: Nat. MCDXCIX. Den. MDLXXIII.

N:o 5.

Öfver Konung Edmund Gammal, för Gravören Lundgren, till fulländande af den genom Gravören Hedlinger började sviten af Minnespenningar öfver Sveriges Regenter.

Åtsidan: Bröstbild, med omskrift: EDMUNDUS SENEX REX SVECIAE.

Frånsidan, i räta rader: 9. F. QUENIS BELLUM INTULIT ULTIMUS SANGUINIS YNGLINGORUM.

N:o 6.

Öfver Öfver-Direktören, R. W. O. Erik Hagström, af K. Vetenskaps Akademien.

Åtsidan: Bröstbilden, med omskrift: ER. HAGSTRÖM SUPR. DIR. EQU. DE ORD. WAS. NAT. 1760. DEN. 1827.

Frånsidan: En slussport, ofvanför hvilken synas fartyg; vid sidan en vas (den stora porfyrvasen vid Rosendal) på en kubisk fot, omgifven af kugghjul, vinkelhake, m. fl. instrumenter, betecknande Hagströmers förtjenster af kanalväsendet, porfyrslipningen och mekaniken. Omskrift: TE FLUVII TE SAXA LOQUUNTUR. (Ovid.) — I Afskärningen: SOC. MERITISS. REG. AC. SC. SVEC. MDCCCXLIII.

1843.

N:o 1.

Öfver Hans Maj:t Konungen, till minne af dess 25-åriga regering, af Svenska Arméen och Flottan.

Åtsidan: H. M. Konungens bröstbild, lagerkransad, med omskrift: CAROLUS XIV JOHANNES D. G. REX. SVEC. NORV. GOTH. VAND. PATER CASTRORUM. Vid nedra kanten: ANNO IMPER. XXV.

Frånsidan: H. M. Konungen i Romersk krigardrägt, stående mellan Mars och Neptunus, krönes af den förre med en lagerkrans, af den sednare med en corona navalis. Vid sidorna synas trofeer, Arméens bakom Mars, Flottans bakom Neptunus. Omskrift: ET VIRTUS BELLI ET SAPIENTIA PACIS. (Liv.) — I Afskärningen: EXERCITUS SVEC. TERRA MARIQUE D. V FEBR. MDCCCXLIII.

N:o 2.

Öfver Hans Maj:t Konungen, af samma anledning, af rikets Civila Embets- och Tjenstemän.

Åtsidan: H. M. Konungens bröstbild, med omskrift: CAROLUS XIV JOHANNES D. G. REX SVEC. NORV. GOTH. VAND. PATER PATRIAE.

Frånsidan: Minerva och Themis (Visheten och Rättrådigheten) räckande hvarandra händerna öfver ett antikt altare, på hvars framsida står: VOT. XXV. — Omskrift: PACATUM REGIT VIRTUTIBUS ORBEM. (Virg.) — I Afskärningen: RER. CIVIL. IN PATRIA ADMINISTRI DIE V FEBR. A. MDCCCXLIII.

N:o 3.

Öfver Hans Maj:t Konungen, af samma anledning, af Svenska Presterskapet och Skolstaten.

Åtsidan: H. M. Konungens bröstbild, med omskrift: CAROLUS XIV JOHANNES D. G. REX SVEC. NORVEG. GOTH. VAND.

Frånsidan: Tvenne sittande qvinnofigurer: Religionen med korset i högra och en palmqvist i venstra handen, blickande upp mot det strålande allseende ögat; Skolan med en bok framför sig, stödjande högra armen på ett bord, hvarpå står en brinnande lampa. Vid sidan ett olivträd och en lyra. Omskrift: VOTIS CONCORDIBUS ARDENT. (Lucan.). — I Afskärningen: SERVATAE PER ANNOS XXV PROSPERITATIS MEMOR. ECCLESIAE SVIOG. SCHOLARUMQUE PIETAS A. MDCCCXLIII.

N:o 4.

Öfver Hans Maj:t Konungen, af samma anledning, af de i Stockholm varande åtta Akademier och Lärda Samfund.

Åtsidan: H. M. Konungens bröstbild, med omskrift: CAROLUS XIV JOHANNES D. G. REX. SVEC. NORV. GOTH. VAND. PROTECTOR MUNIFICENTISS.

Frånsidan: Åtta qvinnofigurer, med symboler af de åtta Akademiska Samfunden, som bekostat medaljen, dels stående dels sittande, grupperade omkring ett upphöjdt altare, i hvars låga tvenne af dem utgjuta sina offerskålar. På altaret en stork, tacksamhetens sinnebild. — Omskrift: AETERNIS SIGNANT TUA TEMPORA FASTIS. (Virg.). — I Afskärningen: REG. ACADEMIAR. HOLM. PIETAS DIE V FEBR. A. MDCCCXLIII.

N:o 5.

Öfver Hans Maj:t Konungen, af samma anledning, af Svenska Frimurare-Orden.

Åtsidan: H. M. Konungens bröstbild, med omskrift: CAROLUS XIV JOHANNES REX SVEC. ET NORV. SUPR. MAG. ET PROTECTOR.

Frånsidan: En sol med oförminskade strålar, sänkande sig mot vester, belyser ett altare, på hvars framsida står: XXV. På altaret ligga krona, spira och svärd; vid foten frimurareverktyg. Bakom detsamma ett upprest baner. — Omskrift: HAUD DIMINUTO SPLENDORE. — I Afskärningen: IN MEM. ANNI JUBILAEI MDCCCXLIII LL. FR. MUR. SVECI.

N:o 6.

Öfver Hof-Intendenten Ludvig Masreliez, af Gravören P. Lundgren d. y.

Åtsidan: Bröstbilden, med omskrift: LUDOVICUS MASRELIEZ.

Frånsidan: En Genius, med sin lampa upplysande Konstens attributer, nedlagda på ett antikt altare. — Omskrift: ILLUSTRAVIT QUAM COLUIT ARTEM. — I Afskärningen: DEN. HOLMIAE D. XIX MARTII MDCCCX.

N:o 7.

Öfver Stads-Majoren, R. W. O. Peter Winbladh, af Skräddare-Embetet i Stockholm.

Åtsidan: Inom en eklöfskrans: TILL STADS-MAJOREN RIDD. AF K. W. O. PETER WINBLADH AF LOFL. SKRÄDDARE-EMBETET I STOCKHOLM D. 3 APRIL 1843.

Frånsidan, i räta rader: ÅLDERMAN 1818—1832. EN AF STOCKHOLMS BORGERSKAPS FEMTIO ÄLDSTE 1819—1839. RIKSDAGSMAN 1823 1828 1834. FÖREDÖME AF ORDNING REDLIGHET OCH HJELPSAMHET.

N:o 8.

Öfver Riks-Rådet, Grefve Carl Rudenschöld, af Svenska Akademien.

Åtsidan: Bröstbilden, med omskrift: CAR. RUDENSCHÖLD COM. R. SV. SENATOR.

Frånsidan: En ek, rotad mellan klippor. — Omskrift: HAERET SCOPULIS IMMOTAQUE MANSIT. (Virg.). — I Afskärningen: NAT. MDCXCVIII. DEN. MDCCLXXXIII.

N:o 9.

Öfver Hof-Intendenten Lars Hjortsberg, af Nya Theaterns Ledamöter i Stockholm.

Åtsidan: Bröstbilden, med omskrift: LAUR. HJORTSBERG ACTOR SCEN. THEATR. REG. HOLM. — Nedanföre: NAT. MDCCLXXII. DEN. MDCCCXLIII.

Frånsidan: Thalia, Komediens sångmö, med den komiska masken och jocus-stafven (bacillus), stående, fästar en krans af murgrön på en antik grafvård, hvarpå står inristadt: ROSCIO SVECICO. — Omskrift: LONGE PARS MAXIMA LUCTUS. (Virg.). — I Afskärningen: PIETAS THEATRI NOVI HOLMIENSIS.

1844.

N:o 1.

Kastpenning vid Hans Maj:t Konung Carl XIV Johans begrafning.

Åtsidan: Hans Maj:t Konungens bröstbild, med omskrift: CARL XIV JOHAN SVER. NORR. GÖTH. O. VEND. KONUNG.

Frånsidan: Konung Gustaf II Adolfs sarkofag i fonden af Gustavianska grafchoret. Omskrift: AF LIFVET NÄRMADE I BRAGDER AF DÖDEN I HVILA. — I Afskärningen: D. 8 MARS 1844.

N:o 2.

Öfver H. Exc. Riks-Marskalken, R. o. K. af K. Maj:ts Orden m. m. Grefve Magnus Brahe, af åtskilliga vänner och bekanta.

Åtsidan: Bröstbilden, med omskrift: MAGNUS BRAHE.

Frånsidan: En sarkofag (Konung Carl XIV Johans) och der bredvid en Riddare, stående i sörjande ställning. Omskrift: STETIT AD FINEM LONGA TENAXQUE FIDES. (Ovid.). — I Afskärningen: CIVES ET AMICI A. MDCCCXLIV.

N:o 3.

Öfver Densamme, af Konung Carl XIV Johans Stab.

Åtsidan: Bröstbilden, med omskrift: GREFVE MAGNUS BRAHE RIKS-MARSKALK R. O. K. AF K. M. O.

Frånsidan: H. Excellence i Riks-Marskalks drägt med staffven, sittande, i sörjande ställning vid ett antikt monument, på hvars framsida synes en del af den aflidne Konung Carl Johans namn; på en plint står en antik vas och deröfver synes en strålande stjerna. Omskrift: FÖREBILD AF TROHET OCH TACKSAMHET. — I Afskärningen: KONUNG CARL XIV JOHANS STAB TILL EN ÄLSKAD CHEF DEN 28 APRIL 1844.

N:o 4.

Öfver Kongl. Vetenskaps Akademiens Sekreterare, R. N. O. Pehr Wilhelm Wargentin, af Svenska Akademien.

Åtsidan: Bröstbilden, med omskrift: PETR. W. WARGENTIN REG. ACAD. SC. SVEC. A SECRET. EQU. AUR.

Frånsidan: En Genius, hållande i handen ett antikt astrolab och halft vänd mot ett högt berg, som till någon del framskymtar i fonden. Omskrift: ADSPECTAT OLYMPUM INQUIRITQUE JOVEM. (Manil. Astron.) — I Afskärningen: Nat. MDCCXVII. Den. MDCCLXXXIII.

1845.

N:o 1.

I anledning af **Lunds domkyrkas** sjunde sekularfest, af Domkyrko-Rådet i Lund.

Åtsidan: Lunds domkyrka, sedd från östra sidan, med omskrift: IN MEMOR. TEMPLI CATH. LUND. INAUGUR. A. MCXLV.

Frånsidan: S:t Laurentius med halstret i högra och en palmqvist i venstra handen. Omskrift: JUBILAEUM CELEBRATUM A. MDCCCXLV.

N:o 2.

Öfver DD. MM. **Konungens och Drottningens** kröning, af Rikets Ständer.

Åtsidan: DD. MM. Konungens och Drottningens bröstbilder conjugerade, med omskrift: OSCAR I ET JOSEPHINA SVEC. NORVEG. GOTH. VAND. REX ET REGINA.

Frånsidan: Sanningen och Rättvisan, med vanliga attributer, spegeln och vågen, åsyftande H. M. Konungens antagna valspråk. Omskrift: TALIBUS AUSPICIIS REGNA INCEPTA. (Virg.) — I Afskärningen: IN MEMOR. FESTI CORONAT. HOLMIAE DIE XXVIII SEPT. MDCCCXLIV. ORDD. REGNI SVEC. F. F.

N:o 3.

Belöningspenning af **Blekinge Läns** Kongl. **Hushållnings-Sällskap.**

Åtsidan: Blekinges vapen i en sköld under greflig krona med delfiner som sköldhållare på ett orneradt underlag.

Frånsidan: Inskrift i räta rader: AF KONGL. HUSHÅLLNINGS-SÄLLSKAPET.

N:o 4.

Belöningspenning af Svenska Trädgårds-Föreningen.

Åtsidan: En Palm och en Ek samt på marken en ranka af Linnæa jemte andra örter. Inskrift mellan träden: AF SVENSKA TRÄDGÅRDSFÖRENINGEN. — I afskärningen: DEN 31 MARS 1832 (Föreningens stiftelsedag).

Frånsidan: En krans af oliv och blommor, med inskrift inom kransen: ÅT (samt tomt rum för ingraverande af den belönades namn).

N:o 5.

Öfver Fältmarskalken, Grefve Otto Wilhelm Königsmarck, af Svenska Akademien:

Åtsidan: Bröstbilden, med omskrift: COM. O. W. KÖNIGSMARCK CAMPI MARESC. — Nedanföre: NAT. 1639. DEN. 1688.

Frånsidan: En halfmåne, omgifven af moln. — Omskrift: DUBIO VANESCIT CORNU. — I Afskärningen: AD ATHENAS CORINTHUM SPARTAM &c.

N:o 6 och 7.

Medaljer, slagna för H. Maj:t Drottningen, att af H. Maj:t utdelas som belöning.

a) *För medborgerliga förtjenster:*

Åtsidan: H. Maj:t Drottningens bröstbild, med omskrift: JOSEPHINA SVECIAE ET NORVEGIAE REGINA.

Frånsidan: Inskrift inom en eklöfskrans: VIRTUS IPSA SIBI PRAEMIUM.

b) *För vetenskapliga eller konstnärliga förtjenster:*

Åtsidan lika med föregående.

Frånsidan: Inom en lagerkrans: INGENIO ET ARTI.

N:o 8.

Belöningspenning af Allmänna Barnhus-Direktionen.

Åtsidan: H. Maj:t Konungens bröstbild, med omskrift: OSCAR SVERIGES OCH NORRIGES KONUNG.

Frånsidan oförändradt lika den förut begagnade.

1846.

N:o 1.

Öfver Provincial-Läkaren i Wadstena distrikt, Professoren, R. W. O. D:r Erik Acharius, af K. Vetenskaps-Akademien.

Åtsidan: Bröstbilden, med omskrift: ER. ACHARIUS M. D. PROF. EQV. AUR. Nedanföre: NAT. 1757. DEN. 1819.

Frånsidan: Ett förtorkadt, mosslupet träd och på marken stenar beväxta med lafvar. Omskrift: TE REFERENT MUSCI TENERI FRAGILESQUE LICHENES. (Martial.) — I Afskärningen: SOCIO SUO MERITISS. REG. ACAD. SCIENT. SV. MDCCCXLVI.

N:o 2.

Belöningspenning af Götheborgs och Bohus Läns Kongl. Hushållnings-Sällskap.

Åtsidan: H. M. Konungens bröstbild med omskrift: OSCAR SVERIGES OCH NORRIGES KONUNG.

Frånsidan: Omskrift längs efter kanten: AF GÖTHEBORGS OCH BOHUS LÄNS K. HUSHÅLLNINGS SÄLLSKAP. På fältet: TILL (med lemnadt rum för ingraverande af den belönades namn) FÖR LANDTMANNAFÖRTJENST.

N:o 3.

Öfver Riks-Rådet, Grefve Gustaf Cronhjelm, af Svenska Akademien.

Åtsidan: Bröstbilden med omskrift: GUST. CRONHJELM COMES R. SVEC. SEN.

Frånsidan: Astræa, med sina attributer, stående, hvilar högra handen på en bok, som jemte en Kongl. krona ligger på ett postament. Omskrift: UNUM REGI LEGIQUE PRAESIDIUM. — I Afskärningen: DE CULTU JURIS PATRII LONGE PROMERITUS OB. MDCCXXXVII.

N:o 4.

Öfver aftäckningen af Konung Carl XIV Johans staty i Norrköping, af H. M. Konungen.

Åtsidan: Hans Maj:t Konungens bröstbild, med omskrift: OSCAR SVERIGES NORR. GÖTH. O. VEND. KONUNG. — Vid nedra kanten: TILL MINNE AF DEN 20 OCT. 1846.

Frånsidan: Konung Carl Johans staty, sådan den på torget i Norrköping blifvit rest. Omskrift: CARL XIV JOHAN SEGERSÄLL FREDSÄLL. — I Afskärningen: AF NORRKÖPINGS INVÅNARE.

N:o 5.

Svenska Trädgårdsföreningens Belöningsmedalj.

Åtsidan: Blomstergudinnan stående med en blomsterbukett i ena handen och en ympqvist i den andra. Omskrift: FÖRSKÖNA FÄDRENS JORD MED FRUGT OCH BLOMMORS SKATT. (Oxenstierna).

Frånsidan: En blomsterkrans, hvarur Linnæa bland andra framskjuter, med tomt rum inom för ingraverande af en inskrift, utvisande *af* och *till* hvem samt vid hvilket tillfälle medaljen blifvit gifven.

N:o 6.

Svenska Slöjdföreningens Belöningsmedalj.

Åtsidan: Minerva, hållande en brinnande lampa i venstra handen, visar med den högra åt en sittande qvinnofigur, sysselsatt med ritning, omgifven af slöjdernas sinnebilder. Omskrift: INSIGT OCH FLIT.

Frånsidan: En eklöfskrans med inflätade sinnebilder af handel och slöjd samt tomt rum inom kransen, för att inrista den belönades namn, af hvad anledning och vid hvilket tillfälle belöningen blifvit lemnad. Omskrift kring kransen: SVENSKA SLÖJDFÖRENINGEN STIFTAD DEN 6 OCTOBER 1845.

1847.

N:o 1.

Öfver General-Lieutenanten, Presidenten i K. Krigs-Collegium, K. m. st. k. af K. S. O. Friherre G. W. af Tibell, af K. Vetenskaps Akademien.

Åtsidan: Bröstbilden, med omskrift: G. W. A TIBELL L. B. GEN. L. T. R. COLL. MILIT. PRAES. NAT. 1772. DEN. 1832.

Frånsidan: En trofé, bestående af en antik rustning, omgifven af lager- och oliv-qvistar; vid foten en uggla. Omskrift: GEMINUM SIBI POSCIT HONOREM. (Virg.). — I Afskärningen: SOCIO SUO MERITISS. R. ACAD. SC. SVEC. MDCCCXLVII.

N:o 2.

Belöningsmedalj, att utdelas vid offentliga Slöjdexpositioner till personer, hvilkas inlemnade arbeten företrädesvis ansetts förtjena utmärkelse.

Åtsidan: Hans Maj:t Konungens bröstbild, med omskrift: OSCAR SVERIGES NORR. GÖTH. OCH VEND. KONUNG.

Frånsidan: Industrien, en sittande qvinna, omgifven af slöjdernas sinnebilder, framräcker med högra handen en eklöfskrans och håller en annan dylik krans i den venstra. Vid figurens fötter ett lejon, hvilande tassen på en glob, märkt med 3 kronor. Omskrift: FÖR UTMÄRKT FÖRTJENST OM SVENSKA SLÖJDERNA. — Randskrift med upphöjda bokstäfver: TILL ...... VID ... ÅRS SLÖJDEXPOSITION I STOCKHOLM.

N:o 3.

Öfver Jernkontorets hundraåriga verksamhet, af Svenska Bruks-Societeten.

Åtsidan: Hans Maj:t Konungens bröstbild, med omskrift: OSCAR SVER. NORR. GÖTH. O. VEND. KONUNG.

Frånsidan: Vaulunder, omgifven af sina redskap, smider ett jernstycke. Omskrift: ÄN SKÄNKA BERGEN JERN TILL ODLING OCH FÖRSVAR. — I Afskärningen: TILL MINNE AF JERNKONTORETS HUNDRAÅRS HÖGTID AF SV. BRUKS-SOCIETETEN 1847.

N:o 4.

Öfver Med. Professoren vid Upsala Universitet, D:r Olof Rudbeck d. ä., af Svenska Akademien.

Åtsidan: Bröstbilden, med omskrift: OL. RUDBECK MED. DR. ET PROF. UPSAL.

Frånsidan: En Genius sväfvande på ett moln, ur hvilket nederst framskymtar en rand af jordgloben, hvarpå läses: ATLAND. I högra handen bär han en brännspegel, hvari han uppfångar solens strålar. Omskrift: INQUIRENDO VASTUS FINGENDO GIGANTEUS. — I Afskärningen: EX NOBILI PHYSIOLOGO ARCHAEOLOGUS AUDAX OB. A. MDCCII.

N:o 5.

Öfver Amiralen, K. m. st. k. af K. Sv. O. Friherre Otto Gustaf Nordensköld, af Kongl. Örlogsmanna-Sällskapet.

Åtsidan: Bröstbilden, med omskrift: FRIH. O. G. NORDENSKÖLD AMIRAL K. M. ST. K. S. O.

Frånsidan: Ett linieskepp för fulla segel på hafvet. Omskrift: TRYGG I EGEN KRAFT. — I Afskärningen: AF KONGL. ÖRLOGSMANNA SÄLLSKAPET ÅR 1847.

1848.

N:o 1.

Belöningsjeton, att utdelas af Styrelsen för Städernas allmänna Brandstods-Bolag.

Åtsidan: Fogeln Phoenix, omgifven af lågor, på en krönt glob, med omskrift: STÄDERNAS ALLMÄNNA BRANDSTODS BOLAG.

Frånsidan: FÖR MOD I FAROR OCH MEDBORGERLIGT NIT. Med lemnadt tomt rum för att ingravera den belönades namn samt i afskärningen årtalet.

N:o 2.

Öfver Majoren Leonhard Gyllenhaal, af K. Vetenskaps Akademien.

Åtsidan: Bröstbilden, med omskrift: LEON. GYLLENHAAL ENTOMOL. SVEC. NAT. MDCCLII. DEN. MDCCCXL.

Frånsidan: En Offerprest vid Cybeles (Naturens) genom Cybeles hufvud utmärkta altare, hvarpå synes en ur puppan framkrypande fjäril. Omskrift: DIVAM COLUIT IN IMAGINE PARVA. — I Afskärningen: SOCIO MERITISS. REG. ACAD. SCIENT. SVEC. A. MDCCCXLVIII.

N:o 3.

Belöningspenning af Calmar Läns Kongl. Hushållnings-Sällskap.

Åtsidan: Hans Maj:t Konungens bröstbild, med omskrift: OSCAR SVER. NORR. G. O. V. KONUNG.

Frånsidan: TILL (med tomt rum för ingraverande af den belönades namn och anledningen till hans utmärkelse). Omskrift: AF CALMAR LÄNS KONGL. HUSHÅLLNINGS SÄLLSKAP.

N:o 4.

Öfver de tre äldsta Svenska Kongliga Ordnarnes jubilæum, af K. Ordens-Kapitlet.

Åtsidan: Hans Maj:t Konungens bröstbild, med omskrift: OSCAR D. G. SVEC. NORV. GOTH. VAND. REX.

Frånsidan: Astræa, med stjernströdd mantel, håller i högra handen en lagerkrans öfver en trofé, sammansatt af tapperhetens, rättvisans och lärdomens sinnebilder, samt i den venstra tvenne dylika kransar. Omskrift: OMNI SUA PRAEMIA LAUDI. — I Afskärningen: ORDD. REG. SVECIAE EQUESTR. SAECUL. I D. XXVIII APRILIS MDCCCXLVIII.

N:o 5.

Öfver Skalden Samuel Columbus, af Svenska Akademien.

Åtsidan: Inom en lagerkrans: SAMUEL COLUMBUS. Omskrift kring kransen: IMAGINEM SI NON VULTUM CARMINA REDDUNT.

Frånsidan: En ung man i sjuttonde seklets drägt, knäböjd framför ett, med namnet Stjernhjelm tecknadt, grafmonument, hvarpå hvilar en lyra. Omskrift: SPIRITUM CARAE TENUEM CAMENAE. — I Afskärningen: NAT. MDCXLII. DEN. MDCLXXIX.

N:o 6.

Öfver Kongl. Vetenskaps-Akademiens Sekreterare, Professoren, K. m. st. k. af K. W. O. m. m. Friherre J. Jakob Berzelius, af Kongl. Vetenskaps Akademien.

Åtsidan: Bröstbilden, med omskrift, vid öfra kanten: JACOBUS BERZELIUS. — Vid nedra kanten: NATUS MDCCLXXIX. DENATUS MDCCCXLVIII.

Frånsidan: En flygande Genius, med fackla i handen, afslöjar Natten (en sittande qvinna med nymånan öfver hufvudet) och en sphinx, på hvilken hon stöder handen. Vid sidan en våg m. fl. kemiska instrumenter. Omskrift: APERIT AENIGMATA CONDITA LUSTRAT. — I Afskärningen: SOCIO LONGE NOBILISSIMO PER ANNOS XXX SECRETARIO ACAD. REG. SCIENT. SVEC.

N:o 7.

Öfver Densamme af Svenska Läkare-Sällskapet:

Åtsidan: Bröstbilden, med omskrift: JACOBUS BERZELIUS. Nedanför: NAT. MDCCLXXIX. DEN. MDCCCXLVIII.

Frånsidan: En bevingad Genius, stående vid ett antikt bord, hvarpå syns en våg och nedanför åtskilliga kemiska instrumenter, hvilka Frih. Berzelius antingen uppfunnit eller förbättrat, iskänker en af Hygiæa framräckt skål. Omskrift: NATURAM JUSSIT VIRES PROFERRE LATENTES. — I Afskärningen: FUNDATORUM SUPREMO LUGENS MEDIC. SVEC. SOCIETAS.

1849.

N:o 1.

Öfver Första Hofsångerskan, Mamsell Jenny Lind, af enskilda tonkonstens vänner.

Åtsidan: Bröstbilden, med omskrift: JENNY LIND.

Frånsidan: En Sångmö, lagerkrönt, sittande med sin lyra på en upphöjd thron. Nedanföre: Fosterlandskärleken, en qvinna med eklöfskrans, hvilande handen på Svenska skölden, i den högra en qvist af lager; Välgörandet, en qvinna med myrtenkrans, tryckande till sitt bröst ett barn, samt Tacksamheten, en qvinna tecknande på foten af Sångens thron dagarne, då Jenny Lind första och sista gången under den nästförflutna vintern i Stockholm uppträdde på scenen: D. 3 DEC. 1847. D. 12 APRIL 1848. Kring kanten en guirland af lyror och lagerkransar, inom hvilka sednare läsas namnen af de yppersta roler, i hvilka konstnärinnan uppträdt: NORMA. SUSANNA. LUCIE. ADINA. AGATHA. MARIE. AMINA. ALICE. — I Afskärningen: MINNESGÄRD AF TONKONSTENS VÄNNER I STOCKHOLM.

N:o 2.

Öfver Skalden Carl Michael Bellman, af Svenska Akademien.

Åtsidan: Bröstbilden, med omskrift: CAROLUS MICHAEL BELLMAN.

Frånsidan: En Svan, som ofvan molnskyar sträcker sin flygt mot solens frambrytande strålar. Omskrift: PER AUDACES NOVA DITHYRAMBOS VERBA DEVOLVIT. (Horat.) — I Afskärningen: EXSEQUIALIA CECINIT MDCCXCV.

N:o 3.

Öfver Anatomiæ och Chirurgiæ Professorn vid Lunds Universitet, R. N. O. D:r Arvid Henrik Florman, af K. Vetenskaps-Akademien.

Åtsidan: Bröstbilden, med omskrift: A. H. FLORMAN ANAT. ET CHIR. PROF. LUND. — Nedanföre: NAT. 1761. DEN. 1840.

Frånsidan: Vid ett altare med Hygiæas bild står en Romersk Flamen, hållande offerknifven i högra handen, med den venstra ledande en vädur i hornen. Omskrift: ARCANA DEAE SCRUTATUR IN EXTIS. (Ovid.). — I Afskärningen, SOCIO SUO MERITISS. R. ACAD. SCIENT. SVEC. A. MDCCCL.

1850.

N:o 1.

Öfver Histor. Professorn vid Upsala Universitet, K. N. O. Erik Gustaf Geijer, af hans vänner.

Åtsidan: Bröstbilden, med omskrift: ERICUS GUSTAVUS GEIJER SVEC. — Vid nedra kanten: NAT. MDCCLXXXIII. DEN. MDCCCXLVII.

Frånsidan: En Genius, upplysande Historien. Omskrift: TUA CAELESTES ILLUSTRANT OMINA FLAMMAE. (Claud.). — I Afskärningen: NOBILI HISTORICO CIVI OPTIMO GRATI CULTORES ET AMICI. MDCCCL.

N:o 2.

Öfver Hans Kongl. Högbet Kronprinsens förmälning, af Frimurare-Orden.

Åtsidan: DD. KK. HH. Kron-Prinsens och Prinsessan Louise's namnchiffer, C. och L., under Furstliga kronor inom en krans af acacia och myrten. Omskrift: IN AUGUSTOS PRINCIPUM CAROLI ET LUDOVICAE HYMENAEOS.

Frånsidan: Två händer fattande hvarandra, omstrålade af en gloria, samt derunder ett altare med Frimurare-Ordens sinnebilder. Omskrift: AUREA VENTURIS SOL PORRIGE GAUDIA LUSTRIS. — I Afskärningen: L. L. FR. MURATORES SVECI D. XIX JUNII MDCCCL.

N:o 3.

Öfver Riks-Rådet Grefve Gustaf Fredrik von Rosen, af Svenska Akademien.

Åtsidan: Bröstbilden, med omskrift: GUST. FRIDER. A ROSEN COM. SEN. R. — Nederst: NATUS MDCLXXXVIII.

Frånsidan: Stjernbilden Karlvagnen (Stora Björn), med den ständigt efterföljande stjernan Arcturus (Björnvaktaren). Omskrift: IBIMUS UTCUMQUE PRAECEDES COMITES PARATI. (Horat.). — I Afskärningen: REGIO DUCI INVITE SUPERSTES VITAM PATRIAE IMPENSAM ED. MDCCLXIX.

REGISTER

ÖFVER

KONGL. SVENSKA VITTERHETS AKADEMIENS HANDLINGAR,

DELARNE I—V.

SAMT

KONGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIQVITETS AKADEMIENS HANDLINGAR.

DELARNE 1—20.

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS JOH. BECKMAN, 1852.
PÅ S. MAGNUS' FÖRLAG.

ANMÄRKNING.

De särskilda Delarne af *Kongl. Svenska Vitterhets Akademiens* Handlingar angifvas med Romerska, samt af *Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens* Handlingar med Arabiska siffror.

Registrets Anordning.

FÖRSTA AFDELNINGEN.

I. Akademiens stiftelse. Lagar. Högtids-Tal. Pris-ämnen. Förteckning på Ledamöter m. m.

II. Ledamöters Inträdes-Tal.

III. Lefvernesbeskrifningar öfver Akademiens Ledamöter.

IV. Prisbelönta Författare.

ANDRA AFDELNINGEN.

(Afhandlingar, i vetenskaplig ordning.)

V. Filosofi. Rättslära. Sedelära.

VI. Esthetik. Litteratur- och Konsthistoria i allmänhet.

VII. Speciel Litteratur- och Konsthistoria.

A. Forntidens Litteratur- och Konsthistoria.

B. Sveriges Litteratur- och Konsthistoria.

a. Vitterhet och Lärdom i allmänhet.

b. Andlig Litteratur.

c. Juridisk Litteratur.

d. Historisk Litteratur.

e. Naturhistorisk Litteratur.

C. Främmande Medeltidsfolks Litteraturhistoria.

VIII. Skaldestycken.

IX. Öfversättningar från Klassiska Språken.

ALFABETISKT REGISTER PÅ FÖRFATTARE.

FÖRSTA AFDELNINGEN.

I. AKADEMIENS STIFTELSE. LAGAR. HÖGTIDS-TAL. PRISÄMNEN. FÖRTECKNING PÅ LEDAMÖTER M. M.

---

* En stjerna betecknar att Talet innehåller en afhandling öfver något vetenskapligt ämne, som upptages i Registrets 2:dra afdelning.

II. LEDAMÖTERS INTRÄDES-TAL.

1788 d. 30 Juli ... Hof-Kansleren, Frih.
H. G. . . . . . .

Svar af ... nstein . .

2(... Sekr. N. W.
] ... rg . . .

... ındel .

Svar a ... Inten-
beth . ... z . 1(

1790 d. 19 Jan. af ... rg 1(
Bibliothekarien ...

Svar af Ak. Sekr. G. G. ... 1(

1791 d. 20 Mars af Stats-Sekre
E. Schröderheim . .

Svar af Ak. Sekr. G. G. Adlerbeth

— d. 20 Mars af Förste Sekr. i Presid.-
Exped. Frih. S. Rosenhane*

Svar af Ak. Sekr. G. G. Adlerbeth

— d. 24 Juli af Öfver-Kammarherren
Grefve N. Ph. Gyldenstolpe

Svar af Ak. v. Sekreterare G. A.
Lindblom . . . .

1793 d. 28 Aug. af Hof-Kansleren L.
von Engeström* . . . .

Svar af N. v. Rosenstein . .

1794 d. 16 Juli af Hist. Prof. i Upsala
E. M. Fant* . . . .

Svar af Ak. v. Sekreterare G. A.
Lindblom . . . .

1795 d. 15 Juli af Th. Prof. i Åbo J. Tengström* . . . . 7: 265.
Svar af Ak. Sekr. G. F. Tihleman 7: 288.
— d. 15 Dec. af Öfver-Intendenten C. F. Fredenheim* . . . 8: 376.
1797 d. 23 Maj af Commerce-Rådet E. Skjöldebrand* . . . . . . 7: 290.
Svar af Ak. Sekr. G. F. Tihleman 7: 381.
1802 d. 6 Nov. af Biskopen i Linköping J. A. Lindblom* . . 8: 387.
Svar af Ak. Aman. O. Sundel . 8: 422.
1803 d. 5 April af Hof-Intendenten L. Masreliez* . . . . 9: 265.
Svar af Ak. Sekr. J. Hallenberg 9: 276.
— d. 1 Nov. af Kansli-Rådet E. Bergstedt* . . . . 9: 280.
Svar af Ak. Sekr. J. Hallenberg 9: 304.
1804 d. 15 Aug. af Gr. L. Prof. i Upsala C. Dahl* . . . . . . 9: 306.
Svar af Ak. Sekr. J. Hallenberg 9: 363.
1805 d. 25 Juni af Kongl. Sekret. G. Regnér* . . . . 9: 365.
Svar af Ak. Aman. O. Sundel . 9: 397.
— d. 16 Okt. af Biskopen i Strengnäs J. A. Tingstadius* . . . 9: 399.
Svar af Ak. Aman. O. Sundel . 9: 413.
— d. 3 Dec. af Stats-Sekr. Friherre M. Rosenblad. . . . . 9: 415.
Svar af Ak. Sekr. J. Hallenberg 9: 417.

1807	d. 15 Juli af Hof-Kansleren, Frih. C. B. Zibeth	9: 119.
	Svar af N. v. Rosenstein . .	9: 120.
1808	d. 21 Juni af Revis. Sekr. N. W. Marks v. Würtemberg . . .	9: 122.
	Svar af Ak. Aman. O. Sundel .	9: 124.
1809	d. 13 (18) April af Öfver-Intendenten A. N. Edelcrantz .	10: 50.
	Svar af Ak. Sekr. J. Hallenberg	10: 53.
1810	d. 8 Maj af Hof-Kansleren, Frih. G. af Wetterstedt . . .	10: 54.
	Svar af Akad. Presid. Frih. G. G. Adlerbeth	10: 57.
—	d. 8 Maj af Öfverste Kammarjunk. Frih. C. Fleming	10: 59.
	Svar af Akad. Presid. Frih. G. G. Adlerbeth	10: 64.
1811	d. 5 Mars af Philos. Pr. Profess. i Upsala N. F. Biberg * . .	10: 66.
—	d. 10 Dec. af L. L. Or. et Gr. Prof. i Lund, D:r M. Norberg * .	10: 152.
1812	d. 2 Jan. af Just. Rådet J. R. Blom	10: 198.
	Svar af Ak. Presid. E. Bergstedt	10: 202.
—	d. 21 Jan. af Med. D:r A. Blad *	10: 207.
	Svar af Ak. Sekr. J. Hallenberg	10: 225.
—	d. 14 Okt. af Chargé d'Affaires i Konstantinopel N. G. Palin *	10: 226.

1813 d. 26 Jan. af Esteth. Prof. i Upsala P. F. Aurivillius * . . 10: 327.

Svar af Ak. Sekr. J. Hallenberg 10: 365.

1816 d. 27 Nov. af Th. Prof. i Upsala, D:r A. Hultén * . . . . . 11: 204.

Svar af Ak. Sekr. J. Hallenberg 11: 233.

1818 d. 10 Nov. af Stats-Rådet, Frih. A. F. Skjöldebrand * . . 12: 211.

Svar af Ak. Pres. N. v. Rosenstein 12: 250.

1819 d. 30 Nov. af Kansli-Rådet, Kongl. Biblioth. P. A. Wallmark * . 11: 234.

Svar af Akad. Aman. O. Sundel 11: 309.

1820 d. 25 April af Profess., Prosten i Örebro, D:r P. Thyselius * . 12: 254.

1821 d. 16 Jan. af Th. Prof. i Upsala D:r S. Ödman * . . . . . 13: 1.

— d. 17 April af Profess., Prosten i Kumla, D:r F. M. Franzén * . 13: 29.

Svar af Ak. Sekr. C. B. Rutström 13: 113.

— d. 8 Maj af Aktuarien i K. Riks-Archivet O. Sundel * . . . 12: 277.

Svar af Ak. Sekr. C. B. Rutström 12: 355.

1826 d. 24 Jan. af Hist. Prof. i Upsala E. G. Geijer * . . . . . 13: 115.

Svar af Ak. Sekr. C. B. Rutström 13: 136.

— d. 21 Mars af H. Exc. Stats-Rådet, Gr. A. G. Mörner . . . . 13: 139.

Svar af Ak. Sekr. C. B. Rutström 13: 141.

1826 d. 21 Mars af Presid. i K. Krigs-Collegium G. W. af Tibell . 13: 143.

Svar af Ak. Sekr. C. B. Rutström 13: 146.

— d. 18 Okt. af Ordens-Biskopen, D:r J. O. Wallin . . . . 13: 148.

Svar af Akad. t. f. Sekret. J. G. Liljegren . . . . 13: 151.

1827 d. 17 Okt. af v. Bibliothekarien i Upsala J. H. Schröder* . . 13: 279.

Svar af Ak. Sekr. J. G. Liljegren 13: 319.

1829 d. 8 Dec. af K. Vetenskaps-Akad:ns Sekret. Prof. J. J. Berzelius 15: 105.

— d. 8 Dec. af Biskopen i Lund, D:r W. Faxe* . . . . 15: 107.

Svar till de 2 föreg. af Ak. Sekr. J. G. Liljegren . . . . . . 15: 145.

1830 d. 9 Mars af Biskopen i Göteborg, D:r C. F. af Wingård . . 15: 147.

1831 d. 22 Febr. af Kammarjunkaren L. F. Rääf* . . . . 15: 1.

Svar af Ak. Sekr. J. G. Liljegren 15: 103.

1832 d. 24 Jan. af Eth. et Polit. Prof. i Upsala S. Grubbe* . . . 15: 258.

— d. 23 Okt. af Eloqu. et Poës. Prof. i Upsala, D:r C. J. Lundvall* 16: 1.

Svar af Ak. Sekr. J. G. Liljegren 16: 66.

1834 d. 15 April af H. Exc. Riks-Marskalken Grefve M. Brahe . . 15: 152.

Svar af Akad:ns Presid. C. F. af Wingård . . . . 15: 156.

1835 d. 10 Febr. af Eloqu. et Poës. Prof. i Lund, D:r A. O. Lindfors * 16: 67.

Svar af Ak. Sekr. J. G. Liljegren 16: 86.

— d. 19 Maj af Hof-Marskalken B. von Beskow * . . . . . . 18: 369.

1836 d. 11 Okt. af f. d. Landshöfdingen H. Järta * . . . . 16: 116.

Svar af Ak. Sekr. J. G. Liljegren 16: 197.

1837 d. 11 Juli af Riksantiqvarien B. E. Hildebrand . . . . . . 16: 199.

1838 d. 29 Maj af H. Exc. Öfverste Marskalken, Gr. J. De la Gardie 18: 41.

Svar af Akad. Sekr. B. E. Hildebrand . . . . 18: 43.

— d. 29 Maj af H. Exc. Generalen m. m. Gr. G. C. F. Löwenhjelm 18: 45.

Svar af Ak. Sekr.. B. E. Hildebrand . . . . 18: 46.

— d. 20 Nov. af Th. Adj. Akademie-Bibliothekarien i Lund, D:r H. Reuterdahl * . . . . . . 18: 1.

Svar af Ak. Sekr. B. E. Hildebrand . . . . 18: 37.

1839 d. 14 Aug. af Jurispr. Oecon. et Comm. Profess. i Upsala P. E. Bergfalk * . . . . 18: 103.

Svar af A. M. Strinnholm . . 18: 192.

— d. 10 Dec. af Profess. Skyttean. i Upsala C. T. Järta * . . . 18: 49.

Svar af Ak. Sekr. B. E. Hildebrand 18: 101.

1841 d. 15 Sept. af L. L. Ö. O. Prof. i Upsala P. Sjöbring * . . 19: 97.

Svar af Ak. Sekr. B. E. Hildebrand . . . . 19: 127.

— d. 23 Nov. af Juris Prof. i Lund, D:r C. J. Schlyter * . . . 18: 198.

1842 d. 21 Dec. af Presid. i K. Commerce-Colleg. C. D. Skogman * 18: 225.

Svar af Ak. Sekr. B. E. Hildebrand . . . . 18: 259.

1843 d. 24 Mars af K. Hofpred. Prosten A. A. Afzelius * . . . . . 19: 131.

Svar af Ak. Sekr. B. E. Hildebrand . . . . 19: 144.

1844 d. 17 Dec. af Hist. Natur. Prof. i Lund S. Nilsson * . . . . . 18: 263.

1847 d. 30 Nov. af Kammarh., Kabinetts-Sekret., Frih. C. R. L. Manderström . . . . 20: 163.

— d. 30 Nov. af Landshöfdingen på Gottland M. S. v. Hohenhausen 20: 165.

Svar till de 2 föreg. af Ak. Sekr. B. E. Hildebrand . . . . 20: 167.

1848 d. 29 Febr. af Kansli-Rådet J. D. Valerius * . . . . 19: 149.

Svar af Ak. Sekr. B. E. Hildebrand . . . . 19: 156.

III. LEFVERNESBESKRIFNINGAR ÖFVER AKADEMIENS LEDAMÖTER.

IV. PRISBELÖNTA FÖRFATTARE *).

*) Följande Författare hafva erhållit Akademiens stora Pris eller Accessit för täflingsskrifter, som ej blifvit i Akademiens Handlingar intagna: A. F. Ristell 1755; Jak. Tengström, G. Regnér, A. F. Ristell (2:ne Accessit), A. Gedda, Sv. Brisman 1777; J. H. Kellgren 1779; C. F. Ganander 1780; C. Gartz 1787; J. G. Höijer, G. L. Schevenius, G. Arosenius 1792; L. Waldius 1793; H. C. Cras 1796; Portalis 1800; A. J. B. A. de Montijon 1802; J. Degerando 1804; L. Hammarsköld 1818; J. G. Liljegren 1821 (med understöd af Akademien särskildt utgifven år 1832, under titeln: *Run-Lära*), 1824, 1825, 1826 (2:ne Pris); A. Lignell 1851.

1777.	Gustaf Regnér, Sekreterare .	III: 21.
1778.	Joh. Henr. Kellgren, Magister Docens i Åbo	III: 142.
	Fredr. Mozelius, Lagman .	III: 153.
1779.	Joh. Henr. Kellgren, Kongl. Bibliothekarie	IV: 1.
1780.	Jak. Tengström, Mag. Docens i Åbo	V: 1.
1781.	Densamme	IV: 93.
	Jonas Appelblad, Lagman . .	IV: 41.
1786.	Fredr. Mozelius, Lagman .	V: 91.
	Claes Gartz, Kanslist . . .	V: 116.
	Fredr. Konr. Broman, Amanuens i Antiqv. Arch. . . .	V: 168.
	Nils Lor. Sjöberg, Sekreterare.	V: 249.
1787.	Joh. Dav. Flintenberg, Mag. Docens i Upsala	2: 324.
	Pet. Luth, Hist. Lektor i Skara	2: 594.
1788.	Carl Adlersparre, Registrator i K. Riksarchivet	3: 131.
	Pet. Luth, Hist. Lektor i Skara	3: 421.
1790.	Ax. Gabr. Silfverstolpe, Riddarhus-Sekreterare	5: 165.
	Carl Birg. Rutström, Ph. Mag.	5: 189.
1791.	Densamme	6: 153.
1792.	Fale Burman, Mag. Docens i Upsala	6: 186.
	Joh. Lundblad, Eloqu. et Poës. Professor i Lund . .	6: 308.

1792. Gunnar Backman, Ph. Mag. 6: 318.

1793. Joh. Lundblad, Eloqu. et Poës. Professor i Lund . . . . . 7: 79.

1794. Joh. Er. Ångman, Bergsfogde 8: 160.

1795. And. Blad, Med. Doktor . . 7: 95.

1796. Adolf Dan. Euander, Landtman 7: 157.

Math. Stoltz, Rector Scholæ i Helsingborg . . . . 7: 187.

Gunnar Backman, Mag. Docens i Lund . . . . 7: 208.

1797. D. Jenisch, Kyrkoherde i Berlin 7: 215.

1801. Elof Wäsström, Komminister på Wermdön . . . . 8: 249.

1802. Olof Sundel, Aktuarie i Kgl. Riksarchivet . . . . 8: 306.

1803. Gunnar Backman, Collega Sch. i Hernösand . . . . 8: 371.

1804. Olof Sundel, Aktuarie i Kongl. Riksarchivet . . . . 9: 31.

1806. C. W. Görges, Professor vid Riddar-Akademien i Lüneburg 9: 145.

1807. Pet. Adolf Granberg, Kammarskrifvare i K. Kammar-Coll. 9: 185.

1810. Densamme . . . . 10: 1.

1817. G. Lindh, Lagman . . . . 11: 27.

1819. Joh. Chr. Jak. Bethe, Prest i Bodenfeld, nära Göttingen . . 11: 145.

1822. Joh. Haqv. Wallman, Ph. Mag. 12: 1.

Gunnar Backman, Rector Sch. 13: 371.

1828.	Joh. Haqv. Wallman, Lärare i Naturalhist. vid Linköpings Gymnasium	14: 1.
1832.	Hans Järta, f. d. Landshöfding	14: 179.
1833.	Henr. Reuterdahl, Th. Dokt. Theol. Adj. och t. f. Bibliothekarie i Lund	15: 158.
1834.	Bernh. v. Beskow, Hof-Marskalk	16: 208.
1836.	Joh. Er. Rydqvist, Jur. Kand., Kongl. Sekreterare	19: 1.
1839.	Henn. Hamilton, Gr., Lieuten. vid Topografiska Corpsen . .	17: 1.

ANDRA AFDELNINGEN.

(Afhandlingar, i vetenskaplig ordning.)

V. FILOSOFI. RÄTTSLÄRA. SEDELARA.

VI. ESTHETIK. LITTERATUR- OCH KONST-HISTORIA I ALLMÄNHET.

VIII. SPECIEL LITTERATUR- OCH KONST-HISTORIA.

A. *Forntidens Litteratur- och Konst-historia.*

B. *Sveriges Litteratur- och Konsthistoria.*

a) *Vitterhet och lärdom i allmänhet.*

---

e) *Naturhistorisk Litteratur.*

D. *Främmande Medeltidsfolks Litteratur- och Konsthistoria.*

VIII. SKALDESTYCKEN.

IX. ÖFVERSÄTTNINGAR FRÅN KLASSISKA SPRÅKEN.

X. SPRÅKFORSKNING.

XI. HISTORIA.

A. *Historiens behandling i allmänhet.*

B. *Forntidens historia.*

C. *Sveriges Historia.*

a) *Svenska Folkets och dess Konungars Historia.*

---

b) *Svenska Statsförvaltningens grenar. Näringar.*

---

c) *Andliga Stiftelser. Undervisningsverk.*

---

d) *Upptäckter. Lefnadsbehof. Lyx. Nöjen.*

D. *Främmande medeltidsfolks Historia.*

E. *Krigs- och Krigskonstens Historia.*

F. *Äreminnen och Biografier.*

(Biografier öfver Akademiens Ledamöter upptagas i Registrets Första Afdelning, under III.)

XII. GEOGRAFI OCH TOPOGRAFI.

XIII. FORNFORSKNING.

a) *Med afseende på Egypten, Grekland och Romerska området.*

---

b) *Med afseende på Norden och särskildt Sverige.*

XIV. DIPLOMATIK.

XV. MYNTKUNSKAP.

XVI. INSKRIFTS- OCH SINNEBILDSKONST.

XVII. PLANCHER OCH TECKNINGAR I AKADEMIENS UTGIFNA HANDLINGAR.

En gammal penning med tillsatta omfattningar, förvarad i Universitetets Myntsamling i Lund. (Till S. Lagerbrings afhandling) . . . . IV: 23.

Minnespenning öfver Voltaire, slagen af K. Vitterhets-Akademien . . . . . V: 311.

Facsimile af Konung Gustaf I:s bref, med afritning af hans och Härmästaren Grefve Gottfrids af Hohenlohe sigill. (Till U. v. Troils afhandling) . . . . . . 1: 381.

Tio s. k. Goldgyllen från Medeltiden, funna på Öland. (Till J. v. Engeströms afhandling) . . . . 2: 80.

Heliga Lekamens Gilles i Stockholm sigill. (Till J. Murbergs afhandling) . 2: 316.

»Skamplun till en Bråthe» och plan till arméens uppställning vid Dünaströmmen. Tab. I och II. (Till C. Adlersparres afhandling) . . . . 3: 420.

Konstellationerne i Zodiaken m. fl. himmelstecken. (Till D. Melanderhjelms afhandling. Tab. I.) . . . . 5: 100. *)

Medeltids-mynt från Cöln. (Till J. v. Engeströms afhandling. Tab. II.) . . 5: 106. *)

Egyptisk Bildskrift på 3 plancher. (Till N. G. Palins afhandling) . . . . . . 11.

---

*) Saknas i många exemplar.

ALFABETISKT REGISTER PÅ FÖRFATTARE.

Rättelser till Tjugonde Delen.

Pag.	26,	rad.	32	*står*:	Achala	*läs*:	Achaia
»	180,	»	6 o. 7	»	Åminere	»	aa minne
»	—,	»	10	»	(Vthe bew	»	(Vthe bew)

